

TANİOS KAYASI

Amin Maalouf 1949'da Lübnan'da doğdu. Ekonomi ve toplumbilim okuduktan sonra gazeteciliğe başladı; 1976'dan beri Paris'te yaşıyor. Çeşitli yayın organlarında yöneticilik ve köşe yazarlığı yapmış olan Maalouf, bugün vaktinin çoğunu kitaplarını yazmaya ayırmaktadır. Çok iyi bildiği Asya ve Akdeniz çevresi kültürlerinin söylencelerini yapıtlarında başarıyla işleyen Maalouf, ilk kitabı *Les Croisades vues par les Arabes* (1983, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, Telos) ile tanındı ve bu kitabın çevrildiği dillerde de büyük bir başarı kazandı. 1986'da yayımlanan ve aynı yıl Fransız-Arap Dostluk Ödülü'nü kazanan ikinci kitabı (ilk romanı) *Léon l'Africain* (*Afrikalı Leo*, YKY) ise bugün bir "klasik" kabul edilmektedir.

Maalouf un 1988'de yayımlanan ikinci romanı *Samarcande* da (*Semerkant*, YKY) coşkuyla karşılandı ve pek çok dile çevrildi. *Les Jardins de Lumière* (1991, *Işık Bahçeleri*, YKY) ve *Le 1er Siècle après Léatrice* (1992, *Beatrice'den Sonra Birinci Yüzyıl*, YKY) adlı romanlarının ardından, 1993'te yayımlanan romanı *Le Rocher de Tanios* (*Tanios Kayası*, YKY) ile Goncourt Ödülü'nü kazanan yazarın, *Les Echelles du Levant* (*Doğunun Limanları*, YKY) adlı romanı 1996'da, *Les Identités Meurtrières* (*Ölümcül Kimlikler*, YKY) adlı deneme kitabı 1998'de çıktı. Maalouf 2000'de *Le Périple de Baldassare*'ı yayımladı (*yüzüncü Ad-"Baldassare'nin Yolculuğu"*, YKY). Finlandiyalı müzisyen Kaija Saariaho'nun bestelediği opera için yazdığı *L'Amour de loin* (2002, *Uzaktan Aşk*, YKY) Maalouf un ilk librettosudur. *Origines* (2004, *Yolların Başlangıcı*, YKY) yazarın son çalışmasıdır.

Işık Ergüden 1960 İstanbul doğumlu. Galatasaray Lisesi ve Boğaziçi Üniversitesinde öğrenim gördü. Çeviri ve yazıyla uğraşmakta. Ellinin üzerinde yayımlanmış çeviri kitabı bulunmaktadır. Bunlar arasında, *Günbatımının Çağrısı*, Gamal Gitani, (Can Yayınları), *Federico Sanchez'in Özyaşamöyküsü*, George Semprun, (İletişim Yayınları), *Dünyanın Hikâye Edilişi*, Marco Polo, (İthaki Yayınları), *Seçme Eserler*, Alfred Jarry, (Dost Yayınları) sayılabilir.

*Amin Maalouf'un
YKY'deki öteki kitapları:*

*Afrikalı Leo (1993) Semerkant (1993) Tanios Kayası
(1995) Doğu'nun Limanları (1996) Ölümcül Kimlikler
(2000) Yüzüncü Ad - "Baldassare'nin Yolculuğu" (2000)
Uzaktan Aşk (2002) Işık Bahçeleri (2004) Yolların
Başlangıcı (2004)*

AMİN MAALOUF

Tanios Kayası

ÇEVİREN:

İŞİK ERGÜDEN

ROMAN

İSTANBUL

İçindekiler

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2005 © Editions Grasset & Fasquelle, 1993 Bu kitabın yayın hakları Akçalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. Yapı Kredi Kültür Merkezi İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 34433 İstanbul Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23 <http://www.yapikrediyayinlari.com> e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr İnternet satış adresi: <http://yky.estore.com.tr> www.teleweb.com.tr

Birinci Geçiş: Lamia'nın Baştan Çıkması • 15 İkinci Geçiş: Çekirge Yazı
• 39 Üçüncü Geçiş: Meclubun İki Dudağı Arasındaki Yazgı • 63
Dördüncü Geçiş: İngiliz Papazın Okulu • 87
Beşinci Geçiş: Kırbas » 113 Altıncı Geçiş: Tuhaf Bir Arabuluculuk
» 131 Yedinci Geçiş: Merdivendeki Portakallar » 159 Sekizinci
Geçiş: Şeref Uğruna Diz Çökmek « 189 Son Geçiş: Merhamet
Suçlusu • 223

Yapı Kredi Yayınları - 506
Edebiyat - 82

Tanios Kayası / Amin Maalouf Özgün
adı: Le Rocher de Tanios Çeviren:
Işık Ergüden

Kitap Editörü: Elif Gökteke
Düzeltili: Filiz Özkan

Kapak Tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: Üç-Er Ofset Yüzyıl Mah. Massit 5. Cad. No: 15 Bağcılar / İstanbul

1. Baskı: İstanbul, Temmuz 1995 (1-23. baskılar Esin Talû-Çelikkın'ın
çevirisiyle) 24. Baskı: İstanbul, Eylül 2005 ISBN 975-08-0994-7

"Uğruna şu düşsel Alleghany ve Lübnan dağlarının
dikildiği halk bu!..

Hangi iyi kollar, hangi güzel çağ geri verecek bana
uykulannım ve en küçük devinimlerimin kaynağı olan bu
bölgeyi?"

Arthur Rimbaud
Illuminations

Benim doğduğum köyde kayaların birer adı vardır. Gemi
Kayası, Ayı Kafası Kayası, Pusu Kayası, Duvar Kayası, hatta
İkizler Kayası vardır. Bu sonuncusuna Gulyabani Memeleri
de denir. Asker Taşı denileni çok önemlidir; vaktiyle birlikler
asileri kovalarken bu kayanın ardında pusuya yatarlarmış;
buradan daha fazla hürmet gören, efsanelerle bunca dolu bir
başka yöre yoktur. Yine de çocukluk günlerimin manzaraları

rüyama girdiğinde gözümün önüne bir başka kaya gelmektedir. Heybetli bir koltuk görünümünde, kalçaların konduğu yer sanki oturla oturla yıpranmış gibi çukurlaşmış, yüksek ve düz bir arkalığı olan ve her iki yana kolçak gibi sarkan bir kaya. Sanıyorum insan adı taşıyan tek kaya odur: Tanios Kayası!

Taştan bu tahtı uzun süre seyretmiş ama yanma yaklaşılmaya cesaret edememişim. Tehlikeden korktuğum için değil; köyde en gözde oyunlarımız kayalıklar arasında geçerdi, küçücük bir çocukken bile en tehlikeli yerlere tırmanarak benden büyüklere kafa tutardım. Ellerimizden ve çıplak ayaklarımızdan başka sahip olduğumuz bir şey yoktu ama tenimiz kayanın tenine yapışmayı gayet iyi biliyordu ve ne kadar heybetli olsa da, buna direnebilecek tek bir kaya yoktu.

Hayır, beni engelleyen düşme korkusu değildi. Bir inanç, bir yemindi. Bu sözü, ölümünden birkaç ay önce dedeme vermiş, yemin etmişim. "Bütün kayalara evet, ama asla ona yanaşma!" Diğer yumurcaklar da tıpkı benim gibi uzak dururlardı; aynı batıl itikatten kaynaklı, aynı kaygı yüzünden! Onlar da ayva tüyü bıyıkları üzerine ellerini koyarak söz vermiş ve aynı açıklamayı almış olmalıydılar: "Ona Tanios-keşk deniyordu. Gelip bu kayanın üzerine oturmuştu. Bir daha gören olmadı."

Bu kişiden, yöre halkının dilinden düşürmediği sayısız hikâyenin kahramanı olan o adamdan söz edildiğini defalarca

işitmişim. Adı kafamı hep kaşıtırmıştı. Bildiğim kadıyla Tanios, Antuan adının yerel ağızdaki pek çok değişik biçiminden biriydi. Tıpkı Antun gibi, Antonios, Mtanios, Tanos ya da Tan-nus gibi... Ama şu gülünç "keşk" lakabı ne diye eklenmişti? Dedem bana bunu anlatmak istemedi. Bir çocuğa söylenebileceğini kestirdiği kadını söylemeyi yeğledi: "Tanios, Lamia'nın oğluydu. Lamia'dan söz edildiğini duymuşsundur. Çok çok eskidendi, daha ben bile doğmamışım. Babam da doğmamıştı. O vakitler Mısır paşası Osmanlılara karşı savaşıyordu. Atalarımız çok acı çektiler. Özellikle patriğin ölümünden sonra. Tam surda, köyün girişinde vurdular onu, İngiliz konsolosunun filinta-sıyla..." Dedem bana cevap vermek istemediğinde böyle konuşur, kesik kesik cümleler söylerdi, sanki bir yol tarif eder gibi, ardından bir diğerini, sonra bir üçüncüsünü, ama yine de hiçbir yola sapmazdı. Gerçek hikâyeyi keşfedebilmem için aradan yılların geçmesi gerekti.

Lamia adını bildiğime göre asıl ipucu elimde demekti. Zaten şans eseri iki yüz yılı aşarak bize kadar ulaşabilmiş bir atasözü sayesinde buralarda bu adı bilmeyen yoktu: "Etme Lamia, yapma Lamia, saklama güzelliğini Lamia!"

Bugün bile delikanlılar köy meydanında toplandıklarında çarşafa bürünmüş bir kadın geçecek olsa, içlerinden biri muhakkak "Lamia, Lamia..." diye başlardı söze. Bu çoğu zaman hakikaten bir iltifat olurdu; ama en acımasızından bir alay olduğu da vakidir.

Bu delikanlıların çoğu ne Lamia'yı ne de bu atasözünün hatırasını taşıdığı dramı bilirlerdi. Ana babalarından veya onların da büyüklerinden duyduklarını tekrarlamakla yetinirler ve kimi zaman da bu sözlerine ellerinin bir hareketini de katıp, üpkü onlar gibi elleriyle, köyün bugün artık oturulmayan yukarı tarafını, bir şatonun harabelerinin görüldüğü sırtları işaret ederlerdi.

Defalarca tekrarlandığını gördüğüm bu hareket yüzünden, Lamia'yı o yüksek duvarların ardında, güzelliğini köylülerin bakışlarından saklayan bir prenses olarak hayal ederdim. Zavallı Lamia! Onu mutfakta çalışırken ya da yalınayak, elinde bir testi, başında bir poşu ile görmüş olsaydım prensese kolay kolay benzetemezdim.

Hizmetçi de değildi ama. Bugün artık hakkında daha çok şey biliyorum. Öncelikle her birini tek tek sorguya çektiğim köyün kadın, erkek ihtiyarları sayesinde! Yirmi yıl önceydi bu. Bugün ise biri dışında hepsi çoktan öldü. Adı Cebrail, dedemin bir kuzeni, bugün doksan altı yaşında. Onun adını anıyor olmam hâlâ hayatta olmasından değil yalnızca, yerel tarihe meraklı bu eski öğretmenin tanıklığının hepsininkinden değerli olmasından. Gerçekten de yeri doldurulur gibi değil. Saatlerce karşısına geçer ona bakardım. Kel bir kafası ve geride bıraktığı yaşlarının izini taşıdığı kesin olan kırışık yüzünde geniş burun delikleri ve kaim dudakları vardı. Onu bu yakınlarda görmedim, ama dendiğine göre o güven verici halini, ateşli konuşma tarzını ve yıpranmamış hafızasını hâlâ korumaktaymış. Yazmaya kalkıştığım sözlerin arasından sık sık onun sesi işitilecektir.

Tanios'un bir efsane olmanın ötesinde, etten kemikten biri olduğuna dair en derinliklerimde erkenden hissettiğim inancı Cebrail'e borçluyum. Kanıtlar ise sonradan, yıllar sonra ortaya çıktı. Ta ki şansım yaver gidip de gerçek belgeler elime geçince...

Bu belgelerden üçünü sık sık anacağım. İkisi, Tanios'u yakından tanıyanlara ait. Üçüncüsü ise yakın tarihteki. Yazan, Birinci Dünya Savaşı ertesinde ölen bir din adamı. Kfaryabdalı keşiş İl-yas! Kfaryabda benim köyümün adı. Henüz sözünü etmedim sanıyorum. İlyas'm eseri şu adı taşıyor: *Dağlılar Tarihiçesi ya da Kfaryabda köyünün, buraya bağlı köycük ve çiftliklerin, burada yükselen anıtların, burada uyulan âdet ve*

geleneklerin, burada yaşamış önemli şahsiyetlerin ve Yüce Tanrının izniyle cereyan etmiş olayların tarihi.

Tuhaf, eşi benzeri olmayan, şaşırtıcı bir kitap. Bazı sayfalarda üslup özelleşiyor, kalem ateşli bir hal alıp özgürleşiyor; kanatlanmış esinler, cesur sapmalar okuyanı alıp götürüyor, insan kendini hakiki bir yazar karşısında sanıyor. Sonra, aniden, kibrine kapılıp günah işlediğinden çekinmiş gibi, keşiş geriliyor, siliniyor, üslubu yavanlaşıyor ve günah çıkarmak için saygılı bir intihali rolüyle yetiniyor. O zaman da geçmişin yazarlarından ve kendi döneminin önde gelen kişilerinden alıntılar, pek sevdiği mısralar halinde yığıyor. Çöküş devrinden kalma Arap mısraları bunlar; yapmacık resimlerle ve soğuk duygularla doğallıktan uzaklaştırılmış.

Bunu, bin sayfalık yaptı ikinci kez dikkatle okuduktan sonra anladım. Daha doğrusu, dibaceden başlayıp, "sen ki kitabımı okudun, başla beni!" diyen geleneksel mısraya kadar tam olarak dokuz yüz seksen yedi sayfa. Önce, yalnızca büyük bir siyah eşkenar dörtgenle süslenmiş yeşil ciltli bu eseri elime aldığımda ve ilk kez sayfalarını açtığımda bu sıkışık yazı dikkatimi çekmişti. Virgülsüz, noktasız, hatta paragrafsız; tıpkı bir resmin çerçevesine tıkıştırılması gibi sayfa sınırları içine hapsedilmiş kaligrafik bir yığından başka bir şey yoktu ortada; ama tek bir sözcüğün, orda burda, bir önceki sayfayı ya da bir sonrakini hatırlatmak amacıyla tek başına bırakıldığı görülüyordu.

Sevimsiz ve sıkıcı olduğunu hissettiğim bir okumaya kalkışmakta hâlâ tereddüt geçirerek, bu dev kitabın sayfalarını parmak uçlarımla çevirip şöyle bir göz atarken, şu satırlar birdenbire önümde belirginleşiverdi. Onları derhal bir kenara yazdım, daha sonra da tercüme edip, noktasını virgülünü koydum:

"1840 yılının 4 Kasımı, Tanios-keşk'in esrarengiz kayboluşu... Oysa her şeye sahipti, bir insanın hayattan bekleyebileceği her şeyi vardı. Geçmişini çözüme bağlamıştı, istikbali parlaktı. Köyden kendi isteği ile ayrılmış olamaz. Adını taşıyan kayanın lanetinden kimse kuşku duyamaz."

O an, önümdeki bin sayfa gözümde nüfuz edilmez olmaktan çıktı. Bu el yazmasına bambaşka bir gözle bakmaya başladım. Bir rehber, bir yoldaş gibi. Belki de bir binek hayvam gibi.

Yolculuğum başlayabilirdi.

BİRİNCİ GEÇİŞ

Lamia'nın Baştan Çıkması

Memleketimin insanlarına ait bu kusurlu öyküyü yazmak amacıyla, kutsal kitapları okumanın ve dua etmenin kutlu vaktinden çalacağım saatler ve günler için Yüce Tanrı beni affetsin; mazeretim şudur ki: Yaratılıştan bu yana geçip giden binlerce yıl olmasaydı yaşadığımız dakikaların hiçbiri olmazdı; atalarımızın art arda gelen kuşakları, onların buluşmaları, vaatleri, kutsanmış birliklikleri, hatta baştan çıkmaları olmasaydı kalbimizin tek bir atışı bile olmazdı.

Dağlılar Tarihçesi'nin dibacesi Kfaryabdalı keşiş İlyas'm eseri

O vakitler gökyüzü o kadar basıktı ki kimse dimdik ayakta duramazdı. Yine de hayat vardı, arzular ve şenlikler vardı. Bu dünyada asla en iyi şeyin olması beklenmese de, en kötüden kurtulma ümidi her gün besleniyordu.

O tarihte bütün köy, tek bir derebeyine aitti. Şeyhler soyundan gelen biriydi, ama bugün "şeyhin dönemi" dendiğinde, başka da hiçbir şey belirtilmediğinde kastedilen, Lamia'nın gölgesinde yaşadığı şeyhtir.

Memleketin en kudretli kişisi o değildi. Doğudaki yayla ile deniz arasında, onunkinden büyük onlarca mülk vardı. Kfar-yabda ve çevresindeki birkaç çiftlik onundu yalnızca, üç yüz kadar ev hükmü altındaydı, hepsi bu! Onun ve diğer derebey-lerin üzerinde Dağ Emiri vardı, emirin üzerinde ise Trablus, Şam, Sayda ya da Akka eyaletlerinin paşaları hüküm sürüyordu. Daha da yukarda, çok daha yukarda, gökyüzüne yakın yerde, İstanbul'daki Sultan vardı. Ama benim köyümün insanları o kadar yukarıya bakmıyordu. Onlara göre "kendi" şeyhleri zaten yeterince önemli biriydi.

Her sabah çok sayıda köylü şatonun yolunu tutar, şeyhin uyanmasını bekler, sonra da odasına giden koridorda itişip ka-kışırdı. Şeyh ortaya çıktığında da iyi dileklerini yüzlerce biçimde, alçak sesle ya da yüksek sesle ifade edip onu karşılarlar, attığı her adıma bir kakafoniyle eşlik ederlerdi.

Çoğu onun gibi giyinmişti. Kabank siyah şalvar, çizgili beyaz mintan, toprak rengi takke. Ayrıca herkes ya da hemen he-

men herkes onun gibi tüysüz yüzlerindeki pos bıyıklarını yukarı doğru gururla kıvrıyordu. Peki şeyhi ayırt edilir kılan neydi? Elma yeşili, sırmalı yeleği. Tıpkı başkalarının samur kürkü ya da asası gibi, her mevsim giyiyordu o da bunu. Ama bunu giymese bile her ziyaretçi, kalabalığın ortasındaki efendiyi rahatlıkla fark edebilirdi; çünkü herkes elini öpebilmek için birbiri ardına hücum ediyordu ve bu seremoni, şeyh Sütunlu Salon'a geçene dek, sedirin üzerinde her zamanki yerini alıp nagilesi-nin marpucunu dudaklarına götürüne dek sürerdi.

Daha sonra erkekler evlerine döndüklerinde eşlerine, "Bu sabah şeyhin elini gördüm" derlerdi; "şeyhin elini öptüm" demezlerdi. Elbette elini öpüyorlardı, ama bunu açıkça söylemekten utanırlardı. "Şeyhi gördüm" de demezlerdi. Sanki eşit mertebede iki kişi karşılaşmış gibi anlaşılacağından, iddialı olurdu bu söz. Hayır, "şeyhin elini gördüm" herkesçe kabul gören ifadeydi.

Başka hiçbir el bu kadar önemli değildi. Tanrı'nın ve Sul-tan'ın eli topyekün belalar saçmıştı yalnızca; günlük belaları dağıtan ise şeyhin eliydi. Ara sıra da mutluluk kırntıları dağıtmıyor değildi ama.

Yöre halkının dilinde *keff* sözcüğü hem "el" hem de "şamar" anlamına gelirdi. Bunu bir kudret simgesi ve yönetmenin bir aracı haline sokan nice derebeyi vardı! Tebaalarının işitmeyeceği şekilde, kendi aralarında konuştuklarında atalarının bir sözü ağızlarından hiç eksik olmazdı: "Köylünün ensesinden şamar eksik olmamalı"; bu, köylüleri daima korku içinde, omuzları çökük yaşatmak gerek anlamına gelirdi. Şamar genellikle 'pranga', 'kamç' ya da 'angarya'dan söz etmenin kestirme yoluuydu...

Tebaasına kötü davrandığı için ceza gören tek bir derebeyi yoktu. Yüksek yetkililer bu beylere pek ender kızırsa da bu, bambaşka nedenlerle onun ayağını kaydırmaya kararlı olmalarından, en ufak bahaneyle onu yok etmeye çalıştıktanandı. Yüzyıllardır keyfi bir zorbalık hüküm sürüyordu; ve bir zamanlar adil bir çağ olmuşsa da hatırlayan kalmamıştı.

Diğerlerinden daha az açgözlü, daha az acımasız bir efendiye sahip olmak bir ayrıcalık olarak görülür ve Tanrı'ya, sanki daha iyisini bahşedemezmiş gibi, bu ihtimamı için şükredilirdi.

Kfaryabda'da durum buydu. Bazı köylülerin bu şeyhten ve saltanatından sevgiyle söz edişleri karşısında hayretler içinde kaldığını, hatta birçok kez bu durumdan öfke duyduğunu anımsıyorum. Gerçi, diyorlardı, şeyh elini genellikle sorun çıkarmadan öptürür, ara sıra da öyle bir şamar patlatır ki çın çın çınlar ama bu asla nedensiz bir incitme olmaz. Kendi mülkünde adaleti dağıtan o olduğundan ve bütün anlaşmazlıklar -kardeşler, komşular, kan koca arasındakiler- onun huzurunda halledildiğinden, şeyh, âdeti olduğu üzere karar vermeden önce davacıları ve tanıkları dinlerdi; taraflar onun karama uymak ve geleneksel kucaklaşmayla derhal uzlaşmak zorundaydılar; olur da biri inat ederse, efendi şamanyla son çare olarak müdahale ederdi.

Böyle bir cezaya öyle az rastlanırdı ki, köylüler artık haftalarca bunu konuşur olurdu. Şamanın sesini, üç gün boyunca izi silinmeyen beş parmak üzerine hikâyeler uydurarak tarif etmeye çalışırlardı.

Şamar yiyenin yakınları onu ziyarete gelirdi. Odada çepeçevre otururlar, yastaymışçasına sessiz dururlardı. Sonra da aralarından biri çıkıp bundan yüksünmemek gerektiğini söylerdi. Babasından tokat yemeyen var mıydı ki?

Zaten şeyh de böyle bilinmek isterdi. Mülkündeki insanlara, hatta en yaşlılara bile "*Ye'bnî*" -"oğlum!"- veya "*Yâ binti!*" -"kızım!"- diye hitap ederdi. Gizli bir bağla tebaasına bağlı olduğuna inanır, onların kendisine itaat etmeleri ve saygı duymaları, kendisinin de her koşulda onları koruması gerektiğini düşünürdü. Bu ondokuzuncu yüzyıl başında bu kusursuz pederşahlık, çocukluğun ve masumiyetin hüküm sürdüğü önemli bir çağın

kalıntısı, münasebetsiz bir durum olarak görülse bile, çoğu köylünün uyduğu, hatta torunlarından bazılarının hâlâ özlemle sözünü ettiği bir şeydi.

İtiraf etmeliyim ki ben bile, şeyhin kişiliğinin bazı yönlerini keşfettikçe ona karşı daha hoşgörülü oldum. Çünkü "bizim şeyh" ayrıcalıklarına toz konduktan da, çoğu derebeyi gibi görevlerini asla ihmal etmezdi. Örneğin bütün köylüler topladıkları ürünün bir kısmını ona vermeye mecburdular, ama buna karşılık şeyh onlara, "şatoda son bir ekmek ve bir zeytin kaldığı sürece mülkteki kimse aç kalmaz" demeyi âdet haline getirmişti. Bunun boş laf olmadığını köylüler birkaç kez saptama fırsatı bulmuştu.

Köylülerin gözünde bir o kadar önem taşıyan diğer bir şey, şeyhin üstlerine karşı davranışlarıydı. Zaten onu bu denli hoş anımsamalarının nedeni de budur. Diğer derebeyler, emir ya da paşa kendilerinden yeni bir vergi istediğinde, bunu tartışma zahmetine katlanmazlar, kudretli kişilerle dalaşmaktansa halka yüklenmeyi yeğlediklerini söylerlerdi. "Bizim şeyh" asla! O, kıyameti koparır, çırpmır, dilekçe üzerine dilekçe gönderir, açlıktan, dondan, kıtlıktan, çekirgelerden söz eder, el altından hatın sayılır bahşişler dağıtır ve bazen bir erteleme, bir tenzilat, hatta muafiyet elde ettiği olurdu. Bu durumda hazine görevlilerinin, eksik miktan daha uysal derebeylerinden koparıldıkları anlatılırdı.

Bizim şeyhin baskın çıkmadığı zamanlar da olurdu. Yetkililer vergi konusunda uzlaşmaya ender yanaşırlardı. Ama o, en azından dener, çabalar; köylüler de bu yüzden ona minnet duyardı.

Savaş zamanındaki tavırları da takdire değerdi. Eski bir gelenekle böbürlenerek kendi tebaasının diğerleriyle aynı birliğe katılmalarındansa kendi bayrakları altında savaşma hakkını elde etmişti. En fazla dört yüz asker verebilen bu kadar küçük bir derebeylik için bu görülmedik bir ayrıcalıktı. Köylüler için bu farklılık müthişti. Her birini tek tek adıyla tanıyan bir şeyhin kumandasında, kendi kardeşleriyle, yeğenleriyle birlikte savaşa gitmek; yaralandıkları takdirde savaş alanında bırakılmayacaklarından; esir düşerlerse kurtarılacaklarından emin olmak; ölmeleri halinde arkalarından ağlanacağını ve kendilerine yakışır şekilde gömüleceklerini bilmek çok önemliydi. Ahlaksız bir paşayı memnun etmek için kıyıma yollanmayacaklarından da emindiler! Bu ayrıcalık, şeyh kadar köylüleri de gururlandıyordu. Ama elbette bunu hak etmek gerekiyordu. "Görünüştü kurtarmak"la yetinilmemeli, dövüşmeliydi, hem de kahramanca, her iki taraftaki askerlerden çok daha cesurca ve kahramanca dövüşmeliydi; cesaretleri bütün dağda, bütün imparatorlukta örnek gösterilmeliydi, bu onların gururu, onuru, aynı zamanda da bu ayrıcalığı korumanın tek yoluuydu!

Bütün bu nedenlerden ötürü, Kfaryabda insanları, "bizim şeyh"i ehvenişer görüyorlardı. Hatta Tanrı'nın büyük bir lütfü olarak görüceklerdi ama bir kusuru vardı. Bu katlanılmaz kusuru yüzünden, en soylu meziyetleri bile bazı köylülerin gözünde bir hiçti.

Yaşlı Cebraîl, "Kadınlar!" dedi. Şahini andıran yüzünde etobur gözleri parlıyordu. "Kadınlar! Şeyh hepsini çağırır ve her akşam birini baştan çıkartırdı."

Sözlerinin son kısmı uydurmaydı. Ama asıl önem taşıyan gerisine bakıldığında, şeyh de, tıpkı ataları gibi, tıpkı yeryüzünün dört bucağındaki derebeyler gibi, mülkündeki bütün kadınların kendi malı olduğuna ilişkin kesin inançla yaşamıştı. Tıpkı evler gibi, topjaklar gibi, bağ bahçe gibi. Ayrıca da erkekler gibi. Hakkını, canı istediğinde, her an kullanabilirdi.

Ama yine de onu köyün içinde av peşinde koşan, elinin altındaki adamları aracı olarak kullanan, uçkur düşkünü biri gibi düşünmemek gerekir. Hayır, işler böyle cereyan etmezdi. Arzusu ne denli baş edilmez olsa da belli bir çekingenlikten asla vazgeçmez, bir kocanın yokluğunda hırsız gibi gizlice

kapıdan içeriye süzülmeyle asla düşünmezdi. Deyim yerindeyse, ayini kendi evinde yönetirdi.

Her erkek nasıl ayda bir kere de olsa "şeyhin elini görmek üzere" şatoya çıkmak zorundaydı, bütün kadınlar da günlük ya da mevsimlik işlere yardım etmek üzere şatoya çıkmak zorundaydılar; bu onların bağılıklarını gösterme yoluydu. Bazıları özel marifetler gösterirdi; eti havanda kıyas kabul etmez biçimde dövenler ya da ekmek hamurunu incecik açanlar vardı. Bir ziyafet hazırlamak gerektiğinde, bütün marifetlilerin hazır bulunması istenirdi. Aslında bir tür angaryaydı bu; ancak onlarca, yüzlerce kadın arasında işler pay edilince kimseye o denli ağır gelmiyordu.

Belki de benim yüzümden, erkeklerin yaptığı tek işin sabahları el öpmek olduğu sanılabilir. Doğru değil bu. Ormanla ilgilenmek, onanın işlerinde çalışmak, şeyhin topraklarında sekileme yapmak görevleri arasındaydı. Tabii, erkeklerin en büyük angaryası olan savaş yükümlülüğü unutulmamalı. Ama banış zamanı şato tam bir anı kovani oluyordu; koşuturup duran, gevezelik eden, hatta ara sıra da eğlenen kadınlar kovani! Bazen, öğle uykusu vaktinde, bütün köy rehabetin alacakaranlığına gömülmüşken, bu kadınlardan biri koridorların ve odaların arasında kayboluverir ve aradan iki saat geçtikten sonra fiskoslar arasında tekrar ortaya çıkı verirdi.

Arzulanmış, beğenilmiş olmaktan memnun bazıları bu oyuna canı gönülden katılırdı. Şeyh heybetli biriydi; üstelik onun her gördüğü saç uzunun üzerine atılmayıp cazibeye ve zekâyâ değer verdiği de kadınlar arasında biliniyordu. Sık sık tekrarladığı şu cümle köyde hâlâ söylenir: "Ancak bir eşek bir başka eşekle yatar!" Yani doyumsuzdu, ama ince eleyip sık do-kurdu. Bugün ona dair imgemiz böyledir ve muhtemelen çağdaşları, tebaası da onu böyle tanımıştır. Bu nedenle pek çok kadın onun tarafından en azından fark edilmek istemişti; böylelikle kendi cazibelerinden emin olabiliyorlardı. Daha sonra, kendilerini teslim edip etmemek artık onlara kalırdı. Ama emin olun, bu tehlikeli bir oyundu; ne var ki güzelliklerinin tomur-cuklandığı, sonra da serpilip geliştiği bir dönemde, bu güzellik henüz solmamışken, herhangi bir baştan çıkartma arzusundan uzak durmaları mümkün müydü?

Yaşlı Cebrail ne derse desin, yine de çoğu kadın bu tehlikeli ve geleceği olmayan aşk oyunlarından uzak durmak istemişti. Kaçmaktan başka bir hoppaca oyuna meyletmediklerinde, şeyh de "hasmı'nın kumazlığına rıza gösteriyordu. Bu kadınların öncelikle öngörülül olmaları gerekiyordu: Davetli kadın bir kez şeyhle baş başa kaldığında, atlatabilmenin tek yola onu aşığılamak olurdu ki, hiçbir köylü kadın bu kerte bir yüreklilik gösteremezdi. Maharetlerini daha önce gösterebilmeleri, bu zor duruma düşmeden onu atlatabilmeleri gerekiyordu. Bir sürü kumazlık tasarlamışlardı. Şatoya çıkma sırası gelen bazıları, kucaklarında kendilerinin ya da komşularının küçük yaştaki çocuğuyla giderlerdi. Kız kardeşlerini ya da annelerini yanlarına alanlar da olurdu. Böylece rahatsız edilmeyeceklerinden emin olurlardı. Efendinin sarkıntılığından kurtulmanın bir diğer yolu da şeyhin genç eşinin yanı başına gidip oturmak ve akşama kadar yanından ayrılmamaktı.

Şeyh ancak kırk yaşına gelip dayandığında evlenmişti, üstelik onu zorlamak gerekmişti. Cemaat patriği bu iflah olmaz baştan çıkartıcı hakkında o denli şikâyet dinlemişti ki, bu rezil duruma son vermek için kendi ağırlığını koymak zorunda kalmıştı. Onu durduracak en iyi yöntemi bulduğunu sanmıştı: Onu daha güçlü bir derebeyin kızıyla, büyük Curd derebeyinin kızıyla evlendirecek, böylece bir şeyh karsı olacak eşine duyduğu saygıdan dolayı, esas olarak da kayınpederinden çekineceğinden, Kfaryabda'nın Efendisi uslanmak zorunda kalacaktı.

Evliliğinin ilk yılında kadın, şeyhe bir oğul doğurdu. Adını Raad koydular. Şeyh bir mirasçıya sahip olmanın mutluluğunu yaşasa da, ahlaksız

alışkanlıklarına hızla geri döndü. Kansını hamileliği sırasında ve özellikle de loğusayken ihmal eder olmuştu.

Bu gelin, patriğin öngörülerinin tersine, şaşırı bir zayıflık göstermişti. Belki de gözünün önündeki ömek, şıpsıvdı babası ve ağabeylerinden, tevekkül içindeki annesinden ibaret kendi feodal ailesi olduğu için böyleydi. Ona göre kocasının tavnı, mizacının ve sosyal mevkiinin sonucuydu. Bunlar onun değiştiremeyeceği iki şeydi. Tepki göstermek zorunda kalmamak için de şeyhin maceralarının kendisine anlatılmasını asla istemezdi. Ama dedikodular kulağına kadar gelir ve kadın çok acı çekerdi. Yine de ancak yalnız kaldığında ya da uzun süre kalmak üzere konuk gittiği annesinin yanında ağlardı.

Şatoda ise bu durumla ilgilenmez görünür ve acısını şekerle gidermeye çalışırdı. Odasına bitişik küçük salonda, hep aynı yerde hiç kılmıdamadan oturur, saçlarına, dikey olarak takılan gümüşten bir çubuk biçimindeki eski tarz *tantufu* takar, bunun üzerine de ipek bir başörtüsü geçirirdi. Bu öylesine karmaşık bir giysi olurdu ki uyurken bile çıkartmaya kalkışmazdı. "Bu da," diyordu Cebrail, "şeyhin lütfunu yeniden kazanmasına pek yardımcı olmuyordu. Şişmanlığı da öyle. Yanı başında devamlı bir sepet şekerleme bulundurduğu ve hizmetçilerle konukların, sepet boş kalmasını diye sürekli göz kulak oldukları söyleniyordu. Şato sahibesi, dişi bir domuz gibi sürekli tıkmıyordu."

Acı çeken tek kadın o değildi, ama şeyhin cinsellikte ölçüyü kaçırmaması esas olarak erkeklere acı veriyor, onları öfkeliendiriyordu. Bazıları bu durumun diğerlerinin kanlarının, kız kardeşlerinin, kızlarının başına geldiğine inanır görünse de, kendi şereflerine leke düşeceği endişesiyle yaşıyorlardı hep. Köyde birtakım kadınların adları dilden dile dolaşıyor, bütün kıskançlıklar, intikamlar bu yoldan açığa vuruluyordu. Kimi zaman yersiz bahanelerle kavgalar başlar, insanların birbirlerine karşı bastırılmış öfkeleri su yüzüne çıkardı.

Herkes birbirini gözleyiyor, kolluyordu. Kadınlardan biri şatoya giderken azıcık süslenecek olsa o hali, şeyhi tavlamak istemesinden kuşkulanılmaya yeterli oluyordu. Kadın bir anda kabahatli olur, hatta şeyhten bile daha kabahatli görülürdü. Şeyh ise, "yapısı böyle" denerek mazur görülürdü. Her türlü maceradan kaçınmaya çalışan kadınların en sınanmış yollarından birinin, efendinin huzuruna çirkinleşmiş, zevksizce giyinmiş ve çarpık çurpuk bir halde çıkması olduğu doğrudur...

Ama yine de güzelliklerini gizleyemeyen kadınlar vardır. Belki de Yaradan bu güzelliklerin saklanması için öfke duyar; ama, Tanrım, o kadınların çevrelerinde ne müthiş tutkular görülür!

Bu kadınlardan biri o günlerde köyümde yaşamaktaydı. Adı Lamia'ydı. Atasözündeki kadın!

II

Lamia, güzelliğini bir haç gibi taşırdı. Başkası olsa bakışları cezbetmekten kaçınmak için örtünür, kaba saba kumaşlara bürünürdü. Ama Lamia böyle yapmazdı. Sanki işi batıp çıkmış gibiydi. İsteddiği kadar

örtünsün, geri planda kalsın, kalabalığın arasında kaybolsun, hiç şaşmaz kendini ele verir, fark edilirdi; tek bir davranışta bulunması, önemsiz bir şey -elini saçına götürmesi, dikkatsizlikle bir şarkı mırıldanması- yetiyordu, artık ondan başka bir şey görülmez olur, su gibi berrak sesinden başka bir şey işitilmezdi.

Diğerleriyle, bütün diğer kadınlarla şeyh, kibrini ve soyunu sopunu konuştururken, Lamia'yla daha ilk andan itibaren farklı oldu. Zarafeti karşısında çekiniyordu. Ender hissettiği bir duyguydu bu. İsteği çok fazlaydı, ama sabırsız değildi. Daha sıradan fetihler için bu doğuştan savaşçının gayet işe yarar kumazlıkları vardı: Sevecen bir söz, muzipçe bir ima, kısacık bir güç gösterisi ve parsayı kapıyordu. Lamia'nın karşısında ise, kuşatmaya kalkışmakla yetinmeye rıza göstermişti.

Şeyh, hem teselli bulduğu hem de kendisini kısıtlayan bir durumda olmasaydı -Lamia, kâhya Gerios'un karısı olduğundan, şeyhin çatısı altında, şatonun bir kanadında yaşıyordu- bu kadar akıllı uslu bir yaklaşımı kuşkusuz benimseyemezdi.

Gerios hem mabeynci, hem hazinedar, hem kâtip, hatta kimi zaman da sırdaş; aslında görevinin sınırı yoktu. Efendisini mülkün, hasatların durumu hakkında, su bölüşümü, vergiler, edilen hakaretler hakkında bilgilendirmek zorundaydı. Köylülerin şatoya getirdikleri tüm armağanları bile büyük bir titizlikle kaydedirdi. Örneğin, "Vakim oğlu Tubiyya, Büyük Bayramda -yani Paskalya'da- yarım okka sabun ve iki dirhem kahve getirdi," diye yazardı. Ortakçılık sözleşmelerini düzenleyen de Lamia'nın kocası olurdu.

Daha zengin, daha geniş topraklarda olsa Gerios yüksek bir görevli olurdu; zaten herkes onun kaderine imreniyordu; ihtiyaç duyduğu bir şey yoktu, oturduğu ev efendisinkilere kıyasla mütevazı da olsa, köyün en güzel evlerinden daha güzel, daha iyi döşenmişti.

Gerios bu pek gözde göreve geldikten sonra Lamia'nın izdivacına talip olmuştu. Büyük kızını köyün papazıyla evlendirmiş hali vakti yerinde bir köylü olan müstakbel kayınpederi uzun tereddütlerden sonra onayını vermişti. Damat adayı, bir aile ocağını gayet iyi geçindirebilecek gibi gözüküyordu ama Lamia'nın babasının kanı bir türlü ona ısınmamıştı. Biraz soğuk olması dışında, aleyhinde söyleyebilecek hiçbir şey bulamadıkları halde pek az kişi severdi onu. Köydeki yaygın deyişle, "bir lokma bir hırka"dan hoşnut kalmayanlardandı. Üstelik onu sinsi ve kibirli bulurlardı. Hatta ona düşmanlık besledikleri olurdu. Gerios bu duruma üzülse bile belli etmez, asla tepki göstermezdi. Onun mevkiindeki biri kendisini sevmeyenlerin hayatını cehenneme çevirebilirdi. O ise kendini tutuyordu. Yine de kimse ona bu yüzden minnet duymazdı. Tam bir kötü niyetle, "o ne kokar, ne bulaşır" demekle yetinirlerdi.

Gerios'un selefi görevinden ayrıldığında, şeyh onu zimmetine para geçirmekle suçlamıştı. Lamia'nın kocası asla böyle suiistimallerde bulunmazdı. Aleyhinde atıp tutanlara bakılacak olursa dürüstlüğünden değil korkaklığından yapmazdı. Artık hiç tanık kalmadığından bunu doğrulamak güç! Yine de efendisinden ödü koptuğu, karşısında en zavallı köylüden daha fazla titrediği ve bütün kaprislerine boyun eğdiği bir gerçektir. Şeyh emire hitaben bir mektup yazdırabilir, hemen ardından da ayağını uzatarak çizmesini çıkarttırabilirdi. Gerios hiç karşı koymazdı.

Bugün köyün ihtiyarları Lamia'nın kocasından söz ettiklerinde anmaktan hoşlandıkları bir hikâyeye vardır. Her anlatışta biraz değişse de özü aynıdır. Söylediğim gibi, şeyh pos bıyıklı ama sakalsızdı. Sohbetlerinde sık sık bu konuya gelirdi. Ona göre bıyık onur demektir, kudret demektir; önemli bir vaatte bulunduğu bıyığından bir tel kopartıp büyük bir ciddiyet ve tumturakla karşındakine verir, o da bu teli temiz bir çamaşırın içine koyar ve vadin gerçekleştiği gün iade ederdi. Sakallılarla ise, tersine, alay ederdi. Onları pis olmakla, ellerini sakallarıyla silmekle suçlardı; bu yüzden de onun

oklarına hedef olmamak için köyde papazın dışında hiç kimse sakallı değildi. Ama elbette hepsi de şeyhe uyarak bıyık bırakıyordu. Gerios da bu modanın dışında değildi, onun bıyığı efendisinkinin tam kop-yasıydı; gür, kaytan bıyığını bazen yağlar ve çifte zülüflü olarak yukarı doğru kıvrırdı. İşin burasına kadar olağandışı bir şey yok; bu taklitçilik ezelden beri bir hürmet belirtisiydi.

Yalnız günün birinde şeyh konuklarının önünde yine bıyıktan söz ederken, kâhyanın bıyığının kendi bıyığından daha gür olduğundan, biraz öfkeyle bahsetmişti. O günün akşamı Lamia kocasının aynanın karşısına geçip bıyıklarını incelttiğini görmüş, bu tuhaf budamayı sesini çıkarmadan izlemişti. Ama kendini aşağılanmış hissetmişti.

İşte Gerios böyle bir adamdı. Az konuşur, az yer, nadiren gülümserdi. Biraz okumuşluğu vardı ama yerini korumaktan ve efendisinin teveccühüne mazhar olmaktan başka ihtirası yoktu. Zaten bu efendiye dürüstlikle ve titizlikle hizmet ediyordu.

Lamia daha az sıkıcı bir kocaya layıktı elbette. Onca neşeli, onca muzip, maymun iştahlı Lamia, zekice bir sözleriyle, bir gülücükle herkesin dikkatini üzerine çektiğinde, bir şarkı mırıldandığında, Gerios orada öyle durur, çatak kaşları, askı surati, kaygılı yüz ifadesiyle gözlerini dikip ona bakardı. Bunun üzerine Lamia susardı. Şatoya çalışmaya gelen kadınların arasına kanıştığı, kahkahalanna, fışılmalanna katıldığı, onlara el verdiği zaman da kocası çıkıştı ona. "Bir cariye gibi çalışmak-tansa mevkiinin kadını ol" deyip dururdu sürekli. Lamia da kocasını hoşnut etmek istediğinde gidip şeyh kansının yanına oturur, onunla konuşur ve birlikte tika basa yerlerdi.

Belki de Gerios haklıydı. Onun nasihatlarına uymuş olsaydı kendinin ve yakınlarının başına gelecek felaketleri kuşkusuz önlemiş olurdu. Yaşamı belirsizlikler içinde dalgalanmaz, mevkiine göre yaşar, mevkiine göre yaşlanır, bugün de mevkiine göre gömülmüş olurdu ve onun ihtiyatsız güzelliğinin anısını hiçbir atasözü canlandırmış olmazdı.

Karı ile koca arasında yaş farkı vardır.

Kız on beşinci baharında, erkek otuzuncu kışında.

Bu halk ozanının sözleri, hangi köy düğünü için söylenmişti? Bu sözleri aktaran *Dağlılar Tarihçesi* bunu belirtmiyor. Günün birinde bunların Lamia ile Gerios için söylendiklerini öğrenirsem hiç şaşımam.

Aslında genç kadın daima içindeki bahar coşkusuna göre davranıyordu. Onu şenlendiren hem çevresindeki neşe, hem de kendi saçtığı neşeydi. Yaşam tarzı hoşça gitmek üzerine kuruluydu ve hoşça da gidiyordu. Köydeki kadınların onun güzelliğini ya da sahip olduğu varsayılan şu ünlü "mevki"ni kıskanmaları beklenirdi. Ama hiç kıskanılmazdı. Hepsi de Lamia'daki sadeliğin, yapmacıklıktan, kibirden, içten pazarlıktan tamamen uzak oluşun farkındaydı, hepsi onu bir kardeş gibi seviyordu. Hatta şeyh kansı bile ona dostluk gösteriyordu; oysa ki ele avuca sığmaz kocasının gözünün Gerios'un kansından başkasını görmediğinin farkındaydı; gerçi şeyh bütün kadınlara "kızım!" derdi ama Lamia'ya seslendiğinde sesinde öyle bir mutluluk, öyle bir tatlılık olurdu ki bu ancak bir okşayış olabilirdi. Mutfakta kadınlar dalga geçer, o ağzından bal damlayarak "*Ya binti*" diyen efendilerini taklit ederlerdi; hem de Lamia'nın önünde bunları yaparlardı, o ise içtenlikle gülerdi. Bu durumun gururunu okşadığına kuşku yoktu ama asla yoldan çıkmayı düşünmezdi.

Oysa şeyhin art niyetleri olduğuna kuşku yoktu. Ama her gülümseyişinin, her tatlı sözünün hesaplı olduğu da söylenemezdi.

Doğrusu, hayatlarını iç içe geçiren olay bir niyete boyun eğiyorsa, bu ancak takdir ilahi olabilirdi.

Cebraill ısrarla, "Bir olay, sadece bir olay, başka bir şey değil" diyordu. Ama, "Küçük, bir kum tanesi kadar ya da bir kıvılcım kadar küçük bir şey" derken gözleri parlıyordu.

Anlatmaya başladığında ise abartılı bir şekilde, ara nağmeleri ihmal etmeden anlatıyordu. "Köyde sevilmeyen Temmuz günlerinden biriydi. Hava kuruydu, zor nefes almıyordu. Yollarda, her adımda, toz toprak havalanıyordu. Kapılar pencereler açılıyor, ama ne bir kepenk kırdıyor, ne bir kapı vuruyordu. Yazın soluk bile alınamayan günlerini bilirsin sen!"

Kfaryabdallıların cehennem sıcaklığına pek dayanamadıkları doğrudur. Sesleri solukları çıkmaz, pek az yerler. Gün boyunca testiye kafalarından aşağı boca ederek susuzluklarını giderirler, sonra da öfkelenip yüzlerini, gözlerini, giysilerini suya bulurlar. Ama ne olursa olsun, hava serinlemeden, kapıdan dışarı adım atmazlar.

"Yine de şeyhin birkaç ziyaretçisi vardı. Yabancılar gelmişti. O gün kahveyi Lamia yapmıştı ve Sütunlu Salon'a da o götürmüştü; hizmetkârların her biri bir köşede kıvınlıp yatmış olmalıydı. Boş fincanları almaya gelen de o olmuştu. Şeyh yerinde değildi. İşin tuhafı, nargilesinin yaldızlı marpucu da yerde sürünüyordu. Genellikle, kalktığında, gayri ihtiyari nargileyi sarar ve marpucu da temiz kalması için çıkarırdı."

Lamia koridora çıktığında, kimi zaman gizli toplantılar için özel salon olarak kullanılan küçük odadan bir hırıltı geldiğini işitti. Şeyh oradaydı, yan karanlıkta, ayakta ama yığılmış bir halde, başını duvara yaslamış, öylece duruyordu.

"Şeyhimiz iyi, değil mi?"

"Önemli bir şey yok, *ya binti.*"

Ama sesi boğuktu.

"Otursanız daha iyi olur," dedi, şeyhi usulca kolundan tutarak.

Şeyh doğruldu, nefes alışını düzeliyordu, üstünü başını düzeltti, parmaklarıyla şakaklarını ovuşturdu.

"Önemli değil. Sıcaktan elbette. Kesinlikle kimseye tek kelime etme. Hiç kimseye!"

"Yemin ederim," dedi Lamia. "İsa Mesih adına!"

Boyunundaki haç tutup dudaklarına götürdü, sonra kalbine bastırıldı.

Memnun olan efendi hafifçe koluna vurup tekrar konuklarının yanına döndü.

O gün başka bir şey olmadı, yazın bu sıradan sıcaklarının verdiği rahatsızlıktan başka. Ama Lamia'nın bu adama bakışında bir şeyler değişmişti. O güne kadar şeyhe karşı önemli bir ihtiyat payı da taşıyan bir hümet gösterir ve nice başka kadın gibi onunla baş başa kalmaktan korkardı. Oysa şimdi şakaklarındaki damarların şiştiğini, sürüyle kaygı üşüşmüşçesine alınırın zaman zaman kınıştığını görmüş ve yalnız kalacakları ânı bekler olmuştu. Elbette artık rahatsız olmadığından emin olmak için...

Bu meşru kaygısının altında, o zamana dek uzak tuttuğu bambaşka duygular filizleniyordu. Şeyh açısından, "kuşatıcı" açısından gerçek bir Truva atı ortaya çıkmıştı. Hem de onu içeriye sokmak için hiçbir çaba sarf etmesine gerek yoktu. Merhamet uyandırıp şefkat esinlemek, kimileri için, aşk oyunlarında bir çare olabilirdi; ama şeyh için asla, sadağında bu oka yer yoktu!

Ancak birkaç gün geçtikten sonra Lamia, şeyhe yalnız rastladı ve kendini yeniden kötü hissedip hissetmediğini sorma fırsatı bulabildi. Şeyh, "hayır" anlamında dilini şaklattı, ama Lamia yalan söylediğine emindi.

Ya bu olaydan karsısına söz etmiş miydi?

"Kimseye söz etmedim! Sızlandığımı görecektir kişi anasından doğmadı henüz."

Onu yatıştırmak için Lamia haçını tekrar dudaklarına götürüp sonra da kalbinin üzerine koyarak sessizlik yeminini tazeledi. Lamia bu kısacık sofuluk ibadetini yerine getirirken şeyh sol elini avcuna alıp, yeminine katılırcasına, bir an sıktı. Sonra Lamia'ya bakmadan gitti.

Lamia yüzünde duygulu bir gülümseme yakalayınca kendine şaşıtı. "Sızlandığımı görecektir kişi anasından doğmadı henüz!" demişti. Şeyh bir erkek gibi konuştuğuna inanıyordu ama bir kadının kulağına bu sözler küçük bir oğlanın böbürlenmesi gibi yansıyor. Lamia, erkek kardeşinin, sırtına şişe çektikleri gün, kelimesi kelimesine aynı sözleri söylemiş olduğunu anımsıyordu. Hayır, artık köyün efendisini, kendisini göstermek istediği ya da köylülerin onu gördüğü gibi kesinlikle göremezdi. Lamia'nın karşısında ondan söz ettiklerinde ise -ki gün boyunca başka şey yapmazlardı- bu sözlerin onun kafasındaki yankısı artık değişti; kimileri kızdırıyor, kimileri sevindiriyor ya da endişelendiriyordu, ama hiçbirine ilgisiz kalamıyordu, dedikoduları dedikodu olarak, sıkıntıyı defetmenin bir aracı olarak gö-remiyordu. Artık işin içine katılmak içinden gelmiyordu.

Kimi zaman köylü kadınlar açık saçık imalarını biraz fazla ileri götürdüklerinde, onları susturmak istiyordu. Ama kendini tutuyor, hatta gülüşmelerine katılmak için kendini zorluyordu. Onları bir kez susturacak olsa, onların gözünde yabancı olacak, dillerine düşecekti. En iyisi onların dümen suyundan gitmekti! Ama Lamia'nın böyle davranması becerikliliğinden değildi, böyleydi o; ıslak elli kadınlar cemiyetinde yitip gittiğinde, onların kısık seslerine ve takılmalarına kendini bıraktığında iyi hissediyordu kendini.

Bir gün -eylül ortalan ya da biraz sonnsı olmalıydı- ekmek yapılan, dumanlar içindeki küçük avluya geldiğinde, kadınların kıkır kıkır gülüşüklerini işitti. Tandırın dibindeki bir taşın üzerine oturdu. Bir yeğeni şöyle dedi:

"Diyorduk ki, haftalar geçti, sanki uslanmış gibi o, maceralarından söz edilmiyor artık..."

Köyde, açıklama zahmetine katlanmada! "o" denildi miydi, herkes kimin kastedildiğini bilirdi. Yaşlı kadınlardan biri, hamuru bir tutaç yardımıyla kızgın tandırın üzerine yapıştırmak, "Kansız avcunun içine aldı," diye kendinlen emin konuşuyordu.

"Kansız mı, hiç değil!" dedi bir başkası. "Daha dün kadının yanındaydım. Bir hafta içinde oğluyla birlikte Büyük Curd'a gideceğini söyledi, kışı annesiyle geçirecekti. bocasının sevgisini kazanmış olsa gider mi hiç?"

"Belki şeyh hastadır!" dedi bir başkası.

Herkes Lamia'ya döndü. O da bütün gücünü toplayarak, ilgisiz bir ifadeyle, "Hasta olsaydı, fark edlirdi," karşılığını verdi.

Yanı başında, bir taşın üzerinde, öylesine yaşlı ve öylesine sessiz bir kadın oturuyordu ki kimse konuşulanları izlediğine ihtimal vermiyordu. Ama o, "... Ya da deli gibi âşık!" dedi.

Ötekiler iyi duymamıştı.

"Ne dedin hacı anne?"

Ona böyle derlerdi çünkü gençliğinde, İsa'nın doğduğu yeri görmek için Beytullahim'e hacca gitmişti.

"Mutlaka âşiktir, kansızın gitmesini bekliyor."

Kadınlardan biri, "Arzuladığını yapmaktan asla çekinmez o!" diye itiraz etti.

"Ben sizin şeyhinizi anasının kucağına oturduğu zamanlarından beri tanırım. Eğer bir kadına delice âşık olmuşsa, kansız şatodan ayrılmadan harekete geçmez..."

Bunun üzerine gözdesinin kim olduğu üzerine tahminlere koyuldular. Bir isim fıslılandı, sonra bir ikincisi, bir üçüncüsü... Sonra bir adam geçince lafı değiştirdiler.

Ama Lamia'nın kafasında bu konuşmalar gün boyu çnladı durdu. Gece olduğunda da hâlâ düşünüyordu.

Şeyh bu denli hasta olabilir miydi? Bundan birilerine söz etmesi, Deyrûn'daki hekimi çağırması gerekmez miydi? Hayır, şeyh buna kızardı. En iyisi beklemek ve olabilecek gözlemlemektir. Bir hafta içinde, onun odasına açılan koridorlarda seğirten güzel bir kadın görürse, o zaman içi rahat edecektir!

Ama acaba gerçekten istediği bu muydu? Bu adamın çapkınlıklarına yeniden başladığını gerçekten görmek mi istiyordu?

Gece ilerliyordu. Yatağında bir sağa bir sola dönüyor, bir türlü rahat edemiyordu. Ne arzulaması gerektiğini artık kendisi de bilmiyordu. Tekrar dönüp durdu. Hem bu adam için bir şeyler dilemesine ne gerek vardı ki?

Yanı başında kocası sırtüstü yatmış uyuyordu, ağzı bir ba-lığın gibi açık!

III

Şeyhin kansının gideceği günün arifesinde şatodaki herkes son hazırlıkların telaşı içindeyken, Gerios, kansının çocukça bir ısrarla yolculuğa katılmasına izin istemesi karşısında çok şaşırıldı.

"Kış Curd'da mı geçirmek istiyorsun?"

"Bütün kış değil, yalnızca birkaç hafta. Şeyhin hanımı defalarca davet etti beni..."

"Orada yapacak bir işin yok."

"Nedimesi olabilirim."

"Kaç kez söyleyeceğim sana, sen ne hizmetçisin ne de nedime. Sen benim kanımsın, benim yanımda kalacaksın. İnsan kocasını böyle haftalar, aylar boyu terk etmez. Böyle bir şey düşünmeye nasıl cüret ettin anlayamıyorum."

Lamia boyun eğdi. Şeyhin kansına eşlik etmek daha önce ona hiç cazip gelmemişti ama o sabah, yine bir türlü uyuyamadığı bir geceden sonra, bu düşünceyle yatağından kalkmıştı. Gitmek, şatodan, kadınların gevezeliklerinden, erkeklerin bakışlarından ve kendi kuşkulardan uzaklaşmak istiyordu. Gerios'un bu tepkiyi göstereceğini gayet iyi biliyordu ama bir mucize ummuştu. Bu mucizeye ihtiyacı vardı. Gitmekten vazgeçmek zorunda bırakılınca birden çöktü ve bütün gün odasına kapanıp ağladı.

"Lamia on altı yaşındaydı, ağladığında yanaklarında açan iki gamze sanki gözyaşlarını toplamak ister gibiydi."

Cebrail ona dair hiçbir ayrıntıyı kaçırmazdı.

"Söylendiği kadar güzel olduğuna inanıyor musun?"

Sorum neredeyse bir hakaret gibi gelmişti.

"Daha da güzel! Kadınların en güzeli! Baştan ayağa zarafet! İnce uzun elleri, beline kadar kayarak inen kapkara saçları, şefkatli gözleri, tatlı sesi! Köydeki kızların çoğu gibi o da yasemin kokardı. Ama onun yasemini kimseninkine benzemezdi."

"Neden?" diye saf saf sordum.

"Çünkü o yasemin Lamia'nın teni kokardı."

Cebrail artık gülmüyordu. Başka yere bakıyordu.

"Teni gül gibiydi ve o kadar yumuşaktı ki bütün erkeklerin hayali parmak ucuyla bile olsa ona dokunmaktı. Entarisi boynundaki haçın altına kadar, hatta daha da aşağı kadar açıyordu. O dönemin kadınları, açık saçıklıktan hiç çekinmeden göğüslerini açarlardı. Lamia da memelerinden her birinin bir yüzünü tümüyle sergilerdi. Bu tepelere her gece kafamı yaslamak isterdim..."

Boğazımı temizledim.

"Bunca şeyi nasıl bilebiliyorsun? Sen onu hiç görmedin ki!" "Bana inanmak istemiyorsan ne diye soruyorsun?" Düşlerini bozmama öfkelenmişti. Ama kızgınlığı uzun sürmedi. Kalktı, ikimiz için iki büyük bardak dut şurubu hazırladı. "Yavaş iç, hikâye uzun!"

Şeyhin kansının kervanı şafaktan önce yola çıktığında şato boşalmış gibi oldu. Çünkü pek çok muhafız, hizmetçi hanımlarının yanında gitmişti, çünkü hasat zamanı gelmişti ve Kfar-yabdali kadın ve erkeklerin hemen hepsi tarladaydı. O sabah şeyhin yalnızca üç ziyaretçisi oldu ve hiçbirini de yemeğe alkoymadı. Tepsilerle gayet hafif yiyecekler getirdi. Ekmek, zeytinyağlı yabani mercanköşk ve yoğurt. Gerios'un koridorlarda koşturup durduğunu görünce şeyh, onu da birlikte yemeye çağırdı. Sonra da Lamia'nın nerede olduğunu sordu.

Lamia, hanımına iyi yolculuklar dilemek üzere odasından çıkmış, sonra hemen geri dönüp önceki gibi kapanmıştı. Gerios gelip, efendinin onu çağırdığını söylediğinde, aç olmadığı karşılığını verdi. Kocasını tehditkâr bir şekilde elini kaldırdı.

"Ört başını, düş peşime!"

Şeyh, her zaman olduğu gibi onu görmekten çok memnun olmuştu. Lamia da mızır mızır görünmemeye özen gösterdi. Bir süre sonra sohbet sadece ikisi arasında cereyan eder oldu. Gerios bir şeyhe, bir Lamia'ya bakmakla yetiniyordu. Şeyh konuşurken, içten bir yüzle onaylarcasma durmadan kafa sallıyor, ama Lamia ağzını açar açmaz, kısa kes der gibi, altdudağını ısınyordu. Lamia'nın yaptığı nüktelere asla kendiliğinden gülmüyordu, önce şeyhin gülmesini bekliyordu ve gülerken de yalnızca efendiye bakıyordu.

Lamia da onun hakkından iyi geliyordu doğrusu. O da yalnızca şeyhe ya da ekmeğini bandığı tabağa bakıyordu. Sohbet koyulaştıkça efendi, Gerios'a hiç bakmaz oldu. Sadece sonunda, yemek iyice bitmişken, orada olduğunu birden fark etmiş gibi ona doğru döndü:

"En önemli şeyi az kalsın unutuyordum," dedi. "Terzi Ya-kub'u mutlaka görmeye gitmelisin. Bu akşam olmadan ona bin kuruş ödemeye söz verdim. Sözümü tutmak istiyorum. Bir de yarın erkenden gelmesini söyle, kışlık giysiye ihtiyacım var."

Yakub, Deyrûn'da oturuyordu, komşu köyde. En az iki saatlik yolda.

Lamia o an tepsiyi alıp mutfağa yöneldi.

"Gidip kahve yapacağım."

"Gerios Hoca'nın kahve içmeye vakti olmayacak, hemen yola çıksın ki gece yansıdan önce dönebilsin."

Şeyh, Gerios'un gururunu okşamak istediğinde ona Hoca derdi. Türkçe-Farsça karışımı bu eski sözcük Dağlılar arasında, tarlada çalışmayan, okuma yazması olan talihlilere denirdi. Kâhya, gecikmeden ayağa kalktı.

Şeyh, kısa bir duraksamadan sonra, "Ben de hemen kahve içmeyeceğim," dedi. "Belki öğle uykusundan sonra. Ama güzel Lamia'mız, o kendine özgü düzenleyişiyle bana bir sepet meyve getirirse, ömrümün sonuna dek minnettar kalırım ona."

Genç kadın böyle bir şey beklemiyordu. Canı sıkılmış gibiydi, heyecanlandı, ne diyeceğini bilemedi. Sessizliği saniyeden de kısa sürmüştü, ama bu bile Gerios'a çok geldi. Bakışla¹yla Lamia'yı ezerek onun yerine aceleyle cevap verdi:

"Elbette şeyhimiz! Derhal! Haydi Lamia, kıvılda!"

Şeyh odasına doğru sakın sakın giderken Gerios büro olarak kullandığı küçük odaya aceleyle seyirtti. Kayıt defteri, kalemleri, mürekkepleri orada duruyordu, terziye vereceği parayı alacağı kasa da ordaydı. Lamia peşinden gitti:

"Bekle, seninle konuşmalıyım."

"Daha sonra. Gitmem gerek, biliyorsun."

"Şeyhin meyve sepetini hazırlayacağım, ama sepeti odasına senin götürmeni istiyorum. Odasına girmek istemiyorum, benden başka şey dilemesini istemiyorum."

"Senden ne isteyebilir?"

"Bilemiyorum, bu adam öyle talepkâr ki... belki meyveleri soymamı ister, belki kesmemi..."

Kekeleyip duruyordu. Gerios, açmış olduğu kasanın kapısını bırakarak ona doğru döndü.

"Sana hep yalvardığını gibi mevkini korumasını buseydin, şeyh senden asla bir şey isteyemezdi."

"Sen de mevkine göre mi davranıyorsun?" demek geliyordu içinden Lamia'nın. "Yakub'a yarın gelmesini söyletmek için hizmetkârlarından birini gönderemez miydi?" Ama bir tartışma başlatmaya hiç niyeti yoktu. Sesi yalvarı gibiydi, üzgündü:

"Hata ettim, kabul; sen haklısın. Ama geçmişi unutamam..."

"Evet geçmişi unutamam, gelecekte de mevkine dikkat et. Ama bugünlük efendimiz senden bir şey istediğine göre sen de ona itaat edeceksin."

Lamia erkeğinin kollanna yapıştı. Gözleri yaş içindeydi.

"Anla beni. Odasına gitmeye korkuyorum!"

Uzun uzun bakiştılar. Lamia kocasının tereddüt ettiğini hissetmişti, içindeki çatışmaları fark ediyordu, hatta bir an, "Kaygını anladım. Ne yapacağımı biliyorum" diyeceğini sandı. O an ona güvenmeyi o kadar istiyordu ki! Ona yönelttiği tüm alçaklık ithamlarını unutmaya hazırdı; tek hatırlamak istediği şey onun erkeği olduğu, ömür boyu onun olduğu, iyi günde de kötü günde de ona itaat etmeye söz verdiğiydi.

Gerios bir şey demiyordu. Lamia da onu kızdırmaktan korkarak sustu. Gerios kararsız, bocalar bir haldeydi. Bir süre geçti, uzun bir süre... Sonra Gerios onu ittirdi. Kendi de uzaklaştı.

"Beni yeterince geciktirdin. Gece çökmeden dönmeme imkân olmayacak."

Lamia'ya bir daha bakmadı. Ama Lamia onun ardından bakıyordu. Sırtı kamburlaşmış, kocaman siyah bir kambur oluşmuştu. Lamia onu hiç bu kadar çökmüş görmemişti.

Lamia kendisini terk edilmiş, ihanete uğramış hissetti. Aldatılmıştı.

Meyve tepsisini hazırlamak vaktini aldı. Şansı yaver giderse, şeyhin odasına girdiğinde onu çoktan uyumuş bulabilirdi.

Sonuncu koridoru geçerken, kalçalarında yayılan uyuşma gibi bir karıncalanma hissetti. Korku muydu bu? Yoksa arzu mu? Belki de korku, arzuyu kamçılıyordu.

Şimdi de elleri titriyordu. Gittikçe daha yavaş ilerliyordu. Eğer yaratılanları koruyan bir Tanrı varsa bu odaya asla ulaşır-mazdı onu.

Kapı yan aralıktı. Sepetin ucuyla usulca itip içeriye baktı. Adam hasırın üzerine uzanmıştı, sırtı dönüktü. Sağ elinde kehribar tespihi vardı. Nargilesini tütürmediğinde parmaklarını bununla meşgul ederdi; birbirlerine çarpan

tespih taşlarından çıkan şakırtının, suyun taşlar arasından akışı ve ateşteki odunun çıtırtısı gibi huzur verici olduğunu hep söylerdi.

Lamia ne kehribar tespihe ne de efendinin yüzükparmağındaki mühre bakıyordu. Erkeksi kalın parmakların kıvıldamadığını görebildi yalnızca. Bunun üzerine yüreklendi, odanın içinde iki adım attı ve yere diz çökerek sepeti koydu. Tam doğrulacakken irkildi. Narlardan biri yere düşmüştü, hafif bir gürültüyle yuvarlanıyordu ama Lamia'nın kulaklarında bu bir davul sesi gibi yankılanıyordu. Nefesini tutarak, nann, uyuyan adamın elinin dibine kadar yuvarlanıp durmasını seyretti. Bir süre daha bekleyip asi nan almak için sepetin üzerinden eğildi.

Şeyh kıpırdamıştı. Döndü. Uykulu uykulu, yavaşça. Ama dönerken nan avuçlamıştı, hiç bakmadan, sanki orda olduğunu hissetmişçesine...

"Amma geciktin. Neredeyse uyuyacaktım."

Saati tahmin etmek istercesine gözlerini pencereye kaldırdı. Ama perdeler kapalıydı, hava da bulutlu. Bir sonbahar öğleden sonrasının alacakaranlığında olabilecek saati. "Bana ne güzellikler getirdin?"

Lamia zorlukla doğruldu. Sesinde korku titreşimleri vardı.

"Üzüm, incir, alıç, birkaç elma ve bir de şu nar."

"Peki sence bana getirdiğin bütün bu meyveler arasında en lezzetlisi hangisi? Gözü kapalı ısrabileceğim ve ağzımda bal tadı bırakacak olanı hangisi?"

Dışanda, bir bulut güneşi kapatmış olmalıydı, çünkü oda iyice karamıştı. İkinci vaktiydi ama gece iyice çökmüş gibiydi. Şeyh ayağa kalktı, en güzel salkımı, en etli taneyi aldı ve La-mia'nın yüzüne yaklaştırdı. Lamia dudaklarını araladı.

Üzüm tanesini ağızına alırken adam mırıldandı:

"Seni gülümserken görmek istiyorum."

Lamia gülümsedi. Şeyh de tüm eylül meyvelerini onunla paylaştı.

İKİNCİ GEÇİŞ

Çekirge Yazı

1821 yılında, haziran ayının sonlarına doğru şato kâhyası Gerios'un eşi Lamia bir erkek çocuk doğurdu. Çocuğa önce Abbas sonra da Tanios adı verildi. Daha masum gözlerini açmamıştı ki köye hak edilmemiş lanetlerin sel gibi yağmasına yol açtı.

Sonradan keş lakabıyla anılacak ve herkesin bildiği yazgıyı yaşayacak olan odur. Tüm ömrü art arda geçişlerden ibarettir.

Dağlılar Tarihçesi Kfaryabdalı keşiş İlyas'ın eseri

(Hikâyenin devamına geçmeden önce, yukardaki satırlar ve özellikle "geçiş" diye çevirdiğim *ubur* sözcüğü üzerinde dumak istiyorum. Keşiş İlyas herhangi bir yerde bu sözcüğün tanımını vermeyi gerekli görmemiş; ama yine de kaleminin ucuna sık sık geliyor. Ben sözcüğün anlamını ancak parça parça yorumlardan çıkartabildim.

Dağlılar Tarihiçesi'nin yazan örneğin şöyle demektir: "Ayakkabıcının iğnesi köseleye nasıl girip çıkarsa, yazgı da bizim içimizden öyle defalarca geçer." Bir başka yerde de şöyle diyor: "Korkunç geçişleri varlığımızı belirginleştiren ve şekillendiren yazgı..."

Demek ki "geçiş" hem yazgının belirgin bir işareti -acımasız, alaycı ya da esirgeyici olabilen bir baskın- hem de olağandışı bir yaşamın bir evresi, ana noktasıdır. Bu anlamıyla Lamia'nın baştan çıkması, Tanios'un hayatındaki ilk "geçiş" olmuştur, tüm diğerleri bundan kaynaklanacaktır.)

Gerios yolculuğundan geri döndüğünde gece olmuştu; doğru! Kansı çoktan odalanndaydı, yatağa serilmişti ve birbirlerine hiçbir şey söylemediler.

Bunu izleyen haftalarda Lamia ilk bulantılarını hissetmeye başladı. Yaklaşık iki yıldan beri evliydi ve karnının şişmediğini görmek yakınlarını endişeye boğuyor, kaderini açmak için ermişlere ve otlara başvurmayı düşünüyorlardı. Gebeliği herkesi sevindirdi ve kadınlar müstakbel annenin çevresini daha bir sevgiyle sardılar. Kuşku dolu bir bakış, kötü niyetli ufacak bir dedikodu bile yoktu. Ne var ki, şeyhin kansı ailesinin yanında uzun süre kalıp mart ayında şatoya geri döndüğünde, Lamia ilişkilerinde aniden bir soğukluk hissetti. Efendinin kansının herkese karşı mesafeli olduğu, köy kadınlanna karşı öfkeli ve küçümseyici davrandığı, kadınların da ondan kaçmaya çalıştığı doğruydı; üstelik oburluğunu hâlâ sürdürüyor olmasına rağmen yüzü çukura kaçmış, biraz süzülmuşü.

Köy halkı bu durumu alaya almaktan çekinmedi. "Kendi" şeyhlerinin her türlü kapisini sineye çekmeye hazırdılar, ama bu yabancı, bu "sütü bozuk yağ tulumu", bu "kaçık Curd'ların cadı kızı" Kfaryabda'yı beğenmiyorsa eğer, evine dönebilirdi!

Yine de Lamia, şeyh kansının bütün köye karşı öfkeli olduğuna bir türlü inanmak istemiyordu, onu kendisine karşı doldumuş olmalıydılar. Ona ne anlatılmış olabilir diye kendi kendine düşünüyordu.

Çocuk, havanın güzel, göğün berrak olduğu bir yaz günü doğdu. Güneşin ışınları ince bulutlarla yumuşatılmıştı. Şeyh, açık havada yemek yemek için vadiye bakan bir taraçaya halılar döşetmişti. Yanında papaz, *Baba* Butros, köyün ileri gelenlerinden iki kişi daha ve Gerios vardı. Biraz ötede, şeyhin kansı; bir taburenin üzerine oturmuştu; başına *tantur'umi* sarmış, oğlunu da kucağına almıştı. Rakının etkisiyle herkes neşeliydi.; Kimse sarhoş değildi ama neşeden herkesin konuşmasına ve tavrına bir hafiflik sinmişti. Hemen yakındaki odasında, Lamia,| ebenin yardımıyla çocuğu içinden çıkartırken inliyordu. Ablası elini tutmuştu, *huriye* denilen, keşişin kansı olan!

Küçük bir kız konukların yanına koşarak geldi; bekledikleri haberi duyurmaya hazırdı. Ama bakışlarından ürkmüş olmalıydı, çünkü kızardı, yüzünü örttü ve kaçmadan önce Gerios'un; kulağına bir şeyler fısıldamakla yetindi. Ama muştucunun telaşı durumu açık etmiş, herkes anlamıştı ve Lamia'nın kocası ilk kez ihtiyacı bir kenara bırakıp yüksek sesle "*Sabi!*" diye haykırdı.

Bir oğlan!

Olayı kutlamak için kadehler dolduruldu, sonra şeyh, kâhyasına sordu: "Adı ne olacak?"

Gerios tam kafasındaki ismi söyleyecekken, efendinin ses tonundan, onun da bir fikri olduğunu anladı; bunun üzerine, "Henüz düşünmedim," demeyi tercih etti. "Hele bir doğsun diye..."

Bu dindarca yalana gayet karakteristik bir somurtma da eşlik etti; bunun anlamı, batıl inanç gereği önceden ad seçmeye cesaret edememiş olmasıydı, çünkü adı önceden koymak bir oğlan doğacağını, doğumun da sağ salim olacağını varsaymak demekti, henüz bahşedilmemiş olanı edinilmiş kabul etmek gibi bir şeydi bu ve Tann böyle bir kendini beğenmişlikten pek hoşlanmazdı.

"Benim daima tercih ettiğim bir isim vardır," dedi şeyh. "Abbas."

Gerios, alışkanlık gereği, daha efendisi söze başlar başlamaz onaylar anlamında kafa sallamaya koyulmuştu ve isim şeyhin ağzından çıkar çıkmaz kararım çoktan vermişti:

"Abbas olsun o halde! İlerde oğlana adını şeyhimizin bizzat taktığı söylenir."

Sevinçli bakışlarını, âdet olmuş onayı almak üzere etrafta bulunanlara yönelttiğinde, papazın kaşlarını çatıldığını, şeyhin kansının anlaşılmasız bir öfkeye kapılarak aniden çocuğuna sıkı sıkı sanıldığını fark etti. Hanım zerdeçal dalı gibi solmuştu, eli * yüzü kesilecek olsa bir damla kan akmayacaktı.

Gerios'un bakışları bir an onun üzerinde takılı kaldı. Ve aniden anladı. Nasıl olmuştu da bu adı kabul etmişti? Üstelik, nasıl olmuştu da şeyh bu adı önerebilmişti? Sevinçten ve rakıdan ikisinin de zihni allak bullak olmalıydı.

Bu sahne kısa bir an sürmüştü ama o an çocuk için, yakınları için, bütün köy için her şey aniden altüst olmuştu. *Dağlılar Tarihçesi'nin* yazarı şöyle der: "O gün hepsinin alınyazısı yazıldı ve mühürlendi; tıpkı bir parşömen gibi, geriye bu dürürlü yazgının açılması kalmıştı."

Şeyhin bir düşüncesizliği yüzünden, üstelik de anında düzeltilmişken, bunca sızlanma niye?

Kfaryabda'da çok eski kuşaklardan beri, takılan isimler konusunda çok kesin âdetler vardı. "Aşağıdakiler" denen köylüler oğullarına aziz adları takardı. Butros, Bulos, Gerios, Rukoz, Hanna, Frem ya da Vakim. Böylece Aziz Petrus'u, Pavlus'u, Ge-orgios'u, Yuhanna'yı, Efrayim'i ya da Yoahim'i onurlandırmış olurlardı. Kutsal Kitap isimleri koydukları da olurdu ve Eyüp, Musa ve Tobi adları Ayyub, Musse, Tubiyya şeklini alırdı.

Şeyhin ailesinde, yani "yukardakiler"de ise âdetler farklıydı. Oğlanlara geçmişin zaferlerini ve gücünü anımsatan isimler takılırdı: Zakir, Raad, Hisn

gibi. Bunlar "kaya", "yıldırım", "kale" anlamına gelirdi. İslam tarihindeki bazı adları da takarlardı. Şeyhin ailesi asırlardan beri Hıristiyandı ama Peygamberin amcası Abbas'ın şeyhin ceterleri arasında bulunmasını bu durum engellememişti. Sütunlu Salon'un duvarında, tam şeyhin hep oturduğu yerin üstünde geniş ve uzun bir levha bulunuyordu. Bunun üzerine öyle bir soyağacı çizilmişti ki taç giymiş pek çok kişi hasetten çatlayabilirdi; hatta istanbul'daki sultan bile, çünkü onun da soyu -halife olmasına rağmen- asil Mekke sülalesine uzanmayıp Asya bozkırlarının derinliklerinde kayboluyordu.

Şeyh oğluna, kendi babasının adı olan Raad ismini vermişti. Kendi önadı ise, bunu açıklamak pek kolay olmasa da, Fran-cis idi. Evet, Şeyh Francis. Ne savaşçılara ne de Peygamber sülalesine ait bir isim! Hatta daha çok köylüler arasında yaygın aziz adlarına benziyordu. Ama bu işin sadece görüntüsüydü. Burada takvimdeki azizlerden hiçbirine atf yoktur; ne Aziz François de Sales'a ne de Aziz AssisiTi Francesco'ya! Tabii I. François adını AssisiTi azize atfen almıştı! Onaltıncı yüzyıldan beri her kuşakta bir "Şeyh Francis" olmuştu. Fransa kralı, Muhteşem Süleyman'dan Şark'taki Hıristiyan azınlıkların kaderi ve kutsal topraklar üzerinde gözetim hakkı elde ettikten sonra, J Dağlı büyük ailelerin reislerine, onları himayesi altına aldığı yazmıştı. Bunlardan biri de bizim şeyhin atalarındandı; rivayete göre bu haberi ilk çocuğunun doğduğu gün almıştı. Dolayısıyla bebeğin adı hemen Francis konmuştu.

Belirttiğim açıklamalar bugün gerekli görülse de, o dönemin köylülerinin bunlara hiç ihtiyaçları yoktu. Şeyhin ailesinin en şanlı ismini Lamia'nın oğluna vermesini o dönemde hiçbiri basit, masum bir olay olarak gömezdi. Gerios, Kfaryabda'yı altüst edecek dedikoduları şimdiden duyar gibiydi! Yerin dibine; mi girseydi utancını saklamak için? Çocuğu görmek için masadan kalktığı mutlu ve gururlu bir babaya hiç benzemiyordu, bıyıkları sarkmış gibiydi, Lamia'nın yattığı odaya giderken güçlüğüle dik yürüyebiliyordu.

Odada koşturup duran her yaşta on kadar kadın vardı. Adamın şaşkınlığını sevince boğulmuş olmasına veren kadınlar, Gerios'u çocuğun uyuduğu beşiğin önüne doğru ittiler. Bebeğin başına hemen keten bir başlık geçirilmişti.

"Sağlıklı görünüyor," diye mınıldanıyorlardı. "Allah başışlasın!"

Sadece papazın kansı adamın yüzünü fark edebildi. "Endişeli görünüyorsun. Ailen büyüdüğü için mi?" Gerios hareketsiz ve suskun kaldı. "Adını ne koyacaksınız?"

Gerios şaşkınlığını saklamak istiyordu ama ondan, *Huriye* kadından bir şey saklamak olmazdı. Bütün köylüler üzerinde, hatta şeyh üzerinde bile nüfuzu vardı bu kadının. Adı Saide'ydi -ama eşi dahil kimse böyle seslenmiyordu ona- ve o da vaktiyle Kfaryabda'nın en güzel kızydı; tıpkı on yıl sonra kardeşi Lamia'nın olduğu gibi. O zamandan beri sekiz ya da dokuz çocuğu onu şişmanlatmış, soldurmuş olsa da, cazibesi yok olmak bir yana, alaycı ve otoriter bakışlarından iyice kendini gösterir olmuştu.

"Yemek yiyorduk ve ... şeyh adı Abbas olsun dedi."

Gerios, heyecanını gizlemeye çalışmıştı ama sözünün son kısmı ağzından bir inilti gibi çıkmıştı. *Huriye* kadın şaşkınlığını belli etmedi. Hatta duyduklarına sevinmiş görünmeyi bile başardı.

"Senin şeyhini iyi tanıırım ben, içinden gelene hiç sakınmışız uyar o. Senin yaptıklarına, sadakatine, dürüstlüğüne değer veriyor, artık sana bir kardeş gözüyle bakıyor ve senin oğluna ailesinden bir ad vererek seni onurlandırdığına inanıyor. Ne var ki köyde bu duruma o gözle bakılmayacak."

Gerios, insanların ne tepki vereceğini sormak için dudaklarını araladı ama ağzından hiç ses çıkmadı. Papazın kansı sözlerine devam etti:

"Diyecekler ki, Gerios üst mertebeden olduğu için bize sırt çeviriyor, oğluna bizimkiler gibi bir ad takmak istemiyor. Sana ve kanna kızacaklar, dilleri durmayacak. Zaten durumunu kiskanıyorlar..."

"Belki de haklısın *Huriye* kadın. Ne var ki şeyhe bu tavrından onur duyduğumu söyledim bile..."

"Gidip onu gör, Lamia'nım gizlice niyet etmiş olduğunu söyle. Çocuğa ne ad takmak istersin sen?"

"Tanios."

"Pekâlâ, aziz çocuğu sağlıklı doğurtursa adının *mar* Tanios olması için annesinin adakta bulunduğunu söyle."

"Haklısın, böyle söylemeli. Yarı gidip konuşurum. Yalnız kaldığımızda."

"Yarı çok geç olur. Hemen gitmelisin, yoksa şeyh, Abbas ³Şağı Abbas yukarı diye diye her tarafa duyurur bile. Bir daha da vazgeçmez."

Gerios, ömründe ilk defa efendisine karşı çıkacağı için kendini kötü hissederek gitti. Kafasında, sonsuz şükranla ve dalkavukça vicdan azaplarıyla dolu, ayrıntılı, uzun bir açıklama hazırlamaya çalıştı... Ama bunlara başvurmak zorunda kalmadı. Konu beklemediği kadar kolay çözümlendi.

"Adak kutsaldır," oldu şeyhin ilk sözleri. "Bir daha söz etmeyelim bundan, adı Tanios olacak."

Bu arada köyün efendisinin de düşünecek vakti olmuştu. Özellikle kansı ayağa kalkıp da oğlunu yerden bir hisimla alıp bağırınca, sonra da konuklara tek bir söz etmeden odasına çekilince...

Gidip odasına kapanmıştı, daha doğrusu odasının balkonuna kapanmış ve gün boyu korkunç lanetler savurarak balkonu arşınlayıp durmuştu. Kendini hiç bu kadar aşağılanmış hissetmemişti. Dağın en büyük sülalelerinden birinde el bebek gül bebek büyütülmüş olan o, hangi şeytana uyup da bu köy delikanlısının evine gelmişti? Herkese öfke kusuyordu, hatta günah çıkarttığı patriğe bile! Bu evlilik onun fikri değil miydi?

Ertesi gün, daha şafak sökmeden oğlunu da yanına alıp bu lanet olası şatodan ayrılmaya ant içti. Şayet engellemek isteyen biri çıkarsa da, babasına ve ağabeylerine bir haber ulaştırır, onlar da elde silah, artlarında adamlarıyla gelip kurtarırlar, şeyhin mülkünü de yerle bir ederlerdi! Bugüne dek her şeyi sineye çekmişti, sesini çıkarmadan kabul etmişti her şeyi. Ama bu sefer köylü kadınlarıyla oynaşmak değildi durum, tamamen farklıydı: Bu adam, kendi çatılan altında oturan bir kadından çocuk peydahlamıştı, hem de bununla yetinmeyip herkese duyuracak şekilde ona sahip çıkmak istemiş, babasının kim olduğundan kimse kuşku duymasın diye anlı şanlı atasının adını o çocuğa vermek istemişti!

Bu durumu kendine açıklayacak binlerce mazeret bulmaya çalışsa da, yine uysal, itaatkâr bir kadın gibi olmak için bahaneler bulmaya çalışsa da nafiye, artık buna hoşgörü gösteremiyordu! En basit köylü kadını bile böyle bir hakarete uğrasa intikam almayı düşünürdü. Hele ki o, kudretli bir derebeyinin kızıyken, o mu kendini ayaklar altında çiğnetecekti?

Bunun üzerine başındaki *tantur'u* iki eliyle tuttuğu gibi çözüp yere fırlattı. Saçları kapkara demetler halinde ortaya döküldü. Yağ bağlamış çocuk yüzünde, gözyaşları arasından bir zafer gülümseyişi yayıldı.

Şatonun mutfaklarında ise, yeni doğmuş bebeğin onuruna köy kadınları, elleri tarçın ve kimyona bulanmış, şenlik günlerinin yemeğini iç rahatlığıyla hazırlamaktaydılar.

Tanios'un doğumunun ertesi günü şeyh, yanına Gerios' ve Kfaryabda'nım ileri gelenlerinden birkaçını da alarak erken^ den keklük avına gitti. İkinci vakti şeyh döndüğünde, karşıla mak için toplanmış tüm ev halkının önünde, hizmetkârlardan biri, kansının aniden büyük Curd'a gittiğini, çocuklarını da al dıgını ve hemen dönmeyi düşünmediğini yüksek sesle söyledi.

Efendinin, kansının uzun süren yokluklarına gayet alışık olduğunu bilmeyen pek yoktu; gitme isteğini ona bildirmiş ol saydı da zaten engellemezdi... Ama durumun bu biçimde, her kesin önünde bildirilmesine, terk edilmiş bir koca durumun düşmesine tahammül edemezdi. Saçlarından sürükleyerek bil' olsa şatoya geri getirilecekti!

Bisâtu'r-Rîh, yani "Uçan Halı" denen, en iyi atı olan al kırığını koşumlattırdı, yanına en iyi binicilerinden ikisini muhafı aldı ve yüzünü bile yıkamadan yola çıktı, yazı yabanda yattı, ama öfkesinden gözüne uyku girmedikten kendi için değil hayvanları dinlensin diye yattı ve kayınpederinin konağına vardığında kansının atlarının koşumları henüz çözülmüş değildi.

Şeyh kansı, iki gözü iki çeşme gelip genç kızlık odasına kapanmış, annesi ve babası da peşinden gelmişti. Şeyh hemen yanlarına gitti ve önce davranarak sözü aldı:

«Tek bir şey söylemeye geldim. Karım, öz babam kadar saydığım kudretli bir adamın kızıdır. Ama artık benim eşim olmuştur ve sultanın kızı bile olsa evini iznim olmadan terk etmesini kabul edemem!"

"Benim de söyleyecek tek bir sözüm var," dedi kayınpederi. "Ben kızımı saygıdeğer bir ailenin oğluna verdim, ona şerefine layık davranmasını diye, yoksa benim evime perişan bir halde geri dönsün diye değil!"

"Her istediği yerine gelmedi mi? Dilediğince hizmetçisi, ona hizmet etmek için ağzından çıkacak tek bir söz bekleyen onlarca köylü kadın yok mu? Söylesin, mademki babasının evinde, çekinmeden söylesin."

"Onu belki hiçbir şeyden yoksun bırakmadın ama onu aşağıladın. Ben kızımı muhtaç kalmamasın diye evlendirmedim, biliyorsun. Ben onu, babasının evinde gördüğü hürmeti göreceğini düşünerek soylu bir ailenin oğluya evlendirdim."

"Erkek erkeğe konuşabilir miyiz?"

Kayınpeder, kızını alıp yan odaya geçmesi için kansına işaret etti. Kapıyı kapamalarını bekledikten sonra ekledi:

"Köyündeki hiçbir kadına rahat vermediğin konusunda bizi uyarışlardı, ama biz evlenince uslanacağını ummuştuk. Ne yazık ki kimi erkekleri ancak tenişir paklıyor. Eğer ilacı buysa, bu ülkede bunu giderecek binlerce hekim var."

"Kendi evinde beni ölümle mi tehdit ediyorsun? Pekâlâ, öldür beni! Yalnız geldim, silahsızım, her yerde senin adamların var. Onları çağırman yeter."

"Seni tehdit etmiyorum, ama seninle hangi dilde konuşulur, bunu anlamaya çalışıyorum."

"Seninle aynı dili kullanıyoruz. Senin yapmadığın hiçbir şey yapmadım. Senin köyünde çok dolaştım ben ve sana ait bu geniş mülkün tümünde çocukların yansı sana benziyor, öteki yansı da kardeşlerine ve oğullarına benziyor! Senin köyündeki ünün neyse benimki de o. Babalanız ve dedelerimiz de vaktiyle aynı üne sahiptiler. Sırf kızın gelip burada ağladı diye, sanki ben yapılmayacak bir şey yapmışım gibi kınayacak değilsin ya beni! Sen köy kadınlarına tohum serptin diye kann evi terk etti mi hiç?"

Şeyhin açıklamaları etkili olmuş olacak ki, Büyük Curd ülkesinin efendisi uzun süre düşünceli düşünceli kaldı, ne diyeceğini bilemez bir haldeydi.

Söze tekrar başladığında daha yavaş ve daha alçak sesle konuştu.

"Hepimizin kusuru vardır, ben Aziz Maron değilim sen de Münzevi Simeon değilsin. Ancak ben kâhyanın kansına gönlümü kapırdım diye karımı asla ihmal etmedim ve asla kendi çatımın altındaki bir başka kadını gebe bırakmadım. Hele de bir kadının benden bir oğlu olsaydı, ona atalarından en şanlısının adını vermezdim."

"O çocuk benden değil!"

"Herkes aksini düşünüyor gibi."

"Herkesin ne düşündüğünün önemi yok. Ben biliyorum. Herhalde farkında olmadan bu kadınla yatmadım ya!"

Kayınpeder yeniden sustu, durumu yeniden değerlendirir gibiydi, sonra kapıyı açıp kızını çağırdı.

"Kocan o kadınla aralarında bir şey geçmediğine beni inandırdı. Öyle diyorsa inanmamız gerek."

Bunun üzerine, kızı kadar şişman ve bazı rahibeler gibi siyahlara bürünmüş annesi söz aldı:

"O kadının çocuğunu da alıp gitmesini istiyorum," dedi.

Ama Kfaryabda şeyhi şu cevabı verdi:

"Eğer bu çocuk benim oğlumsa onu evimden kovmam canavarlık olur. Eğer oğlum değilse, o zaman ne kusurum var? O kadının kusuru nedir, kocasının ve oğlunun kusuru nedir? Onları hangi suçtan cezalandıracağız?"

Şeyh kansı kendine güvenli bir havada, hiç tavize yanaşmaz bir edayla konuşmaya girdi:

"O kadın terk etmedikçe şatoya dönmeyeceğim."

Şeyh cevap vereceksen ev sahibi söz aldı:

"Babanla kocan konuşurken sus!"

Kansıyla kızı korkulu gözlerle ona baktı. Efendi ise onları hiç kaale almadan damadına döndü, elini omzuna koymuştu.

"Bir hafta içinde karın evine dönecek, eğer inat edecek olursa ben kendim getiririm. Yeterince gevezelik ettik, haydi gel, konuklarımız kavga ettiğimizi sanacak!"

Ya siz, hanımlar, karga gibi bizi süzüp orda bakıp duracağınıza, mutfaklara gidip yemek hazır mı bakıverin! Bunca uzun yoldan sonra aç bırakacak olursak, damadımız hakkımızda ne düşünür? Sarkis'in kızını çağırırsınlar, gelip bir *ataba* söylesin bize! Nargilelerimizi hazırlasınlar, yeni Acem tömbekileriyle!

Göreceksin şeyh, bal gibi bir duman!"

Şeyh döndüğünde, bütün köy kansının gidişi, şeyhin acilen yola çıkışı üzerine ve elbette ki Lamia ile oğlu üzerine ve az kalsın bebeğe verilecek isim konusunda dedikodularla çalkalanıp duruyordu. Ama Şeyh bunlara hiç kulak asmadı, onu endişelendiren başka şeydi. Kayınpederi! Bütün Dağ'a korku saçan, bunca ürkülen bu adam, daha demin damadını ölümle tehdit etmişken, hangi mucize sonucu onunla hemfikir olmuştu? İleri sürdüğü gerekçelerin kayınpederini ikna etmiş olduğuna inanamazdı şeyh. Onun gibi adamlar ne ikna olurdu ne de ikna edilmeye izin verirdi ve eğer söylenenleri derhal geri çevirme-mişse endişelenmeye mahal var demekti.

Şeyh, kendisine hoş geldin demeye gelen köylülere kısa ve boş ifadelerle karşılık veriyor, kansından ve kayınpederinden gayet ölçülü sözlerle bahsediyordu.

Döneli birkaç saat olmuştu ki, *huriye* kadın Sütunlu Salon'a dikkatleri çekecek şekilde girdi. Üzeri mor ipekle örtülü bir şey taşıyordu ve efendinin yanına yaklaşmadan yüksek sesle şöyle dedi:

"Şeyhimizden özel bir ricam olacak."

Orda bulunanlar dışarı çıkmak için ayağa kalktılar. Efendi tek bir laf edemeden salonu ancak *huriye* kadın böyle boşaltabilirdi. Şeyh bu durumdan memnun oldu, davetsiz misafire, "Bu kez ne istiyorsun benden?" diye sordu.

Bu soru, dağılan erkekler arasında bir kahkaha tufanına yol açtı, dışarı çıktıklarında da hâlâ gülüyorlardı.

Çünkü geçen defa olanları bilmeyen kalmamıştı.

On iki yıl önceydi, bu cüsseli kadın o zamanlar gencecik bir kızdı ve şeyh onun, yanında ana babası olmadan bir şey istemeye geldiğini görünce şaşımıştı. Kız şeyhi yalnız görmek istemişti.

"Senden bir iyilikte bulunmam istiyeceğim, karşılığında verebileceğim ise hiçbir şey yok."

İsteği basit değildi: O dönemki ihtiyar papazın oğlu, kuze-^m Butros ile sözlüydü, ama babasının yerine geçebilmek için manastırda tahsile giden genç adamı bir İtalyan papaz fark etmiş ve Butros'u papaz olmak için, Avrupa'da olduğu gibi bekâr kalmak gerektiğine inandırmış, Tann katında bekârlık kadar makbul bir şey olmadığını söylemişti. Hatta, kadınlardan imtina ederse onu Roma'daki piskoposluk okuluna göndermeye söz vermişti. Dönüşünde piskopos olabilirdi.

"Piskopos olmak için senin gibi güzel bir kızdan vazgeçtiğine göre bu Butros aklını yitirmiş olmalı!" dedi şeyh, ciddiyetle. .

Genç kız hafifçe kızarak, "Ben de öyle düşünüyorum," dedi.

"İyi de, benim ne yapmamı istiyorsun?"

"Şeyhimiz onunla konuşmanın bir yolunu bulur. Butros'un yarın babasıyla şatoya geleceğini öğrendim..."

Gerçekten de ertesi gün ihtiyar papaz, oğlunun koluna yaslanarak gelmiş ve şeyhe oğlunun parlak bir tahsil yaptığını, üstlerince fark edildiğini, hatta bir İtalyan papazının onu papanın şehri olan Roina'ya götürmeyi vaat ettiğini anlattı.

"İstikbalde köyümüzde bendenizden çok daha ehil bir papaz olacak."

Yaşlı adam, şeyhten güler yüz ve teşvik edici sözler bekliyordu. Ama yalnızca çatık kaşlarla karşılaştı. Ardından da açıkça sıkıntılı bir sessizlik geldi. Sonra da şu sözler geldi:

"Sen, uzun bir ömür yaşadıkdan sonra aramızdan ayrıldığında, *Baba*, artık papaza ihtiyacımız olmayacak."

"Nasıl yani?"

"Epeydir kararlaştırılmış bir şey bu. Ben, adamlarım ve tüm ortaklarla birlikte Müslüman olmaya karar verdik."

O sırada odada bulunan dört-beş köylü ile şeyh arasında kaçamak bir bakışma oldu ve odadaki herkes ortak bir hareketle ve üzüntülü bir şekilde kafalarını onaylarcasına salladılar.

"Bunu, seni üzmemek için, senin sağlığında yapmayacağız, ama sen aramızdan ayrılır ayrılmaz kilise, cami olacak ve bizim de papaza artık hiç ihtiyacımız olmayacak."

Genç papaz adayı yıkılmıştı, sanki etrafındaki tüm dünya çökmüştü. Ama ihtiyarın şaşımış bir hali yoktu. O, "kendini" şeyhini tanırdı.

"Sorun nedir Şeyh Francis?"

"Doğru düzgün işleyen hiçbir şey yok, *Baba*. İçimizden biri ne zaman Trablus'a, Beyrut'a, Şam'a ya da Halep'e gidecek olsa aşağılanır. Giysisi şu renk değil de bu renk diye, soldan değil de sağdan yürüdü diye söylenmedik laf bırakılmaz. Yeterince acı çekmedik mi?"

Genç papaz adayı, "İman uğruna ıstırap çekmek Tann'ı hoşnut eder!" diye atıldı ateşli ateşli. "Her türlü fedakârlığa hazır olmak gerekir, şehitliğe bile!"

"Roma bizi tanımazken biz ne diye papanın dini uğruna ölelim?"

"Nasıl yani?"

"Geleneklerimize hiç saygılan yok. Göreceksiniz, bir gün gelecek bize bekâr papazlar gönderecekler, onlar da karlanımıza şehvetle bakacaklar, hiçbir kadın.günah çıkartmaya cesaret edemeyecek ve günahlar da boyumuzu aşacak."

Genç çömez, tartışmanın asıl konusunu anlamaya henüz başlamıştı. Kendi gerekçelerini sergilemeyi gerekli gördü.

"Fransa'da bütün papazlar bekârdır, aynı zamanda da iyi Hıristiyan'dırlar!"

"Fransa Fransa'dır, burası da burası! Bizim hep evli keşişlerimiz oldu ve onlara hep köyün en güzel kızlarını verdik, gözleri doysun da başkalarının karlarına imrenerek bakmasınlar diye."

"Baştan çıkartılmaya direnmeyi bilen erkekler vardır."

"Karları yanlarında olursa daha iyi direnirler."

Ziyaretçiler, şeyhlerinin gerçek niyetini artık iyice anlamış olduklarından, durmadan kafa sallıyorlardı. Biliyorlardı ki şeyhlerinin ataları tam da tebaalanın inancına uymak için Hıristiyan olmuştu.

"Dinle oğlum," diye devam etti efendi, "şimdi seninle dobra dobra konuşacağım. Ama sözlerimi bir daha tekrar etmeyeceğim. Ermiş biri olmak istiyorsan eğer, babana bak, evli olduğu halde bütün Roma'dan daha ermiş bir insandır, köye ve müminlere hizmet etmek istiyorsan onun yolundan git. Ama eğer emelin piskopos olmaksızın, eğer ihtirasın bu köye sığama-yacak kadar büyükse, o zaman git, Roma'ya git, İstanbul'a git ya da başka yere. Ama bil ki, ben ölmekle ve gömülmedikçe bir daha asla bu Dağ'a adım atamazsın."

Tartışmanın fazla ileri gittiğini düşünen yaşlı papaz bir yol bulmak istedi. "Şeyhimizin emri nedir? Onu görmeye gelme nedenimiz tam da ondan öğüt almak içindir."

"Kimse dinlemek istemezken öğüt vermek neye yarar?"

"Söyle şeyhim, emrin başımız üzerine."

Herkesin gözü Butros'a yönelmişti. O da bunca baskı altında kalarak başıyla onaylamak zorunda kaldı. Bunun üzerine şeyh muhafızlarından birine yaklaşması için işaret etti ve kulağına üç kelime fısıldadı. Muhafız birkaç dakika yok oldu, sonra da yanında genç Saide ve ailesi olduğu halde geri geldi.

Müstakbel papaz o gün usulüne uygun bir şekilde nişanlanarak ve babasının hayır dualarını alarak şatodan ayrıldı. Artık ne Roma'da öğrenim gömenin ne de piskopos olmanın lafı oldu. Bunun için bir süre şeyhe kirdendi. Ama *huriye* kadınla yaşamaya başlar başlamaz velinimetine sonsuz bir minnet duydu.

Papazın kansı o gün geldiğinde şeyhin ima ettiği şey işte buydu! Baş başa kaldıklarında şeyh imasına devam etti:

"Son geldiğinde *Baba* Butros'la evlenmek istemiştin, ben de sizi evlendirdim. Bu kez ne istiyorsun?"

"Bu kez senin elini istiyorum şeyh!"

Şeyh şaşkınlığından kurtulamadan, *huriye* kadın, şeyhin elini yakalamıştı bile, sonra da taşıdığı nesnenin üzerindeki örtüyü açtı. Bu bir İncil'di. Şeyhin elini, bütün otoritesiyle tutup İncil'e bastırdı. Karşısındaki başka kim olsa şeyh sertçe karşı koyardı, ama *huriye* kadının karşısında tamamen uysaldı. Bu kadının kendine güveni onda her zaman eğlenceli bir hayranlık uyandırmıştı.

"Farz et ki günah çıkartıyorsun şeyh!"

"Ne zamandan beri kadınlara günah çıkartılıyor?"

"Bugünden beri."

"Kadınlar sır saklamayı öğrendiler diye mi?"

"Söyleyeceklerin burdan çıkmaz. Eğer benim dışarıda, kı kardeşimi korumak için yalan söylemem gerekirse, söylerim Ama senin bana gerçeği söylemeni istiyorum."

Şeyh uzunca bir süre sessiz kalmıştı. Elini çekmeden önce, bıkın bir ifade takınarak konuştu:

"Eğer öğrenmek istediğin buysa, o çocuk benden değil."

Belki başka şeyler de söyleyecekti ama kadın fırsat vermedi, bir şey de demedi. İncil'in üzerini ipek başörtüsüyle tekrar örterek dışarı çıktı.

Şeyh, bir eli Kutsal Kitap'ın üzerindeyken yalan söylemiş olabilir miydi? Sanmıyorum. Buna karşılık, *huriye* kadının onun sözlerini tıpatıp aktardığı da ileri sürülemez. Köylülere, onlara söylenebileceğini düşündüğü kadını anlatmayı kendi kendine kararlaştırmış olmalıydı.

Ona inanmışlar mıydı? Belki hayır. Ama *huriye* kadının söylediklerinden kimse kuşku duymak istemezdi.

"Çekirgeler" yüzünden...

III

Şeyhin kansı ağustosun ilk haftasında Kfaryabda'ya döndüğünde yanında babası, ayrıca da beş ağabeyi, altmış sipahi ve üç yüz piyade vardı. Ayrıca yaverler, nedimeler, hizmetçiler ve uşaklar da kafiledeydi. Toplam altı yüz kişi kadar.

Şato muhafızları, köylüleri silaha çağırarak için mülk topraklarına dağılmak istediler ama şeyh onlara sakın olmalannı, güler yüz göstermelerini söyledi; görünüşe karşın, bu sadece bir nezaket ziyaretiydi. Kayınpederini gereken hürmetle karşılamak üzere sekiye çıktı.

"Söz verdiğim gibi kızımınla birlikte geldik. Kuzenlerimizden bazıları da bizimle gelmek istediler. Ben de onlara, 'şeyhin* topraklarında kıvınlıp yatacak gölgelik bir yer, açlığı bastırarak iki tane zeytin hep bulunur,' dedim."

"Evinizdesiniz, aileniz arasındasınız."

Bunun üzerine Büyük Curd derebeyi adamlarına döndü.

"İşittiniz değil mi, burada evinizdesiniz," dedi. "Damadımızın cömertliğini bilirim."

Bu sözler, endişeyi dağıtmak amacıyla neşeyle alkışlandı.

İlk gün âdet olduğu üzere bir hoş geldin şöleni düzenlendi. İkinci gün bütün bu insanları yine doyurmak gerekti, üçüncü gün de aynı, dördüncü gün de, beşinci gün de... Yeni yıl erzakları henüz depolanmamıştı ve günde bir, kimi zaman da iki şölen yüzünden şatonun kileri çabucak tükendi. Ne bir damla zeytinyağı, ne şarap ne de rakı kalmıştı, un da yoktu, kahve de şeker de, kavurma da kalmamıştı. Zaten o yılın mahsulü bereketsizdi, eti için her gün kesilen danalar, keçileri, onar onar kesilen koyunları, kümes hayvanlarını gördükçe, köyümdekiler kthğⁿ kapıda beklediğini düşünür olmuşlardı.

Peki niye tepki göstermediler? Bunu arzulamıyor değillerdi, keza onları durduran şey sözümona "konukların dokunulmazlığı" da değildi! Yo, hayır, bu "konuklar" konukseverlik kurallarını bile bile istismar ettiklerine göre, vicdan azabı çekmeden en sonuncusuna kadar kılıçtan geçirilebilirlerdi. Ancak olay, nezaket kurallarına göre değerlendirilemeyecek kadar garipti. Çünkü, unutmayalım ki bu bir aile kavgasıydı. Gülünç, tuhaf, orantısız, ama sonuçta yine de bir aile kavgası. Büyük Curd derebeyi, kendine saygısızlık

etmiş olan damadını küçük düşürmeye gelmişti. Bu durumu en iyi ifade eden de şeyhin kansı olmuştu. Olup bitene sızlanan bir köylü kadına şunları söylemişti: "Git efendine söyle ki, soylu bir hanımın refakatini-dekilere bakacak gücü yoksa köylü kadınlardan biriyle evlen-seydi." Bu "konuklar"ın ruh hali de böyleydi. Halkı katletmeye, köyü yakmaya, şatoyu yağmalamaya gelmiş değillerdi... sadece ev sahibinin kaynaklarını tüketmeye çalışıyorlardı.

Bu yüzden onlar için kahraman en iyi dövüşen değil, en obur olandı. Bu obur kahramanlar, çevresindekilerin alkış ve teşvikleriyle, kim daha çok katı yumurta yiyecek, kim tek başına bir testi şarabı içecek ya da bir tepsi dolusu *kebbe* -ki tepsi kucaklanamayacak kadar büyük olurdu- yiyecek diye her şölende yansıyorlardı. Yani, bir anlamda, âlem yapıp yiyip içerek intikam alıyorlardı!

İyi de şu bol bol içilen âlemlerin birinden yararlanıp boğazlarına yapışsalar ya? Kfaryabda halkı savaşmayı sever ve bilirdi. Yiğitler defalarca gelip şeyhin kulağına fısıldayarak, tek kelimesinin, bir hareketinin yeterli olacağını belirtmişlerdi... Onları katledecek değiliz, sadece iyi bir kötek çekip çınılçplak soyacağız, sonra da o vaziyette ağaca bağlayacağız ya da ayaklarından asıp yediklerini çıkarmalarını bekleyeceğiz."

Ama şeyh hep aynı cevabı veriyordu: "İçinizden kim silahına ilk sarılırsa onu kendi ellerimle haklarım. Sizin hissettiklerinizi ben de hissediyorum; size acı veren bana da acı veriyor; sizin yapmak istediğinizi ben sizden çok yapmak istiyorum.

Dövüşmeyi bildiğinizi biliyorum; ama burayı mezbahaya çevirmek, benden yirmi kat daha fazla adama sahip olan kaymba-bamla bitmek bilmeyecek bir kan davası başlatmak istemiyorum. Bu aşağılık heriflere karşı sabır göstermediğimiz için bu köyün, kuşaklar boyu dul kadınlarla dolup taşmasını istemiyorum. Tann'ya güvenelim. Yaptıklarını yanlarına bırakmaz!"

Gençlerden bazıları şatodan homurdana homurdana ayrılmıştı. Genellikle Tann'ya sığınan papazdı, birlikleri savaşa gö-türerse şeyh olurdu... Ama çoğunluk efendinin düşüncesini paylaştı ve hiç kimse ilk kan döken olma sorumluluğunu almak istemedi.

Bunun üzerine, bir başka intikam yolu seçildi. Köyde acımasız fıkralar ağızdan ağıza yayılmaya başlandı. Bunların çoğu Curd derebeyi üzerineydi ve kelimeyi hafifçe bükerek, "çorak tepeler" anlamına gelen *Curd* yerine, "çekirge" anlamına gelen *Cerâd* denerek, "çekirgeler derebeyi" deniyordu. O vakitler nükteler halk dizeleri şeklinde besteleniyordu; örneğin şöyle:

*Sanki daha önce çekirgelerden çekmemişim gibi,
Neden kaderime küstüğümü soruyorlar. Geçen yıl
tarlamı basmışlardı, doğru, Ama koyunları
yutmamışlardı bu yılki gibi.*

Uykusuz geçen her gece âşıklar Büyük Curdlulara verip veriyorlardı. Şivelerini, giysilerini alaya alıyorlar, ülkelerini ve derebeylerini maskaraya çeviriyorlar, erkekliklerinden kuşku duyuyorlar, geçmişteki ve gelecekteki tüm cengâverliklerini silip, onları bütün tahayyülleri zorlamış olan oburlar sürüsüne indiriyorlardı. Ama en fazla da şeyhin kansı hırpalıyorlardı. Çocukların önünde olup olmamalarına aldırmadan onu en rezil hallere sokuyor, sonra da deliler gibi gülüyorlardı.

Buna karşın Lamia'ya, kocasına ya da çocuğunun meşruluğundaki kuşkuya yönelik en ufak bir sevimsiz imada bulunmaya, bu durumu alaya almaya kimse kalkışmıyordu. Hiç kuşku yok ki tüm bu olaylar olmasaydı, yani şeyhin kansı intikam almaya kalkışmamış olsaydı, sadece ezici bir-iki laf edip gitmiş olsaydı, fısıldaşmalar ve anlamlı anlamlı bakışlar Gerios ile aileşine yaşamı zindan eder ve onları göçe zorlayabilirdi. Ama bu biçimde bütün köye savaş ilan eden, köyü fakirleştirmek, aç bırakmak ve aşağılamak isteyen Büyük Curd derebeyi umduğunun tam tersi bir sonuç aldı. Bundan

böyle Lamia'nın namusundan ve çocuğunun meşruluğundan kuşku duymak demek, "çekirgeler"ın gerekçelerinin haklılığını kabul etmek, onların zulmünü aklamak anlamına geliyordu. Böyle bir tavn benimseyen kişi bütün köyü ve sakinlerini karşısına almış olurdu ve aralarında onun gibilerine yer yoktu.

Gerios bile, isim olayından sonra köyün alaya aldığı biri durumuna düşmüşken, artık insanlar onun etrafını sanyor, onu kutlamak istercesine sınımsız kucaklıyorlardı. Ne için kutuyorlardı peki? Görünüşte bir oğlu olduğu için! Ama aslında hakikat başkaydı. Kimse tam olarak ifade etmiyor olsa da herkes yüreğinin derinliklerinde bunu hissediyordu: Köylüler, kendilerinin cezalandırılmasına yol açan bu günahı, yitilmiş taslayarak, bir meydan okuma haline getirmişlerdi ve bu olayın her bir kahramanı, ister ihtiyatsız âşık olsun, ister ihanet eden kadın, isterse de aldatılmış koca, her biri affedilmeli ve savunulmalıydı.

Aldatılmış koca deyince, şunu söylemeden geçmeyelim, Gerios, "çekirgeler" gelir gelmez, onlar gidene kadar, temkinli davramp kansı ve kırk günlük oğlunu alıp bacanağı olan papazın yanına, kilisenin yanındaki bir odaya yerleşmişti. Oraya gelen ve onlara ihtimam gösteren ziyaretçiler bitmek bilmez bir kuyruk olmuşlardı. "Yukan"daki konutlarında iki yıldır kabul ettiklerinden çok daha fazla sayıda olan bu ziyaretçi kalabalığı özellikle annelerden oluşuyordu. Her biri de kendi kardeşliklerini canlarıyla ifade edebilmek için bebeği bir kez olsun emzirmek istiyordu.

"Çekirgeler" gittikten sonra da çocuğu beslemekte gösterilen bu aşın iyilikseverliğin devam edip etmeyeceğini çok kişi merak ediyordu herhalde.

Dağlılar Tarihçesi diyor ki: "... Çünkü bu zararlı sürü, sonunda Büyük Curd'un çorak tepelerine doğru uçup gidecekti."

O kutlu günün arifesinde, söylentiler yayılmış ama köylüler inanmamışlardı. İstirap dolu altı haftadan beri her gün gidecekleri söyleniyor ama umutlar her gece suya düşüyordu. Zaten bu haberler genellikle şatodan, hatta bizzat şeyhin ağzından yayılıyordu, ama kimse de bu yalanlarından ötürü ona dış bilemiyordu. "Karanlık dönemlerden geçmenin yolunun sahte aydınlıkların peşinden koşmak olduğu söylenmez mi? Tıpkı dağda, ilkbaharda, insan bir akarsuyun ortasında kaldığında, kıyıya ancak bir kaygan taştan diğerine basa basa geçmesi gibi."

Ama bu kez şeyh, "konuklarının" gerçekten gitmek niyetinde olduklarını sezmişti. Kendi şatosunda kısmen hapis konumundaydı ama yine de görünüşü kurtarmaya çalışıyor ve her sabah kayınpederini, vadiye bakan, bir iç balkon şeklindeki *divan'da* kahve içmeye davet ediyordu. Burası, konukların damadağın kurdukları ve şatonun çevresini tam bir göçebe obasına döndürdükleri çadırlardan başka bir şeyin görüldüğü tek yerdi.

Kayınpederle damat birbirlerine bala bandılmış oklan bir süredir atıp dururken, şeyhin kansı gelip, bu "ziyaret" sırasında büyükannesine bıraktıkları oğlunu özlediğini, onu görmek istediğini babasına söyledi. "Çekirgeler" beyi çok içten bir öfke gösterir gibi yaptı:

"Nasıl olur da kocan yanmdayken gitmek için benden izin alıyorsun?"

Bahsedilen koca, o an artık çilenin bittiğini, ceza ziyaretinin sonuna geldiğini hissetti. Hem sevindi, hem kaygılandı. Gerçekten de, bu çapulcu sürüsünün tam ayrılacakları sırada son bir armağan ve bir anı bırakmak üzere köyü yakıp yıkmasından, talana başvurmasından korkuyordu. Köydeki pek çok kişi de aynı şeyden korkmaktaydı; öyle ki sürünün kaçınılmaz ayrılış gününün bir an önce gelmesini dilemeye bile cesaret edemiyorlar, bu sakin sakin süren yağmanın daha haftalarca sürmesini yeğliyorlardı.

Olaylar bu kaygılan boşa çıkartacaktı. Her türlü beklentiye karşın çekirgeler gayet düzenli -ya da hemen hemen düzenli-biçimde geri çekildiler. Vakitlerden eylül sonuydu, geçerken yol üzerindeki bağlar bahçeler "ziyaret edildi" ve kelimenin tam anlamıyla soyuldu. Ama bundan kaçınılabileceğini kimse düşünmemişti. Buna karşın kimsenin ölmemesi, hiçbir yerin yakılıp

yıkılmaması, dolayısıyla üzüntü duymamaları önemliydi Zaten "konuklar" da bir *sûr*, yani bir kan davası başlasın istemiyorlardı; sadece damat beyi pahalı bir şekilde aşağılamak istemişlerdi, bu da olmuştu. Hatta şeyhle kayınpederi kapının önünde, alaycı alkışlar arasında, tıpkı geldiklerinde yaptıkları gibi birbirlerine sanılmışlardı.

Şeyh karsının ağzından işitilen son söz, "Kış sonu döneceğim" oldu. Yanında yine bu kadar kalabalık bir maiyet olacak mıydı, belirtmedi.

O kış yöre tamamen kıtlık yaşadı. En amansız da bizim köyümüzde yaşandı. Erzak azaldıkça, "çekirgeler" lanetleniyordu. Eğer bir daha gelecek olurlarsa, kimse, hatta şeyh bile bir kıyımı önleyemezdi.

Yıllarca onları beklediler, yollara ve dağ tepelerine gözcüler koydular, onları yok etme planları yaptılar. Bazıları geri gelmelerinden korkuyor olsa da, ilk geldiklerinde bu kadar sabırlı davranmış olmalarından hâlâ pişmanlık duyan çoğu insan dönmelerini sabırla bekliyordu.

Bir daha gelmediler. Belki de gelme niyetleri hiç olmamıştı. Ama belki de şeyhin karsının yakalandığı verem hastalığından ötürü dönmediler. Köyümdeki insanlar buna ilahi adalet diyordu. Büyük Curd ülkesinden gelen ve onu babasının evinde görmüş olan ziyaretçiler çok zayıfladığını, iğne ipliğe döndüğünü, yaşlandığını, tanınmaz hale geldiğini ve ölmekte olduğunu anlatıyorlardı.

Yavaş yavaş, tehlike uzaklaştıkça, Tanios'un doğumuyla ilgili kuşkuyu hep hissetmiş olanlar ve bu çapkınlık macerasının biraz fazla pahalıya ödeltildiğini düşünenler seslerini yükseltmeye başladılar.

İlk başlarda, Lamia'nın oğlu hiçbir şey duymadı, kimse onun önünde bundan söz etmek istemezdi. Kuşağındaki herkes gibi, "çekirge" korkusuyla büyümüş olsa da, yakınlarının üzerine bu felaketi çekmiş olanın kendi doğumu olduğunu akhna bile getiremezdi. Mutlu, huzurlu bir çocukluk yaşadı, hatta oburdu, şen şakrak, kaprisli bir çocuktü. Köyün masko

tu gibi olmuştı biraz. Tüm masumiyetiyle bu durumdan yararlanıyordu.

Yıllar içerisinde gelen kimi ziyaretçilerin, yepyeni giysilerle şatonun koridorlarında keyfince hoplayıp zıplayan bu çocuğu görünce ona, cahillikle ya da kötü niyetle, "Sen şeyhin oğlu musun?" diye sordukları olmuştı. Tanios ise gülerek, "Hayır, ben Gerios'un oğluyum," yanıtını verirdi. Hiç tereddüt etmez, aklına kötülük gelmezdi.

Doğumuyla ilgili en ufak bir kuşkusu yok gözükiyordu ki, o uğursuz gün, birisi gelip yüzüne üç kez üst üste seslendi: Tanios-keşk! Tanios-keşk! Tanios-keşk!

ÜÇÜNCÜ GEÇİŞ

*Meczubun İki
Dudağı Arasındaki Yazgı*

*Bilge adamın sözü, aydınlıkta akan su gibidir. Ama insanoğlu
her çağda, en karanlık mağaralardan fışkıran suyu içmeyi
yeğlemiştir.*

*Nadir Katircinin
Bilgeliği*

Bu olay meydana geldiğinde Lamia'nın oğlunun bulunduğu yeri tamına tarif edebilirim. Yerler pek değişmedi. Büyük meydan bugün de aynı görünümü ve adı taşıyor. "Dikilitaş" anlamına gelen "Belâta". "Meydanda" buluşalım değil de, "Dikilitaşta" buluşalım denir. Dün olduğu gibi bugün de. Meydanın hemen yanında üç yüzyıldan beri açık olan bir papaz okulu vardır; yine de kimse bununla övünmeyi düşünmez çünkü avludaki çınar altı yüz yıllık, kilise çınardan da iki misli yaşlıdır, en azından en eski taşları öyledir!

Okulun tam arkasında, papazın evi. Papazın adı *Baba* But-ros. Tıpkı Tanios döneminde yaşayan keşiş gibi. Onun soyundan geldiğini söyleyebilmeyi çok isterdim, ama bu isim benzerliği sadece bir rastlantı. İki adam arasında hiç akrabalık yok; ama elbette dört kuşak geriye gidildiğinde tüm köy halkı birbirlerine kuzen olduklarını keşfederler.

Kfaryabdalı veletler daima kilisenin önünde, çınarın altında oynarlar. Eskiden *kumbaz* denilen bir çeşit önlük-entari giyerler, bir de takke takarlardı. Dışarıya *kuşeyyif*, yani başı açık *pkmak için tamamen yoksul ya da hafif çatlak, en azından tuhaf biri olmak gerekirdi.

Meydanın öte ucunda, tepenin kamındaki bir mağaradan akan bir çeşme vardı. İşte şato da eskiden bu tepenin doruğun-^a yükselirdi. Bugün bile harabeleri ilgi çeker ve seyretmek için ^{urui}, eskiden buranın manzarası muhtemelen biraz eziciy-¹ Geçen yüzyıla ait bir gravür görmüştüm, bir İngiliz gezgi-

nin eseri idi ve benim köyümden bir ressam boyamıştı. Şatonun ön yüzü köye dönüktü, yekpare olarak yapılmıştı, sanki insan elinden çıkma bir yar gibi dimdikti. Kfaryabda taş denilen, sert, beyaz ve mor harelî bir taştan yapılmıştı.

İnsanlar, derebeyin konutuna çeşitli adlar takmışlardı. Gittikleri yere "saray" derlerdi, "tepe" derlerdi, "yukardaki ev" derlerdi; hatta -daha sonra açıklayabileceğim bir nedenle- "iğne" derlerdi; genellikle "şato" ya da sadece "yukarı" dedikleri de oluyordu. Belâta'dan geçen çarpık çurpuk basamaklar oraya kadar giderdi. Köylüler, "şeyhin elini görmeye" gittiklerinde işte bu yoldan geçerlerdi.

Mağaranın girişinde, üzerinde Yunanca yazılar bulunan bir tonoz bulunmaktaydı. Köy çeşmenin etrafında kurulmuş olduğundan değerli ve ulu görülen bu çeşme için harikulade bir mücevher kutusu gibiydi. Her mevsim buz gibi akan suyu huni biçiminde oyulmuş bir kayanın üzerinden son bükümleri de geçtikten sonra, birden çok delikli geniş bir ağızdan küçük bir havuza dökülür, daha sonra da çevredeki tarlalan sulardı. Akan suyun altında elini en uzun süre kim tutacak diye köyün gençleri burada ezelden beri dirençlerini ölçerlerdi.

Ben de defalarca denedim. Kfaryabdalı her delikanlı on beş saniye dayanabilir; otuz saniyeden itibaren ise elden kola doğru belli belirsiz bir acı yayılır, oradan da omza uzanır. Bir süre sonra genel bir uyuşukluk hissedilir. Bir dakika sonunda ise kol kopmuş, kesilmiş gibidir. Her an bayılma ihtimali vardır. Daha fazla inat etmek için ya bir kahraman ya da intihar heveslisi olmak gerekir.

Tanios'un zamanında, delikanlılar genellikle birbirleriyle yarışıyor. İki oğlan elini aynı anda suya daldırır, ilk kim çekerse kaybetmiş sayılır. Kaybeden tek ayak üzerinde meydanı dolaşmak zorundaydı. Köyün tek kahvesinde tavla oynamakta olan ya da dikilitaş etrafında dolanan aylaklar çok eski zamanlara uzanan bu eğlenceyi dört gözle bekler, tek ayak üstünde sekenleri ellerini çırparak teşvik ederler ve onları alaya alırlardı.

O gün Tanios da papazın oğullarından birine meydan okumuştur. Okuldan çıktıktan sonra birlikte düello alamna gelmişlerdi. Artlarında da sürüyle arkadaşları vardı. Köyün delisi Şal-lita da peşlerindeydi. Kadidi çıkmış yaşlı bir çocuk, çırpı bacakları üzerinde, yalın ayak başı kabak, sendeleyerek yürüyordu. Çocukların etrafında dolanıp dururdu, zararsız biriydi ama kimi zaman insanı sinirlendirdiği de oluyordu. Nedenini bile bilmeden çocuklarla birlikte gülüyor, onların oyunlarından onlardan çok eğleniyor gözüküyor, kimse onun varlığının farkına bile varmazken konuştuklarını dinliyordu.

Çeşmeye vardıklarında, iki oğlan da yerlerini almış, havuzun iki yanında yere uzanmış, ellerini kaldırmış, işaret verilir verilmez dayanıklılık sınavına girişmek üzere hazır bekliyorlardı. O sırada, Tanios'un tam arkasında duran Şallita'nın aklına Tanios'u suya itmek geldi. Oğlan dengesini kaybetti, sallandı, havuzun içine tam yuvarlanacakken uzanan eller onu düşmekten kurtardı. Sınırlı kalkan Tanios yerde duran bir kovayı kapığı gibi suyla doldurdu sonra da Şallita'yı paçavralarından yakalayarak başından aşağı boşalttı. O ana dek kendi yaptığı şakaya gülmekte olan Şallita birden dilsiz gibi ulumaya başladı. Tanios onu bırakırken şiddetle yere ittiğinde Şallita'nın bağıracağı işitildi. Aniden anlaşılır olan bir sesle, "Ta-nios-keşk! Tanios-keşk! Tanios-keşk!" diye bağırıyor ve intikam işareti olarak sağ avuç içine sol yumruğuyla vuruyordu.

Bu gerçekten de bir intikamdı. Bunun böyle olduğu Tanios'un gözlerinden çok çevresindekilerin gözlerinden anlaşılabilirliyordu. Çocuklardan bazıları gülüyordu, ama genel şaşkınlığı fark edince sustular.

Lamia'nın oğlunun kendisine söyleneni anlaması zaman aldı. Bu vahşice bulmacanın parçaları zihninde yavaş yavaş, birbiri ardında eklendi.

Keşk sözcüğü kesinlikle bir takma ad değildi; yoğurt ve buğdaydan ekşi ve koyu bir çorbayı belirtiyordu. Bugün de hâlâ rastlanan en eski mutfak kültürü eserlerindendi. Kfaryabda da yüz yıl önce, bin yıl önce, yedi bin yıl önce nasıl pişirili-yorsa bugün de öyle pişirilmektedir. Keşiş İlyas, *Dağlılar Tarih-Çesi'nde* yerel âdetlerden söz ederken bundan çok sık bahseder. Ofte ufalanan buğdayın, birkaç gün boyunca büyük toprak çömlekler içinde "sütü emmesi" gerektiğini ayrıntılarıyla anlatır. "Böylece yeşil *keşk* denilen hamur elde edilir. Çocukların bayıldığı bir hamurdur bu. Hamuru sekilere, tabaklanmış koyun postunun üzerine, kurusun diye sererler; sonra da kadınlar elleriyle toplayıp ovalayarak ufalar ve elekten geçirerek elde ettikleri beyaz tozu çuvallara doldurup kış boyu kullanırlar." Sonra da çorba yapmak için, kaynar suya dolu dolu birkaç kepçe atmak yeterli olur.

Tadının yabancıları pek hoşlanmayabilir, ama bir Dağlı için soğuk kış gecelerine bundan daha uygun bir yemek olamaz. *Keşk* yıllarca köylülerin başlıca yemeği oldu.

Şeyhe gelince, onun fakirlerin yemeği olan bu *keşk* başka şey yeme imkânı elbette vardı, ama hem sevdiğinden hem de taktik gereği, *keşk* yemeyi bir ibadet gibi görür, onun krallara layık yemek olduğunu sık sık dile getirir, farklı biçimlerde hazırlanmış *keşk'leh* konuklarının huzurunda kıyaslardı. Bıyık konusunun ardından, konuşmaktan en fâzla hoşlandığı şey buydu.

Şallita'nın ona böyle seslenişinden sonra Tanios'un aklına ilk gelen şey, iki hafta önce şatoda verilen bir şölen oldu. Bu ziyafet sırasında şeyh, köyde hiçbir kadının Lamia kadar kusursuz *keşk* yapmayı bilmediğini orada bulunanlara söylemişti. Lamia orada yoktu, ama oğlu ve Gerios ordaydı. Bu sözleri işiten Tanios, Gerios'un da kendisi kadar iftihar edip etmediğini görmek için dönüp ona bakmıştı. Ama hayır, Gerios sanki yerin dibine girmiş gibiydi. Gözleri dizlerinde, yüzü sapsarıydı. Tanios bu davranışı Gerios'un terbiyesine vermişti. Efendinin övgüleri karşısında utangaç davranmak uygun olmaz mıydı?

Şimdi ise oğlan, Gerios'un bu aşırı rahatsızlığım tamamen farklı yorumluyordu. Köydeki birçok çocuk hakkında ve biraz daha büyük olanlar hakkında söylenenleri gerçekten biliyordu. Şeyhin onların annelerini falanca yemeği yapsınlar diye "davet ettiği" ni ve bu ziyaretlerin de o çocukların dünyaya gelişleriyle ilgisi bulunduğunu duymuştu. O zaman da bu çocukların adlarına analarının yaptığı yemeğin adı eklenirdi: Hanna-uzedenirdi, *Biûos-hamme* denirdi... Bu lakaplar çok onur kırıncıydı, kimse bu adların söz konusu kişilerin önünde söylenmesini istemezdi. Tanios da bu adlar kendi önünde söylendiğinde kızanırdı.

Köyün pohpohladığı, pek sevdiği kendisinin de bu kusurla gülünç duruma düşürülen bahtsızlar arasında olabileceğini, annesinin de o kadınlardan biri olabileceğini en korkunç kâbuslarında bile asla düşünemezdi.

O an hissettiklerini nasıl anlatabiliriz? Bütün dünyadan nefret ediyordu, şeyhten, Gerios'tan, iki "baba"sından, La-mia'dan, hakkında söylenenleri bilen ve ona acımayla ya da alayla bakan bütün köylülerden... Olaya tanık olmuş arkadaşları arasında şaşkına dönmüş olanlar bile onun hisminden kurtulamamışlardı, çünkü davranışları diğerleriyle paylaştıkları bir sır olduğunu ve bu sır da yalnızca köyün delisinin bir öfke anında açık ettiğini gösteriyordu.

Keşiş İlyas, "Kfaryabda halkı arasında meczup hiç eksik olmamıştır," diye yazar. "Biri yok olursa, tıpkı ocağın hiç sönmemesini sağlayan kül altındaki korlar gibi, bir diğeri yerini alır. Demek ki insanların bilgelikleriyle

dokuduğu perdeyi yırtmak için Tanrı'nın parmaklarıyla oynatacağı bu kuklalara ihtiyacı vardır."

Tanios hâlâ aynı yerde duruyordu, yıkılmıştı, bakışlarını bile hareket ettiremiyordu. O sırada papazın oğlu Şallita'ya, bir daha köyde onu görecektense, parmağıyla gösterdiği kilisenin ipine asacağı uyarısında bulundu; dehşete kapılan zavallı bir daha ne çocukların peşine takılabildi ne de Belâta taraflarında görünmeye cesaret edebildi.

Bu olaydan sonra Şallita köy dışını kendine mesken edindi. Dayanakları üzerinde titreyip duran kayalarla dolu olduğundan Göçük adı verilen geniş bir alanda yaşamaya başladı. Şallita onların tozunu alarak, fırçalayarak, onlara uzun uzun söylevler çekerek yaşadı. O kayaların geceleri dolaştıklarını, iç çektiklerini, öksürdüklerini, hatta çocuk doğduklarını bile söylüyordu.

Bu tuhaf kavramlar köylülerin belleğinde iz bırakıyordu. Bizler çocukken oralarda oynadığımızda, içimizden biri bir kayanın altına bakmak için eğildiğinde, diğerleri hep birlikte ona ^{bağ}ınrdı. "Hey Şallita, taş doğurdu mu yoksa?"

Tanios da kendince köylülerle arasına mesafe koydu. Her sabah daha gözlerini açar açmaz, tek başına ve düşünceli düşünceli uzun gezintilere çıkıyor, bu sırada çocukluk günlerini anımsamaya çalışıyor ve o günleri, şu an artık bildiği şeyin ışığında yorumluyordu.

Onu yollarda gören kimse nen var diye sormuyordu. Çeşme yakınındaki olay iki saat içinde bütün köyde duyulmuştu. Belki yalnızca doğrudan ilgili kişiler -annesi, Gerios, şeyh- işit-memişti. Lamia oğlundaki değişikliğin farkındaydı, ama çocuk on üçünü geçmişti, yakında on dört olacaktı, oğlan çocuklarının erkek olduğu dönemdi bu. Lamia oğlunun her yerdeki bu aşırı sakinliğini erken olgunlaşma belirtisi olarak görüyordu. Ayrıca artık aralarında en ufak bir kavga bile olmuyordu, kimse asla sesini yükseltmiyordu, hatta Tanios annesine karşı sanki daha kibar davranıyor gibiydi. Ama bu, kendini yabancı hisseden birinin kibarlığıydı.

Papaz okulunda da durum aynıydı. Hat ya da din dersine saygıyla katılıyor, *Baba* Butros bir soru sorduğunda doğru cevabı veriyor, ama zil çalar çalmaz hızla okuldan ayrılıyor, özellikle Belâta'dan geçmemeye çalışarak ıssız patikalardan süzülüyor ve gece olana dek gözden uzak geziniyordu.

İşte yine böyle bir gün, dümdüz yürüyerek Deyrûn kasabasının civanna vardığında, az ötede bir kafilenin yaklaşmakta olduğunu gördü. Adamın biri at üstündeydi. Yaya yürüyen bir uşak atı dizginlerinden tutuyordu. Çevresinde de bir düzine kadar atlı vardı. Adamın muhafızları oldukları her hallerinden belliydi. Hepsinde tüfek vardı ve uzun sakalları ta uzaktan fark ediliyordu.

Tanios bu adamı birkaç kere daha Deyrûn çevresinde görmüş, ama hiç selam vermemişti. Köydeki herkese bu talimat verilmişti. Sürgünlerle asla konuşulmazdı.

Şatonun eski kâhyası Rukoz'du o. On beş yıl önce yerini Gerios'un aldığı adam. Şeyh onu mahsullerinin satış kârını iç etmekle suçlamıştı. Bu bir bakıma efendinin parasıydı, çünkü ortakların ona vermekle yükümlü oldukları paraydı; ama diğer yandan da köylülerin parası sayılırdı çünkü *miri* vergi bu parayla ödeniyordu. Bu hırsızlık yüzünden tüm köylüler o yıl iki misli para ödemek zorunda kalmışlardı. Kısacası eski kâhyaya besledikleri düşmanlık hem şeyhe itaatlerinden hem de kendi kızgınlıklarından.

Rukoz uzun yıllar uzaklarda yaşamak zorunda kalmıştı. Yalnız köyünden ve yöresinden değil, bütün Dağ bölgesinden uzak durmuştu, çünkü şeyh onu yakalamaya yemin etmişti. Rukoz ta Mısır'a kadar kaçmıştı ve Tanios'un ona rastladığı gün, yöreye döneli ancak üç yıl oluyordu. Dikkat çekici bir dönüşü bu, çünkü şeyhin mülkünün tam hududunda geniş topraklar satın almış ve ipekböcekçiliği yapmak için bu topraklara ^{ut} ağaçları dikmişti. Ayrıca bir ev ve bir de böcekخانه yapmıştı. Hangi parayla olmuştu bütün bunlar? Köylülerin bu konuda hiç kuşkuları yoktu. Bu eşkıya onların tüm paralarını Nil ayıllarında işletmiş, büyütmişti.

Bütün bunlar hikâyenin bir yanındı. Rukoz'un anlatımı ise ^aŞkaydı. Tanios bunu köy okulunda kulaktan kulağa fısıldanırken duymuştu. Hırsızlık olayı, şeyhin eski ortağını kovmak ve bir daha Kfaryabda'ya dönmesini engellemek için uydurduğu bir bahaneydi. Küskünlüklerinin asıl nedeni, efendinin Ru-koz'un karsısını baştan çıkartmak istemesi, Rukoz'un da şerefini korumak için şatodan çıkıp gitmek zorunda kalmasıydı.

Kim doğru söylüyordu? Tanios daima şeyhin anlattıklarına hiç tereddütsüz inanmış, ne pahasına olursa olsun sürgünle dostluk kumayı asla düşünmemişti. Böyle bir şey ona ihanet gibi gelirdi! Ama şimdi olaylar ona tamamen başka türlü görünüyordu. Şeyhin, Rukoz'un kanşım baştan çıkartmak istemesi olmayacak şey miydi? Şeyh, bütün köyün kâhyaya hak vermesini önlemek ve Rukoz'u da kaçmaya zorlamak için hırsızlık hikâyesini uydurmuş olamaz mıydı?

Adamlar yaklaştıkça Tanios, şerefini korumak için kapıyı vurup çıkmış olan bu adama, GeriosTa aynı görevi yapmış olan, ancak ömrünün sonuna kadar boyun eğmeye rıza göstermek yerine sürgünü yeğlemiş olan ve sonra da şeyhin topraklarının dibine kadar gelip yerleşerek ona kafa tutan bu adama bir yakınlık duymaya başlamıştı.

Eski kâhyasının döndüğü gün, Kfaryabda efendisi kendi tebaasına onu derhal yakalayıp huzuruna getirmelerini emretmişti. Ne var ki Rukoz'un elinde himaye mektupları vardı. Bunlardan biri Dağ emirinin imzasını taşıırken, bir diğeri de Mısır Hıdivi'nin imzasını taşıyordu ve bir üçüncüsü de patriğin bizzat kendi eliyle yazdığı mektuptu. Rukoz bu belgeleri her önüne gelene özellikle gösteriyordu. Şeyh yüksek mevkideki tüm bu kişilere aynı anda kafa tutacak çapta biri değildi. Dolayısıyla öfkesini yutmak, saygınlığından da azıcık taviz vermek zorunda kaldı.

Üstelik eski kâhya, yalnızca bu yazılı himaye belgeleriyle yetinmek istemeyerek ve bir komploya kurban gitmekten çekinerek, cömertçe beslediği ve silah kuşandırdığı otuz kadar adamı da kendine bağlamıştı. Bu küçük birlik onun mülkünün muhafızlığını yapıyor, Rukoz evinden dışarı adım atar atmaz ona eşlik ediyordu.

Tanios gelenlere hayran hayran bakıyordu. İhtişam ve kudretlerinin görüntüsü onu büyülemişti. Nihayet yakına geldiklerinde sevinçle seslendi: "Günaydın Rukoz hoca!" Kfaryabda'dan gelme bir haylaz bu denli saygıyla ve sevinçle gülümseyerek seslensin, olacak şey miydi! Eski kâhya adamlarına durmalarını emretti.

"Sen kimsin delikanlı?"

"Adım Tanios, Gerios'un oğlu."
"Gerios'un mu? Şato kâhyası Gerios mu?" Çocuk başını salladı, Rukoz da aynı hareketi yaptı, hem de şaşkınlıktan birkaç kez! Kırçıl sakallı, çiçek bozuğu yüzü heyecandan ürperdi. Köyden tek bir kişinin ona iyi günler dile-meyişinin üzerinden yıllar geçmişti...

"Nereye gidiyordun böyle?"

"Hiçbir yere Okuldan çıkmıştım, düşünmek istiyordum, bunun üzerine dosdoğru yürümeye koyuldum."

Muhafızları, "düşünmek" sözcüğünü duyunca onu alaya almaya kalkıştılar, ama efendileri onları susturdu. Çocuğa dönerek:

"Gideceğin belli bir yer yoksa, belki de beni ziyaret ederek onurlandırırın," dedi.

"Onur bana aittir," dedi Tanios büyük bir nezaketle. Eski kâhya, şaşkınlıktan ağızları bir kanş açılmış adamlarına geri dönme emri verdi ve atlılardan birini, ziyarete gitmekte olduğu soylunun evine yollayarak:

"Ona bir mazeretim çıktığını, kendisini yanın ziyaret edeceğimi söylersin," dedi.

Rukoz'un adamları, şu velet yapacağı işi olmadığını söyledi diye efendilerinin planlarını değiştirmesini anlayamıyorlardı... Efendilerinin bunca yıldır köyünden sürülmüş olmaktan ne denli acı çektiğini ve bir çocuk bile olsa, Kfaryabda'dan birinin kendisine selam vermesinin ve evinin eşliğinden girmeyi kabul etmesinin ne demek olduğunu anlayamazlardı. Bu nedenle Tanios'u başkışeye oturttu, ona kahve, şeker ikram etti, geçmişten, şeyhle çatışmasından söz etti. Şeyhin, kansına çektiıklarını, zavallı kansının da ömrünün baharında, tek çocuklarını doğurduktan hemen sonra öldüğünü anlattı. Kızı Es-ma'yı çağırarak TaniosTa tanıştırdı. Tanios da büyük insanların yaptığı gibi çocuğu kucakladı.

"Sürgün" hiç durmadan konuşuyordu. Bir elini şerefli konuşunun omzuna atmış, diğer eli de sözlerini desteklercesine havada daireler çiziyordu:

"Senin tek emelin, babanın şeyhin elini öpmesi gibi, her sabah şeyhin oğlunun elini öpmek olamaz. Kendin için yaşamak istiyorsan, okumalı ve zenginleşmelisin. Önce tahsil, sonra para. Tersini değil! Çünkü paran olduğunda tahsil görmeye ne sabrın olur ne de yaşın müsaade eder. Önce tahsil, ama gerçek anlamda tahsil, yoksa yalnızca o iyi niyetli papazın okulunda değil! Sonra gelip benimle çalışırsın. Ben ipekböcekçiliği için yeni böcekhaneler yapıyorum. Dağ'dakilerin en büyükleri olacaklar. Yerime geçecek ne bir oğlum var ne de bir erkek yeğenim! Ellimi geçtim, yeniden evlenip de bir oğlum olsa bile onu bu iş için yetiştirmeye vaktim olmaz. Seni karşıma Allah çıkarttı Tanios..."

Köye dönerken, bu sözler Tanios'un kulağında hâlâ çınlayıp duruyordu. Yüzü aydınlanmıştı. O gün ona bir öğ alma zevki vermişti. Sürgünle anlaşarak kendi memleketlilerine ihanet ettiği kesindi, ama bu ihanet duygusu ona huzur veriyordu. On dört yıldan beri köy halkı, sadece kendisinin bilmediği bir . sını paylaşmıştı, oysa bu iğrenç sır yalnızca kendisini ilgilendiriyordu, hem de can evinden! Şimdi de işler tersine dönmüştü, artık onun bir sını vardı ve tüm köy bundan habersizdi.

Bu kez yolunu Belâta'dan uzak tutmaya çalışmadı, hatta tam ortasından geçmeyi görev bildi. Sert adımlar atıyor, yoluna çıkanları acele acele selamlıyordu.

Çeşmeyi geçip şatoya çıkan merdivenleri tımandığı sırada arkasını dönerek bakışlarını meydanda gezdirdi ve kalabalığın her zamankinden daha fazla, konuşmalarına daha hararetle ol- ' duğunu gördü.

Bir an için "İhanefinin çoktan öğrenilmiş olduğunu dü- | şündü; ama ortaklık bambaşka bir haberle çalkalanıyordu: | Şeyhin kansı uzun süren hastalığından kurtulamayarak öl- / müştü. O akşam bir haberci gelip şeyhe

durumu bildirmişti, f, Şeyh, cenazeye katılmak için, köyün ileri gelenlerinden birkaç kişiyle birlikte Büyük Curd'a gitmek üzere yola çıkma hazırlanıyordu.

Köyde hiç kimse üzölmüş gibi görünmedi. Kadıncağızın aldatılmış, hakarete uğramış olduğuna kuşku yoktu, evliliğinin aşağılay^{ca} bir ıstırap olduğuna kuşku yoktu, ama son "ziyaretinden sonra kimse ona en ufak bir acıma duyacak halde değildi. Kısa sümüş ortak yaşamlarında kocasının ona çektiıklarını, Belâta'da toplanmış olanların konuşmalarına bakılırsa, "çekirgelerin hanımı şeyh kansı" hak etmişti. Gömüleceği an bile köy kadınlarının dudaklarından şu iğrenç beddua dökölüyordu: "Tanrı iyice dibe gömer inşallah!"

Gerçi bu sözler kimsenin duymayacağı şekilde fısıldanmış-tı, çünkü şeyh böyle bir öfkeyi hoş karşılamazdı. O daha merhametli, daha vakur görünüyordu. Haberci ölüm haberini getirdiğinde köyün ileri gelenlerini toplayıp şöyle demişti:

"Kanım ömrünün geri kalanını sizlere bağışladı. Merhumenin akrabaları yüzünden çektiğimizi biliyorum, ama ölüm karşısında her şey unutulur. Cenazeye katılmak üzere bana eşlik etmenizi istiyorum. Olur da orda biri yersiz bir şey söylemeye kalkarsa biz bir şey duymayız, sağır gibi görevimizi yapıp döneriz."

Büyük Curd halkı onları soğuk karşıladı, ama hiçbirine kötü davranılmadı.

Şeyh dönünce bu kez kendi evinde, şatoda üç gün yas ilan etti. Erkekler Sütünlü Salon'da, kadınlar da efendinin sarkıntılıklarından korunmak için şeyh kansının etrafına sığındıkları odada taziyede bulunacaklardı. Bu oda, duvarları çıplak, geniş bir salondur, mavi pamuklularla kaplı alçak sıralardan başka mobilya yoktu.

Ama taziyeleri kim kabul edecekti? *Dağlılar Tarihçesi* yazanının belirttiğine göre, "merhumenin o gün köyde ne annesi, ne kız kardeşi, ne kızı, ne görümcüsü olduğundan, ev sahibeliği yapma görevi kâhyanın kansına düştü." Yiğit keşiş bu duruma yorum getirmemektedir. Karalara ya da beyazlara bürünmüş ama yürekte yas tutmayarak sırf görgü kuralları gereği gelen köylü kadınların, odaya girip de eskiden şato sahibesinin oturduğu yere dönerek, orada oturanın Lamia olduğunu gördüklerinde ve ona doğru yürüyerek, eğilip sanılarak, "Tanrı sana bu acıya dayanacak kuvvet versin!" ya da "Acını paylaşıyoruz!" dediklerinde veya buna benzer yalanlar söylediklerinde hüküm süren atmosferi hayal etme işini bizlere bırakıyor. Bu güç âdeti kaç kadın ciddiyet ve vakarla yerine getirebildi acaba? Yazar bunu belirtmiyor.

Erkekler kısmında işler çok daha farklıydı. Orada da herkes birbirinin ne hissettiğinden emindi ama en azından görüntüyü kurtarıyorlardı. Şeyhe duyulan saygıdan dolayı... Daha çok da Büyük Curd'da, beraberinde getirdiği ve gerçekte yas tutan tek kişi olan on beş yaşındaki oğlu Raad'ın hatırı için... Köylüler, hatta öz babası bile, onu bir yabancıymış gibi süzüyorlardı. Gerçi, bir yaşından beri köye ayak basmadığı için zaten bir yabancıdan farksızdı. Anne tarafı ona buraları hiç sevdirmemişti. Şeyh de, kaymbabasının eskiden yaptığı gibi "refakatçi"yle yollar korkusuyla oğlunun gelmesi için ısrar etmemişti.

Bu delikanlıyı tanımak, Kfaryabda halkı için bir sınav oldu. Hele de ağzını her açtığında, Curdlular gibi konuştuğunu, "çekirgelerin o nefret ettikleri şivesini kullandığını gördükçe yeni baştan geçiyorlardı bu sınavdan. Zaten çocuk hep Curd'da yaşamıştı. Köylüler, "bu şivenin ardında Tanrı bilir neler saklı? Anası köy hakkında kim bilir kafasına neler koymuştur?" diyorlardı. Raad uzaktaiken köylüler bunu hiç düşünmemişlerdi, ama şimdi şeyhleri almışına merdiven dayamışken, bugün yanın ölebilecekken ve

topraklarıyla adamlarını düşman ellere bırakabilecekken bunu düşünüyordular.

Şeyhin de bu konuda kuşkulı olsa bile hiç belli etmiyor ve oğluna buraların mirasçısı olacak bir erkek muamelesi yapıyordu. Taziye kabul ederken oğlunu soluna oturmuş, ona içeri girenlerin adlarını söylerken, göz ucuyla da izliyor, babasının hareketlerini iyi gözleyebilmiş mi, bunları tekrarlayabilecek mi diye inceliyordu.

Çünkü her ziyaretçiyi mevkiine uygun karşılamak yetmiyordu, konumunun ayrıntılarını da dikkate almak gerekiyordu. Ortakçı Ebu-Nassif, vaktiyle üründen çalmaya yeltendiği için, iyice eğilmeli, efendinin elini kendi elleri arasına alıp uzun uzun öpmeli, ancak ondan sonra doğrulmalıydı. Derebeylik ailesine dürüstçe hizmet etmiş olan ortakçı Tubiyya ise, bir kez el •ntükten sonra doğrulması için kolundan tutup yardım ediliyormuş gibi yapılması gerekenlerdendi.

Ortakçı Şalhub'a gelince, uzun zamandır hem bir savaş hem bir av arkadaşı olduğundan, o da eğilecekti ama belli belirsiz bir yavaşlıkta; bu arada efendinin elini çekmesini, sonra da hafifçe sarılarak doğrulmasına yardım etmesini beklerdi o. Böylece bıyıklarını sıvazlayarak yerine giderdi. Zengin olup Deyrûn'da kendine bir ev yaptırmış olan ortakçı Eyüb'ün de doğrulmasına yardım etmek gerekiyordu, ama adam, efendinin parmaklarına dudaklarını şöyle bir değdirdikten sonra...

Bu, ortakçılar için böyledi. Şehirde gelenler için, papaz için, eşraf için, silah arkadaşları için, diğer derebeyler için, şatodaki hizmetkârlar için başka kıstaslar vardı. Adlarıyla çağrılmaları gerekenler vardı, teselli ifadelerine onlarla ilgili başka ifadelerle karşılık vermeyi gerektirenler vardı; ama elbette hepsine aynı şey söylenmezdi, aynı üslupla da söylenmezdi kuşkusuz.

Sonra özel durumlar vardı. Örneğin şu katıra, seyyar satıcı Nadir... Dört yıl önce şatodan kovulmuştu ve kendini bağışlatmak için bu durumu fırsat bilmişti. Gelip kalabalığın arasına karışmış, gereğinden fazla üzgün bir halde orda duruyordu. Onu gören şeyh oğlunun kulağına uzun uzun bir şeyler fısıldamıştı. Sonra katıra yaklaşmış, eğilmiş, şeyhin elini tutup dudaklarına götürmüştü, uzunca bir süre dudaklarında tutmuştu.

Efendi eğer böyle bir banışmayı arzulamazsa -ki bir yas döneminde pek rastlanan bir durum olmazdı bu- arkasını döner ve orda duran GeriosTa konuşur gibi yapardı. Adam çekilene ya da çekilmesine "yardım edilene" kadar onu yok saymaya devam ederdi. Ama şeyh böyle bir tavn ancak son derece ağır bir suç işlendiğinde takırdı. Örneğin Rukoz gibi efendi tarafından hem hırsız hem de sahtekâr sayılan biri sakın sakın kendini bağışlatmaya kalkıştığında... Nadir'in işlediği suç -köylü deyişle- "aynı kefeye konulamazdı." Bu yüzden de Şeyh, adamın eline bir süre yapışık durmasına izin verdikten sonra, omzuna dokunarak bıknıklıkla iç çekti.

"Seni Allah affetsin Nadir, ama dilin pek uzun!" dedi.

"Doğuştan şeyhim!"

Efendiye göre katırcı büyük bir densizlik etmişti. Şatoya sık sık gelirdi, konuşması, bilgisi takdir görürdü. Gerçekten de Dağın en bilge adamlarından biriydi. Gerçi ne kılığında ne de mesleğinden anlaşılıyordu bu ama... Kulağı hep kırışte, havadisleri, yenilikleri izler, en bilgili müşterilerine kulak verirdi. Ama kendini dinletmeyi daha çok severdi ve dinleyenlerin niteliği onun için önem taşımazdı.

Katırna binip, hayvanın ensesine kitabı dayayıp, okuya okuya yollar kat ettiği söylenirdi. Kendisini ilgilendiren bir kitaptan söz edildiğini duydu mu, kitap ister Arapça olsun ister Türkçe -bu iki dili rahat rahat okurdu- onu edinmek için bir servet yatırmaya razı olurdu. İşte bu yüzden asla evlenmediğini söylerdi; çünkü kazandığını son kuruşuna kadar kitaplara harcayan bir kocayı hiçbir kadın istemezmiş. Böyle derdi. Ama köyde anlatılanlar çok farklıydı; güzel delikanlılara düşkün olduğu söylenirdi, yine

de hiç suçüstü yakalanmamıştı. Ancak şeyhin ona kızgınlığı bu itiraf edilmemiş zaafı yüzünden değil, Fransız Devrimi yüzündendi.

Nadir çocukluğundan beri Fransız Devrimi'nin büyük bir hayranıydı. Şeyh ve diğer derebeyleri ise devrimi, Tann'ya şükür geçici bir ürkünçlük, geçici bir sapma olarak gömüştü. "Bizim" Fransızlar akıllarını yitirmiş, diyorlardı, ama Tann onları "bizim" için doğru yola kavuşturmakta gecikmeyecektir, Katırcı, bir-iki defa, ayrıcalıkların kaldırılmasına imada bulunmuş, şeyh de yan şaka yan ciddi bir ifadeyle ona karşılık ver-, miş, ziyaretçisi de bunu tehdit kabul edip susmuştu. Ama b' gün Fransız konsolosluğunun kavasına tapon mallarını satmaya gittiğinde, öyle olağanüstü bir haber duymuştu ki bunu kendisine saklayamamıştı. 1831 yılında, yani bir yıl önce, Fransa'd bir rejim değişikliği olmuş ve Louis-Philippe tahta çıkmıştı.

"Şeyhimiz, geçen hafta bir Fransız'ın anlattıklarını asla tah¹ min edemez."

"Çıkar baklayı ağzından Nadir!"

"Yeni kralın babası devrim yanlısıymış, hatta XVI. Lo-uis'nin idamına lehte oy vermiş."

Katırcı, bitmek bilmez tartışmalarında bir puan aldığından, emindi. Koca tüysüz suratı memnuniyetle parlıyordu. Ama şeyh bu işi şaka görmemişti. Daha iyi bağırabilmek için ayağa kalkmıştı.

"Benim evimde kimse böyle sözler edemez. Defol ve bir daha da buraya ayak basma!"

Bu tepkinin sebebi neydi? Bana bu olayı anlatan Cebrail de şaşmış kalmıştı. Şeyhin Nadir'in sözlerini son derece münasebetsiz, terbiyesizce bulduğu, hatta tebaası önünde kışkırtıcı kabul ettiği kesindir. Şeyhi şaşkırtan haberin kendisi miydi? Fransızların yeni kralına bir hakaret olarak mı algılamıştı? Nadiren ses tonunu saldırganca mı bulmuştu? Kimse bunu ona sormaya cesaret edemedi. Katırcı hiç sormadı. Pişman da olmuştu, çünkü orası kendi köyüydü; evi, kitapları ordaydı. Ayrıca şeyh en cömert müşterilerindendi. Bu yüzden kendini affettirmek için, taziye amacıyla ilk gelenler arasında yer almıştı.

Bu adam hakkında en önemli şeyi henüz söylemedim: Ta-nios-keşk'in yok oluşu hakkında akla yatkın bir açıklamada bulunan tek eser yazan da odur.

Gerçekten de Nadir bir deftere kendi gözlemlerini ve kendi uydurduğu özdeyişleri kaydedirdi. Bunlar uzun ya da kısa, açık seçik ya da bilmece gibi anlaşılmaz olabiliyordu. Genellikle dizeler halinde yazıyordu, ama oldukça özentili bir düzyazı biçiminde yazdığı da oluyordu.

Bu metinlerin çoğu, "Tanios'a dedim ki..." ya da "Tanios bana dedi ki..." diye başlamaktadır. Ancak bu basit bir sunuş hilesi miydi, yoksa gerçek konuşmalar mıydı, bunu anlamak mümkün değildir.

Bu yazıların bu haliyle yayımlanmasının amaçlanmadığı kesindir. Bunları, Nadiren ölümünden çok sonra bir akademisyen bulmuş ve benim "Katırcının Bilgeliği" olarak çevirdiğim bir başlıkla yayımlamıştı. Bu değerli tanıklığa sık sık başvuracağım.

Katırcı, affedilir edilmez Tanios'un yanına geçip oturdu ve kulağına eğilip, "Ne rezil bir hayat bu!" diye fısıldadı. "Ekmek parayı yitirmek için el etek öpmeye mecbursun!"

Tanios sessizce onayladı. Gözlerini şeyhin, oğlunun ve iki adım gerilerinde duran Gerios'un oluşturduğu gruba dikmiş, o da tam aynı şeyleri aklından geçirmekteydi. Birkaç yıl sonra o da kâhyayla aynı konumda, iki büküm, dalkavukça, Raad'ın emirlerini dinler mi olacaktı? "Ölmek evladır!" diye düşündü. Öyle öfkelenmişti ki dudakları titriyordu.

Nadir daha da yaklaştı:

"Fransız Devrimi gibi bir şey olacak ki tüm şu şeyhlerin kafaları kopacak!"

Tanios tepki vermedi. Katırcı, sanki katırının üzerindeymiş de katır bir türü gitmek bilmiyormuş gibi oturduğu yerde sallanıyordu. Ve tıpkı bir yılan gibi hem yerdeki haliye, hem tavandaki kemerlere hem de ev sahiplerine ve konuklarına bakmak için boynunu büküp duruyor, ağzını yüzünü buruşturup göz kırpyordu. Sonra, yanında oturan genç arkadaşına tekrar döndü:

"Şu şeyhin oğlu, ipsiz sapsiz birine benzemiyor mu sence?" Tanios gülümsedi. Ama uyanda bulunmadan da edemedi. "Kendini ikinci defa kovduracaksın!"

Aynı anda, bakışları Gerios'un kilerle karşılaştı. Gerios yanına gelmesi için işaret etti:

"Nadimin yanında oturma! Git bak bakalım, annen bir şey istiyor mu?"

Tanios, itaat etsin mi yoksa kabadayılık taslayıp yerine mi otursun diye düşünürken dışardan bir bağırma duyuldu, şeyhin kulağına bir şeyler fısıldandı, o da dışarıya çıkarken Raad'a peşinden gelmesi için işaret etti. Gerios arkalarından seçti.

Saygı birisi gelmişti ve geleneklere göre kapıdan karşılanması âdetti. Sahleyn köyünden Dürzi derebeyi Said Bey'di gelen. Omuzlarından topuklarına kadar uzanan açık renk çizgili uzun bir aba giymişti. Abası sarı bıyıklı yüzüne görkemli bir hal veriyordu.

Geleneklere uygun olarak şöyle başladı söze:

"Bir haber duyduk, inşallah doğru değildir."

Şeyh de alışıldık cevabı verdi:

"Tanrı bizi sınamak istedi."

"Her sınavda yanınızda kardeşleriniz olduğunu unutmayın."

"Said Bey, seni tanıdığım günden beri komşu sözcüğü kardeş sözcüğünden daha hoş çınıyor kulağımda."

Bu nezaket sözlerinde gerçek payı vardı elbette! Şeyh kendi akrabalarıyla kimi sorunlar yaşamıştı, ama komşusuyla ilişkileri yirmi yıldan beri hiç sorunsuzdu. İki adam kol kola girdiler ve birlikte salona geçtiler.

Şeyh konuşmasını sağma oturttu ve onu Raad'a şu sözlerle tanıttı:

"Şunu bil ki ben öldüğümde sana babalık edecek biri var!"

"Tanrı uzun ömürler versin Şeyh Francis!"

Yine karşılıklı nezaket sözleri. Ama sonunda sadede geldiler. Herkesin tepeden tırnağa süzdüğü, bir köşede duran o garip adama! Kadınlar salonunda bile haber duyulmuş ve bazıları adamı görmeye gelmişti. Ne bıyığı ne de sakalı vardı; ensesini ve kulaklarını örten yassı bir şapka vardı başında. Aradan görünen saçları kırışmış, hatta beyazdı.

Said Bey ona yanına gelmesi için işaret etti:

"Benimle gelen bu saygıdeğer kişi bir İngiliz papazdır. Bu acı verici vesileyle üzerine düşeni yapmak istedi."

"Evimize hoş geldi!"

"Sahleyn'de eşiyile birlikte oturuyor. Erdemli bir kadın. Onların varlığı bizi onurlandırıyor."

Papaz, şarkiyatçıların hafif tumturaklı şiveli Arapçasıyla, "Kanındaki asalet sözlerine yansıyor, Said Bey," dedi.

Şeyhin hayran bakışlarını görünce, Said Bey açıkladı:

"Hazret, yedi yıl Halep'te yaşadım. Bu güzel metropolü gördükten sonra, İstanbul'a ya da Londra'ya gitmekten bizim mütevazı köyümüze gelmeyi yeğledim. Tanrı bu özverisinden dolayı onu ödüllendirecektir!"

Papaz cevap vermeye hazırlanıyordu ki şeyh oturması için yer gösterdi. Tam yanı başına oturmamıştı, -ki böyle yapsaydı bu ziyaretin istisnai niteliği nedeniyle kimse şaşımazdı- az öteye, yana oturttu. Çünkü şeyh aslında anlatılanları zaten biliyordu. Sahleyn'de olup bitenler akşama kalmaz Kfaryabda'da öğrenilirdi. Bir İngiliz'in, ister papaz olsun ister olmasın, gelip orayı mesken seçmesi de sıradan bir durum değildi. Şeyhimiz, papaz hazretleri duymadan, daha fazlasını öğrenmek istiyordu. Said BeyTe başa verdiler. Orda hazır bulunanların her biri onların suç ortaklıklarının kapsamını değerlendirebilirdi:

"Bir okul açma niyeti olduğunu söylediler."

"Evet, ona bir yer gösterdim. Sahleyn'de okulumuz yok, bir süredir bir okul açılmasını istiyordum. Hatta benim oğlanlar bile oraya gidecek, onlara İngilizce ve Türkçe öğretmeye söz verdi. Ayrıca Arapça şiirler, hatta hitabet öğretecek. Onun yerine konuşacak değilim ama sanırım senin oğlunun da o okula gitmesini istiyor."

"Çocuklarınıza mezhep değiştirmeye kalkışmasın sakın?"

"Hayır, bundan konuştuk ve bana söz verdi."

"Ona güveniyorsun demek."

"Zekâsına güveniyorum. Çocuklarımızı ayartacak olsa, o saat köyden kovulacağım bilir, böyle bir hatayı neden işlesin?"

"Senin ve benim çocuklarımızı ayartamaz, bu doğru. Cesaret edemez. Ama köylülerimizi ayartmak isteyecektir."

"Hayır bunun için de söz verdi."

"Öyleyse kimi kendi dinine kazanacak?"

"Bilmiyorum, belki birkaç tüccar çocuğunu, birkaç Ort doks'u... Sonra bir de şu Yahudi Yakup ve ailesi var..."

"Terzimi ayartacak olursa, yine de büyük başan olur on!"

• in! Ama bu işlerin Baba Butros'un hoşuna gideceğini hiç sanıyorum. Ona göre Yahudilik sapkınlıktan iyidir."

Butros gün boyu orda kaldıktan sonra şeyhten ve diğerlerinden izin isteyerek erken bir vakitte ayrılmıştı. Ama hemen geri gelmişti. Birileri ona kurdun ağıla girdiğini haber vermiş olmalıydı ki koşup gelmişti. Yerine oturmuş ve tuhaf şapkalı papazı açık açık süzmeye koyulmuştu.

"Aslında," diye devam etti Said Bey, "ben Hazretin kimseyi ayartmak istediğini sanmıyorum."

"Öyle mi?" dedi şeyh, ilk kez şaşırılmıştı.

"Özellikle ona karşı önyargılı olmamamızı istiyor, bizi rahatsız edebilecek hiçbir şey yapmayacak."

Şeyh iyice yaklaştı.

"Belki de bir casustur."

"Bunu ben de düşündüm. Ama Sahleyn'de, bizde sultanın sıranı olacak değil ya... Herhalde kalkıp da konsolosuna, Ha-lim'in ineği ikiz doğurdu diye yazmayacak!"

İki ahbap, haffçe kıkırdadı. Acı içinde oldukları, yas tuttıkları havasını bozmamak için dudaklarını ve çenelerini kı-mıldatmamaya özen göstermişlerdi. Bakışları İngiliz papazla karşılaştı. Adam saygıyla gülümseyince, onlar da hoşnutlukla kafalarını sallayıp karşılık verdiler.

Bir saat sonra Said Bey gitmek üzere ayağa kalktığı anda, şeyh, "Papazın tasanları hoşuma gitmedi değil. Düşüneceğim," dedi. "Bugün günlerden salı... Cuma sabahı beni görmeye gelirse cevabımı alır."

"Acele etme şeyhim; istersen çok daha sonra gelmesini söylerim."
"Hayır, gerekmez. Perşembe akşamı kararımı vermiş olurum. Ertesi gün muhakkak iletirim ona düşüncemi."

Şeyh saygın ziyaretçilerini kapıdan geçirdikten sonra yerine döndüğünde, papaz gelip hemen yanındaki şeref koltuğuna kurulmuştu.
"Köyümüzde bir İngiliz papazı! Atalarımız ne demiş, çok yaşayan, çok görür! Başımıza başka felaketler gelmeden, gidip kutsanmış su getireyim de şatoyu arındırayım."

"Bekle *Baba*, suyunu israf etme. Papaz cuma günü be görmeye gelecek, iki kere rahatsız olacağına, kutsal dalını da, zaman getirirsin."

"Bugün geldi, bir de üç gün sonra mı gelecek?"

"Evet, köyümüzün havası yaramış olmalı."

Keşiş açık açık homurdandı.

"Yoksa havamıza kükürt mü karışacak?"

"Haksızlık etme *Baba*, adam ermiş birine benziyor."

"Peki bu ermiş insan buralara ne yapmaya gelmiş?"

"Herkes gibi başsağlığı dilemeye."

"Öyleyse cuma günü ne yapmaya gelecek? Yine mi başsağlığı? Yoksa bir başkasının öleceğini mi öngördü? Belki de benimdir ölecek!"

"Tanrı korusun! Bu adam Sahleyn'de bir okul açacak..."

"Biliyorum."

"... bana oğlumu göndermemi önermeye gelmiş."

"Bu kadar mı? Peki ya şeyhimizin yanıtı ne oldu?"

"Perşembe akşamına kadar düşüneneğimi söyledim. Ce bımı da cuma günü vereceğim dedim."

"Neden perşembe akşamına kadar?"

O ana dek şeyhin yüzünde alaycı bir gülümseme vardı, papaza takılmak onu eğlendiriyordu. Ama yüzü aniden ciddileşti.

"Sana her şeyi anlatacağım *Baba*. Sonra, keşke önceden haberdar etseydin deme... Şayet perşembe günü güneş batana dek senin patrik hazretleri taziye de bulunmaya gelmezse, oğlumu papazın okuluna göndereceğim."

On dört yıldan beri, yani Tanios'un doğumundan bu yana patrik köyümüzü ziyaret etmemişti! Sonuna dek şeyhin kansından yana tavır almıştı. Belki bu mutsuz evlilikten onu sorumlu tuttukları için. Ayrıca şeyhe de, kendisini zor durumda bıraktığı için kızıyordu. Bu anlaşmazlıkta öylesine tarafgir davranmış, Büyük Curd istilası sırasında köylülerin ıstıraplarına öylesine kayıtsız kalmıştı ki, mevkiine ya da ak sakalına hümet göstermeden ona da tuttuğu kadınla aynı lakabı takıp alaya almışlardı. Bunun üzerine, "Çekirgelerin Patriği" bir daha Kfaryabda'ya ayak basmamaya ant içmişti.

Yokluğuna rıza gösterilmişti. Artık ona ihtiyaç duyduğunu söylemek âdetten olmuştu. Haç Yortusu'nda da, patriğin tokadının yeniyetmelerin suratında kalıcı bir anı bıraktığı vaftiz törenlerinde de artık onsuz yapabiliyorlardı. *Baba* But-ros'un tokadı pekâlâ yetiyordu. Yine de bu lanedin yükü müminlerin omzundaydı. Ne zaman ki bir ölüm olsa, ağır bir hastalık görülse, mahsul kötüye gitse; "Tanrım ne günah işledim?" diye sorulan bu tür sıradan bahtsızlıklarda, patrikle yaşanan dargınlık eski bir yaranın üzerindeki eski bir bıçak gibi kendini hissettiriyordu. Artık bu işe bir son vermenin sırası gelmemiş miydi? Bu taziye ziyaretleri başmaya en uygun fırsat değil miydi?

Şeyhin kansının Büyük Curd'da düzenlenen cenaze törenini yöneten patrik, mezarlığın önünde tüm aile bireylerine başsağlığı dilemişti. Şeyh hariç! Oysa ki şeyh, kendisinin ve tüm köyün kızgınlığını unutup onlara katılmıştı. Üstelik, ne de olsa, ölenin kocasıydı!

Bu küçümseyici tavra kansının ailesi ve köyünün ileri gelenleri önünde maruz kaldığından iyice hakarete uğramış olan şeyh, derhal patriğin kayyumunu gidip görmüş ve tehditkâr bir ses tonuyla, şatoda üç gün yas ilan ettiğini ve bu süre zarfında *Efendimiz* patrik hazretlerini görmeyi umduğunu belirtmişti, yoksa...

Bu ilk gün boyunca, ziyaretçiler şatoya akın ederken, şeyhin aklında tek bir soru vardı: "Gelecek mi?" Papaza da aynı tehdidi savurdu:

"Eğer patriğin gelmeyecek olursa, yapacaklarım için beni suçlama!"

Baba Butros iki gün köyde görünmedi. Son çare olarak çıktığı gezi bir sonuç vermedi. *Efendimiz'm* Büyük Curd köylerinde dolaştığını, onu göremediğini bildirdi. Belki de patriği bulmuş ama onu ikna edememişti. Perşembe akşamı şeyh etrafında son ziyaretçilerle taziye odasından çıktığında, ufukta piskopos külahı falan görünmüyordu.

O gece papaz uyuyamadı. Katının üzerinde boş yere geçirdiği iki gün sırt ağrılarını arttırmış ama endişelerini yok edememişti.

"Üstelik," demişti *huriye* kadına, "o katır nereye gittiğini biliyor. Dosdoğru gidip uçuruma atmaz kendini. Ama bu şeyhle bu patrik, bütün Hıristiyanları sırtlarında taşıırken keçi gibi toslaşıyorlar."

"Git kilisede dua et," dedi karsına. "Şayet Tanrı bizi seviyorsa, yatından tezi yok bir katır şatoya, bir katır da patrikliğe yollar."

DÖRDÜNCÜ GEÇİŞ

İngiliz Papazın Okulu

Mektubunuza cevaben, Sahleyn okulunun ilk öğrencileri arasında Kfaryabdalı Tanios Gerios adında bir öğrencinin bulunduğunu sevinçle bildiririm...

Okulumuzun kurucusu Rahip Jeremy Stolton, eşiyle birlikte 1830'ların başlarında Dağ'a gelip yerleşmişti. Kütüphanemizde, onun arşivlerinin, özellikle her yıl için tuttuğu günlüklerinin, bunlara düştüğü çeşitli notların ve mektuplarının saklandığı küçük bir sandık bulunmaktadır. Bunları incelemek isterseniz, memnuniyetle kabul ederiz, ancak bunları dışarı çıkartmanıza izin veremeyeceğimizi anlayışla karşılayacağınızdan eminim.

Sahleyn İngiliz Okulu'nun bugünkü müdürü Muhterem Peder İshaac'ın mektubundan alıntı.

Baba Butros yeterince coşkuyla dua etmemiş olacak ki, ertesi gün doğru dürüst taranıp parlatılmamış sakalıyla Sütunlu Salo-n'a girdiğinde, şeyh hâlâ ordaydı; giysisi semere dönüşmemişti, kulakları uzayıp takkesinin tepesini delmemişti ve kır düşmüş bıyıklarının altında dişleriyle çenesi öne doğru çıkmamıştı.

Şeyhin uyanalı çok olduğu belliydi. Sıkıntılan nedeniyle hiç uyumamış da olabilirdi. Yanında Gerios ve birkaç köylü vardı. Papaz, homurtu gibi bir sesle ordakileri selamladı ve kapının dibine oturdu.

"*Baba* Butros," diye neşeyle seslendi şeyh, "yanıma gel, hiç olmazsa onu birlikte karşılayalım."

Papaz bir an için umutlandı. Belki de dualarının en azından biri kabul görmüştü.

"Geliyor mu yani?"

"Tabii ki geliyor. İşte geldi bile!"

Yelkenleri suya indirmekten başka çare kalmamıştı. Gelen patrik değil, İngiliz papazdı. Köylülerin şaşkın bakışları altında ev sahibini gayet tumturaklı Arapça nezaket sözleriyle selamladı. Sonra, efendinin işaretleriyle oturdu.

"Tann işini biliyor *Baba*, papaz efendi tam senin kalktığın yere oturdu."

Bafra'nın şaka kaldıracak hali yoktu. Şeyhten *eyvan'da* özel bir görüşme talep etti.

"Anladığım kadıyla şeyhimiz kararını vermiş bulunuyor."

"Bu karan benim yerime senin patriğin aldı. Ben elimden geleni yaptım, vicdanım rahat. Bak yüzüme, uyumamış birine benziyor muyum?"

"Efendimiz konusunda elinden geleni yapmış olabilirsin. Ama oğluna karşı görevinin gereklerini yerine getiriyor musun? Onu, yanlış yorumlanmış bir İncil öğretecek olan ve ne Meryem Ana'ya ne de diğer azizlere saygı gösteren insanların yanına gönderdiğinde gerçekten vicdanın rahat olacak mı?"

"Eğer Tanrı bu karan almamı istemeseydi, patriğe başsağlığı için gelip sakalını göstermesini emrederdi!"

Şeyh sakallardan, hele de Tanrı'dan söz etmeye başladığında *Baba* Butros huzursuz olurdu çünkü sözlerinde aşırı bir laubalilik görülürdü. Bunun üzerine Butros, vakur bir biçimde, "Tanrı'nın kimi zaman kullanı mahvolacakları yola ittiği de olur," dedi.

"Bir patriğine de yapar mı bunu?" diye sordu şeyh yapmak bir ses tonuyla.

"Bunu söylerken kastettiğim sadece patrik değildi!"

Gizli konuşmaları bitince *Baba* ile şeyh Sütunlu Salon'a geri döndüler. Papaz onları beklerken hafifçe endişelenmişti. Ama ev sahibi hemen içini rahatlatı:

"Düşündüm. Oğlumu sizin okula göndereceğim."

"Bu onura layık olmaya çalışacağım."

"Diğer öğrencilere davrandığınız gibi davranın ona da. Özel bir müsamaha göstermeyin. Hak ettiğinde köteği de eksik etmeyin. Buna karşılık iki isteğim var. Burada tanıklar önünde söz vermelisiniz. Birincisi, ona dinden söz etmeyin; babasının dininde kalacak ve burada hazır bulunan *Baba* Butros'un yanına her pazar gidip din dersi alacak."

"Söz veriyorum," dedi papaz. "Said Bey'e de aynı sözü verdim."

"İkincisi, benim adım Şeyh Francis, Şeyh Ankliz değil. Dolayısıyla bu okulda bir de Fransızca öğretmeninin bulunmasını şart koşuyorum."

"Buna da söz veriyorum Şeyh Francis. Hitabet, şiir, hat, fen, Türkçe, Fransızca, İngiliz.-e dersleri olacak. Herkes dininde özgür olacak."

"Bu durumda, söyleyecek sözüm yok. Hatta düşünüyorum da belki *Baba* Butros da artık oğulları sizin okulunuza gönderir, muhterem..."

"Balık kavağa çıkınca," diye söylendi *Baba* dişlerini gıcırdatarak.

Sonra kalktı, takkesini başına iyice yerleştirdi ve salondan çıktı.

"Biz balıkların kavağa çıkmasını beklerken," diye devam etti sözüne şeyh, "bu okulda oğluma eşlik edecek en az bir oğlan daha tanyorum. Öyle değil mi Gerios?"

Kâhya, her zamanki gibi, hemen onayladı. Sonra da kendisine ve ailesine gösterdiği daimi iyi niyetten dolayı efendisine teşekkür etti. Ama Gerios, kendi içinde epey çekinceliydi. Tani-os'u, bacanağı olan papazın okulundan alıp şu İngiliz'in okuluna göndererek kilisenin bütün okulları üzerine çekmeyi canı gönülden yapamazdı. Ama efendisinin iradesine karşı gelmeyi ve bahşettiği lütuflara burun kıvrımayı da beceremezdi.

Oğlunun tepkisini görünce tüm çekinceleri yok oluverdi. Şeyhin önerisini anlattığında çocuğun yüzü aydınlanmış, La-mia da ailesine eski sıcaklığını kazandırabilmek için bunu fırsat bilmişti:

"Eee, bu haber için babanı öpmeyecek misin?"

Tanios da önce babasını, sonra da annesini öpmüştü. Çeşme başındaki olaydan beri hiç yapmadığı şeydi bu.

Yine de Tanios isyanını asla ortaya semiyordu. Tam tersine, delinin sözleriyle kışkırtılan ve sürgün Rukoz'u ziyaretiyle ortaya çıkan dönüşümün yaşamının önünü açtığı hissindeydi. Sanki Tanrı ona yollar açmak için onun da iradesini göstermesini bekliyor gibiydi... O, papazın okulundan değil,

yakında dillerini konuşacağı ve sırlarını öğreneceği yepyeni bir dünyanın eşliğinden geçmesi olacaktı.

Henüz Lamia ve GeriosTa birlikteydi, ama uzaklardaydı, şu an yaşadığı sahneyi çoktan anı olmuş bir şeyi hatırlar gibi yaşıyordu. O yerlerden uzaklarda, bağlarından ve nefretlerinden, en yaralayıcı kuşkulardan ötelede dolanıyordu.

Aynı anda, iki koridor ötedeki şatonun ana binasında şeyh oğlunu, on beş yaşında olsa bile silah kullanmaktan ve at yarıtmaktan başka şeyler öğrenmenin hiç de utanılacak bir şey d madığına ikna etmek için çırpıyordu.

"Ya günün birinde sen de, tıpkı atamız gibi, Fransa kralı dan bir mektup alırsan..."

"Kâtibime tercüme ettirim."

"Peki ya gizli bir mesajı, yazılanları kâtibinin bilmesi ih' yata sığar mı?"

Papaz Stolton, her sabah Kfaryabda'dan gelen iki öğrencisi arasındaki farkı görmekte gecikmedi. 1835 tarihli günlüğüne düştüğü şu değerlendirme okunabilir: "Tanios. Müthiş bir bilgi açlığı ve kıvrak bir zekâ. Ama acılar çeken bir ruhun ürpertilerinin tehdidi altında." Sonra, iki sayfa ötede: "Raad'ı gerçekten ilgilendiren tek şey, mevkiine, soyuna saygı duyulmasıdır. Öğretmenlerden ya da öğrencilerden biri, günün herhangi bir saatinde ona seslenirken "şeyh" demezse, sanki işitmemiş gibi davranır ya da bu tür sözler hangi hödüğe söylenmiş olabilir dercesine arkasına bakar durur. Öğrenci olarak da en cesaret kırıcılar kategorisine dahildir. Sanki, *Sıkıysa öğret!* düsturunu benimsemiş gibi. Yalnızca öğrenim durumunu dikkate alsam, buraya gelmesi için mücadele etmekten vazgeçerdim."

Bu son cümle neredeyse bir itirafıdır. Çünkü İngiliz papaz genç zihinleri eğitmekle samimi olarak ilgileniyor olsa da Majestelerinin Şark politikasına ilgisiz biri hiç değildi.

iyi de Dağ'daki köylerden birinde gençleri yetiştirmenin büyük bir Avrupa devletinin gözünde ufak da olsa bir önemi olabilir miydi? Bıyık altından gülünmesini, omuz silkilmesini anlıyorum. Ben de arşivleri incelemeyen önce uzun süre inatla aynı şeyi düşünmüştüm. Ama olaylar ortada: Bu iki yumurcağın İngiliz okulundaki varlığı, ta Babıâli nezdindeki büyükelçi Lord Ponsonby tarafından bilinmekte ve sürekli yorumlanmaktaydı. Hatta Paris'te, mediste, Alphonse de Lamartine'in girişiminde de üzerinde durulan bir konuydu. "Elbette," diye öfkeleniyordu "öğretmen" Cebraill, "o kaba saba Raad, muhtemeldir ki çağdaş Lamartine'in adını bile işitmemiştir, ama Lamar-tine onun varlığından haberdardı!"

Nasıl bir mucizeydi bu? O tarihlerde Avrupa şansöyellerinin olağanüstü bir olayla meşgul olduklarını söylemek gerekir: [^ısır hıdıvi Mehmet Ali Paşa Şark'ta, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıntılar üzerinde, Balkanlardan Nil'in kaynaklarına kadar uzanacak yeni bir devlet kurmak ve Hindistan yolunu denetimi altına almak istiyordu.

İngilizler buna kesinlikle karşıydılar ve bunu engellemek için her şeye razıydılar. Buna karşılık Fransızlar Mehmet Ali Paşa'yı Tanrı'nın bir lütfü olarak görüyorlar, Şark'ı miskinlikten kurtaracak ve Mısır'da, Fransa'yı model alan yeni bir devlet kuracak kişi olarak kabul ediyorlardı. Mehmet Ali Paşa, Fransız doktorlar, Fransız mühendisler getirtmiş ve hatta ordusunun başkomutanlığına Napolyon'un eski bir subayını atamıştı. Fransız ütopyacılar ilk sosyalist toplumu Mısır'da kurmak ümidiyle oraya gitmişlerdi. İnanılmaz projeleri vardı. Örneğin Akdeniz'le Kızıldeniz'i birbirine bağlayacak bir kanal açmak. Mehmet Ali Paşa'nın Fransızların hoşuna gidecek her şeye sahip olduğu açıktı. Üstelik İngilizleri bu denli kızdırdığına göre özünde kötü biri olamazdı. Londra'nın ondan kurtulmasına izin vermemek gerekiyordu.

Devler arasındaki bu savaşta benim köyümün insanların ve özellikle de İngiliz papazın öğrencisi olan o iki delikanlının ne ağırlığı olabilirdi?

Sanıldığından da çok! Terazinin kefesine onların adının yazılı olduğu ve okuyabilmek için biraz yakından bakmak gerektiği söylenebilirdi. Lord Ponsonby'nin yaptığı buydu. Haritanın üzerine eğilmişti, sonra da parmağını haritanın belirli bir yerine koymuştu: Mehmet Ali Paşa'nın imparatorluğu ya burada kurulacak ya da burada yok olacak, işte burada savaşa tutuşulacak!

Çünkü kurulmakta olan bu imparatorluğun iki kanadı vardı: Biri kuzeyde, Balkanlar ve Anadolu; diğeri güneyde, Mısır 'e bağımlı bölgeler. Bunların arasında tek bir bağlantı vardı, o da Gazze'den İskenderiye'ye giden sahil yolu. Hayfa'dan, Akra'dan, Sayda'dan, Beyrut'tan, Trablus'tan, Lazkiye'den geçiyordu. Deniz ile Dağ arasında sıkışmış bir toprak parçasıydı bu. Eğer Dağ hıdivin denetiminden kaçacak olursa, yol kullanılmazdı. Böylece Mısır ordusunun iç bölgelerle bağı kopmuş olacağından yeni imparatorluk ikiye bölünmüş, ölü doğmuş olurdu.

Dolayısıyla bütün şansöyelerin gözleri bu dağ parçasına dönmüştü. Hiç bu kadar çok misyoner, tüccar, ressam, şair, hekim, eksantrik kadın ve eski taş meraklısı bir arada görülmemişti. Dağlılar bundan gurur duyuyordu. Hele daha sonra, İngilizler ile Fransızların doğrudan kendi aralarında savaşmamak için bu topraklarda savaştıklarını anlayınca daha da gururlandılar. Ortalığı yakıp yıkan bir ayrıcalık ama ne de olsa ayrıcalık!

İngilizlerin hedefi açıktı: Dağlıları Mısır'a karşı kıskırtmak. Mısırlılar ise, elbette Fransızların yardımıyla bunu engellemeye çalışıyorlardı.

Dağlılar Tarihçesi'nin belirttiği üzere: "Mısır birlikleri ülkemizin sınırına gelip dayandığında, ordu komutanı, emire bir mektup göndererek kendisine katılmasını istedi." Küçük hükümlerinin ve cılız güçlerinin çok ötesinde bir çatışmada taraf olmanın büyük ihtiyatsızlık olacağını anlayan emir tereddüt göstermeye çalıştı. O sırada komutan ona ikinci bir mektup gönderdi ve "ya birliklerinle birlikte bana katılırsın ya da ben oraya gelir, sarayını başına indirir, yerine de incir ağacı dikerim," dedi.

Zavallı emir bu tehdide boyun eğmek zorunda kaldı ve Dağ, Mısır'ın egemenliği altına geçti. Zavallı diyoruz ama ya-nılmayalım, hâlâ çok korkulan biriydi emir, köylülerle şeyhler onun adını işitseler titiyorlardı; paşanın ve temsilcilerinin karşısında titreyen ise emirdi.

Mehmet Ali Paşa emiri yanma çekmekle ülkenin efendisi olacağını sanmıştı. Başka bir ülkede olsaydı durum belki böyle olabilirdi, ama burada değil. Emir otoritesi ve nüfuzu vardı elbette, ama Dağ, emir demek değildi. Dini cemaatler vardı, onların kendi ruhban sınıfı, şefleri ve ileri gelenleri vardı. Büyük aileler ile küçük derebeyleri vardı. Meydanlarda anlatılanlar vardı, köy kavgaları vardı. Hem şeyh ile patriğin de arası yoktu, çünkü patrik, şeyhin Lamia'dan bir çocuk yaptığına inanmıştı ve Lamia da hâlâ şatoda oturduğundan patrik oraya adını atmak istemiyordu, şeyh de kendi mertebesinde birine böyle davranılmayacağını göstermek istediğinden, kafa tutmak amacıyla oğlunu İngiliz papazın okuluna göndermişti!

Lord Ponsonby haritanın bu minicik noktasına eğildiğinde, yardımcılar ona bu kadar ayrıntı anlatmamıştı. Sadece, emir önde gelen liderlerinden birini öldürttüğünden beri ona düşman olan Dürzilerin emire ve müttefiki Mısırlılara isyan etme-ye hazır olduklarını, ancak nüfusun çoğunluğunu oluşturan Hıristiyanlar bu isyana katılmazsa bir sonuç alınamayacağını söylemişlerdi.

"Ya Hıristiyanlar arasındaki adamlarımız, onlar bir şey yapamadı mı?" diye sormuştu büyükelçi.

Büyük çoğunluğu Katolik olan bu halkın gözünde İngilizlerin sapkın olarak görüldüğünü hatırlatmışlardı ona.

"Adamlarımızdan hiçbiri doğru dürüst bir ilişki kuramadı... Okul açmış olan bir papaz dışında."

"Katolik bir köyde bize ait bir okul mu?"

"Hayır, aklınız alıyor mu böyle bir şeyi, o saat kovulur ya da bir yangın okulu harabeye çevirirdi. Hayır, Said Bey diye bilinen eski bir Dürzi derebeyinin topraklarına yerleşti. Ama okuluna iki Katolik delikanlıyı almayı başardı. Bunlardan biri de Kfaryabda şeyhinin oğlu."

"Kfar ne?"

Kfaryabda ve Sahleyn adlarını bir büyüteç yardımıyla okuyabilmek için daha ayrıntılı bir harita gerekti. "İlginç," dedi Lord Ponsonby.

Dışişlerine göndermek üzere kaleme aldığı raporda Kfar-yabda'nın adını anmıyordu ama "cesaret verici işaretler"den söz ediyordu. Üç asırdır Fransa'yla ilişkilerinden gurur duyan yörenin en büyük Katolik ailelerinden birinin çocuklarının bir İngiliz papaz okuluna gitmesi gerçek bir başarıydı, açılmış bir gedikti.

İşte bu nedenle, Şeyh Raad'm kötü bir not yüzünden kovulması söz konusu olamazdı!

II

Öteki kamptaki hiç kimse -ne emir, ne Fransız konsolosu Mösyö Guys ne de Süleyman Paşa denen Octave Joseph de Se-ves- durumu Lord Ponsonby kadar ciddiye almak istemiyordu. Süleyman Paşa Mısır adına Beyrut'a komuta ediyordu. Büyük bir kavga sürüyordu. Kimsenin bu köydeki çekişmelerle uğraşacak vakti yoktu. Patrik dışında kimsenin! Bu iki çocuğun papaz okulundaki varlığının anlamını küçümsememek gerektiğini açıklamak için gırtlak patlatan oydu. Sonuç olarak patriğin hatırı için kibirli şeyhin cezalandırılmasına karar verildi. Emir, rin hazine görevlilerinden biri gelerek, şevhe ödenmemiş vergi-"lerin bitmez tükenmez bir listesini uzattı. Aslında bunlar şeyhin bin bir dalavereyle ödemekten kurtulduğu eski vergilerdi. Şimdi bunların hepsi hatırlanmış, bir de yenileri eklenmişti. Özellikle Mısırlı işgalcinin koyduğu *baş* vergisi vardı. Bu vergilerin bahanesi, süren çatışmaların ihtiyaçlarını karşılayabilmek uğruna tükenmiş emirin kasalarını doldurmaktı. Ama gerçek nedeni herkes biliyordu. Bilmeyen varsa diye de patrik papazı çağırılmış ve ona eğer şeyh iki çocuğu o sapkın okuldan alırsa emir nezdinde girişimde bulunabileceğini söylemişti.

Kfaryabda şeyhi zor durumdaydı. O yıl mahsul kötü gitmişti. Ondak istedikleri meblağ ise -üç yüz kese, yani yüz elli bin kuruş- tüm tebaasını elindekini avcundakini vermeye zor-lassa bile toplayamayacağı kadar çoktu.

Ödemenin imkânı yoktu, ama önerilen diğer çözüm de so derece aşağılayıcıydı: Şeyh, çocukları İngiliz papazın okuluna alarak kepaze olacak, ama iş bununla da bitmeyecek, "çekirgeler patriği"nin ayağına kapanıp emir nezdinde girişimde bulunması için yalvarması gerekecekti.

Vergi mültezimi, maiyetiyle birlikte köyden ayrılmadan önce, borçlu olunan paranın tümü bir ay içinde ödenmezse şeyhin topraklarına el konulacağını ve emirin mülküne katılacağını söylemeyi ihmal etmemişti. Bu

ihtimal Kfaryabdalları hiç hoşuna gitmedi çünkü kendi efendilerinin, efendilerin en kötüsü olmadığının farkındaydılar.

En tuhafı, Tanios'un bu olayları yaşayışı oldu. Bu sayede bir süreliğine köyle ve hatta o sözde piçliğiyle bile barışmıştı. Çünkü, delikanlının gözlerinin önünde cereyan etmekte olan olay, aslında doğumunun neden olduğu ve geçmişte "çekirgelerin istilasına yol açan kavganın devamıydı. Şimdi her şeyi gayet iyi görüyor, patriğin niçin böyle tepki gösterdiğini, şeyhin ve köylülerin tavrını anlıyordu. Bu tavrı paylaşıyordu. Tek bir nedenden bile olsa: Okul! Onun gözünde en değerli şey okuluydu. Hırsla, canını dişine takarak çalışıyor, her kelimeyi, her bilgi kıvrımını kuru sünger gibi emiyordu. Kendisi ile evrenin geri kalanı arasındaki bu köprüden başka bir şeyi gözü görmüyordu. Bu nedenle köylülerden ve şeyhten yanaydı, köyün tüm düşmanlarına, emire, patriğe karşıydı... Şimdiki ve geçmişteki tüm gerekçeleri birleştiriyordu.

Hatta Rukoz, "Şeyhin topraklarına el konacak diye niye dert edeyim? Sen de benim gibi feodallerin ayrıcalıklarının yok olmasını istemiyor musun?" dedi diye ona da mesafe koymuştu. Delikanlı ona şu cevabı vermişti: "Benim de en büyük isteğim bu, ama bu biçimde olsun istemiyorum." Eski kâhya ciddi ciddi karşılık vermişti: "Yürekten istediğin ve gerçekleştiğinde mutluluğa boğulacağın bir dileğin varsa, onu yerine getirmesi için Tann'ya yalvarırsın. Ama bu işi nasıl yapacağını ona emre-demezsin. Ben Tann'dan Kfaryabda şeyhini cezalandırmasını istedim. Bu işi nasıl halledeceği O'na kalmış bir şey, artık bir doğal âfet mi verir, çekirgeleri mi gönderir Mısır ordularını mı, o karar verir!"

Bu düşünce tarzı Tanios'u rahatsız etti. Gerçi o da şeyhin ayrıcalıklarının kalkmasını istiyordu, çünkü on beş yıl sonra kendisini Raad'ın çizmelerini çıkarırken görmeyi elbette arzu-lanıyordu... Ancak karşılıklı güçlerin denendiği şu anda hangi yanda olduğunu ve hangi dileğinin gerçekleşmesini istediğini pekâlâ biliyordu.

Papaz 12 Mart 1836 tarihli günlüğüne şunları yazmıştı: "Bugün öğle vakti Tanios beni görmeye geldi. Köyün içinde bulunduğu dramatik durumu anlattı. Köyünü, kapana kısılmış ve avcının bıçağını bekleyen bir firavun faresine benzetti... Ona dua etmesini söyledim ve elimden geleni yapacağımı söz verdim.

"Hemen konsolosumuza bir mektup yazdım. Beyrut'a giden biri olursa mektubu hemen yanına göndereceğim."

Gerçek bir yardım çağrısı olan bu mektubun ardından şatoya tuhaf bir ziyaretçi geldi. Kfaryabda'da bugün bile İngiliz konsolosunun gelişi anlatılır. Aslında Richard Wood o dönemde henüz konsolos değildi, daha sonra olacaktı. O tarihte Lord Ponsonby'nin yarı resmi temsilcisiydi ve birkaç haftadır Beyrut'ta, hakiki İngiltere konsolosuyla evli bulunan kız kardeşinin yanında kalmaktaydı. Ama bu bilginin ne olaylar üzerinde ne de olayların aktarılışında bir önemi yoktur.

Dağlılar Tarihçesi der ki: "O yıl köyümüze İngiltere konsolosu geldi. Değerli hediyelerle büyük küçük herkesi sevindirdi. Hiçbir ziyaretçinin karşılanmadığı gibi karşılandı. Ayine katıldı. Üç gün üç gece şenlik yapıldı."

Sözde bir konsolos için bunca şölen, bunca abartı biraz aşırı değil mi? Ama bu "değerli hediyeler"ın neler olduğu bilinince aşırı sayılmaz. Keşiş İlyas daha fazla bir şey anlatmamakta-dır ama Wood'un kendisi, bir süre sonra Papaz Stolton'a gönderdiği ve Sahleyn okulunun arşivlerinde bizzat papaz tarafından saklanmış bir mektupta ziyaretinden söz etmiştir. Vekil, kendisinin olduğu kadar papazın da esasen bildiği ziyaret sebebinden söz etmemekte, ama götürdüğü hediyeleri ve bunların kabul edilmiş biçimlerini ayrıntısıyla anlatmaktadır. Papaz, emirin vergi mülteziminin istediği rakamı mektubunda

kesin biçimde bildirmiş olmalıydı, çünkü Wood, şatonun Sütunlu Salon'una, tam ev sahibinin nargilesinin arkasına, içinde tamı tamına yüz elli bin kuruş bulunan torbalar koymuştu. Şeyh karşı çıkar gibi yapmış ama konuşu buna izin vermemişti.

"Ayaklarınızın dibine konulan şey bizden size değil, vergi mülteziminize bir armağandır, böylece sizleri bir daha rahatsız etmeden emirin taleplerine karşılık verebilir."

Kfaryabda derebeyi armağanı vakur bir ifadeyle kabul etti ama pohpohlanmış kalbi sevinçten dışarı fırlayacak gibiydi.

Ayrıca üç "gerçek" armağan daha vardı ki Wood bunları mektubunda anlatıyordu. "Şeyhe, üzerinde Hanover hanedanının armalarının dövülmesi olduğu ve Beyrut'tan bu yana deve sırtında taşman muazzam bir ayaklı saat." Neden bir saat de, örneğin safkan bir at değil? Bilinmez. Belki de bu saati kalıcı bir dostluğun simgesi olarak görmek gerekir.

Diğer iki armağan ise papazın iki öğrencisineydi. Tanios'a "sedef kakmalı harika bir divit. Hemen kuşağına sokmuştu. Raad'a ise -onun altından bir diviti zaten vardı ama küçük şeyh kâtip mertebesine düştü demesinler diye okul çıkışında saklıyordu- "bir av tüfeği. Kralları sürekli avına layık, horozlu bir *forsyth*. Babası evirip çevirip incelemek ve hatta imrenerek okşamak için tüfeği aceleyle oğlunun ellerinden aldı. Belki de tüfeği oğluna değil asıl ona armağan etmek gerekirdi, çok hoşnut kalırdı ve silah da daha emin ellerde olurdu."

Bu son cümlede kehanet niteliği taşıyan bir ifade yoktu, ama bu tüfeğin ucunda ne felaketlerin beklediği bilseydi düşünmekten alamazdı insan kendini.

"Konsolos" bir cumartesi öğleden sonra gelmişti ve şeyh, adamlarıyla birlikte şatoda kalmasını önemmişti ona. Köy kadınları en nadide yemeklerini yapmak için çırpınıp durmuşlardı. Wood, kuzu boynu dolmasından bahsetmektedir. Ayrıca "bergamut-lu *kebbe*"yi över. Ama muhtemelen kanştırmaktadır, çünkü acı portakallı et yemeği olsa da Dağlıların mutfağında bergamut bilinmemektedir! Vekil ayrıca şarabın su kattığında Şeyh Francis'in yüzünde alaya bir gülümsemenin belirdiğini de söylemektedir...

Ertesi gün, vadiye bakarak, kahve ve kuruyemiş eşliğinde *eyvan'da* yapılan kısa bir görüşmeden sonra Kfaryabda derebeyi bir saatliğine izin istedi.

"Ayın başlayacak. Konuşumu yalnız bırakmak istemezdim ama bu son iki günde Tann bana karşı iyi davrandı, neredeyse mucizeler yarattı, onun lütfuna karşılık şükranlarımı sunmalıyım."

"Eğer sizce bir sakıncası yoksa ben de gelmek isterim..."

Şeyh gülümsemekle yetindi. Kendisi için hiçbir sakınca yoktu ama kiliseye bir İngiliz'le girecek olursa *Baba* Butros'un bir rezalet çıkarmasından çekiniyordu.

Gerçekten de papaz Butros onları kilisenin kapısında bekliyordu. Terbiyeli ama kararlıydı:

"Köyümüz yaptıklarınız için size minnettardır. Bu nedenle evimi ziyaret ederek beni onurlandırırsanız sevinirim, eşim fakirhanemde size kahve yaptı. Giriş arka tarafta. Ben ayını bitirene dek karım ve büyük oğlum size eşlik edecektir. Sonra ben de size katılırım."

Şeyhe göz ucuyla baktı. Sanki, "Senin şu İngiliz dostlarına karşı bundan daha nazik olamam," der gibiydi.

Ama "konsolos" yarım yamalak Arapçasıyla karşılık verdi:

"Bana özel muamele yapmanıza hiç gerek yok, sayın peder, ben de katolığım, diğer müminler gibi ayine katılacağım."

"Hem İngiliz, hem Katolik! Siz dünyanın sekizinci harikası olmalısınız," demekten kendini alamadı *Baba* Butros.

Sonra da mümini içeri soktu.

Bu Katolik millete İrlandalı bir ajan göndermek, Lord Pon-sonby'nin büyük maharetlerinden bir diğerydi. Hem de Dağlıların "şu iblis AnklizTe"re uzun süre hayranlık duymasını sağlayacak bir maharet!

III

Kfaryabdallıların deyimiyle patrik o geceyi "meymenetsiz bir suratla" geçirdi ve mınıldandığı dualar hiç de hayırlı şeyler değildi. Cehenneme o kadar çok beden ve can gönderdi ki Tan-n'ya mı, Seytan'a mı, kime hizmet ettiği belli değildi. Şeyhin bıyığı patriğin yatağında bir devedikeni gibiydi, sağa da dönse sola da dönse ona dolanıyordu.

Oysa gücünün doruğundaydı. Emir, Mısır genelkurmayı, Fransız diplomatları ve Dağ'ın ileri gelen derebeyleri arasında, ortak kabul gören bir arabulucuydu, koalisyonun ekseni oydu, aynı zamanda da koalisyonun çıkıçısıydı, çünkü kınları sürekli onarmak gerekiyordu. Fransız konsolosu, Mehmet Ali Paşa'yı asmaktan beter ediyordu: "Avrupa'daki iyi niyetlileri kandırmak için kendini reformcu diye tanıtan bir Şark despotu!" Eski vatan-daşı J. de Sèves hakkında ne düşündüğü sorulduğunda ise şöyle diyordu: "Süleyman Paşa mı? Yeni efendilerine sadakatle hizmet ediyor." Ardından da yüzünü buruşturup burun kıvırıyordu. Emire gelince, Mısırlı hamilerinin düş kırıklıklarından gizlice zevk alıyordu. Onların, "birliklerimiz sarayının penceresi dibine Çadır kurdukça en sadık müttefikimiz olmaya devam edecek," diye neredeyse yüksek sesle söylendiklerini işiti gibiydi.

Patrik, çoğu zaman, bu çürük koalisyonu kendi bilek gücüyle ayakta tuttuğu izlenimine kapılıyordu. Bütün Dağ bölgesinde saygı hatta hürmet uyandıran biriydi. Ona hiçbir kapı kapanmaz, hiçbir isteği geri çevrilmezdi. Benim köyüm hariç! Kfaryabda'da papaz bile ona sırtını çevirmişti.

Bu nedenle uykusuz bir gece geçirmiş, ama kalktığına güveni yerine gelmişti.

Giyinmesine yardımcı olan kayyuma, "Ben onlara tövbe ettirmesini bilirim. Kilisenin sadaka kutusuna düşen metelik gibi ayaklanmanın dibine düşecekler. Her derde deva bulunur, onla* rnkı de benim elimde," diyordu.

Birkaç gün sonra Büyük Curd'dan bir haberci geldi ve Ra-ad'ın anneannesinin ölmekte olduğunu, Raad'ı görmek istediğini söyledi. Şeyh bu yolculuğa karşı çıkmaya çalışmadı; aksine bunu kansının ailesiyle tanışma fırsatı olarak gördü ve Gerios'a yazdığı bir geçmiş olsun mektubu ile birkaç değersiz armağanı da oğluna verdi.

Büyükanne ölüyorsa da, pek acelesi olmadığı belliydi. *Dağlılar Tarihçesi* onun ölümünden yüz otuz sayfa sonra, aradan on yedi yıl geçtikten sonra söz edecektir. Çok sonraları, yetmiş dört yaşındayken... Ama bunun bir önemi yok. Belki de gerçekten torununu özlemişti. Ama Raad'ın gelmesi için asıl ısrar eden patrikti. Ona açacağı önemli şeyler vardı.

Söyleşileri, din dersi sınıfındaki öğrenciler için bilmece sorar gibi başladı:

"Sen İsa'nın bir şövalyesi olsaydın ve kendini aniden şeytanın evinde hapis bulsaydın ne yapardın?"

"Kaçmaya çalışırdım ama kaçmadan önce de her şeyi yıkar, taş üstünde taş bırakmazdım."

"Güzel bir cevap! Gerçek bir şövalyeye layık!"

"Şeytanı da soyu sopyuyla birlikte gebertirdim."

"Aşırıya kaçmayalım, Şeyh Raad. Hiçbir ölümlü şeytanı öl-düremez. Ama nasıl o bizim evimize nifak sokuyorsa hiç değilse biz de onunkine nifak sokabiliriz. Ama gözü peklığın hoşuma gitti, sana güvenmekte haklıymışım. Eminim ki imamın ve soyluluğun sözlerine esin verdiği gibi tavırlarına da esin verir."

Delikanlının ellerini avuçlarına alan patrik, gözlerini kapayarak uzunca bir dua mınıldandı. Raad tek kelimesini anlamı-yordu ama tütüsünün burun deliklerinden yayıldığını hisseder gibiydi. Odanın penceresi yoktu, kapkaranlıktı ve patriğin beyaz sakalı tek ışık kaynağıydı.

"Sen şeytanın evindesin!"

Genç şeyh anlamadı. Çevresine bakındı, çok korkmuştu.

"Dedenin evini kastetmiyorum."

"Şato..."

"Babanın evinden de söz etmiyorum. Tanrı onun günahlarını affetsin! İngiliz okulundan bahsediyorum. Sapkınlık ve zındıklık ocağı. Her sabah şeytanın evine gidiyorsun ama farkında değilsin."

Papazın yüzü bir mezar taşı gibi ciddiydi. Ama yavaş yavaş gülümsemeye başladı.

"Ama onlar da senin kim olduğunu bilmiyorlar. Sanıyorlar ki karşılarındaki yalnızca Şeyh Francis'in oğlu Şeyh Raad, senin içinde saklı ceza şövalyesini bilmiyorlar."

Birkaç gün sonra Raad köye geri döndüğünde ve her zamanki gibi çam ormanlarından geçen kestimeye saptığında, Tanios onun çenesinde küçük bir sakal çıktığını ve bakışlarının da her zamankinden farklı olduğunu gördü.

Peder Stolton'un okulunda dersler binanın en eski bölümünde veriliyordu. Burası, aşağı yukarı birbirinin tıpatıp aynı, ince uzun, ders vermek için oldukça loş, kubbeli iki salondan oluşan ve *kabu* denen bir yerd. Daha sonra bunlara yeni salonlar da eklenecekti, ama Tanios'un döneminde otuzdan çok öğrenci yoktu ve okul, bu iki oda ile papazın kitaplarının ve çalışma masasının bulunduğu bitişik bir üçüncü odadan ibaretti. Üst katta papazın kendi dairesi vardı. Ev büyük değildi, ama kusursuz bir piramit biçiminde yükselen çatı kiremitleri, simetrik balkonları, zarif kemerli pencereleri ve duvarları kaplamış sarmaşığı ile sağlam ve hoş bir görünüm veriyordu. Ayrıca çocukların tenefüs yapabildiği geniş bir kapalı avlusu vardı. Yıllar sonra bu avluya, binlerce öğrencinin gelmesi gibi pek övgüye değer gerekçelerle başka binalar da yapılacaktı. Ama ne yazık ki bunlar pek o kadar sevimli olmayacaktı. Neyse, bu başka bir konu...

Bu arazinin bir kısmında, papazın kansı yaşamının tek gerçek tutkusuna vemişti kendini: Bahçvanlık. Küçük bir bostanı, bir çiçek tarhı vardı. Fulyalar, karanfiller, çok sayıda lavanta ve koca bir evlek gül yetiştiriyordu. Öğrenciler asla bu tarafa geçmezdi. Hatta papazın kansı, üst üste koyduğu taşlarla, kendi elleriyle küçük bir duvar örmüş, böylelikle sembolik bir çit oluşturmuştu.

Raad, okula döndüğü gün bu çitin üstünden atlamakta sakınca görmedi. Dosdoğru o nisan gününde tomurcuklanmaya başlamış güllere

giderek cebinden bıçağını çıkarttı ve en güzellerini kesip, kellelerini uçururcasına yapraklarını ko-parverdi.

Papazın karsı çok uzakta değildi, bostandaydı. Her şeyi görmüştü. Ama öğrenci öyle kendinden emin, öyle küstahça davranmıştı ki, kadın anlaşılabilir bir şeyler haykırmadan önce uzun süre sessiz kaldı. Genç şeyh hiç aldırmadı. Son gülün kafası da kesilip açık mendiline düşene dek işine devam etti. Sonra bıçağını yerine yerleştirip, sakın sakın çitten atladı ve marifetini göstermek üzere öğrencilerin bulunduğu yere doğru seğırtti.

Papaz yetişti, kansını ağırlarken buldu ve suçluyu odasına çağırttı. Oğlanı uzun uzun süzdü, boş yere bir pişmanlık belirtisi bulmayı umdu. Sonra da vaiz sesiyle konuşmaya başladı:

"Kendini ne hale getirdiğinin farkında mısın?" diye sordu. "Bu sabah buraya gelirken saygın bir şeyhtin, şimdiyse adı bir hırsız oldun!"

"Hiçbir şey çalmadım ben."

"Eşim seni güllerimi alırken görmüş, nasıl inkâr edersin?" "Beni gördü, ben de gördüğünü gördüm. Demek ki bu bir hırsızlık değil, talan!" "Fark nerde?"

"Hırsızlık sefillerin işidir. Oysa yağma, savaş gibidir, hı çağda soylular ve şövalyeler tarafından gerçekleştirilir."

"Sanki senin ağzından başka biri konuşuyor. Böyle cev vermeyi sana kim öğretti?"

"Böyle bir şeyin öğretilmesine neden gerek duydum? D duğumdan beri biliyorum."

Papaz iç çekti. Düşündü. Şeyhi düşündü. VWood'u, Lo Ponsonby'yi düşündü. Hatta belki de Majestelerini düşündü. Tekrar iç çekti. Sonra, tevekkül gösteren bir ifadeyle devam sözüne:

"Yine de bil ki talan, eğer yapılacaksa, ancak düşmana yapılmalıdır, topraklarını işgal ettiğin, savaş ilan edip kapılarını zorladığın insanlara. Yoksa dostça karşılandığın evlerde değil!"

Raad derin derin düşünür gibi yaptı, papaz da bu davranışı ister istemez bir pişmanlık ifadesi olarak kabul etti. Genç şeyhten, kendini okuluyla savaş halinde görmemesini istedi ve olayın üzerine sünger çekti.

Krallığın çarlarına ihanet etmemek için öğretmenlik mesleğine ihanet mi etmişti? Günlüğünün satır aralarını okudukça papaz Stolton'un biraz utanç duyduğunu anlamak mümkündü.

Sonraki günlerde Raad uslanmış göründü. Ama kışkırtıcı şeytan -pardon, melekl- onu rahat bırakmayacaktı.

Bu kez kadere alet olan, Deyrûnlu bir tüccar oğlunun okula getirdiği değerli tahtadan bir oyuncak oldu. Tahtanın özelliği, tespih gibi çekildiğinde, daha doğrusu avuç içine alınan topakları birbirine sürtüldüğünde misk kokusu yaymasıydı. Raad ne pahasına olursa olsun bu oyuncuğa sahip olmak istiyordu ama arkadaşı onu satabileceğini söyleyince rahatsız oldu. Soylu talan yoluyla onu ele geçirmek çok daha basit olurdu! Ya da, matrak bir arkadaşının demesine göre, onu kazanabilirdi. Öğrenciler arasında yaygın olan ve serbest çeviriyle "meydan okuma" olarak tercüme edilebilecek *âsil* adlı bir oyun vardı. İşte bu oyunla kazanabilirdi onu. Oyun herhangi bir kişiyi bahse tutuşmaya zorlamak üzerinedi. Bahse tutuşan da meydan okumayı kabul etmiş oluyordu.

Şeyh Raad *âsil* dedi ve diğer öğrenciler de, bu eğlenceden mutlu olarak, *aassil aassil* diye tekrarlattılar, ta ki oyuncuğun sahibi çocuk, sihirli kelimeyi söyleyene kadar:

"*Âsi*, Bayan Stolton'un bulunduğu yere kadar gidecek ve bir şey anyormuş gibi eteğini tepesine kadar kaldıracak ve 'nerde şu oyuncak, bulamıyorum!' diye bağıracaksın."

Tüccarın oğlu bulduğu fikirden pek mutluydu. Hiçbir öğrencinin giremeyeceği, en son akla gelebilecek bahsi bulduğuna emindi. Ama Raad, söylenen yere doğru hemen birkaç adım attı. Diğerleri -yedi kişiydiler- onu

uzaktan izlediler. Çok geçmeden geri döneceğinden emindiler. Papazın karsı çiçek sekilerinin üzerine eğilmişti. Üstünde çok uzun bir giysi vardı, etekleri çamurdan simsiyah olmuştu. Değerli küçük şeyh hazretleri elbisenin eteklerini tuttuğu gibi kaldırdı, hem de öylesine sert kaldı ki, kadın yüzüstü yuvarlandı, kafası çiçeklerin içine gömüldü.

"Nerde şu oyuncak yahu, bulamıyorum?" diye muzaff bir edayla haykırdı.

Ondan başka kimse gülmüyordu.

Bu kez ülkesinin yüksek çıkarlarını unutan papaz, haytanın suratına İngilizce haykırdı:

"Defol! Bu okuldan derhal çık, bir daha da asla ayak basma! Burdaki varlığın hepimiz için bir onursuzluk. Bizzat Kral William gelip seni Sahleyn'de alıkoymamı rica etse ona cevabım, asla, asla, asla, olur!"

Başka türlü nasıl davranabilirdi ki? Yoksa ne kendisine ne de görevine saygısı kalırdı. Ama zaman geçtikçe içinde bir pişmanlık duygusu büyümeye başlamıştı, hem de güçlü bir duygu: Kendi elleriyle inşa etmeye koyulduğu binayı yine kendi elleriyle yıkıyormuş duygusu. Ev sahibi ve hamisi Said Bey'e gidip durumu anlatma gereğini duydu.

Olayı zaten duymuş olan Sahleyn derebeyi, papazı yatıştırmaya hiç kalkışmadı.

"Tanrı kimseyi bütün meziyetlerle donatmamıştır, muhterem. Siz zekisiniz, bilgilisiniz, dürüstsünüz, ahlaklısınız, fede-kârsınız... Tek eksiginiz sabır."

Sabır mı? Papaz uzun uzun iç çekti. Sonra gülümsemeye çalışarak:

"Kuşkusuz haklısınız, Said Bey," dedi. "Ama Şeyh Raad'da dayanabilmek için çok özel türde bir sabra sahip olmak gerek. Ve korkarım ki sabrın bu özel türü İngiltere'de yetişmiyor."

"Bizim Dağ böyledir, muhterem. Siz terbiyesiz bir öğrenciyi cezalandırdığınızı sanıyorsunuz ama yalnızca dostunuz olan babasını cezalandırdınız. O ise size gösterdiği dostluk nedeniyle dünyanın yansına meydan okumak zorunda kaldı."

"Bu duruma gerçekten üzgünüm. Keşke ona yaptığım kötülüğü onarabilsem... Belki de gidip onu görmem gerekirdi."

"Çok geç. Dostluğunuzu ona kanıtlamanın tek yolu, işin içinden sıyrılmak için söylemek zorunda kalacağı şeylere öfke-lenmemenizdir."

IV

Dağlılar Tarihçesi'nden alıntı:

"Nisan ayı sonunda, Büyük Yortu'dan az sonra, Kfaryab-da'nın efendisi Şeyh Francis oğlu Raad'ı İngiliz sapkınların okulundan çekmeye karar verdi. Rivayete göre birkaç gün önce bir olay meydana gelmiş ve papaz, karsı ile genç şeyhi uygunsuz durumda yakalamıştı. İlkbaharda ve sonbaharda ten zaafıdır.

Cumaya denk düşen üçüncü gün, *Efendimiz* patrik hazretleri kalabalık maiyetiyle birlikte köye geldi. On beş yıldır köye ayak basmamış

olduğundan bu gelişe herkes sevindi. Patrik, annesinin günahlarını çıkarttıktan sonra şimdi de oğlunun, Şeyh Raad'ın günahlarını çıkarmaya gelmişti.

Şeyh Francis'le patrik, Belâta Meydanı'nda, herkesin önünde kucaklaştılar. *Efendimiz* vaazında aften ve banışmadan söz ederek müminler arasında nifak tohumları eken sapkınlığı ve sapıklığı lanetledi.

Köyde şafak vaktine dek bayram edildi. Ertesi gün patrik ile şeyh, Beytüddin Sarayı'na birlikte giderek Dağ'ın yöneticisi olan emire bağlılıklarını yinelediler ve banıştıkları haberini ona verdiler. Emir de saygı ve hürmette kusur etmeden onları karşıladı."

"Tanım, bu şenliğin ortasında kendimi nasıl da yabancı hissediyorum!" Tanios'un duyguları bir kez daha sarsılmış, kesinlikle öfke ve küçümsemekten yana dönmüştü. Ara sıra, karanlık düşüncelerden kurtulmak için, papazın kansını Raad'ın kollarında kendinden geçmiş hayal ediyor ya da Raad'ı kilili deki günah çıkarma hüccesinde, sayıp döktüğü günahları için patrikten samimi tebrikler alırken hayal ediyordu. Lamia'nın oğlu kendini yüksek sesle gülerken yakalıyor, ama hemen kendine gelerek suskun öfkesine yeniden bürünüyor.

Öfkenin esiri olduğu her sefer yaptığı gibi hiç durmadan yürüyordu.

"Hey Tanios, ayaklarınla mı düşünüyorsun?"

Delikanlı, kendisine böyle denmesini kaldıracabilecek durumda değildi ama bu ses yabancı değildi; beliren silüet ise hiç değildi. Yalnızca Nadir değil, yanından hiç ayrılmayan kadın da, insan boyunda yük vurulmuş olarak karşısında duruyordu.

Tanios gayri ihtiyari katırcıya sanıldı, ama adamın ününü hatırlayınca geriledi. Nadir ise sözüne devam etti:

"Ben de ayaklanma düşünürüm. İster istemez yollarda iz bırakıyorum. İnsanın ayaklarıyla dövdüğü ve başına doğru çıkan düşünceler insanı rahatlatır, canlandırır, başından ayaklarına doğru inenler ise hantallaştırır, cesaretini kırar. Gülme, ciddi ciddi dinle beni... ondan sonra istersen sen de diğerleri gibi gülersin. Kimse benim bilgeliğimden yararlanmıyor. İşte bu yüzden ıvır zıvır satmak zorundayım. Vaktiyle Araplar arasında edilen her bilgece söze bir deve hediye ederlermiş."

"Ah Nadir, keşke sen de sözlerini satabilseydin..."

"Biliyorum, çok konuşuyorum, ama anla beni, bir köyden diğerine giderken aklımdan bin türlü düşünce geçiyor, ama kimseye bunlardan söz edemiyorum. Bu nedenle köye döndüğümde de arayış kapatıyorum.

"Öylesine kapatıyorsun ki, kapı dışarı ediliyorsun."

"Geçmişte oldu böyle şeyler ama artık olmayacak. Şeyh Raad'ın okuldan kovulma gerekçesinin saygıdeğer hanımefendinin güllerini kopartması ve pislik bir hayta gibi bu hanımın eteğini kaldırması olduğunu Belâta Meydanı'nda anlatacak değilim. Babasının her iki yanağına da birer tokat aşk ettikten sonra, köyde alkışlar arasında bir kahraman gibi onu dolandırdığını da anlatacak değilim.

Tanios döndü ve üç kere yere tükürdü. Nadir hoşlanmazdı bu tavırdan.

"O insanlara kızmaya hakkın yok! Olup biteni onlar da senin benim gibi biliyorlar. Raad'ı da senin benim gibi değerlendiriyor onlar. Ama patrik ve emirle bu kavga tehlikeli ve pahalıya mal olmaya başladı. İngilizlerle bu ittifakı kaldırmak zor, bundan sıyrılmak gerekiyor, ama başı da dik tutmalı..."

"Nasıl?"

"Yürekli bir çapkın ayıplanabilir ama asla küçümsemez. Böyledir bu. Babası oğlunun marifetlerinden gülerken söz edebilir."

"Ama benim gülmeye hiç niyetim yok. Bayan Stolton'u, kulağına ulaşacak dedikodulara düşündükçe utançtan yerin dibine geçiyorum."

"Papazın kansı için üzülme, o bir İngiliz."

"Ne olmuş İngilizse?"

"Sana o bir İngiliz diyorum. Başına gelebilecek en kötü şey bu ülkeyi terk etmek zorunda kalması olur. Oysa senin için de benim için de, bu ülkeyi terk etmek, başımıza gelebilecek en iyi şeydir."

"Git başımdan Nadir, zaten yeterince üzülüyorum, bir de senin şu bilge baykuşluğunu çekemem!"

Öfke, utanç, üzüntü gibi bu duygular, köydeki şenliklerin yarattığı bu duygular Tanios'a yine de belli bir huzur veriyordu. Herkese karşın haklı olduğu duygusunun verdiği huzurdu bu. Korkaklık ve yaltaklanma yüzünden körleşmiş olanlar karşısında kendi gözlerinin ardına kadar açık olduğu duygusunun verdiği huzurdu bu. Pazartesi sabahı okula gidince Bayan Stolton'a gidecek ve okuduğu İngilizce kitaplardaki centilmenlerin yaptığı gibi elini öpecek ve "en derin saygılarımı ve evladınız olarak size duyduğum sevgiyi lütfen kabul ediniz!" diyecekti ya da bu türden gayet usturuplu nezaket lafları edecekti. Kendi kendine söz verdi. Bütün köyün olup bitene dair gerçeği bildiğini de söyleyecekti ona.

Tanios bir an bile kendisinin de körleşmiş olabileceğini, yaltaklanmadan olmasa da ümittir körleştiğini düşünmemişti. Yarı erkeden şatodan çıkıp kendini sınıfın taze, dingin hava-şında bulacağı ümidiydi bu! Bu denli basit ve kesin bir şeyden bir an bile kuşkulanamamıştı. Ama artık o köyün tek bir evladı bile İngiliz papazın okuluna gidemeyecekti. Şeyh ile patrik, kol kola girerek emire saygılarını sunmaya sarayına gitmezden önce bunu Gerios'a açıkça belirtmişlerdi.

Kâhya ise, bu karan öğrendiğinden beri, haberi Tanios'a bildirmeyi sürekliliğiyle ertesi güne, ertesi saate erteleyip durmuştu. Belki de çocuk durumu kendiliğinden anlayacak ve rıza gösterecekti... Ama hayır, bu imkânsızdı, Tanios'un böyle bir şey yapması hayal bile edilemezdi. O okul onun geleceğe dair tüm umuduydu, tüm sevinciydi; yalnızca okulu için yaşıyordu delikanlı. Onu ailesiyle, şatoyla, köyle, kendisiyle, doğumuyla banıştıran papazın okulu olmuştu.

Pazar akşamı tüm aile bir tabak fceşc'in etrafına toplanmış, koyu çorbaya ekmek banıyordu. Gerios, Mısır paşası ile Babiâli arasındaki anlaşmazlık hakkında duyduklarını anlatıyordu. Fırat kıyılarında hazırlanmakta olan bir savaştan söz ediliyordu.

Lamia ara sıra sorular soruyor, bir yandan da genç hizmetçi kıza emirler veriyordu. Tanios başka şeyler düşünerek kafasını sallamakla yetiniyordu. Ertesi günü, o olaydan sonra papaz ile kansını ilk kez gördüğünde onlara neler söyleyeceğini düşünüyordu.

"Belki de Tanios'a söylemen gerek...", diye araya girdi Lamia, sessizlik uzayınca.

Gerios başını salladı.

"Bana söylenenleri ona elbette tekrarlayabilirim ama on akıl verecek değilim. Onun kadar zeki bir çocuğa uzun boylu açıklama yapmak gerekmez. Kendiliğinden her şeyi anlamıştır o muhakkak."

"Neden söz ediyorsunuz?"

"İngiliz okulundan. Söylememe gerek var mı, artık oraya gidilmeyecek!"

Tanios birden titremeye başladı. Sanki odanın ortasına buz gibi su dökülürmüşü. Ağzından "leyş?" (neden?) sözcüğü zar zor çıkabildi.

"Olup bitenlerden sonra köyümüz artık bu okulla bağlarını koruyamaz. Şeyhimiz yola çıkmadan önce bana açıkça belirtti. Patriğimizin önünde."

"Şeyh kendi aptal oğlu için karar versin, benim için değil." "Onun çatısı altında yaşarken böyle konuşmaktan men ederim seni."

"Raad hiçbir zaman bir şey öğrenmek istemedi. Okula istemeden gidiyordu, babası zorladı diye. Artık gitmediği için de gayet memnun. Ben oraya öğrenmeye gidiyorum. Çok şey öğrendim ve öğrenmeye devam etmek istiyorum."

"Öğrendiklerin yeterli. Benim tecrübeme güven. Çok fazla okursan kendi ailen arasında yaşamaya katlanamazsın. Mevkiini doldurabilecek kadar bilgili olman sana yeter. Bilgelik budur. Bana işimde yardımcı olacaksın. Ben de sana her şeyi öğreteceğim."

"Artık bir erkeksin sen. Ekmek paranı kazanmanın vakti geldi."

Tanios bir ölü gibi ayağa kalktı. "Artık ekmek yemeyeceğim."

Yattığı yer olan asma kata çıktı, uzandı ve kııldamadı.

Önceleri davranışını çocukça bir küskünlüğe verdiler. Ama ertesi gün olup da gün doğumundan gün batımına dek Tanios ne konuşmak, ne yemek, hatta ne de bir yudum su içmek için ağzını açmayınca Lamia telaşlandı, Gerios ise kayıtlarını düzenlemeyi bahane ederek, ama esas olarak da üzüntüsünü gizlemek için çalışma odasına kapandı. Haber de tüm köye yayıldı.

Çarşamba akşamı, orucunun dördüncü gününde, Tanios'un dili kösele gibi olmuş, bakışları sabitleşip kurumuştur. Köy halkı başucundan sırayla geçip onunla konuşmaya çalışıyorlardı ama nafiye; işitmek istemiyordu. Kimileri işe, kendini ölümün yamacından aşağı yavaş yavaş bırakan genç bir adamın bu tuhaf görüntüsünü seyre gelmişlerdi.

Denenmedik şey kalmadı. İntihar edeni bekleyen Cehennem azabı, gömülmesinin yasak olduğu... Ama Tanios artık hiçbir şeye inanmıyordu, harikulade bir yolculuğa çıkacakmış gibi bekliyordu sanki ölümü.

Hatta Gerios, yaşlı gözlerle gelip de, bir bardak süt içerse ^{Or}u papazın okuluna göndereceğine söz verdiği bile ona,

yüzüne bakmadan, "Sen benim babam değilsin! Babamın kim olduğunu da bilmiyorum!" dedi.

Bu sözleri işiten birileri oldu, hatta içlerinden biri, "Zavallı, deliriyor!" dedi. Çünkü şimdi de Tanios ile birlikte Gerios'un da -hem utançtan, hem acıdan- kendini öldürmesinden çekini-yorlardı.

Perşembe olmuştu, orucun beşinci günü. Ziyaretçilerden bazıları, ağzını zorla açıp beslemeyi öneriyorlardı. Ancak boğulur korkusuyla bu fikre karşı çıkanlar oldu.

Kimse ne yapacağını bilemiyordu. Kimse, papaz bile. Ama *huriye* kadın hariç! Kız kardeşi Lamia gelip de çocuk gibi kollarına sarılıp ağlayınca, ayağa kalktı ve "Yapılacak tek şey var, onu da ben yapacağım," dedi. "Lamia, bana oğlunu ver!"

Cevabı beklemeden adamlarına seslendi:

"Bir araba koşun!"

Yarı baygın haldeki Tanios'u taşıyıp arabanın arkasına yatırdılar. *Huriye* kadın dizginleri aldı ve şatonun bulunduğu tepenin çevresindeki araba yoluna girdi.

Kimse peşinden gitmeye cesaret edemedi. Yalnızca arkasından, yolun tozu dinene dek bakıp durdular.

Boğucu bir öğleden sonraydı ve fıstık ağaçları pembe kadife bir örtüyle kaplanmıştı.

Papazın kansı, İngiliz okulunun parmaklıkları önünde durdu. Kız kardeşinin oğlunu kendi taşıyarak binaya doğru ilerledi. Önce İngiliz papaz, ardından da Bayan Stolton onu karşılamaya çıkmışlardı.

"Bizim aramızda ölecek. Onu size bırakıyorum. Burada, sizin yanınızda olduğunu anlarsa yeniden yemeye başlar," dedi.

Karı kocanın uzanan kollarına çocuğu bıraktı ve evlerinin eşliğinden içeri adım atmadan geri döndü.

BEŞİNCİ GEÇİŞ

Kırbaş

Bu ani geliş izleyen günlerde, Bayan Stolton ve ben son derece garip bir olay gözlemledik. Tanios'un kızıl röfleli siyah saçları bizi kaygılandıran bir hızla kırışmaya başladı. Onun bakımı için genellikle başucunda bekliyorduk ve kimi zaman her geçen saatte başındaki ak saçların sayısının biraz daha arttığını hissediyorduk. Bir aya varmamıştı ki, on beş yaşındaki bu çocuğun saçları bir ih-tiyarınki kadar beyazlaşmıştı.

Bu mucizenin, kendini maruz bıraktığı açlık sınavıyla mı yoksa doğal başka bir nedenle mi açıklanabileceğini bilmiyorum. Ama yöre halkı bunu bir işaret saydı. Hem Tanios için, hatta belki de bütün yöre için! Uğurlu mu, uğursuz mu? Bu konuda görüş birliği yoktu. Görüldüğü kadarıyla, birbiriyle çelişen yorumlarda bulunup batıl inançlarını iyice körüklüyorlardı. Bense bu söylenenlere pek kulak aşmamayı tercih ettim.

Ne var ki, Dağ'ın bu yöresinde, saçları vaktinden önce ağa-ranlarla ilgili bir efsane olduğunu öğrenmiştim. Bunlar, kadim zamanlardan beri, kimi karışıklık dönemlerde ortaya çıkıp sonra da yok oluyorlardı. Onlara "Kırbaş", hatta "Bilge-deliler" diyorlardı. Hatta kimilerine göre, söz konusu olan tek bir kişiydi ve sürekli olarak başka biçimlerde yeniden ortaya çıkıyordu. Dürziler arasında ruhgöçünün yerleşik bir inanç olduğu doğrudur.

Cennet, ölen müminlere vaat edilmişse eğer, Tanios da kendi ölümünün taslağıyla cennetin bir taslağına hak kazanmıştı. Yüce Tanrı, intihar etmek istediği için ona pek de öfkelenme-mişti. Şeyhin şatosu genişti elbette, ama dünyası yüksek duvarlarla ve el etek öpmelerle sınırlıydı. Yazı takımları utançla saklanıyor ve oyuncaklar teşhir ediliyordu. Papazın evindeyse saygı ile bilgi bir aradaydı. Tanios henüz merdivenin en alt basamağındaydı, ama bütün basamakları tırmanabileceğini hissediyordu. Kütüphane hemen elinin altındaydı; yapıtlar, değerli ciltlerle kaplı yaşamaktaydı. Tanios onları açmayı, hışırdadıklarını işitmeyi seviyordu. Hatta birkaç yıldan önce anlaması olanaksız olanları karıştırmayı bile seviyordu. Günün birinde bu kitapların hepsini okumuş olacaktı. Bundan emindi.

Ama yeni yaşamı sadece bu kütüphane, pederin odası ya da dershanelerin kubbeleri değildi. Artık birinci katta bir de odası vardı. O güne dek, çoğu İngiliz ya da Amerikalı olan geçici ziyaretçilere ayrılmış olan bu odayı Stoltonlar bu beklenmedik konuklarına hemen vermeyi uygun görmüşlerdi. Odada bir karyola vardı. Tavanlıkları bir karyola. Tanios böyle bir yatakta hiç yatmamıştı.

İlk günler, bu yumuşak yatağı hissedemeyecek kadar zayıftı ve kendinde değildi. Yine de yatağına kısa sürede alışmıştı ve artık tekrar yerde nasıl yatabileceğini, yatağın içindeki yılanlardan, akreplerden, ısınğı korkunç acılar veren san kertenkeleden ve özellikle de içlerinden en korkuncu, çocukluk günleri-

nin kâbusu olan ve uyuyanın kulağına kaçıp beynine yapıştığı söylenen kırkayaktan sürekli korkarak nasıl uyuyabileceğini düşünür olmuştü.

Stoltonların huzurlu odasında ayrıca ufak tefek birkaç kitabın bulunduğu bir etajer, bir gömme dolap, bir odun sobası vardı. Odanın penceresi rahibin kansının bahçesine bakıyordu.

Gözlerini bir yatakta açıp da papazın kansının kendisine bir fincan uzattığını gördüğü anda orucuna son vermişti. Ertesi gün annesi gelip odasına girmeden koridordan gözetlemiş ve içi rahat ederek ordan ayrılmıştı. Üç gün sonra Lamia ile *huriye* kadın gelip papazın kapısını çaldıklarında kapıyı açan Tanios oldu. Annesi boynuna sarılıp onu öpücüklerle boğarken sapkınların eşliğinden adımını atmaya hâlâ istemeyen teyzesi onu dışarı çekti.

"Sonunda, istediğini elde ettin."

Oğlan, "ben böyleyim" der gibi eliyle gerçek olmayan bir güçsüzlük hareketi yaptı.

"Bense," diye sözüne devam etti *huriye* kadın, "damanma basılırsa avaz avaz bağınırım, herkes susar. Hatta *Baba* Butros bile..."

"Benim damanma basıldığında, susarım."

Tanios'un yüzünde muzip bir gülümseme vardı ve teyzesi, ümitsizliğini belirtmek istercesine defalarca başını salladı.

"Zavallı Lamia! Çocuğunu yetiştirmeyi bilememişsin! Bende olsaydı, dört ağabey ve dört de kardeşle, bağırmağı bırak ulurdu bile, itişip kakışmayı öğrenir, hatta yalvarmaya gerek kalmadan tencereye uzanırdı! Her neyse, yaşıyor ya, o da kendine göre savaşmayı biliyor. En önemlisi de bu!"

Oğlanın yüzünde gülücükler açyordu. Lamia da bunu fırsat bilerek:

"Yarı babanla geleceğiz," dedi.

"Kiminle?"

Bu soğuk lafı eder etmez arkasını döndü ve papazın evinin karanlık koridorunda kayboldu. İki kadın da gerisin geriye döndüler.

Tanios derslerine hemen başladı. Artık bütün öğrenciler, bir dertleri olduğunda, sanki "ailenin evladı"ymış gibi, ona geliyorlardı. Bir süre sonra papaz, Tanios'u görevlendirdi (günlüklerinde bu durumu, "hem yetenekleri nedeniyle hem de gördüğü öğrenim ve yanımızda kalıyor olması karşılığında" diye belirtmektedir). Böylece, derse gelemediğinden ya da anlamakta güçlük çektiğinden geri kalan öğrencilere, ders tekrarı yaptırılıyordu. Kendinden büyük arkadaşlarıyla öğretmencilik oynamış oluyordu.

Bu yeni görevini yerine getirirken daha olgun görünebil-mek amacıyla sakal bırakmayı düşündü. Bu belki de şeyhe ve tüm köye karşı nihayet elde ettiği bağımsızlığın kanıtı olacaktı! Bu henüz seyrek, ayva tüyü kadar yumuşak bir sakaldı, ama kusursuz olmasını isteyerek kesiyor, fırçalıyor, düzeltiyor, bakıyordu. Sanki ruhu orda yuva yapmış gibiydi.

Cebrail'in bana dediğine göre, "Hatlarında, bakışlarında ve ellerinde hafif kadınsı bir yumuşaklık vardı. Sanki sadece La-mia'dan doğmuş gibi ona benziyordu."

Annesi, dört-beş günde bir onu görmeyi alışkanlık edinmişti. Genellikle ablası da yanında oluyordu. İkisi de artık ona köye dönmeyi önermeye cesaret edemiyordu. Ancak aylar sonra bu yönde bir girişimde bulundular. Ama bunu da Tanios'a değil, papaza belirttiler. Papaz onu ikna etmeyi vaat etmişti. Gerçi öğrencilerinden en parlak olanını evinde konuk etmekten ve ondan da tam bir evlat sevgisi görmekten çok mutluydu ama eğer Tanios ailesiyle, şeyhle, köyüyle başırsa görevini daha iyi yapabileceğinin farkındaydı.

"Her şey açık seçik olmalı. Senin Kfaryabda'yı ziyaret etmeni, babanı ve diğerlerini görmeyi istiyorum. Sonra da bu evde yaşamaya devam

edersin, ama artık bir sığıntı olarak değil, yath öğrenci olarak kalırsın. Böylece Raad olayı da kısmen aşılmış olur ve durum hepimiz için daha rahat bir biçim alır."

Tanios eşek sırtında Belâta'ya vardığında, insanların kendisine ihtiyatla, korkuyla, hatta bir hayaletle bakar gibi baktıklarını hissetti. Hepsi de ak saçlarını gömmemiş gibi yapıyordu.

Tanios çeşmeye eğildi, avuçlarını birleştirip buz gibi sudan içti, ama aylak aylak dolaşan kimse yamna yanaşmadı. Sonra, eşeğini yularından tuta'ak, tek başına şatoya tırmanmaya başladı.

Lamia onu kapıda bekliyordu. Gerios'un yanına götürmek istiyordu. Kâhyaya karşı iyi davranması ve elini saygıyla öpmesi için yalvardı. Güç bir andı bu, çünkü Gerios'un adamakıllı sarhoş olduğu belliydi. Rakı kokuyordu. Tanios, bu durumda şeyh onu daha uzun süre hizmetinde tutar mı diye düşündü. Alkol onu konuşkan yapmamıştı. Geri dönen çocuğuna neredeyse hiçbir şey söylemedi. Sanki iyice içine kapanmıştı. Dügüm düğüm ve sıkıntılıydı içi. Delikanlı bu sessiz karşılaşmaları boyunca boğucu bir suçluluk duydu. Geri geldiğine pişman olmuştu, gittiğine de pişmandı... hatta belki de yeniden yemek yemeyi kabul ettiğine bile pişman olmuştu.

Bu bir belirsizlik, bir gölge oldu onun için, ama tek gölge. Raad köy dışındaydı; avda ya da dedesindeydi. Tanios onunla karşılaşmanın sevinciyle, nerde olduğunu merak bile etmedi. Yalnızca derebeyi ile vârisi arasındaki ilişkilerin pek fırtınalı olduğunu ve oğlanın, geleneklere uygun olarak mülk üzerindeki payını talep etmeyi bile düşündüğünü işitmişti.

Lamia, daha sonra, oğlunu şeyhin huzuruna çıkarmakta ısrar etti. O da Tanios'u, çocukken yaptığı gibi, kollannın arasına aldı, bağırma bastı, sonra da uzun uzun süzdü. Onu tekrar gördüğüne heyecanlanmış gibiydi. Ama, "Bu sakalı kesmelisin, *Ye'bni*. Aynk otu gibi duruyor!" demekten kendini alamadı.

Bu tür düşüncelere hazırlıklı olan Tanios, öfkesini belli etmemeye kararlıydı. Şeyh dilediğini söyleyebilirdi, kendisi bildiğini okuyacaktı. Papazın okulu hakkında yorumlar yapılması yerine kendi görünüşü hakkında konuşulmasını tercih ederdi. Şeyh de okulun lafını açmaya niyetli görünmüyordu; belki de ingilizlerle bu incecik bağı korumanın sonuçta yararlı olduğunu düşünüyordu. Zaten kimse böylesine hassas bir konuyu ortaya serme niyetinde değildi. Hatta *Baba* Butros bile... O, yeğenini bir köşeye çekerek asla sapkın mezhebe geçmeyeceğine yemin ettirmeye yetinmişti.

Tanios'un dönüşünün ertesi günü pazardı. Delikanlı ayine katıldı ve herkes onun, Meryem Ana ile Çocuk İsa tablosu karşısında kendileri gibi haç çıkardığını gördü. En azından bu konuda "İngilizleşmemiş" olduğunu görüp içleri rahatladı.

Tanios kiliseden çıkışta meydandan, üzeri ıvr zıvr dolu katınnı çekirtip duran gezgin tacirin geldiğini gördü.

"İmansız Nadir de hep ayın bittikten sonra karşımıza çıkar," dedi papazın kansı. "Vicdanı öyle yüklü olmalı ki, Tanı'nın evine girmeye cesaret edemiyor."

"Yanıyorsun, *huriye* kadın, ben hep vaktinde gelmeye çalışıyorum ama katınnı istemiyor. Daha çanın sesini uzaktan duyduğunda yerinden kımıldamıyor. Vicdanı günahla dolu olan o olmalı."

"Ya da onu korkutan çok şeye tanık olmuş olmalı... Zavallı hayvan dile gelse çoktan hapsi boylamış olurdu. Ya da araf-taydm çoktan..."

"Arafa çoktan vardım bile. Sen burayı cennet mi sanıyorsun?"

Bu karşılıklı laflar bir gelenek halini almıştı. Müminler buna, köylülerin güçlü kollarıyla pazarları çaldıkları kilisenin çanı kadar alışmıştı. Katırcı

zaman zaman Kfaryabda dışındayken köylüler ayinde bir şeylerin eksikliğini hisseder ve dudak büklerlerdi.

Her iki tarafın da birbirini derinden yaralamayı düşünmediği bu diyalogu katırcı da müşteri çekecek bir çan sesi gibi kullanıyordu. Hatta kimi zaman *huriye* kadın ona sataşmayı unutursa, bizzat kendisi ona sesleniyor, kışkırtıyor, karşılık vermeye zorluyordu. Ancak o zaman, ruhları yatışmış ve dudaklarında bir gülümseme belirmiş müminler gelip keselerini boşaltıyorlardı.

Bayramlıklarını giymiş bazı kişiler ise, papazın kansının bu sapkın adamla böyle keyifle güldüğünü görmekten rahatsız olarak, ailelerini de yanlarına alıp uzaklaşıyorlardı. Ama La-mia'nın ablasının kendine göre kaygısız bir felsefesi vardı. "Her köyün bir meczubu, bir de zındığı olmalıdır!" derdi.

O gün, alıcılar etrafına dolmuşken Nadir, Tanios'a beklemesi için işaret etti. Sonra da katırın kamına bir şaplak indirerek ona bir hediyesi olduğunu belirtmek istedi.

Genç adam meraklanmıştı. Ancak katırcı kaplan desenli son eşarbm ve son tutam tömbekisini satana dek sabırla bekledi, sonra yanına yaklaştı. N^air son derece güzel, cilalı bir tahta kutu çıkarttı. Belli ki içinde- değerli bir armağan vardı.

"Ama burda açma. Düş peşime!"

Köyün meydanından geçtiler. Vadiye bakan yara çıktılar. Görkemli bir koltuğa benzeyen bir kayaya yöneldiler. O dönemde de kayanın oir adı vardır diye düşünüyorum, ama bu kaya Tanios'un arasıyla birleştirildiğinden beri kimse o adı hatırlamıyor artık

Delikanlı kayaya tımandı. Peşinde de, koltuğunun altında kutuyu taşıyan Nadir vardı. İki sırt sırta verip oturduktan sonra katırcı kutuyu açtı. Bu bir dürbündü. Uzatıldığında kol kadar oluyor, kapandığında ise bir bebek yumruğu kadar ufalyordu.

Yarın dibinde, aşağı doğru eğilen bu "tahftan batıya doğru bakıldığında, dağın koyu yeşil vadiyle keşiştiği yerde deniz görülür. "Bak, bu bir işaret. Sanki yalnız senin gözlerin için geçiyor!" Tanios dürbününü ayarladığında, suyun üzerinde yelken açmış bir üç direkli tekne gördü.

Katırcının Bilgeliği'rideki şu satırlar muhtemelen bu sahneyi kastetmektedir:

"Kayanın üzerinde birlikteyken Tanios'a şunu söyledim: Eğer önündeki kapılar bir daha yüzüne kapanacak olursa, hayatının sona ermediğini düşün. Sona eren şey yalnızca hayatlarının birincisidir ve diğeri başlamak üzere sabırsızlanmaktadır. O zaman bir gemiye bin, seni bekleyen bir kent vardır.

"Ama Tanios artık ölmekten söz etmiyordu, kalbi sevinç doluydu ve dudaklarında bir kadın adı vardı."

"Esmal!" diye mırıldanmıştı Tanios. Hemen sonra da kendine kızmıştı. Dağ'ın ve kıyı boyunun en geveze adamı Nadir'e böyle sır açmak olacak şey miydi?

Tanios ve Esmal.

Neredeyse çocuksu denebilecek aşklarının daha fazla gizli kalamayacağı yazılmıştı; katırcının dili bunda bir rol oynayamazdı.

Tanios'un sırnını açıklamak istememesi yalnızca her zamanki çekingenliğinden değildi. Şeyhle, GeriosTa, köy halkıyla tam da tanışmışken, nasıl olur da onların "hırsız" dedikleri birinin, sonuçta kovdukları adamın kızma âşık olduğunu itiraf edebilirdi?

Lamia'nın oğlu, iki yıl önce yolda maiyetiyle birlikte Ru-koz'a rastladığı ve ona selam vermeyi tercih ettiği günden beri, ilişkilerinde hem karşılıklı bir sevgi hem de zaman zaman soğukluk hep olmuştu. Tanios, köy halkına sırt çevirdiği ve iki "baba"sını da haksız bulduğu günlerde kendini eski kâhyaya yakın hissetmişti; buna karşılık, İngiliz okulu konusunda patrikle çekişme sırasında oğlan kendini şeyhle ve köyle dayanışma içinde görmüş ve sürgünün ettiği laflar onu çileden çıkartmıştı. Bir daha eski kâhyanın evine gitmemeye karar vermiş ve papazın evinde kaldığı ilk aylar boyunca bir kez bile onu ziyaret etmeyi düşünmemişti.

Ama bir öğleden sonra, ders bitiminde çıkıp da Sahleyn'den Deyrûn'a giden yolda yürürken onu uzaktan görmüştü. Adamın etrafında her zamanki gibi koruyucuları vardı. Delikanlı önce ağaçların ardındaki bir patikaya saklanmaya kalkışmıştı. Sonra da, "Ne diye kendi gölgesinden korkan çakal gibi kaçacakmışım ki?" diyerek fikir değiştirmiş ve yoluna devam etmiş, terbiyeli ama acelesi olan biri gibi davranmaya karar vermişti.

Öteki de onu fark etmiş, atından atlayarak, kucaklamak üzere ona doğru koşmuştu.

"Tanios *Ye'bnî!* Seni görmekten ümidi kesmiştim. Neyse ki talih bizim çekincelerimizle alay etmeyi biliyor..."

Tanios'u neredeyse zorla evine götürmüş, sürekli genişlettiği evini gezdirmiş, yeni yağ sıkma makinesini, iki böcekthane-sini, beyaz dutluklarını gezdirerek en iyi kalite ipeğin elde edilebilmesi için yaprakların hangi ayda toplanması gerektiğini ayrıntılarıyla anlatmıştı... Çocuk, uygun bir saatte dönebilmek için Rukoz'un ellerinden ve gevezeliğinden kendini zor kurtarmıştı. Ama ertesi pazar yemeğe geleceğini ve topraklarını dolaşacağını vaat etmek zorunda kalmıştı...

Rukoz'un en sevdiği şeyin, konuklarına malikânesini gezdirmek olduğunu herkes bilirdi. Ama Tanios'la birlikte olunca sadece zenginliğini sergilemek değildi önemli olan. İlk seferinde belki buydu önemli olan, ama sonrakilerde, özellikle sıkma makinelerinin civarında, çürümeye bırakılmış kurtların kötü kokusu içinde, bunca ayrıntılı bilgi sadece böbürlenmeyle, gösterişle açıklanamazdı. Delikanlı, yeni bir yakınlık ve özenle çevrili olduğu hissetmişti ve kendisi de buna karşı duyarsız değildi.

Hemen hemen bütün gezintilerinde Esmal da yanlarında oluyordu. Bazen dikenli bir çalının, bazen bir su birikintisinin üzerinden atlama için Tanios kızın elini tutuyordu. Ekili sekiler yüksek olmadığında, Esmal da erkekler gibi üstlerinden atlıyor, sonra da ya babasının göğsüne ya da Tanios'un omzuna gelip yaslanıyordu. Ama sadece bir an, iki ayağı üzerinde doğrulacak kadar bir süre...

Tüm bunlardan delikanlının hoşlanmadığı söylenemezdi. Ama evine -yani Stoltonlara- dönerken bunları düşünmüyordu. O kızla ender olarak konuşuyor, bakışlarının onun üzerinde takılıp kalmasından kaçmıyordu, yoksa ev sahibinin güvenine ihanet ettiği izlenimine kapılırdı. Bu acaba, Papaz Stolton'un da belirttiği gibi, "bir kadına gösterilebilecek en büyük nezaketin onu görmezden gelmek olan bir toplum" içinde yaşamasından mı kaynaklanıyordu? Bence özellikle Tanios açısından gençlik ve utangaçlıktı söz konusu olan.

Tanios ancak köye dönüşünden sonraki pazar günü Nadimle kayalık kenarında buluştuğunda Esmâ'yı hayal etmişti.

Rukoz'a gitmiş ama onu bulamamıştı. Oraların müdavimi olduğundan içeri girmiş ve işlerin hangi aşamada olduğunu anlayabilmek için odaları dolaşmıştı. Eski kâhya saraylara layık bir kabul odası yapıyordu; daha doğrusu tutkulana layık bir salondur bu, çünkü rakibi gördüğü şeyhin Sütunlu Salon'un-dan daha büyüktü. Yapımı henüz tamamlanmamıştı. Kakma ustaları duvarları telkari işlemeli ahşapla döşemişlerdi, ama zemin henüz mozaik döşeli değildi; ve salonun ortasına yapılacak fiskiyeli havuzun yerinde ise henüz yalnızca tebeşirle çizilmiş bir sekizgen vardı.

Tanios orda dururken Esmâ yanına geldi. Sedef kakma ustalarının ayrıntılı çalışmalarını birlikte hayranlıkla izlemeye koyulmuşlardı. Yerde kovalar, uzun uzun bez parçaları, üst üste yığılmış memmer parçaları duruyordu. Bir de alet sepeti vardı ki, kız az kaldı takılıp düşüyordu. Bunun üzerine Tanios kızın elini tutmuş ve engellerin etrafından dolaştırmıştı. Ama kız attığı her adımda tökezlediğinden elini sıkı sıkı tutmuştu.

Böyle el ele dolaşırlar ve kafalarını havaya dikmiş hayran hayran seyrederek koridordan ayak sesleri geldi.

Esmâ hızla elini çekti.

"Biri bizi görebilir!"

Tanios ona döndü.

Kız daha on iki yaşındaydı, ama bir kadındı. Dudaklarına kalem çekilmişti, yabancı sümbül kokuluydu.

Tamamlanmamış salonda yeniden dolaşmaya başladılar, ama hayran olmuş gibi yaptıkları şeyi ikisi de görmüyordu. Koridordaki ayak sesleri uzlaştığında elleri yeniden birleşti. Birbirine dokunan eller artık aynı eller değildi. Esmâ'nın eli Tanios'a sıcak ve bir kuş gövdesi kadar ürpertili geldi. Bir gün yuvasından düştüğünü gördüğü ve avcuna aldığı o yavru kuş gibi... yabancı bir elde bulunmaktan ürkek ama terk edilmemiş olduğu için de güvenli.

Birlikte kapıya doğru baktılar. Sonra da bakiştılar. Heyecandan gülerken gözlerini eğdiler. Tekrar bakiştılar, gözkapakları kapandı. Karanlıkta solukları birbirini anyordu.

Dudaklarınız birbirine dokundu ve ayrıldı, Sanki kendi mutluluğunuzu tüketmiş de, başkalarınınkini ezmekten korkuyormuşsunuz gibi,

Masum muydunuz? Masumluk neyi önler?

Yaradan bile keyfimiz için kuzuları boğazlamamızı söylüyor,

Ama asla kurtları değil...

Şayet Tanios, o günlerde, zındık katircinin şiirlerini okuyabilmiş olsaydı, onun "bilge baykuş"luğunu bir kez daha lanetlerdi. Haklı da olurdu, çünkü Esmâ'nın evinde mutluluğu bulacaktı. Geçici bir mutluluk mu? Bütün mutluluklar geçicidir; ister bir hafta sürsün, ister otuz yıl, son gün geldiğinde aynı gözyaşları dökülür ve bir gün daha sürsün diye cehennem ateşlerine razı olunur.

Tanios bu kızı seviyordu, kız da onu seviyordu, babasının onaylayacağı da kesindi. Artık başka türlü anladığı sözler vardı. Rukoz "Oğlum!" diye seslendiğinde, bunu "oğul" değil de "damat", "müstakbel damat!" olarak anlaması gerekiyordu. Bunu nasıl olmuş da daha önce anlayamamıştı? Eski kâhyanın işleri hakkında ona bu kadar bilgi vermesi, elbette ki onu biricik kızının müstakbel kocası olarak gördüğü içindi. Bir yıl sonra kız on üç, o ise on altı, hatta on yedi yaşında olacaktı. Nişanlanabilirler, iki yıl sonra da yan yana uyumak üzere evlenebilirlerdi.

Sonraki haftalarda Rukoz'a yaptığı ziyaretler bu izlenimlerini iyice pekiştirmişti. Örneğin ev sahibi, laf arasında, "bu işi yürütme sırası sana geldiğinde!.." diyor ya da daha doğrudan bir ifadeyle, "sen bu evde

oturduğunda..." lafını sıradan bir şeymiş gibi, her şey olup bitmiş gibi söylüyordu.

Tanios'a istikbali birdenbire önceden çizilmiş gibi gelmeye başladı. Hem de en iyi niyetli elin çizdiğine inanıyordu bu geleceği, çünkü ona aşk, bilgi ve servet vaat ediyordu.

Yolunda başka hangi engeller vardı? Gerios ile Lamia mı? Onların onayını alabilirdi, nâza göstermezlerse de bildiğini okurdu. Şeyh mi? Düşmanın kızıyla evlenerek onun lütfuna mazhar olacak değildi, ama onun lütfuna ne ihtiyacı olacaktı ki? Sonuçta Rukoz'un evi şeyhin toprakları üzerinde değildi ve eski kâhya yıllardan beri şeyhe kafa tuttuğuna göre korkacak ne olabilirdi ki?

Tanios'un içi rahattı; ama "kaymbabası"nın daha yakından gözledikçe yeniden endişelenecekti.

Rukoz'un servetinin, sürekli büyüyen mülkünün, evinde hüküm süren bolluğun, gösterip caka sattığı hami mektuplarının ve belki de her şeyden çok derebeylerine yönelik sözlü şiddetinin etkisiyle delikanlı Esmâ'nın babasının yalnızca itibarının iadesini bekleyen bir sürgün değil, aynı zamanda Şeyh'in ciddi bir rakibi, hatta dengi olduğuna inanmıştı.

Gerçi Rukoz da buna can atıyordu ama şimdilik böyle görünmek ona yetiyordu. Zenginlik bakımından şeyhe denkti ama gerisi gelmiyordu. Yıllar içerisinde paradan çok zevk ve sefaya düşen Kfaryabda efendisi yavaş yavaş yoksullaşmıştı; kasası hep boştu. İngiliz elçisinin tam zamanında müdahalesiyle olağanüstü bir ödeme yapmaktan kurtulmuş olsa da, savaş yıllarında iyice ağırlaşan yıllık vergileri ödemekte zorlanıyordu. Şatonun Sütunlu Salon'undaki bazı sütunlar damdan akan su yüzünden pek berbat haldeydi. Oysa ipekböcekçiliği sayesinde her geçen gün serveti artan Rukoz, kendisine bir paşa meclisi yapsınlar diye en maharetli ustaları getirtmişti. Salonunda, yüz yirmi kişi sıkışmadan oturabilirdi.

Ne var ki salona gelecek ziyaretçi olmalıydı... Rukoz'un salonu büyüdükçe boş olduğu iyice ortaya çıkıyordu; salon güzelleştikçe işe yaramadığı belli oluyordu. Tanios bunu fark etmişti ve eski kâhya günün birinde yüreğini açtığında, bu yine de bir sürgünün yüreğiydi.

"Patrik beni şeyhten koruyordu, ama şimdi baştılar. Sanki beni ikinci koruyucumdan yoksun bırakmak ister gibi de birlikte t^rdre gittiler. O zamandan beri de her gece belki de son gece-cemdir diyerek yatağa giriyorum."

"Ya muhafızların?"

"Geçen hafta maaşlarını iki kat artardım. Ama on /ki havarinin arasından bile bir Yahuda çıktı..."

"Ben artık Mısır hidivinden başkasına güvenemem. Tanrı uzun ömür versin ve ülkesini genişletsin! Ama, onun başı elbette kalabalıktır..."

"Şatonun eski kâhyanası Hoca Rukoz Efendi'nin ısrarı üzerine Mısır birlikleri gelip Deyrûn'a iki yüz kişilik bir komutanlık kurdular. Onları yerleştirmek için bahçeleriyle birlikte üç büyük eve el konuldu. Subaylar evlerde, askerler de çadırlarda kalıyordu. O güne dek paşanın birlikleri bu kadar yakınımıza gelmemişlerdi. Geçici seferler için gelmişlerdi elbette, karargâhlarını da Dağ'm büyük köylerinde kumuşlardı.

Devriyeleri sabah akşam Deyrûn, Sahleyn ve Kfaryabda sokaklarında kol geziyorlardı..."

Keşiş İlyas burada günümüze kadar gelmiş bir versiyonu aktarmaktadır, ama bana pek inandırıcı gelmiyor yazdığı... Gerçi Rukoz Mısır'da birkaç yıl yaşamıştı, yöre lehçesini biliyordu, kendine yaltaklanacak birkaç dalkavuk da edinmişti, ünlü himaye mektubu da bunlar arasındadır; ama paşanın ordularını keyfince ordan oraya getirecek güce sahip olmaya gelince... Yok, hayır! Mısır birlikleri benim köyüme yaklaşmışsa, bunun nedeni, kendi nüfuzlarını pekiştirmek için Dağ'm dört bir yanına yavaş yavaş yayılmaya karar vermiş olmalarıdır.

Esmâ'nın babasının bunu Tanrı'nın bir lütfü, dualarının kabulü, selamet yolu olarak yorumladığı açıktır. Hatta belki de çok daha hayırlı bir şey...

III

Tanios Esmâ'nın babasının evinde ziyaretteyken, Dey-rûn'daki garnizon komutanı Adil Efendi, yanında yeşil fesli iki subayla çıkageldi. Delikanlının ilk tepkisi kuşku ve endişe olduysa da, ev sahibi gülümseyerek gizlice fısıldadı:

"Bunlar dost. Üç günde bir beni görmeye gelirler."

Rukoz yine de Esmâ'ya ortalıktan çekilmesi için işaret etmişti. Kızların askerlere görünmesi hiç doğru bir şey değildi.

Bu önlemi aldıktan sonra konuklarını hararetle karşıladı. Tanios'a subayları "bire kardeş, hatta kardeşten de öte" diye tanıttı, subaylara da delikanlıyı, "oğlum kadar sevdiğim bir genç" diye takdim etti.

"Bir aile toplantısından aşağı kalır yanı yoktu bu görüşmenin," diye ironiyle bahsedince Papaz Stolton bu buluşmanın ayrıntılı tutanağında. Öğrencisinin Sahleyn'e döner dönmez -anlamakta gecikmeyeceğimiz bir nedenle- nakledeceği şeylerden esinlenecektir bu tutanakta.

Bu Mısırlı subaylarda Tanios'un ilk dikkatini çeken şey, hiçbirinin Mısırlı olmayıştı. Adil Efendi aslen Giritliydi, yaverlerinden biri Avusturyalı, diğeri Çerkez idi. Bunda şaşılacak bir yan da yoktu, çünkü bizzat Mehmet Ali Paşa Amav Ht bir ailenin çocuğu olarak Makedonya'da doğmuştu. Ama hepsi de Arapça'yı Mısır şivesiyle konuşuyor ve efendilerine ve onun hanedanına bağlı görünüyordular.

İdeallerine de bağlıydılar. Onları işiten, sürdürdükleri savaşın bir fetih savaşı değil, Şark halklarının uyanışı için sürdürülen bir mücadele olduğuna inanırdı. Çağdaşlaşmaktan, eşitlikten, düzen ve haysiyetten söz ediyorlardı. Tanios ilgiyle dinliyordu; samimiyetle onaylar anlamında ara sıra kafa sallıyordu. Bu enerjik adamlar Osmanlıların ihmalkârlığına şiddetle verip verişirirken, her yerde okullar açmaktan, doktor, mühendis yetiştirmekten söz ederken başka türlü davranabilir miydi?

Kumandan, dinsel cemaatler arasında her türlü ayrımcılığa son vermeye ve her türlü ayrıcalığı yok etmeye söz verdiğinde de delikanlı etkilendi. Konuşmanın burasında Rukoz kadehini subayların sağlığına, efendilerinin zaferine kaldırdı ve ayrıcalıkların kaldırılmasına katkıda bulunmak üzere şeyhin bıyığını yola ant içti. Tanios bu sahneyi hayal ederek silme dolu bir bardak rakı içmekten hiç utanç duymadı. Hatta kendisi de Ra-ad'ın sakalını buna ekleyebilirdi; Adil Efendi de konuyu devam ettirerek "yabancıların ayrıcalıklarını ortadan kaldırmayı vaat ettiğinde bir yudum da bunun şerefine içebilirdi.

Ardından, komutan ateşli bir saldırıya girişti. Eleştirilerine destek olacak bir yığın örnek de verdi. Dert ettiği bir şey olduğu belliydi.

"Dün köylerde geziyordum. Atımın her götürdüğü yerde kendimi evimde hissettim. Rastgele bir eve girebilirdim, bütün kapılar bana açıktı. Ta ki bir İngiliz papazının evinin önünden geçene kadar. Parmaklıkların üzerinde kralının bayrağı asılıydı. Kendimi hakarete uğramış hissettim."

Tanios, birdenbire rakısını yudumlayamaz olmuştu. Kendini ele vermekten çekindiğinden gözlerini bile kaldıramıyordu. Besbelli ki subay, yabancı bir bayrakla önünü kesen bu evin Ta-nios'un da evi olduğunu bilmiyordu.

"Yabancıların, ülkenin öz evlatlarından daha ayrıcalıklı, daha saygı görür olmaları normal midir?" diye soruyordu Adil Efendi ısrarla.

Ancak kendisinin de bu ülkenin öz evladı olmadığını -hatta ne Mısır'ın ne de fethettiği bu Dağ yöresinin öz evladı olmadığını- herhalde hatırlamış olacak ki, durumu aydınlatmayı yararlı gördü:

"Ben de burda doğmadım, siz de bunu söyleyebilirsiniz. (Aslında bunu ona söylemeye kimse cesaret edemezdi.) Ama ben bu muzaffer hanedanın hizmetine girdim, ülkenin dilini, dinini, üniformasını benimsedim. Bayrağı altında savaştım. Oysa bu İngilizler bizim aramızda yaşarken, yalnızca İngiltere'nin politikasına hizmet etmeye çalışırlar, yalnızca İngiliz bayrağına saygı gösterirler. Bu bayrağın kendilerini bizim yasalımızın üstüne çıkardığını sanırlar."

Rukoz, Adil Efendi'yi o yabancılarla asla kıyaslamadığını, o İngilizlerin olabilecek en küstah millet olduklarını, ekselanslarının elbette bir yabancı değil bir kardeş olduğunu herkesin duyacağı şekilde bir çırpıda söyleyiverdi. Tanios hiçbir şey demedi.

Papaz, "Öğrencim bana söylediğinden de şaşkıncı," diye not düşecektir.

Bir yanda, bana ve Bayan Stolton'a duyduğu sevgi ve bizim eğitim yuvamıza olan bağlılığı vardı. Ama aynı zamanda yöre halkının sahip olmadığı ayrıcalıklardan yabancıların yararlanmasına kayıtsız kalamıyordu. Hakkaniyet duygusu az çok zedelenmişti.

Onun şaşkınlığını anlayınca, genel olarak, hukuka dayalı bir toplumda ayrıcalıkların utanç verici olduğunu, tersine, keyfiyetin hüküm sürdüğü bir toplumda ise ayrıcalıkların kimi zaman despotluğa engel olduğunu, böylece, paradoksal olarak, adalet ve hakkaniyetin teminatı olduğunu anlattım. İster Osmanlı olsun ister Mısır idaresinde, günümüz Şark toplumlarının durumu kesinlikle budur. Utanç verici olan şey, Mısırlı askerlerin Sahleyn okuluna ya da bir İngiliz'in evine serbestçe girememeleri ügündür. Asıl utanç verici olan şey ülkedeki her eve, her okula canlarının istediği gibi girme hakkını kendilerinde görmeleridir. Utanç verici olan şey, bir Britanya uyruğunun şahsına dokunamamaları değil, güçlü devletlerden birinin himayesinde olmayan herkese dokunma hakkını kenetlerinde görmeleridir.

Bu insanlar eğer ayrıcalıkların kaldırmak istiyorlarsa, bunun yolu yerli halkın hiç de imrenilmeyecek durumuna yabancıları da dahil etmek değil, aksine yabancıları nasıl davranılıyorsa yerli halka da öyle muameleyi etmektir, diyerek sözlerimi noktaladım.

Cevabımı verirken biraz ileri gitmiş olmaktan çekiniyo-rum. Bayan Stolton bunu eleştirdi. Ancak sanıyorum öğrencim benim sözlerime duyarlıydı."

Papaz, öğrencisine Mısırlı subayların sık gittiği yerlerden uzak durmasını öğütlediğinde sözleri o denli etkili olmadı. Akıl bunu gerektiriyordu elbette. Ama bu aklın karşı tarafında Es-mâ'nın gülümsemesi ve bu gülümsemenin aydınlattığı tüm bir gelecek vardı. Tanios ne pahasına olursa olsun bundan vazgeçmezdi.

Subaylarla ilk karşılaşmayı karartan nazik konu yine de bir daha asla masaya serilmedi. Tanios'un Rukoz'un evinde onlara rastladığı iki-üç seferinde de özellikle savaşın gelişmelerinden, Osmanlı sultanı üzerinde Mısır hıdivinin kaçınılmaz zaferinden söz edildi. Ayrıcalıkların kalkmasından

yine söz ettiler ama bu kez sadece feodallerinkinden bahsettiler. Özellikle Şeyh Francis'e ve bıyığının akibetine dair verilen söze vurgu yapıldı.

Tanios yine bu güzel geleceğe içmekten çekinmedi. Ayrıcalıklar sorunu hakkında kendi kendisiyle bir tür uzlaşmaya varmıştı. Yabancı uyruklarınkine dokunulmayacak, şeyhlerinki kalkacaktı. Böylece hem İngiliz papazın endişeleri yatışacak hem de Esmâ'nın babasının özlemleri giderilecekti. Kendi eğilimleri de karşılanmış olacaktı.

Gerçekten de bu iki tür ayrıcalık arasında nitelik farkı yok muydu? İngilizlere verilen imtiyazlar o an için despotizme karşı bir baraj oluştururken -böyle olduğunu kabul etmek istiyordu Tanios-, boyun eğdirilmiş bir halk üzerinde feodal ailelerin kuşaklardan beri sahip olduğu aşırı ayrıcalıklar hiçbir belirgin amaca hizmet etmiyordu.

Bu uzlaşma, yüreğine de aklına da uygundu. Bu çözümü bulunca Tanios'un içi rahatlamıştı. Öyle rahatlamıştı ki bu iki tür ayrıcalık arasındaki bir başka farkı göremez olmuştu. Oysa ki hemen göze batıyordu. Büyük yabana devletlere karşı Mısır hıdivinin subayları sövüp saymaktan, içki içip küfür etmekten başka bir şey yapamıyordu. Şeyhe karşı ise yapabiliirdi. Şeyhin bıyığını yolmak, İngiliz aslanının yalesini yolduktan daha kolaydı.

ALTINCI GEÇİŞ

Tuhaf Bir Arabuluculuk

Köyümüzün uğradığı felaketlerin, dehşetli bir şekilde doruğa varacağı ve uğursuzluk getireceği yazılıydı; üç kez yüceltilmiş patrik, asla cinayet işleyemeyecek eller tarafından katledilmişti.

Dağlılar Tarihçesi Keşiş İlyas'ın eseri

Otuz sekiz yılı, daha baştan uğursuz bir yıl oldu. 1 Ocak'ta deprem meydana geldi. İzleri de, anısı da taşlarda durmaktadır.

Köy bir haftadır kalın bir kar tabakası altında uyukluyordu. Çamların tepeleri kar doluydu. Okul avlusundaki çocuklar ise bileklerine kadar kara batmıştı. Ama o sabah hava açıktı. Tek bir bulut bile yoktu. "Kutup Ayısı Güneşi" - bol ışık, az ısı.

Öğleye doğru ya da öğleden biraz önce bir gürleme oldu. Toprağın derinliklerinden gelen bir kükreme gibiydi, ama köylüler gözlerini göğe diktiler, evden eve birbirleriyle konuşuyorlardı. Belki de uzaklarda bir şimşek çakmıştı ya da çığ düşmüştü...

Birkaç saniye sonra, daha şiddetli bir başka gürleme işitildi. Duvarlar zangır zangır titiyordu. Herkes "*Sarsıldı!, Sarsıldı!*" diye bağırarak dışarı fırlamıştı. Bazıları kiliseye doğru koşuyordu. Diğerleri, oldukları yerde diz çökmüş; yüksek sesle dua ediyorlardı. O sırada kimileri yıkıntılar altında kalmış ölmekteydi. Köpeklerin şafaktan beri uluduklarını hatırladı herkes. Vadideki çakalları da... Oysa onlar genelde akşama kadar sessiz kalırlardı.

Dağlılar Tarihi diyor ki: "Çeşmenin yakınında olanlar, o sırada, kendilerini dehşete düşüren bir sahneye tanık oldular. Şatonun cephesi gözlerinin önünde çatlıyordu. Dev makaslarca kesiliyormuş gibi yırtık büyüyüp yayılıyordu. Kutsal Kitap'taki bir bölümü hatırlayan birçok kişi, Tanrı'nın gazabına gözlerini dikip bakacak olurlarsa tuzdan heykellere dönüp donacakları korkusuyla bakışlarını kaçırdılar."

Şato o yıl yıkılmadı, hiçbir kanadı da yıkılmadı. O çatlak hariç, fazla bir zarar da gömedi. Hayret verici yan ise, çatlak duvarın bugün bile hâlâ ayakta durmasıdır. Şatonun daha eski ya da daha yeni duvarları o zamandan beri yıkılmışken o, çat-lağıyla birlikte, hâlâ ayakta duruyor. Sanki felaketi haber verdiği için ya da mesaj henüz tamamen gerçekleşmediğinden yaban otlarının arasında korunmuş gibiydi.

Buna karşılık köy yaklaşık otuz kişiyi kurban vermişti.

"Daha ciddi," diye bana anlattı Cebrail, "katırcının evi yıkılmıştı. Her türden binlerce eseri yığmış olduğu eski bir yapıydı. Ne yazık ki bir hazineydi o kitaplar! Bizim Dağ'ımızın belleği! Nadir o sırada gezideydi. Kfaryabda'dan uzaktaydı. Bir hafta sonra döndüğünde kar eremiş, bütün kütüphanesi çamura bulanmış, yok oluyordu. Derler ki, kitapları arasında..."

Bir süredir dinlemiyordum onu. İlk söylediklerine takılıp kalmıştım.

"Daha ciddi mi dedin? Yani otuz ölüden de mi ciddi?"

Gözlerinde kıskırtıcı bir kıvılcım vardı.

"En azından o kadar ciddi. Bir felaket meydana geldiğinde ben elbette insanları ve çektikleri ıstırapları düşünürüm. Ama geçmişin kalıntıları da bir o kadar içimi titretir."

"Yani insanlar kadar yıkıntılar da, öyle mi?"

"O işlenmiş taşlar, yazarların ve müstensihlerin üzerine alınteri döktükleri o sayfalar, resmedilmiş o tablolar, o mozaikler, onlar da insanlığın birer parçası ve işte asıl ölümsüz olduğunu düşündüğümüz şey tam da bunlardır. Hangi ressam eserleri yok olurken kendi hayatta kalmak ister?"

Cebraill'in tuhaf tercihlerine karşın, o yıla uğursuz denmesinin nedeni katırcının kitaplarının mahvolması değildi. Aslında haberci bir felaket olmakla birlikte, deprem de değildi bunun nedeni. Patriğin öldürülmesi de değildi. *Dağılılar Tarihi* diyor ki: "Bütün yıl baştan sona felaketler yılı oldu. Bilinmeyen hastalıklar, hilkat garibelerinin doğuşu, göçükler, özellikle de açlık ve zor para toplanması. Yıllık vergi, biri şubatta, ikincisi kasımda olmak üzere iki kez toplandı. Bu da yetmezmiş gibi vergiler artırılmak istendi; kelle başına, keçi başına, değirmen, sabun başına, pencere başına vergi kondu... İnsanların ne ak akçesi kalmıştı ne kara akçesi, ne erzağı ne de hayvanı.

"Mısırlıların yük hayvanlarına ve koşum hayvanlarına el koymaya niyetlendiklerini öğrenen Kfaryabdallıların eşekleriyle katırcıyı uçurumdan aşağı atmadan başka çareleri kalmadı..."

Bu, görünüşe karşın bir öfke ya da direniş eylemi değildi. Tarihçi bunun yalnızca bir önlem olduğunu açıklar, çünkü eğer hayvanları saptar ve ele geçirirlerse, komutan Adil Efendi'nin adamları, bu kez de, "toplanan" hayvanı bizzat idare etmesi için sahibini zorlayacaktı. "Yöneticilerin en kötüsü seni sopalayan değil, seni kendi kendini sopalamaya zorlayanıdır."

Keşiş İlyas, aynı anlatımı içinde, köylülerin günün belirli saatlerinde dışarıya çıkmadıklarını belirtmektedir. Mısır paşasının adamları her tarafta görülüyordu. Berberde, bakkalda, Belâ ta kahvesinde tavla oynarken... Akşamları da sürüler halinde, meydana ve meydana açılan ara sokaklarda sarhoş dolaşıyor, naralar atıyor, şarkılar söylüyorlardı. O vakitler, meydan okuyor gibi gözükmemek için kimsecikler buralarda dolanmıyordu, çünkü askerler her gün yoldan geçen birini çevirip bir bahane bularak aşağılıyorlardı.

Şubat ayının ortalarında şeyh de şatoya kapanmaya karar verdi. Sekiye bile çıkmaz oldu. Sahleyn'deki dengi Sait Bey'in, kendi arazisinde dolaşırken bir müfreze tarafından durdurulup kimliğini bildirmesinin istendiğini öğrenmişti.

Bu olay Kfaryabda derebeyini derin bir hüzne boğmuştu. Onu görmek üzere huzuruna çıkarak şikâyetle bulunan ve Mısırlı kumandana bir şeyler söylemesi için yalvaran tebaasına merhametli sözlerle, kimi zaman da teselli edici vaatlerle cevap veriyordu. Ama bir şey yapmak için

kımlıdamıyordu. Kimileri bunu aczinin bir itirafı, kimileri de bir duyarsızlık işareti olarak görüyorlardı: "Soyluların oğlu hakarete uğrayınca şeyh kendini hakarete uğramış hissediyor, bizlerin, çiftçilerin başına bir şey gelince ise..."

Papaz ona sitemde bulunma gereği duymuştu:

"Şeyhimiz Mısırlılara kibirle bakıyor, onlar da muhtemelen aşağılandıklarını düşünüyorlar, bu da onları her geçen gün daha da vahşileştiriyor."

"Ne yapmam gerek *Baba*?"

"Adil Efendi'yi şatoya davet ederek ona biraz saygı ve hürmet göstermelisin..."

"Bize yaptığı her şey için teşekkür edeceğim, öyle mi? Ama eğer herkes bunu istiyorsa, karşı çıkacak değilim. Gerios Hoca ona derhal bir mektup yazarak onu kabul etmekten ve onunla görüşmekten onur duyacağımı söyler. Bakalım, göreceğiz."

Ertesi gün öğleye doğru bir asker elinde cevapla geldi. Gerios, efendisinin işareti üzerine zarfın mührünü açtı ve içindekini gözleriyle taradı. Kabul salonunda, kötü günlerde görülen asık suratlı, ciddi kalabalık vardı. Lamia'nın kocasının yüzüne aniden kanın hücum ettiğini gördü herkes. Hem de bu kez tek neden rakı değildi.

"Adil Efendi gelmek istemiyor şeyhim."

"Herhalde benim onun ayağına gitmemde ısrar ediyordur..."

"Hayır, şeyhimizin onunla bu öğleden sonra Rukoz'un evinde buluşmasını istiyor."

Şimdi tüm bakışlar efendinin eline sabitlenmişti. Tuttuğu şeye sınıksı sarılmış, bir yumruk olmuştu.

"Gitmeyeceğim. Şayet Deyrûn'a gitmemi isteseydi, o demirden bir kol, birazcak bükülür, sonra da doğruluruz, derdim kendi kendime. Ama onun uzlaşma istediği yok, yalnızca beni aşağılamak peşinde."

Köylübr sessizce birbirlerine danıştılar ve papaz onlar adına söz aldı:

"Ya bu buluşma anlaşmazlıkların çözmek ve çektiklerimize son vermek için gerekiyorsa..."

"İsrar etme *Baba*, benden çalınan para ile yapılmış o eve asla ayak basmam."

"Köyü ve şatoyu kurtarmak için de mi?"

Bu soruyu soran Raad'dı. Babası, ölüm sessizliği içinde gözlerini ona dikti. Bakışları önce sertti, sonra hakarete uğramış, sonra da küçümseyen bir ifadeyle baktı. Ardından, papaza çevirdi bakışlarını. Biraz bekledikten sonra bıkkın bir sesle ona hitap etti:

"Biliyorum *Baba*," dedi. "Kibir bu, ya da ne istersen öyle söyle, ama başka türlü davranmam. İster şatoyu alsınlar, ister köyü, hayattan hiç beklentim yok. Onurumu bana bıraksınlar yeter. O hırsızın evinin eşliğinden geçmeden öleceğim. Eğer bu tavrımla köyü tehlikeye atıyorsam beni öldürün, yeleğimi alıp oğluma giydirin. O, Rukoz'a gitmeyi kabul eder."

Alnındaki damarlar şişmişti. Bakışları öyle sertti ki, kimse söz almak istemiyordu.

O sırada Gerios, gün boyu kanına kanışmış alkolün verdiği cesaretle, parlak bir fikir ileri sürdü:

"Neden ölümden, yastan konuşalım ki? Tanrı şeyhimize uzun ömürler versin ve başımızdan eksik etmesin. Ama bu buluşma için, mirasçısı olan oğluna vekâlet vermesine engel yok."

Raad'ın söze kanşmasına hâlâ öfke duyan şeyhin bir şey dememesi bir onay olarak yorumlandı. İş olurluna bırakan şeyh, tespihiyle odasına çekildi.

Rukoz'un evindeki toplantı kısa sürdü. Asıl amaç şeyhin Diykları birazcak suya değdirmek olduğundan, oğlunun gelişi herkes tarafından yeterli bir aşağılama olarak görüldü. Raad, ^oyün Mısır hıdivine ve sadık

müttefik emire bağı olduğunu her biçimde söyleme hüneri gösterdi. Kumandan da askerleri-"n bundan böyle köylülere o kadar sert davranmayacağına söz verdi. Yarım saat sonra da bir başka işini bahane ederek çekildi.

Buna karşılık, babasıyla yüz yüze gelmekte acelesi olmayan genç şeyh, "hırsız"ın, "hergele"nin, "sürgün"ün koluna gi-----; evini dolaşmayı kabul etti.

İki adam arasında bir dostluk olmasa da, en azından bir suç ortaklığı doğacaktı. Aynı zamanda, Raad ile babası arasında o zamana dek gizli kalmış anlaşmazlık da su yüzüne çıktı-'di. Haftalar boyunca şato, iki rakip gücün karargâhı haline geldi ve defalarca kapışma noktasına geldiler.

Ancak durum böyle devam etmedi. Mısırlılar karşısında Raad'ın babasından daha akıllı davranacağı ümidiyle genç şeyhin etrafında toplananlar düş kırıklığına uğradılar. Raad'ın hafifliğini, kararsızlığını fark etmekte geçikmediler. Bir süre sonra genç adamın çevresinde beş-altı kişi kaldı. Onlar da bütün kö

yün küçümsediği, ayyaş ve çapkın, serseri takımından kimselerdi. Raad yalnızca beceriksizliği ve tutarsızlığı nedeniyle değil, aynı zamanda şivesi yüzünden de herkesi karşısına almıştı. Asla kurtulamadığı Curd'un "çekirgeler"inin nefret edilen şive-siyle konuşuyordu ve bu yüzden de tebaasıyla arasında kalın bir duvar örülmüştü.

Tanios, Rukoz ile Raad arasındaki samimiyetten hoşlanmıyordu. Şeyhe karşı sürdürülen savaşta Raad'ın alet olmasını anlayabilirdi aslında. Ama anlamaya hiç niyeti yoktu. Eski okul arkadaşına güvensizliği hâlâ sürüyordu. Esmâ'nın babasını ona karşı sürekli uyarmakta hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Kimi zaman papazın okulundan çıkıp da Rukoz'un evine geldiğinde, kapının önünde Raad'ın atını ve maiyetindeki adamları görürse, Esmâ'yı bir hafta sonra görme pahasına bile olsa yoluna devam ediyordu.

Bir keresinde hazırlıksız yakalanıvermişti. Sabah erken saatte gelmiş ve büyük salonda Esmâ'yı yalnız bulmuştu; bir süre baş başa kalmışlardı. Tam çıkacağı sırada Rukoz ve Raad'la burun buruna gelmişti. Üstleri başları çamur içindeydi. Raad elinde kanlı bir tilkiyi sallayıp durmaktaydı.

"Av iyi geçmiş, belli."

Tanios kasıtlı olarak küstahça konuşuyordu. Onlarla konuşurken yürümeye devam ederek bu tavrını açıkça sürdürdü. Ama adamlar bundan hiç etkilenmiş görünmediler. Hatta Rukoz, gayet nazik bir tonda, Tanios'un da kalmasını ve birlikte meyve yemelerini önerdi. Tanios, kendisini köyde bekledikleri bahanesini ileri sürerek özür diledi. Bunun üzerine Raad, hiç beklenmedik bir şekilde yanına yaklaşıp elini omzuna koydu:

"Ben de şatoya döneceğim. Yıkayıp dinlenmem gerek. Birlikte gideriz."

Tanios reddedemedi. Hatta kendisine de bir at hazırlanmasını kabul etti. Yanlarında iki serseri olmak üzere, Raad ile yi yana at sürdüler.

"Seninle konuşmak istiyordum," dedi genç şeyh son derefe yumuşak bir sesle.

Tanios bunu fark etmişti. Nazik bir gülümseme ile yetindi.

ı

II

Tanios'un ilk tepkisi küçümseme ve kuşku oldu. Gözlerinde hâlâ Esmâ'nın bakışları, ellerinde Esmâ'nın okşayışları vardı. Üstelik Rukoz'un Raad hakkındaki gerçek düşüncelerini de biliyordu. Bu kuklayı babasını zayıflatmak için kullanmasına bir itirazı yoktu; ama eski kâhya ona ömür boyu bağlanamaya-cak kadar uyanıktı.

"Sen *Hoca* Rukoz Efendi'nin dostusun, ben bile arkadaşı ol-, dum. Çocukken bizi karşı karşıya getiren kavgaları unutmamın artık zamanı geldi. Sen çalışkandın, bense ele avuca sığacak biri değildim. Ama her ikimiz de büyüdük."

Tanios on yedi yaşındaydı, çember sakallıydı. Raad on se-kizindeydi ve patriğinki gibi çenesinde sivri bir sakal bırakmıştı. Ama onunkisi karaydı, pek de yumuşak değildi. Tanios gözlerini önce bu sakala dikti, sonra da düşünceli düşünceli yola çevirdi bakışlarını.

"Rukoz bana seninle hep büyük güven duyarak konuştuğunu ve tavsiyelerine saygıyla kulak verdiğini söyledi. Benim de seninle konuşmama ve seni dinlememe önem veriyor."

Şu an samimiyetle konuşuyordu. Raad'ın yanındaki iki adam da konuşmanın her lafına kulak kesilmişti. Lamia'nın oğlu da konuşmaya kendini bırakmıştı.

"Tabii, içtenlikle konuşmamızı engelleyen bir şey yok..."

"Yeniden arkadaş olduğumuza çok sevindim."

Arkadaş mı? Yeniden arkadaş mı olmuşlardı? Aylarca her sabah aynı okula aynı yoldan gitmişler, ama neredeyse tek laf etmemişlerdi! Üstelik Tanios şu an hiç de dostça duygulara sahip değildi. "Sevimsiz olmak istediğinde de, sevimli olmak istediğinde de öfkeleniyor insanı!" diye düşündü... Raad ise memnuniyetle gülümsüyordu.

"Şimdi artık arkadaş olduğumuza göre, söyle bakalım, Rukoz'un kızına göz koyduğun doğru mu?"

Demek ki bütün bu hoş görünme çabalannın altında bu yatıyordu. Genç şeyhin adamları, iştah kabarmış köpekler gibi yanaştığından, Tanios kendini açma niyetini iyice yitirdi.

"Hayır, o kıza göz koymuş değilim. Başka şeyden konuşamaz mıyız?"

Dizginleri çekti ve atı şahlandı.

"Elbette," dedi Raad. "Hemen başka şeyden konuşacağız. Ama Esmâ konusunda emin olmak istedim. Kızı babasından istedim de..."

Bu düşüncesine rağmen, genç şeyh yanı başında at sürmeye geldiğinde, Tanios, rahatlamış gözükken bir ses tonuyla sormaktan kendini alamadı:

"Sana ne yanıt verdi?"

"Rukoz mu? Efendisi kızına ilgi gösterme onurunu bahsettiğinde halktan biri ne cevap verirse onu söyledi."

Tanios'un bu iğrenç adama söyleyeceği sözü kalmamıştı. Ödünç attan inerek dosdoğru Rukoz'un evine döndü. Onu yeni salonundaki her zamanki yerinde, dertop olmuş otururken buldu. Yapayalnızdı. Ne ziyaretçisi vardı, ne muhafızı ne de hiz-mekân. Tömbeki dumanlarının ortasında, kahve içiyordu. Düşünceli görünüyordu. Biraz da şaşkın bir hali vardı. Tanios'u görünce birden neşelendi. Ayrılmış daha bir saat olmamışken onu kucaklamaya koştu.

"Geri geldiğine pek sevindim! Şeyh Raad seni zorla alıp götürdü, oysa ben seninle baş başa kalıp baba oğul gibi dertleşmek istiyordum. Tanrı'nın bana geç bahsettiği bir oğul gibi!"

Elini tuttu.

"Sana önemli bir haberim var. Kız kardeşin Esmâ'yı evlendireceğiz."

Tanios elini geri çekti. Bütün vücudu duvara yapışacakmış, neredeyse duvara çarpıp parçalanacakmış gibi geriledi. Odadaki duman, Rukoz'un sözleriyle daha da ağırlaşmış boğuculaştı.

"Biliyorum, sen de ben de şeyhlerden çok çektik ama bu Raad babası gibi değil. Bunun kanıtı, babası inat etmişken, köyün iyiliği için bu eve gelmeyi kabul etmiş olmasıdır. Ama yaşlı şeyhle bir işimiz yok bizim, mirasçısı bizim yanımızda, istikbal bizim."

Genç adam kendini biraz toparlamıştı. Şimdi, bakışlarını Rukoz'un çukura kaçmış gözlerine dikmişti:

"Senin için istikbalin, şeyhlerin ortadan kalkması olduğunu sanmıştım oysa ben."

"Evet, bu düşüncedeyim, değiştirmiş değilim. Feodaller yok olmalı. Göreceksin onları yok edeceğim. Ama bir kaleyi fethetmenin en iyi yolu içerden müttefikler bulmak değil midir?"

Tanios, Rukoz'un yüzündeki çiçekbozuğu izlerinden başka bir şey görmüyor, baktıkça bunların daha da derinleştiğini, kurt oyuğu kuyular gibi büyüdüğünü görüyordu.

Bir an sessizlik oldu. Rukoz nargilesinden bir nefes çekti. Tanios közün önce harlandığını sonra da söndüğünü gördü.

"Esmâ ile ben, birbirimizi seviyoruz."

"Saçmalama, sen benim oğlumsun, o da kızım. Kızımı oğluma verecek değilim ya!"

Delikanlıya bu kadan fazla geldi, bunca ikiyüzlülük olmazdı.

"Ben senin oğlun değilim. Esmâ'yla konuşmak istiyorum."

"Onunla konuşamazsın. Banyoda. Hazırlanıyor. Yanın herkesin haberi olacak, bizi kutlamaya gelmek isteyecekler."

Tanios fırladı, salondan dışarıya doğru koştu, koridordan geçti, Esmâ'nın odası olarak bildiği bir kapıya kadar geldi. Ani bir hareketle kapıyı açıp itti. Kız ordaydı. Bakır küvetin içinde Ç'plaktı. Bir hizmetçi saçlarına kaynar su döküyordu, ikisinin de ağzından aynı çığlık çıktı. Esmâ kollarını göğsünün üzerinde kavuşturdu. Hizmetçi de havlu almak için yere eğildi.

Tanios, sevgilisinin vücudunun görebildiği yerlerine gözle-" takih kalmış, hiç kılmıyordu. Rukoz ile kiralık adamları koşarak geldiklerinde Tanios'un üzerine çullanıp dışarı çıkarmak istediler. Tanios ise sahte bir mutluluk içerisindeydi, karşı koymadı, darbelerden kendini korumaya bile çalışmadı.

"Bu ne telaş böyle? Madem kardeşiz, onu çplak görmemde ne kötülük var? Bu akşamdan tezi yok, memleketin bütün kardeşleri gibi aynı odada yatacağız.

Esmâ'nın babası onu ak saçlarından yakalamıştı.

"Sana oğlum demekle fazla şeref verdim. Kimin oğlu olduğunu asla kimse bilemedi. Ben bir piçi ne oğul ne de damat olarak isterim. Atın onu dışarı! Canını acıtmayın, ama içinizden biri bundan sonra onu evimin çevresinde bir daha göreceksiniz olursa boynunu kırın!"

Sanki Esmâ'nın çıplak vücudunu görünce gözleri açılmış gibi, Tanios'un aklı başına gelmişti. Kendine karşı öfkeliydi, vicdan azabı çekiyordu ama yine de huzur bulmuştu.

Böyle bir ihanetin gelmekte olduğunu göremediği için kendine öfkeliydi kuşkusuz. Toplumsal mevkiyi kafasına takmış olan Rukoz, biricik kızını bir "sülale"nin mirasçısına verebilecekken kalkıp da bir kâhyanın oğluna -hatta daha da kötüsü bir piçe- vererek başladığı yere geri dönmek istemezdi. İflasın gölgesini bir an bile aklından çıkaramayan Raad'a ise, Esmâ'ya vaat edilmiş bir servete el koymak ancak sevinç verebilirdi.

Tanios, Kfaryabda yolunda giderken, önce kendi körlüğüne lanet etmekten tat aldı. Sonra da düşünmeye başladı. Çocukça bir intikam değildi düşündüğü; bu evliliği hâlâ önleyebilmenin yolunu bulma peşindeydi.

Böyle bir şey ona pek de imkânsız gelmiyordu. Rukoz, başka birçokları gibi sonradan görme biri, bir burjuva ya da yeni zengin bir ortak olsaydı, yaşlı şeyh belki de bu denk olmayan evliliğe rıza gösterirdi. Ama durum hiç de böyle değildi. "Hırsızın kapı eşliğinden bile geçmeye tenezzül göstermemiş olan şeyh, böyle bir birleşmeyi nasıl kabul edebilirdi? Tanios, şeyhin kişiliğinde becerikli ve kararlı bir müttefik bulacağını biliyordu.

Yürüyüşünü giderek hızlandırdı. Attığı her adımda bacakları, böğrünü, omuzları, saçlarının ağırlığı altındaki başı ağrıyordu. Ama bunları düşündüğü yoktu. Tek bir şey, takmak halinde musallat olmuştu zihnine: Esmâ onun olacaktı; babasının cesedini çiğnemek pahasına da olsa...

Köye vardığında, sağa sapıp patika yollara girdi. Böylece önce tarlalardan, sonra çam ormanının kıyısından geçerek, Be-lâta'ya sapmadan şatoya yollanmış oldu.

Şatoya varınca da şeyhi değil, kendi ailesini görmeye gitti. Onlardan, kendisini dinlemelerini, tartışmamaya önceden söz vermelerini, aksi takdirde kendisini bir daha göremeyeceklerini resmi bir dilde talep etti.

Onlara söyledikleri, daha sonra Keşiş İlyas tarafından *Dağlılar Tarihçesi*'nde neredeyse kelimesi kelimesine aktarılmıştır. Rahip Stalton da 1838 günlüğü arasında kattığı, ama çok sonradan yazıldığı belli olan tek bir sayfa kâğıda bunları yazmıştı. Ben burada rahibin yazdıklarını aktarıyorum, çünkü muhtemelen Tanios'un kendi sözleriyle anlattıklarına uygundur.

" 'O kızı sevdiğimi bilin, o da beni seviyor. Babası da onu bana verecekti gibi davrandı. Ama Rukoz ile Raad bana oyun oynadılar. Ben de her şeyden ümidimi kestim. Bu hafta sonuna kadar Esmâ'yla nişanlanmazsam ya Raad'ı ya da kendimi öldüreceğim. Bunu yapmakta tereddüt etmeyeceğimi de bilirsiniz.' Annesi de, 'Her şeyi yap ama bunu asla!' dedi. Oğlunun iki yıl önce sürdürdüğü açlık greviden sonra asla tam anlamıyla kendine gelemedi. Kocasının elini, yalvarıncasına tuttu. Gerios da, kansı kadar sarsılmış bir halde, Tanios'a şunu söyledi: 'Korktuğun evlilik olmayacak. O evliliği engelleyemezsem, senin baban değildir!'"

Böyle tumturaklı yeminler etmek, yöre köylülerinin alışık olduğu bir şeydi. Ancak bu koşullarda -yani yaşanmakta olan dram ve de Tanios'un doğumu dikkate alındığında- bu sözler, gülünecek sözler olmaktan çıkıp dokunaklı sözler oluyordu.

Dağlılar Tarihçesi diyor ki: "Kader ağlarını örüyor, ölüm kol geziyordu."

Tanios, ölümün kendi çevresinde kol gezdiğini hissetmekteydi. Üstelik onu uzaklaştırmak istediğinden de emin değildi. Genellikle pek ölgün, bitkin olan Gerios ise kadere meydan "kumaya ve çomak sokmaya kararlı görünüyordu.

Köyde bu adama karşı en ufak bir merhamet duymamış olanlar -"benim" Cebrail ve sayısız başka yaşlı da bunlar arasındadır-, eğer Tanios'un istekleri şeyhinkilerle çakışmasaydı, hele bir de şeyhinkilere aykırı olsaydı, şatonun kâhyası bu denli gönüllü ortaya çıkmazdı derler. Oysa bu, yenilgilerle dolu ve ıçığı cıçığı çıkarılmış bir ömrün sonbaharında, Gerios'un ruhunda meydana gelen değişimi göz ardı etmek demektir. Bir kurtarma eylemine girişmiş gibi hissediyordu kendini. Oğlunu kurtaracaktı; ama aynı zamanda da, çoktan maskaraya dönmüş olan haysiyetini, insan olarak, koca olarak, baba olarak haysiyetini kurtarmış olacaktı.

Aynı akşam, Tanios'un dönüşünden ve onunla aralarında geçen konuşmadan hemen sonra Gerios şeyhin yanına gitti ve onu şatonun büyük salonunda, bir sütundan diğerine gidip gelirken buldu. Tek başınaydı, başı açıktı, ak saçları darmadağın. Elindeki tespihi, iç çekmelerini tek tek saymak ister gibi tane tane çekiyordu.

Kâhya gelip kapının yanında durdu. Tek laf etmedi. Yanındaki kandil, varlığını büyütmiş gibiydi.

"Ne var Gerios Hoca? Benim kadar kaygılı bir halin var."

"Oğlum, şeyhim..."

"Oğullarımız, ümitlerimiz, çilemiz!"

Kendilerini yan yana oturur buldular, çoktan bitkin düşmüşlerdi.

"Senin oğlun da uysal değil," diye sözü aldı şeyh, "ama hiç değilse onunla konuşurken seni anladığını hissediyorsun."

"Belki anlıyor ama bildiğinden şaşmıyor. Kendisine ne zaman karşı çıksa ölmekten söz ediyor."

"Bu sefer niye?"

"Rukoz'un kızına âşık. O köpek de kızı vereceğine inandırmış. Ama Tanios onun aynı zamanda Şeyh Raad'a da vaatle bulunduğunu öğrenince..."

"Bunu mu dert etmiş? Tanios'un içi rahat edebilir. Tarafımdan git söyle ki, ben yaşadıkça öyle bir evlilik olmayacak. Oğlum inat ederse, onu mirasından reddederim. Rukoz'un servetini mi istiyor? Gidip Rukoz'un damadı olsun! Ama benim mülküm onun olamaz. Beni soyan adam bu şatoya ayak basamaz! Ne o ne de kızı! Git oğluna bunları kelimesi kelimesine tekrar et, keyfi yerine gelsin."

"Hayır şeyhim, gidip tekrarlamayacağım."

Derebey irkildi. Bu sadık hizmetkâr ona asla böyle yanıt vermemişti. Şeyh daha cümlesini bitirmeden onaylamaya başladı daima. Bu "hayır!" bugüne dek dudaklarından asla dökülmemişti. Merakla, hatta eğlenmiş bir halde kâhyayı incelemeye koyuldu.

"Seni anlamadım."

Kâhya yere bakiyordu. Şeyhe karşı çıkmış olmak zaten onun için güç bir işti, bir de göz göze gelemezdi...

"Şeyhimizin söylediklerini Tanios'a aktarmayacağım, çünkü ne cevap vereceğini şimdiden biliyorum. Bana diyecek ki: 'Raad daima amacına ulaşır. Babasının arzusu ne olursa olsun... İngiliz okulundan ayrılmak istedi, bunu da en kötü biçimde gerçekleştirmenin yolunu buldu ve kimse de onu kınayacak tek laf etmedi. Rukoz'a gidip Mısırlı subayla görüşmek istedi, görüştü, kimse de onu engellemedi. Bu evlilik konusunda da aynı şey olacak. O kızı istiyorsa, alacaktır. Hemen ardından da şeyhimiz torununu dizleri üzerinde hoplatacak, torununa şeyhimizin adı verilip Francis denilecek, o aynı zamanda da Rukoz'un da torunu olacaktır.'"

Gerios sustu. Kendi sözlerinden serseme dönmüştü. Efen-disiyle böyle konuştuğuna inanmakta kendi bile güçlük çekiyordu. Bekliyordu, gözlerini iyice yere eğmişti, ensesi ter içindeydi.

Şeyh de onun kadar suskun, tereddüt ediyordu. Onu ters-lemeli miydi? Bu isyan iniş çıkışlarını öfkeyle ya da küçümseyerek cezalandırmalı mıydı? Hayır! Elini Gerios'un ürkek omzuna koydu.

"Hayye Gerios," dedi, "sence ne yapmalıyım?"

Hayye mi demişti? "Kardeşim" mi demişti yani? Kâhyanın gözünde mutluluktan iki damla yaş belirdi ve kendince izlenmesini düşündüğü yolu belirtmek için hafifçe doğruldu.

"Patrik bize pazar günü şatoya geleceğini bildirmedim mi? Rukoz'a da, Şeyh Raad'a da bir tek o doğruyu gösterebilir..."

"Bir tek o, doğru. Yeter ki canı istesin..."

"Şeyhimiz onu ikna edecek sözleri bulur."

Şeyh başıyla onayladı, sonra da dairesine çekilmek üzere ayağa kalktı. Geç olmuştu. Gerios da kalktı, izin istemek ve tavrından dolayı minnetini belirtmek için efendisinin elini öptü. Gerios şatonun kendi oturduğu kanadına götüren koridora girmişti ki şeyh fikir değiştirerek seslendi ve bir kandil alarak odasına kadar efendisine eşlik etmesini istedi. Odada, döşegenin altından bir tüfek çıkardı. Bu, vaktiyle Richard Wood'un Raad'a hediye getirdiği tüfektir. Alevin altında, koca bir mücevher gibi parlıyordu.

"Bu sabah bunu, oğlumun düşüp kalktığı şu serserilerden birinin elinde gördüm. Bilmem hangi bahis karşılığı Raad'ın verdiği söyledi. Ben de elinden aldım. Bunun, İngiliz konsolosunun armağanı olarak şatonun malı olduğunu söyledim. Bunu paramızla birlikte kasaya kilitlemeyi istiyorum. Dikkatli ol, doludur."

Gerios silahı aldı ve göğsüne bastırdı. Sıcak reçine kokuyordu.

III

Köyümdekiler patriğin külâhını hem sayarlar hem de ondan çekinirlerdi. Kilisede verdiği vaazda Dağ emiri ve Mısır hıdivi için dua etmelerini istediğinde dudakları hemen kıpırdamaya başladı, dua ettiler. Ama bu tektip vizitinin altında hangi sözlerin, hangi dileklerin saklı olduğunu yine de Tanrı bilir!

Şeyh, ayın süresince koltuğundan hiç kıpırdamadı. Gece hafif bir rahatsızlık geçirdiğinden bir tek kutsal ekmeğe ve şarap ayininde, şarapta ıslatılmış ekmeği dilinin üzerine almak için ayağa kalkmıştı. Raad da peşinden gelmişti. Dindar bir hali yoktu. Gelip babasının yanında durmuş, saygısız bakışlarla babasının alnında şişen damarları izlemekteydi.

Törenden sonra şeyhle patrik Sütunlu Salon'da buluştular. Gerios onları baş başa bırakmak için büyük kapının kanatlarını kapatırken patriğin ağzından şu sözleri işitebildi:

"Bir isteğim var. Böylesi soylu bir yerden ellerim boş dönmeyeceğime eminim."

Lamia'nın kocası ellerini ovuşturdu. "Tanrı bizi seviyor!" dedi kendi kendine. "Efendimiz bizden bir şey istemeye geldiğine göre, bizim isteğimizi de reddedemez." Ümidini kulağına fısıldayabilmek için bakışları Tanios'u aradı.

Büyük salonda, şeyh ürperdi ve iki eliyle bıyıklarını sıvazladı, çünkü o da tıpkı kâhyası gibi düşünmüştü. Patrik ise sözlerini sürdürüyordu:

"Beytüddin'den geliyorum. Bütün günü emirimizin yanında geçirdim. Onu endişeli gördüm. İngiltere'nin ve Babil'in casusları Dağ'da faaliyet yapmış, pek çok kişi de sapkınlığı seçmiş. Emir dedi ki, 'Ak koyun kara koyun böyle zamanlarda anlaşılır.' Söz sadık kişilerden açılınca akla ilk gelen isim de doğal olarak siz oldunuz Şeyh Francis."

"Tanrı uzun ömürler versin, Efendimizi"

"Emirin bazı kaygıları olduğunu sizden saklayacak değilim. Bu köyün İngilizlerin sözlerine kulak verdiği kanısında hâlâ. Ben de bütün bunların geçmişte kaldığı ve hep olmamız gerektiği gibi şimdi de kardeş olduğumuz konusunda güvence verdim ona."

Şeyh başını salladı ama gözlerinden endişe okunuyordu. Uyarı ve övgülerle dolu bu muğlak girişten sonra, kumaz adam ne isteyecekti acaba?

"Vaktiyle," diye devam etti sözüne patrik, "bu köy güç zamanlarda yitildiğini göstermeyi bildi, insanların cesareti ata-sözlerine konu oldu. Bugün ciddi olayların arifesindeyiz, emiri-mizin yeniden askere ihtiyacı var. Dağım diğer köylerinde insanlar zorla askere aldılar. Burada ise gelenekler egemen. Ben emirimize, asker toplayıcılarının zorla bulabileceğinden daha çok gönüllünün Kfaryabda'dan gönderileceğini söyledim. Yoksa yanıldım mı?"

Şeyh bu bakış açısından hiç hoşlanmadı. Ama isyankâr görünmek beceriksizlik olurdu.

"Emirimize, geçmişte olduğu gibi adam toplayacağımı ve onların da askerlerin en yiğidi olacaklarını söyleyebilirsiniz."

"Şeyhimizden başka bir şey de beklemiyordum zaten. Emir kaç kişiye güvenebilecektir?"

"Eli ayağı tutan ne kadar sağlıklı adamım varsa. Başlarına da ben geçeceğim."

Patrik, ev sahibinin yüzünü inceledikten sonra oturduğu yerden kalktı. Şeyh de kendine gelmiş görünüyordu. Delikanlı gibi tutunmadan kalkmayı bir onur sorunu yaptı. Ama bu haliyle birliklerin başına geçip onları savaşa götürmek başka şeydi-

"Tanrı gücünüzü daim kılsın," dedi patrik.

Ve başparmağıyla alnına haç işareti çizdi:

"Efendimiz gitmeden önce, benim de kendisinden bir ricam olacak. Pek öyle önemli bir şey değil. Ülkede olup bitenlere bakılınca, önemsiz bir konu hatta. Ama beni kaygılandırıyor ve sefere çıkmadan önce bu konunun çözümlendiğini görürsem memnun olurum..."

Patrik, toplantıdan çıkınca, maiyetindekileri, "Hoca Rukoz Efendi'nin evinin önünden geçeceğiz!" diye uyardı. Bu emri işiten Gerios patriğin elini hararetle öpünce, etrafta bulunanların kafaları kanıştı...

"Evin önünden geçmek" sadece bir deyimdi. Patrik dosdoğru eski kâhyanın evine girdi, tahta kaplamalı salona geçip oturdu. Esmâyla tanıştı. Kızla uzun uzun sohbet etti. Sonra da babasıyla baş başa görüştü. Ardından Rukoz'un geniş evini dolaştırmasını kabul etti. Ziyaret bir saatten fazla sürdü. Şatoda kaldığından çok orda kaldı patrik. Ayrılırken yüzü gülüyordu.

Tanios'a olduğu kadar Lamia ile Gerios'a da zaman geçmi-yormuş gibi geldi. Gerios, iç sıkıntısını hafifletmek için birkaç yudum susuz rakı içmekten kendini alamadı.

Patrik şeyhin yanına geri döndüğünde, güven telkin eden bir hareketle, sorunun özünde çözümlendiğini, ancak önce Ra-ad ile baş başa kalmak istediğini söyledi. Patrik tekrar ortaya çıktığında Raad yanında yoktu, gizli kap lardan birinden sıvış-mıştı. Patrik, "Yarın, aklına bile gelmez," dedi.

Sonra, ayakta durarak, büyük salonun sütunlarından birine yaslanmakla yetinerek, arabuluculuğunun sonucunu ve dâhiyane buluşunu şeyhe alçak sesle anlattı.

Lamia, mangalda kendine bir kahve pişirmiş, ateş gibi kahveyi yudumluyordu. Yan aralık kapıdan sesler, gürültüler geliyordu. Ama

yalnızca Gerios'un adımlarını işitmeyi bekliyor, olup bitenleri onun yüzünden okumayı ümit ediyordu. Ara sıra Meryem Ana'ya kısacık bir dua okuyor, haçını avuçlarında sıkıyordu.

Cebrail'in yorumu: "Lamia hâlâ gençti, güzeldi, boynu süt kuzusu boynuydu."

Tanios, hükmü beklerken, çocukken çıkıp huzur bulduğu^{as} ma kata çıkmıştı. İnce şiltesini çıkarıp uzanmış, bacaklarına da bir örtü atmıştı. Belki de hiç yerinden kalkmama ve eğer arabuluculuk sonuç vermezse yeniden açlık grevine başlama niyetindeydi. Ama belki de kendini oyalayabilmek için düşlere dalmak niyetindeydi yalnızca. Ne var ki çok geçmeden uyuya-kaldı.

Büyük salonda patrik söyleyeceğini söylemişti. Hemen ardından da izin istemişti. Öngörülmemiş olan Rukoz'un evine bu gidip gelişi ona artık telafi etmek zorunda olduğu bir vakit kaybettirmişti.

Şeyh kapı eşliğine kadar ona eşlik etmiş ama onunla birlikte basamaklardan inmemişti. Patrik de dönüp ona selam vermemişti. Adamları atına binmesine yardım etmiş ve maiyetindekiler de hazırlanmıştı.

Gerios kapının dibinde, ayaktaydı. Bir ayağı içerde, diğeri dışardaydı. Beklerken içtiği rakıdan, patriğin anlattıklarından, özellikle de efendisinin kulağına fısıldadığı, "Gülmem mi gerek yoksa onu boğmalı mıyım, bilemiyorum," şeklindeki tükürür gibi söylenen sert sözlerden sonra kafası iyice kanışmıştı.

Bugün bile köyde bu unutulmaz öykü anlatıldığında, öfke ile gülme arasında kalınmaktadır. Esmâ'yı Tanios'a istemeye giden saygıdeğer patrik hazretleri, Esmâ'yı tüm sevimliliği, cazibesi ve servetiyle görünce fikir değiştirmiş, kızı... kendi yeğenine isteyivermişti!

Patrik hazretlerinin buna bir açıklaması vardı elbette: Şeyh bu kız Raad'a istemiyordu, Rukoz ise Tanios'un adını bile duymak istemiyordu; bu durumda, kendisinin de evlenme çağma gelmiş bir yeğeni olduğundan...

Kfaryabda'nın efendisi oyuna getirildiğini düşünüyordu. O, eski kâhyasını hizaya getirmeyi düşünürken, bu "hırsız" patrik ailesiyle, cemaatinin yüce başıyla akraba oluvermişti!

Gerios'a gelince, -> böyle kayıp kazanç açısından durumu düşünecek halde değildi. Hafif adımlarla sarsıla sarsıla ilerleyen patriğin boz atına gözlerini dikmişti. Kafasında tek bir düşünce vardı, işkence 2den, eziyet veren bir fikir. Sözcükler diğerlerinden sökülerek çıktı:

"Tanios kendini öldürecek!

Şeyh sadece bir homurtu duydu. Kâhyasını tepeden tırnağa süzdü:

"Pis pis rakı kokuyorsun Gerios!" dedi. "Ortadan yok ol, ayıldığın zaman temizlendiğin zaman karşıma gelersin!"

Efendi, omuzlarını silkerek odasına yöneldi. Yarıdan sersemlemiş gibi olmuştu, biraz uzanıp dinlenmeye fazlasıyla ihtiyacı vardı.

Tam o sırada Lamia ağlamaya başlamıştı. Neden ağladığını söyleyemezdi, ama bunun bir nedeni olduğundan emindi. Pencereden uzandı ve ağaçların arasından, patriğin ve adamlarının uzaklaştığını gördü.

Daha fazla dayanamayarak olup biteni öğrenmek üzere Sütunlu Salon'a gitmek istedi. Patrik orada olduğu sürece görünmemeyi yeğlemişti. Patrik tarafından asla sevilmediğini ve patriğin şeyhe de kendisi yüzünden kızdığını biliyordu. Kendisini görünce kızacağından ve sonuçlarını da Tanios'un çekeceğinden korkmuştu.

Dağlılar Tarihçesi yazarı bunu boş bir önlem olarak nitelemektedir: "Söylenen şeylerden dolayı o çocuğun doğumu bile patriğimizin katlanabileceği bir şey değildi... O delikanlı için kalkıp da bir genç kıza nasıl isteyebilirdi?"

Lamia, şatonun kendi buldukları kanadından merkezi bölümüne giden koridordan geçerken tuhaf bir hayal gördü. Dar geçidin öteki ucunda Gerios'un silüetini fark etmiş gibiydi; elinde bir tüfek, koşuyordu. Adımlarını hızlandırdı, ama onu tekrar göremedi. Alacakaranlık içinde onu tanımış olduğundan da tamamen emin değildi. Bir yandan, kendi kendine, o olduğunu düşünüyordu. Hangi işareten, hangi davranıştan onu tanıdığını söyleyemezdi, ama sonuçta yaklaşık yirmi yıldır onunla yaşayorken nasıl yanılabilirdi ki? Öte yandan, şatodaki görevini büyük bir ciddiyetle, dalkavukça yerine getiren, haysiyetine hâle gelmesin diye gülmeyi bile kendisine yasaklamış olan kocasına böyle koşmayı da yakıştıra-nyuyordu. Acele edebilirdi Gerios evet, ama koşmak? Üstelik de bir tüfekte?

Lamia Sütunlu Salon'a geldiğinde boştu salon. Oysa daha birkaç dakika önce ziyaretçi doluydu. Dış avluda da kimsecikler kalmamıştı.

Kapı önüne çıktığında, Gerios'u gördüğünü sandı. Sanki ağaçların arasında kaybolmuş gibiydi. Önceki hayalden daha kısa süreli, daha kaçamak bir hayaldi bu.

Peşinden mi koşmalıydı? Koşmak için eteklerini toplamaya başladı, ama sonra fikir değiştirerek dairesine geri döndü. Tani-os'a seslendi ve cevap vermesini beklemeden, onun uyuduğu yere giden küçük merdivenin basamaklarını tırmanıp oğlunu sarstı:

"Kalk! Babanı çılgın gibi koşarken gördüm. Elinde bir tüfek vardı. Koş yakala onu!" "Ya patrik?"

"Hiçbir şey bilmiyorum, henüz kimse bir şey söylemedi bana. Acele et, babana yetiş, o biliyor olmalı, o sana söyler."

Daha ne diyebilirdi? Lamia anlamıştı. Sessizlik, boş şato, koşan kocası...

Gerios'un gittiğini gördüğü yol, şatoyu köye bağlayan yolların en tenha olanıydı. Kfaryabdallılar -daha önce de söylediğim gibi- Belâta'dan, çeşmenin arkasından çıkan merdivenleri tırmanıyorlardı. At arabaları ve biniciler ise, şatonun bulunduğu tepenin etrafında yılan gibi kıvrıla kıvrıla uzayan geniş yolu yeğlerlerdi. Bugün yer yer bozulmuş, çökmüştür bu yol. Bir de şu patika vardı. Güneybatı istikametinde. En taşlıkları ve zor yürüneni oydu ama kestirmeydi, köyün çıkışına, büyük meydandan gelen yola en çabuk buradan varılırdı. İnsanın orada yol alabilmesi için ağaçlara ve kayalara sürekli tutunması gerekiyordu. Gerios, bu durumda, boynunu kırma riskiyle koşuyordu.

Peşine düşen Tanios, kayalara tutunup her mola verişinde etrafına bakarak onu boş yere arıyordu. Ancak son anda fark edebildi kâhyayı. En son anda, artık hiçbir şeyi durduramayacağı sırada... O an her şeyi görebiliyordu; insanları, hayvanları, davranışlarını, ifadelerini... Patrik atının üzerinde ilerliyordu, adamları da peşinde, on kadar süvari ve bir o kadar da yaya. Ve Gerios, bir kayanın ardında, başı açık, tüfeği omzunda.

Tüfek patladı. Dağlar, vadiler kükredi, yankılandı. Yüzünden, iki kaş arasında isabet alan patrik bir kütük gibi devrildi. Ürken atı dörtlüye dosdoğru ileriye doğru atıldı. Binicisini de iki-üç boy sürükledi, sonra da savurdu.

Gerios saklandığı yerden çıktı. Saklandığı yer, kırılıp dökülmüş dev camlar gibi toprağa gömülü, dik ve düz bir kayaydı. O günden beri bu kayaya "Pusu Kayası" denmektedir. Gerios tüfeğini, teslim etmek üzere, iki

eliyle başı üstünde tutuyordu. Ama patriğin adamları pusuya yatmış isyancı bir çetenin hücumuna uğradıklarını sandıklarından, hep birlikte geriye doğru, şato yolunda kaçmaya koyuldular.

Katil tek başına kaldı, yolun ortasında, kolları hâlâ havadaydı. İngiliz "konsolosu"nun armağanı olan kızıl pırlantılar yansıtan tüfeği elinde tutmaya devam ediyordu.

O sırada Tanios yanına yanaştı ve kolundan tuttu.

"Bayye!"

"Baba!" Tanios ona böyle demeyeli yıllar vardı. Gerios çocuğuna minnetle baktı. Bu kelimeyi yeniden duyabilmek için demek ki katil olması gerekiyordu! *Bayye!* O an hiçbir şeye pişman değildi, artık hiçbir şey istemiyordu. Mevkiine, onuruna yeniden kavuşmuştu. Cinayeti sayesinde yaşamını bağışlatmıştı, artık suçunu bağışlatmak kalıyordu geriye. Teslim olmaktan, cezasını onuruyla karşılamaktan başka yapacak işi kalmamıştı.

Silahını özenle, çizilmesinden çekinerek yere koydu. Sonra Tanios'a geri döndü. Öldürme gerekçesini açıklamaya çalışıyordu. Sesi çıkmadı. Gırtlığı ona ihanet etmişti.

Bunun üzerine, kısacık bir an, oğlunu kollarına aldı. Sonra oğlundan ayrıldı, dönüp şatoya doğru yürümeye başladı. Ama Tanios onu kolundan çekti.

"*Bayye!* Sen ve ben, birlikte kalalım. Bu kez sen benden yana oldun, benim şeyhe gitmene izin vermem!"

Gerios, Tanios'a bıraktı kendini. Yoldan ayrılp vadinin dibine kadar uzanan dik bir patikaya saptılar. Artlarından, köyün gürültüsü geliyordu. Ama ağaçtan ağaca, kayadan kayaya, ayakları böğürtten dikenlerine takılarak Dağ'dan inerlerken bir şey duymaz oldular.

IV

"Kâhya Gerios, cinayetini işledikten sonra, oğluyla birlikte bir an önce tepeden indi. Kimseye gözükmeden ilerliyorlardı. Şeyh de onları takip ettirmekten vazgeçmek zorunda kalmıştı.

Vadinin dibine indiklerinde, gece olana dek yürüdüler, sonra da tüm gece şelale boyunca, denize doğru yürüdüler.

Günün ilk ışıklarıyla birlikte, Köpek Nehri'nin üzerindeki köprüyü geçerek Beyrut limanına vardılar. Rıhtımda iki büyük gemi demir almaktaydı. Birincisi İskenderiye'ye gidiyordu, ama ona binmekten kaçındılar, çünkü Mısır paşası onları, korkunç suçlarının cezasını çeksinler diye derhal emire teslim ederdi. İkincisine binmeyi yeğlediler. O da Kıbrıs adasına gidiyordu. Denizde bir gün, bir gece ve bir gün geçirdikten sonra adaya vardılar.

Kendilerini ipek tüccarı diye tanıtarak Magosa limanında, Halep asıllı birinin işlettiği bir hana yerleştiler."

Keşiş İlyas'ın *Dağlılar Tarihçesi*'nden alınan bu yalın satırlar, ne köyümdekilerin duydukları büyük korkuyu ne de şeyhin düştüğü korkunç sıkıntıyı yeterince anlatmaktadır.

Uğursuzluk artık ta yanı başlanıyordu. Bu kez hemen oracıktaydı. Pusu Kayası'ran yakınında yola serilmişti. Patriğin cesedi yas temposunda taşınarak çan sesleriyle kiliseye getirildiğinde, müminler, müteveffadan nefret etmiş olduklarından ve halen de nefret ettiklerinden kendilerini suçlu hissederek ağlıyorlar ve hatta kimi zaman kendi nemli ellerinde onun kanının izlerini arıyorlardı.

Şeyh de kendisinin suçlu olduğunu biliyordu, çünkü o da "Çekirgelerin Patriği"nden nefret etmişti, hatta ölümünden kısa sıra önce onu boğmak istediğini söylemeye kadar işi vardır-mıştı. Gerios'un kulağına fısıldadığı bu ihtiyatsız sözleri dikkate almasak bile, kendi toprakları üzerinde, en güvenilir adamı tarafından, hem de bizzat kendisinin emanet ettiği silahla işlenmiş bir cinayetin sorumluluğundan nasıl sıyrılabildi? Unutmayalım ki İngiliz konsolosu Richard Wood'un armağan ettiği bu silah, İngiliz politikasının düşmanlarından birinin öldürülmesinde kullanılmıştı.

Rastlantı! Sadece rastlantı mı? Ayrıcalıklar nedeniyle sık sık yargıçlık da yapmış olan Kfaryabda'nın efendisi, bir insana karşı bunca iddia karşısında kendisinin onu en azından cinayete teşvik ya da suç ortaklığıyla suçlayacağını gayet iyi biliyordu. Yine de, Tanrı bilir ya, böyle bir suç arzulamamış-tı ve eğer Gerios'un niyetinden kuşkulansaydı onu kendi elleriyle boğardı.

Patriğin adamları, gözleri önünde cereyan eden dramı şeyhe aktarmaya geldiklerinde, onu şaşkın bir halde, hatta ümitsizliğin kıyısında buldular. Sanki bundan sonra olacak tüm felaketleri önceden biliyor, kabulleniyor gibiydi. Ama o, liderlik sorumluluklarından kaçacak adam değildi. Kendini hemen toparlayarak mülkündeki adamları insan avına çıkarmıştı.

Bu onun göreviydi, aklın buyruğu da buydu. Katilleri yakalamak için her şeyi seferber ettiğini yetkililere ve öncelikle de patriğin adamlarına göstermeliydi. Evet, katilleri. Geri-os'u ve de Tanios'u. Delikanlı masumdu ama eğer o gece yakalansaydı şeyh onu emirin adaletine teslim etmekten kaçmazdı; asılacaksa bile teslim ederdi! Zevahiri kurtarmanın başka yolu yoktu!

Kendi yetki alanını, hatta emirinkini bile haydi haydi aşan böyle vahim bir olayda, Kfaryabda'nın efendisi diledi-ğince at koşturamazdı. Görünüşü kurtarmaya, en ufak ayrıntısına kadar dikkat etmek zorundaydı. Ama esas eleştirilmesine neden olan da bu oldu. Patriğin bazı arkadaşları, emir ve Mısırlı komutan tarafından böyle eleştirildi! Sadece görünüşü kurtardı için...

Onu şatonun ortasında, koşturup duran kalabalıkların içinde, sabaha kadar çırpırken, emirler yağdıkça, küfürler, lanetler ederken gömüştü. Ama aleyhindekilere bakılacak olursa, bunlar gösterişten ibaretti. Öldürülen din adamının yakınları, şeyhin gerekli önlemleri derhal alacağı yerde, cinayetin nasıl olduğuna dair sorular sorarak vakit geçirdiğini; adamları Gerios'u tanırlar gibi olduklarını söyledikleri halde buna inanmaz göründüğünü, hatta evine adam yollayıp kâhyasını gidip çağırılmasını emrettiğini; uşakları eli boş döndüklerinde ise, "O halde Tanios'u çağırın, ona söyleyeceklerim var," dediğini nakletmektedirler.

Şeyh daha sonra, Sütunlu Salon'un yanındaki küçük odada, bir süre Lamia ile yalnız kalmıştı. Birkaç dakika sonra ise Lamia ağlayarak şeyh ise kıpkırmızı bir yüzle dışarıya çıkmışlardı. Ama şeyh, kendinden pek emin bir biçimde, "Tanios babasını aramaya gitmiş, onu mutlaka buraya getirecektir," demişti.

Patriğin dostları kuşku bakınca, adamlarına dört bir yanda iz sürmeleri için emir vermişti. Köyü, çam ormanlarını, eski ahırların olduğu tarafı, hatta şatonun bazı köşelerini bile aramalarını emretti... Bütün

adamlarını vadiye, Geri-os ile Tanios'un büyük olasılıkla gittikleri yola göndermek varken her yeri aramak niyeydi? Her yeri aramak bahanesiyle şeyh hiçbir yeri aratmamış oluyordu, çünkü suçlulara kaçacak zaman bırakmak istiyordu!

Bunda ne gibi bir çıkarılabildi? Tabii ki hiçbir çıkarı yoktu, tam tersine, mülkü, yaşamı, aynı zamanda da ruhunun selameti için çok büyük bir tehlikeyi göze almış oluyordu. Ne var ki eğer Tanios onun oğluydu...

Evet, şeyhin ve Lamia'nın üzerinde, Dağ'ın bu köşesinin üzerinde, tıpkı yapış yapış ve uğursuz yağmur bulutları gibi, hep aynı kuşku bulutları geziniyordu.

Papaz Stolton'un anılarından:

"Cinayetin ertesi günü, Mısır ordusundan bir müfreze kapımıza geldi. Başlarındaki subay, benden Mısır binasını aramak için izin istedi. Böyle bir şeyin mümkün olamayacağı söyleyerek kimseyi saklamadığıma dair bir din adamı ve insan olarak şerefim üzerine yemin ettim. Bir süre, sözümle yetinmeyeceğini sandım, çünkü çok sinirlenmişti. Kesin emir aldığı belliydi. Böylece, çevreye göz attıktan, kuşku bir şeyler aradıktan sonra, askerleriyle birlikte çekip gitti.

"Kfaryabda halkına aynı nezakette davranılmadı. Mısır hıdivinin ve emirin ordusundan yüzlerce kişilik bir güçle köy işgal edildi. Önce, büyük meydanda, katille oğlunun -yani benim öğrencimin- arandığı ilan edildi, oysa çoktan uzaklara gittiklerini herkes biliyordu. Sonra evler tek tek arandı. Aradıklarını iddia ettikleri kişileri hiçbir evde bulamadılar elbette, ama hiçbir evden de elleri boş dönmediler; bu şekilde ele geçen 'suçlular' mücevherlerdi, gıysilerdi, halılardı, örtülerdi, gümüşü, içki ya da erzaktı.

Şatoda Gerios'un çalışma odası da ziyaret edildi, orda bulunan kasa uygun biçimde zorlandı. Böylece kâhyanın içine saklanmamış olduğu görüldü... Tanios'un ana babasının oturduğu daire de arandı, ama annesi, bir önceki gün Şeyh Fran-cis'in tavsiyesiyle şatodan ayrılmış, papazın kansı olan ablasının evine sığınmıştı.

Bu düzen bekçilerinin zulümleri saymakla bitmez... Ama Tanrıya şükür ki -böyle dememde sakınca yoksa eğer- ülkede savaş vardı, bu nedenle de başka şanlı görevler için başka yere çağırılan askerler bir haftanın sonunda geri çekildiler. Son bir adaletsizlik yapmayı da ihmal etmediler."

Şeyhin suçları bulmak ve onları -"hem babayı, hem oğlu" diye belirtmişti emir- teslim etme çabalarını gevşetmeyeceğinden emin olmak için, askerler bir "şüpheli"yi de beraberlerinde götürüyorlardı. Bu bir rehinedi aslında: Raad. Suç silahının sahibinin o olduğu doğrudu. Üstelik onu sorguya çeken subaya ihtiyatsızca laflar ettiği de söyleniyordu; yani patriğin, yaptığı o tuhaf arabuluculuktan sonra, başına gelenlerden kendisinin sorumlu olduğu gibi sözler etmişti...

Şeyhin oğluya ilişkileri daima fırtınalı olmuştu. Ama onun böyle askerler tarafından götürülmesini görmek, hele bir de hırsız ursuz gibi ellerinin arkadan bağlanması karşısında yaşlı adam kendi kanından utandı.

Bu uğursuz yıl bitmeden şato boşalmıştı. İnsanlarından, kavgalarından, beklentilerinden, entrikalarından geriye bir şey kalmamıştı. İskelet çatlamıştı, gelecek harabe halindeydi! Ama sadık köylüler her sabah oraya çıkıp Kfaryabda şeyhinin güçsüz elini "görme"ye gidiyorlardı.

YEDİNCİ GEÇİŞ

Merdivendeki Portakallar

Tanios bana dedi ki: "Bir kadın tanıdım. Ne ben onun dilini konuşuyorum, ne o benimkini. Ama merdivenin dibinde beni bekliyor. Bir gün gidip kapısını çalacak ve gemimizin yola çıkmak üzere olduğunu ona söyleyeceğim."

Nadir Katırcının Bilgeliği

Bu sırada Magosa'daki iki kaçak yeni yaşamlarına korku ve pişmanlık içinde başlıyorlardı. Ama bu yaşam aynı zamanda-gözü peklik, şehvet ve kaygısızlık içinde de geçecekti.

Halepli'nin oteli oradan geçmekte olan tüccarlar için bir çeşit handı. Küçük dükkânların, sekilerin, belli belirsiz parmaklıkların labirentiydi. Az buçuk döşeli, dökülen bir yer. Ama yine de kent'in en konuksever hanı. Üçüncü kattaki odalarının balkonundan Tanios ile Gerios, gümrüğü, iskeleleri, nıhtımdaki gemileri görüyorlardı; ama engin denizi görmüyorlardı.

İlk haftaları tanınmaktan çekinerek geçirdiler. Sabahtan akşama kadar odalarına kapanmış duruyorlardı. Ancak karanlıktan yararlanarak çıkıyorlar -ikisi birlikte ya da Tanios tek başına- dumanlar tüten tezgâhlardan yiyecek satın alıyorlardı. Geri kalan zamanda balkonda, yere bağdaş kurup oturuyor, sokaklardaki hareketliliği izliyor, hamalları ve gezginlerin gidiş gelişini seyreliyorlar, Kıbn'sın kara keçi-boynuzunu çiğniyorlardı.

Kimi zaman Gerios'un gözleri buğulanıyor, yaşlar akıyordu. Ama konuşmuyordu. Ne heba olmuş hayatından, ne sürgünden söz ediyordu. Söylese söylese, iç çekerek, tek bir laf çıkıyordu ağzından:

"Annen! Ona veda bile edemedim!"

Yada:

"Lamia! Onu bir daha göremeyeceğim!" Böyle zamanlarda Tanios kolunu kâhyanın omzuna atıyordu ve bu kez de Gerios'un ağzından, "Oğlum, seni göreceğimi

bilmeseydim, bir daha gözlerimi bile açmak istemezdim!" sözleri dökülüyordu.

Cinayetle ise Gerios da Tanios da tek söz etmiyordu. Elbette her ikisi de sürekli bunu düşünüyorlardı. Tüfeğin o tek atışını, o kanlı yüzü, öne doğru atılarak binicisini sürükleyen ürkmüş atı; sonra, vadinin sonuna kadar, denize kadar, daha öteye kadar birlikte soluk soluğa koşmuşları. Uzun sessizlik saatlerinde gözlerinin önünden bütün bunlar tekrar tekrar geçiyordu kuşkusuz. Ama, bir tür ezici korkuyla, hiç sözünü etmiyorlardı.

Kimse de artık önlerinde bundan söz etmemişti. O kadar hızlı koşmuşlardı ki, ne "Patrik öldü! Onu Gerios öldürdü!" dediğini işitmişlerdi ne de kilisenin çanını duymuşlardı. Beyrut'a kadar hi[^] arkalanna bakmadan, tanıdık kimseye rastlamadan yürümüşlerdi. Haber oraya henüz ulaşmamıştı. Rıhtımdaki Mısırlı askerler herhangi bir suçlunun peşinde değillerdi. Gemide, son havadisleri yorumlayan yolcular, Suriye dağlarındaki ve Fırat'taki çatışmalardan, bir Dürzi köyünde emirin yandaşlarına düzenlenen saldırıdan, Avrupa'daki büyük devletlerin tavrından söz etmişlerdi. Patrik hakkında tek laf eden çıkmamıştı. Kıbn's'a vardıklarında da, kaçaklar kendilerini hapsedmişti...

Cümünün yankılarından yoksun kalan Gerios kimi zaman bunun gerçekliğinden kuşku duyar olmuştı. Sanki bir testiye yere düşürmüş ve testi kırılmıştı da kendisi kırılma sesini duymamıştı.

Onları sığındıkları yerden dışarı çıkaran, öncelikle bu korkunç sessizlik oldu.

Gerios giderek tuhaflaşmaya başlamıştı. Dudakları giderek daha sık sessizce kımıldıyor, uzun uzun, sessizce konuşuyormuş gibi duruyordu. Kimi zaman ağzından, yüksek sesle, anlamsız bir söz kaçıveriyordu. Böylesi durumlarda sığınıyor, Tani-os'a dönüyor, acınacak bir halde gülümsüyordu.

"Rüyamda konuştum."

Oysa bütün bunlar olurken gözleri açıktı.

Gerios'un iyice delimesinden çekinen delikanlı, onu handan dışarı çıkartmaya karar verdi.

"Kim olduğumuzu kimse bilemez. Üstelik Osmanlı toprağın-dayız, onlar da emirle savaş halinde. Ne diye gizlenelim ki?"

Başlangıçta, kısa, ihtiyatlı gezintilerle yetindiler. Yabancı bir şehrin sokaklarında yürümeye alışık değillerdi. İkisi de Kfaryabda'dan, Sahleyn'den ve Deyrûn'dan başka yer tanımamıştı. Yine de Gerios, karşılaşacağı insanları selamlamak için alnına dokunmaya hazır bir halde sağ elini sürekli havada tutmaktan kendini alıkoyamıyordu. Bakışlarıyla da yollardan geçen herkesi süzüyordu.

Gerios'un görünümü de az çok değişmişti. İlk bakışta tanınacak halde değildi. Önceki haftalarda sakalını kesmeyi ihmal etmişti, şimdi ise artık sakal bırakmaya kararlıydı. Tanios ise kendi sakalından kurtulmuş, köylü başlığını atıp, saçları yüzünden tanınmasın diye başına beyaz ipekten bir sank sarmıştı. İkisi de tüccarlara yakışır türden, yenileri geniş giysiler satın almışlardı.

Para sıkıntısı çekmiyorlardı. Kâhya şatonun kasasından cinayet silahını alırken oraya daha önce koymuş olduğu para kesesini de almıştı. Bütün tasarrufuydu bu, fazladan tek kuruş yoktu. Keseyi kansıyla oğluna bırakmayı düşünmüştü, ama o telaş içinde onu da giysilerinin içine koyup götürüvermişti. Dışından tırağından dürüstçe artırdığı birkaç kuruş, yüksek ayarlı altın paralar. Magosalı sarraflar, bunların her biri karşılığında avuç avuç yeni para verirken hayran hayran okşuyorlardı. Tutumlu biri olan ve gösterişe merakı olmayan Gerios için bu para onu iki-üç yıl muhtaç olmadan geçindirecek kadardı. Kurtuluş güneşinin doğduğunu görmeye yetecek bir vakitti bu...

Gezintileri her gün biraz daha uzadı. Her geçen gün kendilerini biraz daha güvende hissediyorlardı. Nihayet bir sabah bir kahveye gidip oturma

cesaretini gösterdiler. Orayı daha adaya geldikleri ilk gün fark etmişlerdi. İçerde oturanlar o denli hoş vakit geçiriyorlardı ki, iki kaçak, utançtan ve imrenmekten, başlarını iyice omuzlarına gömmüşlerdi.

Magosa kahvehanesinin tabelası falan yoktu. Ama uzaktan, ta gemilerden fark edilirdi. Sevimli ve tombul bir Rum

olan Eleferios adlı patronu, kapının önüne attığı hasır iskemlede oturur, ayaklarını kaldınma uzatırdı. Üzerinde sürekli birkaç cezvenin kaynadığı mangal tam arkasında dururdu. Nargileleri tutuşturmakta kullandığı közleri de burdan alıyordu. Kahvede başka da bir şey olmazdı. Tabii kulpsuz testilerde geçirilen soğuk su hariç. Canı meyankökü ya da demirhindi çeken ise sokaktan geçen satıcıya el etmeliydi; patron bundan rahatsız olmazdı.

Müşteriler taburelerde otururdu. Kahvenin müdavimlerinin tavla oynama ayrıcalığı vardı. Bu oyun burda da tıpkı Kfar-yabda'da ve Dağ'da olduğu gibi oynanıyordu. Oyuncular genellikle parasına oynarlardı, ama paralar asla masanın üzerine konmadan bir elden diğerine geçerdi.

Gerios, köyünün tek kahvesi olan, Belâta'daki kahveye hiç gitmemişti. Belki gençlik günleri hariç... Yani gittiyse de şatodaki görevine başlamadan çok önce gitmişti. Diğer oyunlar gibi, tavla da hiç merakını çekmemişti. Ama o gün yan masada oynanan oyunu TaniosTa birlikte o denli dikkatle izlemişlerdi ki, kahveci onlara da damarlı koyu renk tahtadan dikdörtgen kutusu içinde aynı oyundan getirmişti. Onlar da zarları atmaya, pulları gürültüyle bir yerden bir yere taşımaya, küfürler savurup birbirlerine takılmaya başlamışlardı.

Gülüyor olmalanna hayret ediyorlardı. En son ne zaman güldüklerini hatırlamalanna imkân yoktu.

Ertesi gün erkenden gelip aynı masaya oturdular. Daha ertesi gün de... Gerios hüznünden tamamen sıyrılmışa benziyordu. Hem de Tanios'un umduğundan da çabuk kurtulmuştu. Kendine arkadaş edinmeye bile başlamıştı.

Böylece, günün birinde, çok çekişmeli bir tavla partisinin ortasında, adamın biri yanlarına gelerek rahatsız ettiği için özür diledi ve onları şivelerinden tanıdığını, kendisinin de onlar gibi Dağlı olduğunu açıkladı. Adı Fehim'di. Yüzünde, esas olarak da bıyık biçiminde şeyhe benzeyen bir yan vardı. Köyünün adını söyledi onlara. Baruk! Dürzi memleketin ortasında bir köy. Burası emire ve müttefiklerine düşmanlığıyla bilinen bir yöreydi, ama Gerios hâlâ temkinli olduğundan, kendini sahte adla tanıttı ve ipek taciri olduğunu, oğluyla birlikte Kıbrıs'tan geçtiklerini söyledi.

"Ne yazık ki ben aynı şeyi söyleyebilecek durumda değilim. Memleketime dönebilmem için daha kim bilir kaç yıl gerekecek! Bütün ailemi katlettiler, evimizi ateşe verdiler. Benim kurtulmam bir mucize. Mısırlılara pusu kurmakla itham etti'ler bizi. Oysa ailemin hiç günahı yoktu, ama evimiz köyün tam girişinde olma bahtsızlığına sahipti; üç kardeşim öldürüldü. Canavar hayatta olduğu sürece bana Dağ'ın yüzü haram."

"Canavar mı?"

"Evet, emir! Ona karşı olanlar canavar der ona, yoksa bilmiyor muydunuz?" "Karşı olanlar mı?"

"Yüzlerce kişi, Hıristiyan olsun Dürzi olsun, her yerde var onlar. Onu gebertmeden huzura kavuşmamaya and içmişler. (Sesini alçalttı) Canavarın yakınında, hatta ailesi içinde bile varlar! Her yerdeler, kendilerini belli etmiyorlar. Ama bir sabah onların silahlı eylemlerini duyarsınız. İşte o an geldiğinde ben de yurduma döneceğim."

"Oralardan ne haberler var?" diye sordu Gerios, bir süre sessizlikten sonra.

"Canavarın yakın danışmanlarından biri, patrik öldürüldü... ama bunu duymuş olmanız gerek."

"Bu cinayeti duyduk. Muhafiflerin işi kuşkusuz."

"Hayır, Kfaryabda şeyhinin kâhyası, Gerios diye biri. Söylenenlere bakılırsa, saygın biriymiş, ama patrik kötülük etmiş ona. Şimdiye kadar ele geçmedi. Mısır'a gittiği söyleniyor. Oradaki yetkililer de teslim etmek üzere onu arıyorlarmış. Canavar sağ olduğu sürece onun da memlekete gitmemesi akıllıca olur."

"Çok konuştum ama," diye daha fazla sözü uzatmaktan caydı adam, "oyununuz da böldüm. Lütfen devam edin, ben de galiple oynarım. Ama dikkat edin, korkulur benden, en son oyun kaybettiğimde bu delikanlının yaşındaydım."

Bu köylü böbürlenmeleri havayı yumuşattı ve oynamaktan bıkan Tanios, yerini yeni gelene seve seve bıraktı.

O gün, Gerios, ayrılmaz iki dost olacağı FehimTe ilk tavla partilerine başlarken Tanios da böylece yaşamının "portakallar" denen dönemine girmiş oldu. Kaynaklar bu döneme dolaylı olarak göndermede bulunsa da, bence, yaşam yolunun de-

vamında ve aynı zamanda da muammalı kayboluşunda belirle, yici olmuştur.

Tanios, iki oyuncuyu baş başa bırakmış ve odasına bir şeyler götürmek üzere handaki odasına dönmüştü. Tekrar dışarı çıkmak için kapısını açtığı anda, kapı aralığından genç havalı bir kadın gördü. Başına örttüğü örtüyle yüzünün neredeyse hepsini kapatmıştı. Bakışları karşılaştı. Delikanlı kibarca gülümsedi. Meçhul kadın da karşılık vererek güldü.

Kadın sol eliyle bir su testisi taşıyordu. Sağ eliyle ise, düşüp sendelemek için eteğinin ucunu tutup kaldırmıştı. Koluna la silme dolu bir portakal sepeti takmıştı. Onun bu eşyayla merdivende ustalık yaparak yürüdüğünü gören Tanios, yardım etmek istedi. Ama kapılardan birinin açılıp alingan bir kocanın çıkarmasından korktuğundan kadını izlemekle yetindi.

Tanios üçüncü kattaydı ve kadın da çıkmaya devam ediyordu. Bu sırada önce bir, sonra da bir diğer portakal sepetten düşüp merdivenlerden yuvarlanmaya başladı. Kadın durmak ister gibiydi, ama eğitebilecek halde değildi. Delikanlı sonunda koşarak portakalları topladı. Kadın, çıkmaya devam ederken Tanios'a gülümsedi. Tanios, kadının bir yabancıyla konuşmak istemediği için mi yoksa takip edilmek istemediğinden mi merdivenleri çıkmaya devam ettiğini anlayamadı. Kuşkuyla kadını izledi; ama utangaç, ürkek adımlarla. Dördüncü, beşinci ve sonuncu kata kadar...

Sonunda kadın bir kapının önünde durdu. Testiyle sepeti yere koydu, koynundan bir anahtar çıkardı. Tanios, birkaç adım gerisinde duruyordu. Portakallar elbette elindeydi; niyetini yanlış yorumlasın istemiyordu... Kadın kapıyı açtı, yerdeki-leri aldı, sonra, tam içeriye girecekken dönüp tekrar gülümsedi.

Kapı açık kalmıştı. Tanios yaklaştı. Meçhul kadın ince şiltenin yanına, yere koymuş olduğu sepeti eliyle gösterdi. Tanios portakalları sepete koymaya gittiği sırada, kadın yorulmuşçası-na kapıya yaslandı; kapı kapandı. Oda ufaktı. Tavana yakın bir delikten başka penceresi yoktu. Hemen hemen boştu, ne iskemle, ne dolap, ne süs eşyası vardı.

Hep susan kadın, Tanios'a işaretlerle nefes nefese olduğunu anlattı.

Ziyaretçisinin elini tutup kalbinin üzerine koydu. Tani-os'un yüzü ciddileşti; sanki kalbin bu kadar hızlı atmasına şaşmış gibiydi. Elini, kadının koyduğu yerden kaldırmadı. Kadın da eli çekmedi. Aksine, Tanios'un elini, belli belirsiz kaydırarak giysisinin ötesine geçirdi. Teninden meyve ağaçlarının kokusu, meyveliklerin nisan kokusu yayılıyordu.

Bunun üzerine Tanios da kadının elini tutup kendi kalbinin üstüne götürmeye cesaret etti. Kendi yüzüzlüğünden yüzü kızardı. Kadın da onun başına ilk kez böyle bir şey geldiğini anladı. Bunun üzerine doğruldu, delikanlının başındaki sanğı çıkardı, erken aklaşmış saçlarını okşadı. Defalarca okşadı; gülümsüyordu, gülüşünde kötülük yoktu. Sonra Tanios'un başını açık göğsüne doğru çekti.

Tanios ne yapması gerektiğini bilmiyordu. Cahilliğinin her an ortaya çıktığına emindi. Haksız da sayılmazdı. Ama porta-kallı kadın ona kızmıyordu. Her bir acemiliğine ince okşayışlarla karşılık veriyordu.

İkisi de çınlçplak kaldığında, kadın kapıyı sürgüledi. Sonra da ziyaretçisini yatağına sürükleyip hazzın ılık yolunu bulmasına parmak uçlarıyla rehberlik etti.

Hâlâ tek laf etmiş değillerdi. İkisi de diğerinin hangi dili konuştuğunu bilmiyordu, ama yek vücut olup uyudular. Oda batıya bakıyordu. Tavan penceresinden artık kare bir güneş sızıyor, ışınlarında toz zerrecikleri uçuyordu. Tanios uyandığında hâlâ meyve bahçelerinin kokusunu ve sağ yanağının altında da yumuşacık bir kadın memesinden gelen ağır ve huzurlu kalp atışlarını duyuyordu...

Artık örtünün gizlemediği saçları, tıpkı Deyrûn çevresindeki demirli topraklar gibi kızıldı. Pembe cildi de benekliydı. Yalnızca dudakları ve göğüs uçları hafifçe koyuydu.

Kadın, üzerinde dolaşan bakışların etkisiyle uyandı, gözlerini açtı, doğruldu ve tavan deliğine bakarak saati anlamaya çalıştı. Bunun üzerine Tanios'un kuşağını tutup çekti, sonra da üzgün bir gülümseme eklemeyi ihmal etmeden, paranın çınladığı yere hafif hafif vurdu. Bu işlerin hep böyle olduğunu sanan delikanlı, kuşağını çözmeye başladı. Bir yandan da bakışlarıyla ev sahibesini sorguluyordu. Kadın iki elinin üzer parmağını açarak altı işareti yaptı. Tanios da ona altı kuruşluk gümüş bir para verdi.

Delikanlı giyindiğinde, kadın ona bir portakal sundu. Tanios reddedermiş gibi göründü, ama kadın portakalı cebine sokuşturdu. Sonra Tanios'u kapıya kadar geçirdi. Tanios çıkarken çıplak olduğu için kapının arkasına saklandı.

Tanios odasına geri döndüğünde sırtüstü uzandı. Başına gelen harikulade şeyi düşünürken portakalı havaya atıp tutuyordu. "Sürgüne çıkmam, bu yabancı şehre ümitsizce ayak basmam, meçhul bir kadının peşinden son kata kadar çıkmam mı gerekecekti... hayatın dalgalanının beni bunca uzağa fırlatması mı gerekecekti bu mutluluk ânına, sanki kendi maceranın varlık nedeniymişçesine, bu maceranın tamamlanışı ve benim kur-tuluşümüştüğüne yoğun bu mutluluk ânına hak kazanmam için?"

Hayatındaki kişiler gözünün önünden geçiyordu. Esmâ'nın üzerinde uzun uzun durdu. Aynıldığından bu yana onu bu kadar az düşünmüş olmasına şaşırıyordu. Cinayet onun yüzünden işlenmemiş miydi? Onun yüzünden kaçmamışlar mıydı? Oysa, sanki yerdeki bir kapıdan çıkıp gitmiş gibi düşüncelerinden uçup gitmişti. Çocukça küçük oyunları, salyangoz antenleri gibi birbirine değen ve ayrılan parmakları, dudakları, kaçamak buluşmaları, vaat dolu o bakışları... Bütün bunlar şu an tanıdığı bu nihai hazzı elbette pek benzemiyordu. Ama o zamanlar onlarla mutlu olmuştu. Uğruna kendisini öldürmekle tehdit ettiği, uğruna babasını katil ettiği o kızın artık aklına bile gelmediğini Gerios'a itiraf etse, vah haline!

Bu durumu kendi kendine anlamaya çalışıyordu. Esmâ'yı son gördüğünde, odasının kapısına yüklenip içeriye girdiğinde, ne yapıyordu Esmâ? Raad'la nişanlanacağı duyurulduğundan, tebrikleri kabul etmeye hazırlanıyordu. Elbette kız babasına itaat etmek zorundaydı. Ama yine de, bu kadar uysal olunur muydu?

Hem Tanios'un koşarak odasına girdiğini görünce çığlık atmıştı. Tabii ki mantıklı düşündüğünde bundan dolayı da onu kabahatli bulamazdı. Yıkılırken odasına girilen hangi genç kız başka türlü davranırdı ki? Ama bağırarak Esmâ'nın görüntüsü, ardından kendisini dışarı atmak için tekme tokat saldıran muhafız güruhunun ve Rukoz'un görüntüsü aklından bir türlü çıkmıyordu. Oysa bu, onca sevdiği kızdan aklında kalmış son görüntüydü. O an, bütün öfkesiyle ve incinen gururuyla, tek düşüncesi, haince elinden alınan şeyi, hangi yolla olursa olsun geri almaktı! Şimdi ise olaylara daha doğru bir gözle bakabiliyordu. Esmâ'ya karşı özellikle üzüntü duyuyordu. Hele bir de onun için kendi hayatını ve bütün yakınlarının hayatını altüst ettiğini düşününce!

Gerios'tan af dilemesi gerekmez miydi? Yoo hayır, soylu ve gerekli bir cinayeti işlediği yanlışlığını taşımaya devam etmesinde yarar vardı.

O gün biterken Gerios oldukça geç döndü. Sabahleyin de kalkar kalkmaz hemen çıktı. Artık aşağı yukarı her gün böyle yapacaktı. Tanios gizli gizli gülümseyerek onu uzaktan izliyor ve "Delimektense kaygısızlaşması yeğdir!" diyordu.

Ellisine yaklaşmakta olan, dalkavukça bir taşeron yaşamından sonra, vicdanı dağ kadar büyük bir cinayete lekelenmiş, peşine düşülmüş, sürülmüş, yasaklanmış, lanetlenmiş eski kâhya Gerios, şimdi her sabah Rum'un kahvesine gidip firar arkadaşıyla tavra oynamaktan başka bir şey düşünmez olmuştu.

Şatoda şeyh oynayacak kimse bulamadığında ve onu davet ettiğinde ara sıra bir el oynadığı olurdu. Eğleniyormuş gibi yapar ve kaybetmek için de elinden geleni ardına koymazdı. Ama Magosa'da artık aynı adam değildi. İşlediği cinayet onu değiştirmişti. Kahvede eğleniyor, kanını canına katarak oynuyor ve ayrılmaz dostu Fehim'in yalancı pehlivanlığına rağmen, genellikle de kazanan o oluyordu. İhtiyatsızca davrandığında da zarlar imdadına yetişiyordu.

İki arkadaş, Rum'un kahvesinde herkesten çok gürültü patırtı çıkartıyordu. Kimi zaman etraflarında küçük bir grup toplanıyor ve patron bu canlılıktan memnun görünüyordu. Tanios artık hiç oynamıyordu. Seyirci olarak yanlarında duruyor ama çabuk sıkılıp ayağa kalkıyor, dolaşmaya çıkıyordu. Böyle zamanlarda Gerios onu engellemeye çalışıyordu:

"Yüzün bana şans getiriyor!"

Ama Tanios yine de gidiyordu.

Ekim ayının bir sabahı oturmayı kabul etmişti. Babasına şans getirmek için değil -hayatta ona hiç şans getirmiş miydi ki?-, uzun boylu, ince bıyıklı, Dağ'ın önde gelenleri gibi giyinmiş bir adam onlara doğru geldiği için kalmıştı. Parmaklarındaki mürekkep lekelerine bakılırsa okumuş biriydi. Kendini Selim diye tanıttı:

"Bir süredir sizi dinliyorum, hemşerilerimi selamlama arzuma karşı koyamadım. Köyümdeyken, günlerimi tavra başında geçirir hep oynardım. Ama rahatsız etmediğim sürece başkalarını izlemeyi tercih ederim."

"Çoktan beri Kıbrıs'ta mısınız?" diye sordu Fehim.

"Önceki gün geldim. Şimdiden de özledim ülkemi."

"Aramızda çok kalacak mısınız?"

"Tann bilir. Bir-iki işimi düzene koymam gerek..."

"Ya Dağ nasıl?"

"Tann bizi terk etmediği sürece sonunda her şey yoluna girer."

İhtiyatlı bir ifade biçimiydi. Fazlasıyla ihtiyatlı. Söyleşi ilerlemiyordu. Oyuna tekrar başlayabilirlerdi. Gerios'un bir düşüşe ihtiyacı vardı. Tanios'un zarlara üflemesini istedi. Zarlar yuvarlandı: Düşüş!

"Canavarın sakalı aşkına!" diye küfretti Fehim.

Selim denen kişi bu deyişten hoşlanmışa benziyordu.

"Türlü türlü küfür duydum ama böylesini bilmiyordum. Canavarların sakalları olabileceği aklıma bile gelmemişti."

"Beytüddin sarayındakinin sakalı var, hem de upuzun!"

"Emirimiz!" diye mırıldandı Selim, rahatsız olmuştu.

Anında ayağa kalktı, beti benzi atmıştı. Ayrılmak için izin istedi.

"Onu incittik besbelli," diye yorumladı Gerios, arkasından bakarak.

"Benim hatam," diye kabul etti Fehim. "Bana ne oldu anlayamadım, sanki yalnızız gibi konuştum. Bundan böyle dilimi tutmaya çalışacağım."

Bunu izleyen günlerde Gerios ile Fehim, adama liman mahallesinde defalarca rastladılar. Kibarca selamladılar, adam da onları selamladı, ama uzaktan, belli belirsiz bir hareketle! Hatta Tanios ona bir gün hanın merdivenlerinde, han sahibiyile konuşurken rastladığını sandı.

Delikanlı, iki büyüğünden, Gerios ile Fehim'den daha çok kaygılanmıştı. Bu Selim'in emirin yandaşlarından biri olduğu belliydi. Eğer onların gerçek kimliklerini ve Kıbrıs'taki varlık nedenlerini keşfederse güvende olmayacaklardı. Gidip başka yerlerde gizlenmeyi düşünseler fena olmazdı belki de. Ama Fe-him onu yatıştırdı. "Sonuçta Osmanlı toprağındayız. Bu adam bize zarar vermek istese bile yapamaz. Onun emirinin kolu o kadar uzun değil! Selim, benim ağızmdan duyduğunuz sözlerden pek hoşlanmadı, bu yüzden bizden uzak duruyor, hepsi bu. Onu her yerde gördüğümüzü sanmamız, yabancı gezginlerin hep aynı yollarda dolaşmasındandır."

Gerios onun söylediklerine ikna oldu. Bir sürgün limanından bir diğerine kaçıp durmaya hiç niyeti yoktu. "Buradan ancak kanımı ve ülkemi görmek için ayrılıyorum," diyordu.

Ayrıntılı perspektifi giderek yakın görünüyordu. Fehim, muhaliflerle ilişkileri sonucunda, giderek daha da cesaretlendirici havadisler aktarıyordu. Mısırlıların Dağ'daki nüfuzları zayıflıyordu, emirin düşmanları güçleniyordu. Tüm bölgeler isyan halindeydi. Dahası, "canavar"ın ağır hasta olduğu söyleniyordu; sonuçta yetmiş üç yaşındaydı! "Bir gün, ki uzak değil, köylerimizde kahraman gibi karşılanacağız!"

Bu zaferin beklentisi içinde, iki arkadaş Elefterios'un kahvesinde zar atmaya sürdürdüler.

Bir başka sürgün yerine gitmek zorunda kalsa Tanios da bundan memnun olmayacaktı. Kimi endişeler beslese de bu kentte ve bu handa kalmak için güçlü nedenleri vardı: Portakallı kadın! Artık onu kendi adıyla, bildiğim kadanyla bu adı zikreden tek eser olan Nadiirin eserinde geçen adıyla anabiliriz: Thamar!

Thamar* Arapça'da "meyve" demek. Ama aynı zamanda Gürcistan'daki en prestijli kadın adlarından biridir, çünkü o ülkenin büyük kadın hükümdarının adıydı! Bu kızın ne Türkçe ne de Arapça konuştuğu bilindiğinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün topraklarında en güzel kadınların bazılarının eski Gürcü cariyeler olduğu bilindiğinde artık kuşkuyla yer yoktur.

* Arapça "semer": meyve

Kendini para karşılığı satan portakal rengi saçlı bu kız karşısında Tanios başlangıçta yalnızca bedeninin arzularını hissediyordu. Köyün yoksunluklarıyla büyümüş, aşk yarasını en derininde taşıyan, daha da eskiye dayanan bir yarası olan, gözü açılmış, korku içindeki Tanios'un, on sekiz yaşında, bu yabancı kadının kollarında bulduğu şey, aşağı yukarı bu meçhul şehirde, ülkesine bunca yakın ve aynı zamanda pek uzak bu adada bulduğu şeydi: Bir bekleme limanı. Aşkı bekleyiş, geri dönüşü bekleyiş, gerçek yaşamı bekleyiş!

Bu ilişkide insana kirli gelebilecek şey -para-, tersine Tani-os'a güven verici gelmişti. *Katircinin Bilgeliği*'nin şu sözleri buna kanıttır:

"Tanios bana dedi ki: Her zevkin karşılığı ödenir, fiyatlarını söyleyen kadınları küçük görme."

Kızıymış Tanios'un canı ne vaatte bulunmak ne vaat dinlemek ne de geleceği düşünmek istiyordu. Alacak, verecek, gidecek, sonra da unutacaktı; hepsi bu. Kendi kendine buna söz vermişti. İlk seferinde buna uydu. Bu da ona yetti. Meçhul kadının sunduğunu almış, borcunu ödemiş, çekip gitmişti. Ama unutmayı beceremedi.

Tanios, bedenlerden bir tutku doğabileceğine inanmak bile istemiyordu. Belki de paranın bu tutkuyu söndürmeye yeteceğini umuyordu.

Başlangıçta, aynı meyveden ikinci kez tatmak gibi pek bayağı bir arzu duymuştu. Merdivende onun yolunu gözledi, fark etti, uzaktan izledi. Kadın ona gülümsedi ve odasına girdiğinde, kapıyı onun için aralık bıraktı. Kısacası aynı tören; portakallar hariç!

Sonra, birbirlerini seviş tarzların birbirlerine hatırlatmaya çalıştılar. Kadın, bir önceki kadar sevgi dolu, bir önceki kadar sessizdi. Avuç içleri, yel tutmaz bahçelerin bergamut kokusunu taşıyordu. Tanios, parmağıyla kendini göstererek adını heceledi. Kadın da onun parmağını tutup kendi alınına koydu. "Thamar" dedi. Tanios, onun saçlarını okşarken bu adı defalarca tekrarlardı.

Sonra, tanıştıkları andan itibaren artık her şey doğallığında olmuş gibi, Tanios konuşmaya başladı. Korkularını, çektiği acıları, uzak diyarlara yolculuk projelerini anlattı. Öfkeleniyor, coşuyor, Thamar tek kelime anlamadıkça daha özgürce kendini anlatıyordu. Ama Thamar hiç bıkmış görünmeden dinliyordu. Hatta az da olsa bir tepki veriyordu: Tanios güldüğünde o da hafifçe gülümsüyor, Tanios sövüp saydığına, gümbür gümbür konuştuğunda ise hafifçe kaşlarını çatıyordu. Tanios duvarları ve yeri yumruklamaya başladığında ise, onun öfkesine katılmak istercesine usulca ellerini tutuyordu. Tanios'un o monologu boyunca gözlerini gözlerinden ayırmıyor, ara sıra başını sallayarak ona güç veriyordu.

Yine de, ayrılık ânı geldiğinde, Tanios kuşağından altı kuruşluk bir para çıkarttığına, reddedemişti gibi yapmadan aldı, sonra da, çıplak halde, kapıya kadar ona eşlik etti.

Tanios odasına döndüğünde söylediklerini düşünmeye koyuldu, içindeki varlığını hiç düşünmemiş olduğu ve bu kadının karşısında ortaya çıkıveren kelimeleri, duygulan varmış. Bunu anlamıştı. Hatta gözlemlenmiş olduğunu aklına bile getirmedikleri olaylar... İlk buluşmaları -sanırım böyle demek yanlış olmaz- bedensel bir tatmin yaratmıştı. Bu ikinci buluşmadan ise ruhu da tatmin bulmuştu.

Nihai zevke ulaştığını sanan Tanios, daha da yoğun bir zevki, hatta teninde bile hissetmişti! Karşısındaki anlıyor olsaydı, kuşkusuz kalbindekileri açmazdı Tanios. Gerios'un işlediği cinayetten, onu buna iten nedenlerden, kendi doğumu etrafındaki dedikodulardan bu rahatlıkla söz edemezdi elbette. Ama şimdi, bütün bunları, Thamar'ın anlayacağı bir dilde de günün birinde tekrar anlatabilme arzusu duyuyordu.

Onsuz geçirdiği vakti uzun ve boş bulmaya başlamıştı. İçinde doğmuş olan bu ihtiyacı fark ettiğinde ürktü. Bundan böyle bu kadına bu kadar bağlanabilir miydi? Alt tarafı o bir... -içinden gelen kelimeyi kullanmak istemiyordu- ama biz diyelim, o ne olduğunu bildiği biriydi işte!

Bunun üzerine onun merdivendeki gidiş gelişlerini gözlemeye başlamıştı. Onu başka erkeklerle yakalayacağını düşünüyordu. Ama eğer kendisine gülümsediği gibi bir başkasına da güldüğünü ve pis bir erkek elini kalbinin üzerine koymak için peşinden odasına kadar götürdüğünü görseydi, ruhu kan ağlardı. Başkaları olmalıydı, hem de niceleri. Aksini nasıl düşünebilirdi ki? Ama Tanios onları görmeyi hiç başaramadı. Aslında Thamar umduğu kadar sık merdivenlerden çıkmıyordu. Belki de farklı bir yaşam sürdürdüğü başka bir evi vardı.

Bu kaygılı ve sıkıntılı günlerin belki de örtük bir yansıması Nadir'in kitabında bulunabilir:

Düşlerinin kadını bir başkasının karısı, ama o adam, kovmuş onu kendi düşlerinden.

Düşlerinin kadını, bir denizcinin cariyesi. Kadını Erzurum köle pazarından satın aldığı gün sarhoşturmuş, ayıldığında tanımadı bile onu.

Düşlerinin kadını bir kaçak, tıpkı senin gibi ve siz, birbirinizde aradınız sığınağı.

Thamar'a iki gidişi de öğle uykusu vaktindeydi. Ama bir gece, bir türlü uyuyamayan Tanios, gidip kapısını vurmaya kalkıştı. Gerios'un horlamalarından uyuduğuna emin olarak odadan gizlice çıktı, sonra karanlıkta, tırbazana tutuna tutuna merdivenlerden çıktı.

Kapıyı iki kez vurdu, sonra iki kez daha ve kapı açıldı. İçerde ışık yoktu. Kapıyı açanın yüz ifadesini göremiyordu. Ama Tanios'un ağzından daha bir laf çıkmamıştı ki parmakları buluştu, birbirini tanıdı ve Tanios, gönlü rahat, içeriye girdi.

Kadını okşamak istediğinde, Thamar delikanlının ellerini uzaklaştırdı. Tanios'u kendine çekerek başını göğsüne dayadı.

Tanios şafakla birlikte uyandı. Thamar da oturmuş uyanmasını bekliyordu. Ona söyleyecekleri vardı. Daha doğrusu tek bir şey diyecekti. El kol hareketleriyle anlatmaya çabaladı. Kendi ellerini uygun hareketlere yönlendirmek için kendi dilinin kelimelerinden yararlandı: Sanki şöyle der gibiydi: "Sen giderken ben de seninle geleceğim. En uzağa. Seni götürecek gemiye ben de bineceğim. İster misin bunu?"

Tanios, bir gün birlikte gideceklerine söz verdi. Nezaket gereği miydi bu cevap? Belki. Ama ona "evet" derken, bunu sürgün ruhunun tüm içtenliğiyle düşünmüştü. Elini portakal rengi saçların üzerine koyarak ant içmişti.

Birbirlerine sanıldılar. Sonra Tanios onu uzaklaştırarak omuzlarından tuttu, seyretmek istiyordu. Kendisiyle aynı yaşta olmalıydı. Ama yaşamının baharında biri değildi. Gözlerinde bir hüznün belirdiğini gördü. Sanki daha önce hiç bu kadar soyunmamış gibiydi.

Tanios'un erkekçe arzularının kadınıyken sandığı kadar kusursuz değildi güzelliği. Çenesi biraz uzundu. Yanağının altında bir yara izi vardı. Tanios parmaklarıyla çıkık çeneyi okşadı ve başparmağını yaranın üzerinden geçirdi.

Thamar mutluluktan iki damla gözyaşı döktü. Sanki bu kusurların kabulü, bir sevgi bildirimiydi. Ve yine kelimelerden çok jestlerle şunları söyledi:

"Orada, denizlerin ötesinde, sen benim erkeğim olacaksın, ben de senin kadının."

Tanios yine "evet" dedi, sonra onu kolundan tutarak odanın çevresinde onunla birlikte yavaşça dönmeye başladı. Bir düşün töreninde gibi!

Thamar bu oyuna hüznü bir gülümsemeyle katıldı, sonra Tanios'un kollarından kurtuldu, bu kez o, genç adamın elinden tuttu ve onu odanın bir köşesine götürdü. Tımaklarıyla bir döşeme taşıını söktü ve gizli bir yerden Osmanlı işi bir enfiye kutusu çıkartarak kapağını yavaşça açtı. İçinde onlarca altın ve gümüş para, küpeler, bilezikler vardı... İşlemeli bir mendilin içinde Tanios'un önceki ziyaretlerinde verdiği altı kuruşluk iki parayı saklamıştı. Onları gösterdi, sonra mendiliyle birlikte Tanios'un cebine koydu, enfiye kutusunu tekrar kapattı ve döşeme taşıını yerine yerleştirdi.

Delikanlı o an tepki vermemişti. Ancak Gerios'un horlamaya devam ettiği odasına geri döndüğünde ve o sahneyi tekrar düşündüğünde, Thamar'ın ona duyduğu olağanüstü güvenin farkına varabildi. Hazinesini ve hayatını meçhul bir adamın ellerine bırakmıştı. Hiçbir erkeğe daha önce böyle davranmadığına emindi. Gururlanmış ve duygulanmıştı. Onu düş kırıklığına uğratmayacağına kendi kendine söz verdi. İhanete uğradığı için onca acı çekmiş biri olarak asla ihanet etmeyecekti!

Ne var ki,

Cemi seni limanda beklerken, onu aradı gözlerin elveda demek

için.

Ama bu elvedayı sevgilin istemiyordu.

III

Bir sabah erkenden odalarının kapısı çalınınca Gerios ile Tanios telaşa kapıldı. Ama bir süre sonra Fehim'in sesini tanıdılar.

"Beni buraya hangi rüzgârın attığını öğrendiğinizde bana kızmaktan vazgeçeceksiniz." "Konuş!"

"Canavar gebermiş!"

Gerios ayağa fırladı, iki eli arkadaşının yenine yapışmıştı.

"Bir daha söyle ki kulakların iyice duysun!"

"Duydun söylediğimi. Canavar gebermiş. Artık nefes almıyor. Artık zarar veremiyor, uzun sakalı kendi kanına bulandı. Beş gün önce olmuş, bana da bu gece haber verdiler. Sultan, Mısır kuvvetlerine karşı taarruz emri vermiş, Mısırlılar da Dağ'ı boşaltmak zorunda kalmışlar. Muhafifler bunu haber alınca emirin boğazına sarılıp onu ve adamlarını gebermişler, sonra da genel af ilan etmişler. Ama bunca şey için sizi uyandırmakla belki de hata ettim... Neyse huzur içinde uyumaya bakın. Ben gidiyorum."

"Bekle, biraz daha otur. Bu anlattıkların doğruysa, o zaman memlekete dönebiliriz."

"Yavaş, yavaş! Sakin olun! Düşüncesizce hareket edip gidilmez öyle. Hem bu günlerde gemi var mı bilmiyoruz. Aylardan kasım!"

"Nerdeyse bir yıldır bu adadayız!" dedi Gerios, aniden bit-kinleşmişti, aniden sabrını tüketmişti. "Lamia bir yıldır yalnız."

"Haydi gidip bir kahve içelim," dedi Fehim. "Sonra nht-mm oralarda dolaşınz. Sonra da bir karara varnz."

O sabah Rum'un kahvesinin ilk müşterileri onlar oldu. Hava serindi, toprak nemliydi. İçerde oturdular, mangalın en yakınında. Gerios ile Tanios şekerli, Fehim de sade kahvelerini söylediler. Gün ışığı sokakları usulca dolduruyordu. Hamallar, sırtlarında halatlar, iki büklüm, geliyorlardı. Bazıları önce Elef-terios'a uğruyor, o da onlara günün ilk kahvesini ikram ediyordu. İkincilerden para alıyordu.

Birden, yoldan geçenler arasında tanıdık bir yüz göründü.

"Bakın kim var orda," diye mırıldandı Tanios.

"Davet edelim onu," dedi Fehim. "Eğleniriz. Selim Hoca, gelin yanımıza!"

Adam yaklaştı, elini alnına götürerek selam verdi.

"Bir kahve içersiniz elbette!"

"Bu sabah ağzıma tek bir şey koymak istemiyorum. Kusura bakmayın, gitmem gerek."

"Canınızı sıkın bir şey var sanki." "Havadisi duymadığınız belli." "Hangi havadis?"

"Emir, yüce emirimiz öldü! Memleket artık bu felaketten doğrulamaz. Onu öldürdüler, genel af ilan ettiler. Çok geçmez, canilerin kasıla kasıla, elini kolunu sallayarak dolaştığını görürüz. Adalet ve düzen geride kaldı. Bundan sonrası kaos, artık hiçbir şeye saygı gösterilmeyecek!"

"Büyük felaket!" dedi Fehim, kahkahayı basmayı zor engelleyerek.

"Tann bizi korusun!" diye devam etti Gerios, aniden şenlenen sesiyle.

"Bu sabah gitmeliydim. Lazkiye'ye hareket eden bir gemi var. Ama şimdi kararsızım."

"Haklısınız. Aceleye lüzum yok."

"Doğru, aceleye lüzum yok," diye tekrarladı Selim düşünceli düşünceli. "Ama havalar bozacak, tekrar ne zaman gemi bulurum Tann bilir!"

Adam, başı önde yoluna devam ederken Fehim de arkadaşlarının kollarnı tuttu sıkı sıkı.

"Tutun beni, yoksa daha sırtım dönmeden kahkahayı patlatacağım!"

Ayağa kalktı.

"Sizin niyetinizi bilmem, ama ben bu sabahki gemiye bineceğim. Bu adamın söylediklerinden sonra, 'genel af derken suratının aldığı hali gördükten sonra artık hiç tereddüdüm kalmadı. Lazkiye'ye giderim, iki-üç gece orda kalırım, bu süre içinde Dağ'dan gelen havadislerin iyi olduğuna emin olurum, sonra da yolu tutup köyüme kavuşurum. Bence siz de aynı yapımalısınız. Orada bir dostum var. Selânfe'de evi var. Tepelerde. Üçümüzü de ağırlamaktan memnuniyet duyar!"

Gerios hiç tereddüt etmiyordu.

"Biz de seninle geliyoruz."

Şu an gözlerinin önünde Lamia'nın yüzü ve köyünün güneşi vardı. Belki de oyun arkadaşı olmadan Magosa'da kışı geçirmek onu korkutmuştu. Tanios pek kararlı değildi. Ama nihai karar ona, on sekiz yaşındaki delikanlıya düşmezdi.

Sonuçta, bir saat sonra limanda buluşmaya karar verdiler. Fehim gemide yer bulmakla uğraşacaktı. Dostları ise hana gidip odalarını boşaltacaklar ve hancıyla hesabı görecektirdi.

İkisine de hafif birer denk düştü. Gerios, kendinde kalan parayı ikiye pay etti.

"Olur da boğulursam..." dedi.

Ama hiç de üzgün görünmüyordu. Limana doğru yürüdüler.

Henüz yirmi adım bile gitmemişlerdi ki Tanios durdu. Bir şey unutmuş gibi yaptı.

"Bir dakika odaya çıkmam gerek. Sen git, sana yetişirim."

Gerios itiraz edecekti ama oğlan çoktan yok olmuştu bile. Bunun üzerine yoluna devam etti. Acele etmiyor, ara sıra durup arkasına bakıyordu.

Tanios merdivenleri ikişer ikişer çıktı, üçüncü katı geçti, beşinci katta nefes nefese durdu ve kapıyı çaldı. İki kere vurdu, sonra iki kere daha vurdu. Kattaki bir kapı aralandı. Thamar'ın-ki değil. Yabana gözler onu süzüyordu. Tanios tekrar vurdu. Sonra kulağını kapıya dayadı. Hiç ses yok. Gözünü anahtar deligine dayadı. Tek bir gölge yok. Merdivenlerden geri inmeye başladı, yavaş yavaş. Merdivende, merdivenlerinde sevgilisine rastlamayı umarak...

Hanın avlusunda, dükkânlarda, müşterilerin ortasında onu aramaya devam etti. Sokağı kolaçan etti. Thamar o sabah ortadan yok olmayı seçmişti.

Tanios hâlâ dolanıp duruyordu. Saati unutmuştu ki limandan gelen siren sesini işitti. Koşmaya başladı. Genç yaşlı başını örttüğü sanki rüzgârda havalandı. Sağı yakaladı, elinde tuttu; daha sonra saranm, diye düşündü, daha sonra, gemide.

Geminin merdiveninin önünde Gerios ile Fehim, sabırsızlık içinde ona işaret ediyorlardı. Selim de oradaydı. Birkaç adım ötelerinde. Demek o da gitmeye karar vermişti.

Gemi yüklenmeye başlanmıştı. Bir sürü hamal, kiliti sandıkları, kimi zaman ikişer üçer yüklüyorlardı.

Gemiye binme sırası Fehim ile Gerios'a geldiğinde, Gerios Türk gümrükçüye Tanios'u ve bilet üzerindeki adını göstererek, geçmesine izin vermesini istedi; çünkü aralarında yirmi kadar yolcu vardı.

Gerios ile Fehim tam geminin güvertesine çıkmışlardı ki ani bir koşuşturma diğer yolcuların binmesi engellendi. Zengin bir tüccar neredeyse koşarak geliyor, peşinden gelen hizmetkâr sürüsüne de emirler ve küfürler yağdıyordu. Gümrükçü, diğer yolcuların kenara çekilmesini istedi.

Yeni gelen adamla uzun uzun sarıldılar. Bir iki fısıldaştılar. Sonra da ikisi birden aynı küçümseyen ve kuşku bakışlarını etraflarındaki kalabalık üzerinde dolaştırdılar. Bakışlarında biraz da eğlenir gibi bir hal vardı. Oysa, öncelikle kasım denizinin endişelendirdiği bu cesur yolcuların görüntüsünde tuhaf hiçbir şey yoktu. Asıl eğlenceli gelebilecek olan şey, en büyük sandığından da şişman olan bu adamla başında tüylü, kocaman bir bere olan, bıyıklan kulağına dek varan, ufak tefek, ince ve köşeli suratlı gümrükçü arasındaki yakınlıktı. Ama bu ikisiyle eğlenmeyi, orda bulunanlardan hiçbir göze alamazdı!

Yolcuların mütevazı ayaklarını merdivene basabilmeleri için tüccarın maiyetiyle birlikte bütün merdiveni tırmanıp gemiye binmesini beklemek gerekti.

Sıra Tanios'a geldiğinde, gümrükçü biraz daha beklemesi için işaret etti. Delikanlı, kendisi genç olduğu için bekletildiğini düşündü ve ardındaki yaşlıların geçmesine izin verdi. Ta en sonucusu geçene dek. Ama gümrükçü yine yolunu kesti.

"Bekle dedim sana, bekleyeceksin! Yaşın kaç?"

"On sekiz."

Dağlılar Tarihçesi der ki: "Fehim, emirin en kumaz hafiyelerinden Mahmud Burass'ın takma adıydı. Kendi adıyla faaliyet yürüten Hoca Selim Kerâme Efendi yönetimindeki divanın gözü kulağıydı. Patriğin katilini ülkeye geri getirmesini sağlamış olan stratejisi, en önemli savaş başarılarından dır.

Bu ba şan, memleketlileri ve Mısırlıların nezdinde emirin saygınlığını artırmıştı. Dizginlerin elinden kaçtığı, gücünün azaldığını, yaşlandığını iddia edenlere, güçlü kolunu Dağ'ın dışına, denizlerin ötesine uzatabileceğini kanıtlamıştı.

Gerios Lazkiye'ye gelir gelmez Mısır ordusundan subaylarca tutuklanmış, sonra da asılmak üzere Beytüddin'e nakledilmişti. İhanete ve ölüme büyük bir metanetle karşı koyduğu nakledilir.

Kâhyasının akbetini öğrenen Şeyh Francis, oğlu Şeyh Ra-ad'ı serbest bırakılmak üzere derhal Beytüddin yoluna koyulmuştu. Onu bütün bir gün, mevkiine de soyuna da saygı göstermeden sıradan insanlar arasında bekletmişlerdi. Emir şeyhle görüşmeyi reddetmiş, ancak ertesi gün gelirse oğluyula birlikte gidebileceği haberini iletmişti.

Arkadan iki hamal geliyordu ve Tanios yana çekildi. Gemiden Gerios ile Fehim acele etmesi için bağıyorlardı. Ama Tanios da el kol hareketleriyle, elinden bir şey gelmediği karşılığını verdi ve gizlice gümrükçüyü gösterdi.

Aniden, Tanios merdivenin kaldındığını gördü. Bir çığlık attı, ama Osmanlı sakin sakin, "Bir sonraki gemiye binersin," dedi.

Fehim ile Gerios yine de çırpınıyorlardı. Delikanlı da gümrükçüye az buçuk Türkçesiyle, babasının gemide olduğunu, dolayısıyla kendisinin karada tutulması için hiçbir neden olmadığını anlatmaya çalışarak parmağıyla onları gösterdi. Gümrükçü cevap vermedi, adamlarından birini çağırdı, kulağına bir şeyler söyledi ve adam da şikâyetçi gence Arapça açıkladı:

"Efendi Hazretleri diyor ki, böyle terbiyesizliğe devam edecek olursan bir güzel sopa yer, sonra da sultanın bir memuruna hakaret ettiğin için hapse atılırsın. Buna karşılık, sesini çıkarmazsan, serbestçe gidersin ve bir sonraki gemiye binebilirsin. Üstelik Efendi Hazretleri kendi makamında sana bir de kahve ikram eder."

Efendi Hazretleri gülümseyerek ikramda bulunacağını onayladı. Merdiven çoktan çekilmiş olduğundan Tanios'un başka seçeneği de kalmamıştı zaten. Şaşkınlıktan ağızları bir kanş açık kalmış olan Gerios ile Fehim'e "daha sonra" demek ister gibi son bir işaret yaptı. Sonra da, kendisini izlemesini emretmiş olan ufak tefek iğrenç bıyıklının peşinden yürüdü.

Adam yolda sık sık durdu, sağa sola emirler verdi, yoldaki bir balyayı inceledi, şikâyet dinledi. Tanios, ara sıra geminin olduğu tarafa bakıyor, geminin yelken açtığını, yavaş yavaş uzaklaştığını görüyordu. Yolculara eliyle bir işaret daha yaptı; görüp görmediklerini ise bilmiyordu.

Şeyh, belirtilen saatte saray kapısında olmuştu. Bunun üzerine iki asker Raad'ın cansız bedenini ayakları dibine sermişti. O gün, şafak vakti asılmıştı delikanlı, boynu hâlâ ılıktı.

Şeyh Francis, gözyaşları içinde, neden böyle davranıldığına sormaya divana gittiğinde ona şu sözlerle cevap verilmişti: "Emirimiz bize bu suç için bir baba ile bir oğulun asılması gerektiğini buymuştu. Artık hesap görüldü!"

Bu sözleri söyleyen Selim Hoca'dan başkası değildi ve *Dağlılar Tarihçesi* yazarna inanacak olursak şeyh, Gerios'un yakalanmasında onun rolünü biliyordu. Şeyhin ona şunları dediği anlatılır:

"Sen ki onun av köpeğisin, git ona de ki, eğer rahat uyumak istiyorsa beni de öldürmesi gerek."

Selim de ona gayet sakin bir üslupla karşılık vermiş:

"Bunu ona söyledim zaten, ama seni serbest bırakmayı yeğledi. Efendi odur..."

"Tann'dan başka efendi tanımam ben!"

Şeyhin saraydan ayrılırken Beytüddin yakınlarındaki eski bir kiliseye gittiği söylenir. Diz çöküp dua etmiş:

"Tannım, yaşamın da zevklerinin de benim için bir anlamı kalmadı.

Ama intikamımı almadan ölmeme izin verme!"

Selim ile Fehim nasıl ki emirin hafiyeleriye, Türk gümrükçü, batıl inançlı zengin tüccar ve hatta portakallı kadın da hiç kuşkusuz Tann'ın elçileriymi.

Ancak o tasalı günlerde Tanios ne kendini düşünüyordu ne de randevu verdiği halde gitmediği ölümü. Kendisine yalan söylenmediğine, "canavar" in gerçekten öldürülmüş olduğuna, haberin gecikmeden yayılacağına kendini ikna etmeye çalışıyordu hâlâ. Fehim'in hiç kuşkusuz gizli bir muhalif şebekesine dahil olduğunu; onun bazı olayları çok daha iyi haber alabileceğini, sıradan insanların bunu ancak bir gün ya da bir hafta sonra öğreneceğini kendi kendine tekrarlayıp duruyordu.

Eleferios'un kahvesine, çarşıya, nıhtıma, liman civarındaki meyhanelere gidip dolaşıyor, görünümü ya da şivesi Dağlı ve sahil bölgesi

olanları, tayfaları, tacirleri, seyyahları anyordu. Kimse onu yatıştırarak bir haber veremiyordu.

Akşam olduğunda odasına tekrar çıkmıştı. Bütün geceyi balkonda geçirecekti. Magosa'nın ışıklarının, ta en sonuncusuna dek sönmelerini görebilecekti. Dalgaların ve devriye gezen asker postallarının uğultusunu dinlemişti. Sonra, şafak sökerken, sokaklarda ilk gidip gelenlerin gölgeleri koşururken, başını tırbazan demirlerine dayayıp şehrin gürültüsünü dinleye dinleye içi geçmişti. Güneş yükselip de gökteki yolunun yansına vardığında, gözlerim yakınca uyanmıştı. Bunun üzerine, her tarafı tutulmuş bir halde ayağa fırlamış soruşturmasına yeniden başlamıştı.

Handan tam çıkacağı sırada, İngiliz bayraklı bir faytonun geçtiğini gördü. Neredeyse üzerine atlarken onların dilinde de bağınıyordu:

"*Sır, sır*, sizinle konuşmam gerek!"

Fayton durdu, içindeki adam şaşkın bir yüzle kapıdan uzandı:

"İngiliz uyruğu musunuz?"

Tanios'un yapacak şivesi böyle düşünülmesine yol açabilirdi ama kılık kıyafetinden başka şey anlaşıyordu. Adam yine de onu dinlemeye hazır görünüyordu. Delikanlı da Dağ'da olup biten önemli olaylardan haberdar olup olmadığını sordu.

Tanios konuşurken adam da onu süzüyordu. Konuşması bitince sorduğuna cevap vermek yerine, muzaffer bir eda söze girdi:

"Benim adım Hovsepyan. İngiltere konsolosunun çevirmeniyim. Siz de Tanios olmalısınız."

Karşısındaki gencin şaşkın şaşkın bakmasına izin verdikten sonra:

"Sizi arayan biri var Tanios," diye devam etti. "Konsololuğa sizin eşkânınızı bildirdi. Bir papaz."

"Peder Stolton! Nerede? Onu görmeyi ne kadar isterim!" "Ne yazık ki dün Limasol'dan gemiyle ayrıldı."

Rahip Jeremy Stolton'un günlüğünden 1839 yılıyla ilgili son görüşleri:

"Büyükelçimiz Lord Ponsonby'yle, okulumuzun geçici olarak kapatılması hakkında görüşmek üzere, kasım ayı sonlarında İstanbul'a gitmeye niyetliydim. Bu karar, Dağ'da, özellikle de Sahleyn'de artan gerginlikler üzerine almak zorunda kalmıştım..."

Ancak, hareketimden birkaç hafta önce gelen dedikodulara göre, Tanios ile babası Kıbrıs'a sığınmışlar. Bunun üzerine, yolumun üzerindeki bu adada durmam gerektiğini düşündüm.

Kararsızlığım büyüktü. Bir yandan, bir reform kilisesinin temsilcisi olarak, Katolik bir patriğin katiline yakınlık gösterdiğim sanılısın istemiyordum. Ama diğer yandan, öğrencilerimden en yeteneklisinin, en çalışkanının, en fedakârının, Bayan Stolton ile benim için bir anlamda evlat olmuş bir çocuğun, yolunu yitirmiş bir babaya evlat sevgisi göstermekten başka suçu olmadığı halde, bir ipin ucunda sallandığını görmek istemiyordum.

Dolayısıyla Kıbrıs'tan geçmeye karar verdim. Tek amacım, baba ile oğulun yazgısını birbirinden ayırmaktı. Tann'nın bilgece inayeti ile bunun o sırada gerçekleşmekte olduğunu, benim gibi gülünç bir aracıya gerek kalmadığını o sırada bilmiyordum.

Bugün yüzümü kızartan, ama büyük umudumun bağışlattığı bir tür saflıkla, adaya vardığımda ve uygun şekilde sorup soruşturduğumda öğrencimi bulacağımı sanmıştım. Onun, hemen tanınmasını sağlayacak bir özelliği vardı: Vaktinden önce ağaran saçları. Tabii eğer, diyordum kendi kendime, onları boyamak gibi aksi ama ihtiyatlı bir düşünceye kendini kaptırma-mışsa onu kolaylıkla bulabilirdim.

İşlerin daha karmaşık olduğu ortaya çıktı. Ada büyüktü. İyi bildiğim Malta Adası'ndan kırk kat genişti. Çok sayıda da limanı vardı. Üstelik soru sormaya başladığım zaman şaşkınlıkla anladım ki, himayemdeki çocuğu, istemeden büyük tehlikelerin içine atmıştım. Sonuçta, onu tek arayan ben değildim ve soruşturmalarım etkili olursa, belki de onun yıkımını isteyenlerin işini de kolaylaştırmış olacaktım.

Bunun üzerine bu nazik işi, son derece becerikli biri olan, konsolosumuzun Ermeni çevirmeni Hovsepyan'a bırakmayı uygun bularak yolculuğuma devam ettim.

Yola çıktığım ertesi günü Tanios bulundu. Ama benim onu aradığım Limasol'da değil de Magosa'da! Bay Hovsepyan ona kaldığı handan çıkmasını tembih etmiş ve bana onun hakkında bir mesaj göndermeyi

vaat etmiş. Mesaj gerçekten de bana, üç hafta sonra, Lord Ponsonby'nin kâtabi tarafından iletildi..."

Çevirmenle karşılaşma Tanios'a bu değerli ilişkiyi sağlamışsa da, asıl öğrenmek istediği şey konusunda onu tatmin etmemişti: Ülkesinden haber beklemekteydi. Emirini ölmemiş olduğu kesindi. Hoşnutsuzluk kuşkusuz yayılıyordu. Dağ'da bir ayaklanmadan söz ediliyordu. Dahası, büyük devletler, özellikle de İngiltere, Rusya ve Avusturya, Osmanlı sultanını Mısır'daki rakibinin entrikalarına karşı korumanın en iyi yollarını arıyorlardı. Askeri müdahale de bu ihtimaller arasındaydı. Yani her şey zavallı Gerios'un arzuladığı yönde cereyan ediyordu. Ama henüz hiçbir değişiklik olmamıştı. Onun acil dönüşünü haklı çıkarabilecek hiçbir şey yoktu.

Tanios, Fehim ve Selim'le yaptıkları konuşmaları tekrar tekrar düşünüyor, sözlerini tekrar işitiyor, mimiklerini tekrar görüyor ve farklılıklarını şimdi anlıyordu. Sonra limana inen Gerios'un askerler tarafından yakalandığında hakikati anladığını, zincire vurulduğunu, dövüldüğünü, aşağılandığını, dara-ğacına götürüldüğünü, boynunu cellada uzattığını, sonra da şafak yelinde belli belirsiz sallanıp durduğunu görür gibi oluyordu.

Bu görüntü zihninde belirlediğinde, Tanios kendini son derece suçlu hissediyordu. Kaprisleri, körlüğü, kendini öldürme tehditleri olmasaydı, kâhya asla katil olmazdı. "Annemin yüzüne yeniden nasıl bakanım? Köylülerin mırıldanmalarına nasıl dayanırım?" Böylece gitmeyi düşünüyordu, uzaklara, çok çok uzaklara...

Sonra kendini toparlıyor, yeniden Gerios'u düşünüyor, patriği öldürdüğü günü korkulu bakışlarını hatırlıyor, ipe de, ihanete de aynı gözlerle baktığını düşünüyordu. Ve tıpkı o günü gibi sesleniyordu ona: "Baba".

SEKİZİNCİ GEÇİŞ

Şeref Uğruna Diz Çökmek

Bunun üzerine Tanios'u bir kenara çektim ve görevimin buyruğuna uyarak ona dedim ki: Düşün, bu savaşta senin işin yok. Dağ'a ister Mısırlılar egemen olsun, ister Osmanlılar, ister Fransızlar İngilizleri bastırsın, ister İngilizler Fransızları, senin için bir şey değişmiş olmaz.

Ama onun tek cevabı, "Babamı öldürdüler!" oldu.

Papaz Jeremy Stolton'un Günlüğü Yıl 1840

I

Emir, yüreği yaralı şeyhin gitmesine niçin izin vermişti? Bu bir ihmal olamazdı; merhamet hiç olamazdı.

"Oğlunun ölüsüne ağlaması gerek," demişti yine de yaşlı hükümdar.

Sonra uzun, çok uzun kirpikleri, görünmez bir örümceğin ayakları gibi titremeye başlamıştı.

Şeyh Kfaryabda'ya döndüğünde, Raad için, Dağ'ın o güne kadar görmediği bir cenaze töreni düzenlenmesini emretti. Basit bir teselliydi bu; ama oğluna karşı, soyuna karşı görev duygusu hissediyordu, son kez saygı gösterilsin, emire karşı da son bir meydan okuma olsun istiyordu.

"Göreceksiniz, insanlar bütün köylerden akın akın gelecek. En soylusundan en yoksuluna kadar her biri gelip üzüntüsünü, haklı öfkelerini ve zorbaya duydukları nefreti dile getirecektir."

Ama şeyhi vazgeçirmeyi başardılar. Köylüler birbirine danıştı ve her zaman olduğu gibi endişelerini dile getirmek üzere papazı şatoya yolladılar.

"Şeyhimiz, emirin kendisini niçin esirgediğini hiç düşünmedi mi?"

"Beytüddin'den ayrıldığımdan beri ben de bunu düşünüyorum. Ama bir cevap bulamadım."

"Ya zorbanın istediği tam da şeyhimizin bütün sadık dost-ları, bütün muhalifleri, bu işlerin değişmesini isteyenleri toplamasıysa? Bütün bu insanlar Kfaryabda'ya gelecekler ve arala-

ma da emirin hafiyeleri sızacak. Onların adlarını öğrenecekler, konuşmalarını hatırlayacaklar, sonraki günlerde de dostlarının birbiri ardına susturulacak."

"Belki de hakkın var *Baba*. Ama oğlumu, köpek gömer gibi alelacele gömemem ya?"

"Köpek gibi değil şeyhim, sadece Yaradan'ın adaletine ve Diriliş'e inanan bir mümin gibi."

"Sözlerin içimi rahatlattı. Sen din adına konuşuyorsun, ama akıl adına da konuşuyorsun. Ama eğer yasımızı bile sevdiklerimizle paylaşamayacaksak, emir için ne büyük bir zafer bu!"

"Hayır şeyhim, emir bile olsa bunu yapamaz. Bütün köylere, buraya kadar kalkıp gelmeden bizimle aynı zamanda dua etmeleri için haber yollayabiliriz. Böylece emirin eline koz vermeden herkes bize olan sevgisini göstermiş olur."

Yine de cenaze günü, yalnızca köy halkı toplanacakken Sa-id Bey'in geldiği görüldü. *Dağlılar Tarihçesi* şöyle demektedir: "Sahleyn derebeyi bir süre önce düşmüştü, ama yine de büyük oğlu Kahtan Bey'in koluna yaslanarak bu yolculuğu yapmaya karar vermişti."

"Şeyh Francis pek çok iostundan, sıkıntıya girmemeleri için bu koşullarda gelmemelerini istedi. Bu onun soyluluğu ve onurudur. Benim onurum ise, her şeye karşı gelmemi emretti bana!"

Dağlılar Tarihçesi şunu saptamaktadır: "Bu sözler onun hayatına mal olacak ve köyümüz yeniden büyük acılar çekecekti."

İki yaşlı şef, ayakta, omuz omuza duruyordu. Son kez bir aradaydılar. Raad'ın mezar başında *Baba* Butros uzun bir dua okudu. Duanın arasına, Tanrı katında suçu affedilsin diye Geri-os için de bir cümle sokuşturdu. Kâhyanın cesedi alınamamıştı; bildiğim kadıyla, hiç mezarı olmadı.

Aradan iki hafta geçmemişti ki, ciddi bir Mısır birliğiyle birlikte emirin askerleri, düşman kalesini ele geçirir gibi, şafak vaktinde Kfaryabda'yı dört bir yandan istila ettiler. Askerler Belâta'ya, yan yollara, köyün girişlerine yayıldılar ve çadırlarını şatonun çevresinde kurdular. Başlarında Adil Efer 'i vardı ama Emir'in gönderdiği Selim Hoca da yanındaydı.

iki adam şeyhi görmek istediklerini söylediler. Şeyh de hemen dairesine kapandı ve onlara, eğer yasına en ufak bir saygılan varsa kırk günden önce gelip rahatsız etmemelerini söyledi. Ancak kapisını kırarak onu "zorba"nm gönderdiği bir haberi dinlemeye zorladılar. Zorba ona, patriğin ordusu için adam sağlamlasını istediğini hatırlatıyor ve hazır olup olmadığını soruyordu. Şeyh istifini bozmadan cevap verdi:

"Kırk gün sonra gelin, o zaman konuşuruz."

Ama onlar provokasyon yaratmaya ve aldıkları görevi yerine getirmeye gelmişlerdi. Selim, şatoda sözümüne tartışırken, adamları da ev ev dolaşp köylüleri Belâta'da toplanmaya, bir bildiriye dinlemeye çağınıyorlardı.

Köylüler toplanmaya başladılar, kuşkulu ama meraklıydılar. Meydan, kilise okulunun bahçesinden kahvenin kemerlerine kadar yavaş yavaş doluyordu. Kaygısız yumurcaklar, ellerini havuzun buzlu sularına daldırıp çıkartmaya devam ediyorlardı. Tabii ana babalarından birer tokat yiyene dek...

Yukerda, şeyhin dairesinde, Adil Efendi kapının yanında, ayakta, suskun, kollarını kavuşturmuş duruyordu. Selim ise, ev sahibini, avını sarsalamaya devam ediyordu:

"Kfaryabda erkekleri cengâverlikleriyle bilinir. Orduya katıldıklarında emirimiz onlara uygun bir görev düşünüyor."

Nasıl bir görev olduğunun sorulmasını bekliyordu belki de ama şeyh susuyor, onun konuşmasına izin veriyordu.

"Sahleynliler gittikçe azıtıyor. Daha dün müttefiklerimizin kol kuvvetlerine bir tuzak kumuşlar ve üç askeri yaralamışlar. Onlara örnek bir ceza vermenin tam zamanı."

"Siz adamlarımı Said Bey'in adamlarının üzerine mi sürmek istiyorsunuz?"

"Sizin adamları biz mi süreceğiz, Şeyh Francis? Asla! Kfaryabda' nm gelenekleri vardır. Onların başında siz olacaksınız, başkası değil! Onları daima savaşa siz götürüyor musunuz?"

Hafiyelerin başının yaptığı işten büyük zevk aldığı belliydi. Elinde bir mızrakla, yaralı hayvanın etini yavaş yavaş deşip duruyordu. Şeyh bir an odasının kapısına göz attı. On kadar asker, silahlarını kuşanmış beklemekteydi. İşkencecisine döndü, küçümseyerek iç çekti:

"Git efendine de ki, Said Bey'in ailesiyle benimki arasında asla kan dökülmemiştir ve ben sağ kaldıkça da dökülmeyecek-tir. Buna karşılık, senin emirlele benim aramda artık masum oğlumun kanı var. Öcü gerektiği gibi alınacaktır. Efendin bugün kudretinin zirvesinde olduğunu sanıyor, ama en yüksek dağlar en derin vadilere bakar. Şimdi, içinizden birinde ufak da olsa bir haysiyet kırıntısı kalmışsa, odamdan çıkın ve şatomu terk edin!"

"Bu şato artık senin değil," dedi Selim, gözlerini yerden ayırmayarak. "El koyma emri aldım."

Adil Efendi kapının kanadını açarak sabırsızlanmakta olan adamlarını içeri aldı.

Birkaç dakika sonra Şeyh Francis gözleri bağlı ve elleri arkadan kenetlenmiş olarak, kollarından tutan iki askerin arasında şatonun merdivenlerinden çeşmeye doğru iniyordu. Başını açtı. Hafifçe dökük tepesinin etrafında dikili gümüş saç telleri görülüyordu. Ama, otoritesinin son kalıntısı olan sarmal, elma yeşili yeleği hâlâ üzerindeydi.

Köy halkı oradaydı, sessiz, kımıltısız duruyordu. Yaşlı adamın adımlarının ritminde nefes alıp veriyor, bir basamakta ayağı kayıp da doğrultulduğunda hep beraber sığınıyorlardı.

Sonra Selim askerlere durmalarını ve şeyhi yere oturtmalarını işaret etti. Adil Efendi ile birlikte gelip esirlerinin tam önünde durdular. Kalabalık artık onu göremiyordu.

Bunun üzerine, emirin adamı şu söylevi çekti:

"Kfaryabdağlar,

Ne bu şeyhin, ne atalarının ne de evlatlarının sizlere, kanlarınızın namusuna, ortaklık haklarına en ufak bir saygısı olmadı. Vergi toplama bahanesiyle haksız yere topladıkları paraları bu şatodaki sefih ve kokuşmuş yaşamları için kullandılar.

Ama arkamda, yerde gördüğünüz bu adam daha da kötüsünü yaptı.

Sapkınlıkla itifaka girdi, muhterem bir patriğin ölümünden sorumlu oldu ve bu köy ile köy halkının üzerini Tanrı'nın ve yetkililerin gazabını çekti.

Size, derebeylik çağının kapandığını haber vermeye geldim. Evet, artık kibirlili bir adamın bütün kadınları ve genç kızları suiistimal ettiği günler geride kaldı.

Bu köy artık şeyhin malı değil. Burada oturanlara ait. Dere-beyinin bütün mallarına, bugünden itibaren sizin adınıza el konuldu ve burada, aramızda bulunan *Hoca* Rukoz Efendi'ye emanet edildi. Hepinizin iyiliği doğrultusunda bundan böyle o yönetecek."

Eski kâhya bir süredir oradaydı. At sırtında, çevresinde korumalarıyla, kalabalıktan biraz uzak duruyordu. Herkes bir an ona doğru döndü. O da eliyle gür sakalını sıvazladı ve hafifçe gülümsedi. Selim ise sözlerini şöyle bağlamaktaydı:

"Bugün Yüce Tanrı'nın iradesiyle, sevgili emirimizin dirayetiyle ve şanlı müttefiklerimizin desteğiyle bu memleketin tarihinde bir sayfa kapandı. Aşağılık derebeyi yerde. Halk sevinç içinde."

Halk sessiz kaldı; bütün konuşma boyunca. Şeyh kadar sessiz. Bir adam, yalnızca bir kişi sevinç çığlığı attı ama hemen ardından pişman oldu. Nadir'di bu. Muhtemeldir ki Selim'in konuşmasının sonuna doğru alana gelmişti. Ve "kendi" Fransız Devrimi'ni anımsamış olacak ki, "Kahr olsun Ayrıcalıklar!" diye bağırıyordu yalnızca.

Yüzlerce öfkeli bakış ona doğru döndü. Adil Efendi ile askerlerinin, Rukoz ile muhafızlarının ve emirin danışmanının varlığına karşın katırcı korkudan titredi. Aynı gün Kfaryab-da'dan ayrıldı ve bir daha ayak basmamaya ant içti.

Bu istisna dışında, bu özgürlük ilanına eşlik ettiği ileri sürülen sevincin izi kalabalıktan hiç kimsede görülmedi. Erkeklerle kadınların yanaklarından yaşlar süzülüyordu. Bunlar sevinç gözyaşları değildi. Mısırlı askerler

birbirlerine anlamadan bakıyorlardı. Selim, tüm bu nankörlere tehditkâr bakışlar fırlatıyordu.

Şeyhi zorla ayağa kaldırıp uzağa sürüklediklerinde, sanki sevilen birinin cenazesindeymiş gibi ağlamalar, dualar, inlemeler işitildi. Ağlayan kadınlar arasında şeyhin tanıyıp bıraktığı nice kadın olduğu gibi, onun aşırı tavrılarından kurtulmak için türlü kumazlığa başvurmuş olanlar da vardı. Ama hepsi ağlıyordu. Kilisenin yanında duran, siyahlar içindeki, feleğin onca sillesine rağmen hâlâ güzel ve endamı yerinde Lamia hepsinden çok ağlıyordu.

Aniden kilisenin çanı işitildi. Bir kere vurdu. Bir sessizlik. Bir kere daha vurdu, daha sesli, kükrème gibi yayıldı. Komşu dağlar sesi yankılandırıyordu. İkincinin sesi henüz kulaklardayken bir üçüncü vuruş işitildi. İpi çeken, koyveren, yeniden çeken, tutan ve tekrar çeken eller *huriye* kadının sarsılmaz elleriydi.

Bir an şaşırıp kalan askerler, yeniden yürümeye başlamışlardı. Ortalarında ilerleyen şeyh, elinden geldiğince dik yürüyordu.

O tarihlerde köyümde meydana gelen büyük sosyal devrimi böyle tanımlamak istemezdim. Ama benim kaynaklarımı bunu böyle kaydetmiştir. Yaşlıların hafızasında da böyle kalmıştır.

Belki olayları, benden öncekilerin yaptıkları gibi biraz süsleyip püslemem gerekirdi. Böyle yapsaydım elbette saygınlık kazanırdım. Ama o zaman da hikâyemin gerisi anlaşılmaz olurdu.

||

Bu törenin ertesini günü Rukoz, görkemli malikânesini, kendisine artık dar gelen ve yakışmayan bir giysiymiş gibi, terk etti ve kızı, muhafızları, korkulan ve soysuzluklarıyla birlikte şatoya gelip yerleşti. Ayrıca, gezgin bir Venedikli ressamı yaptırdığı kendi portresini de getirmişti. Bu portreyi, Sütunlu Salon'a şeyhin soyağacının bulunduğu panoyu kaldırarak astırdı. Portrenin kendisine çok benzediği söylenir. Şu farkla ki, tablodaki yüzünde çiçek bozuğunun izi yoktu.

Esma, geçmişte şeyhin kansının yaşadığı odaya yerleştirilmişti. Oradan ender olarak çıkıyordu. Şato kâhyasının yaşadığı, yıllar önce de Rukoz'un oturmuş olduğu kanada gelince, boş kaldı. Lamia hâlâ ablası *huriye* kadının yanında kalmaya devam ediyordu. Ortalıkta hiç görünmüyordu. En fazla pazar günleri kiliseye gidiyor, ayın eşyasının bulunduğu yere uğruyordu. Müminlerin tatlılıkla baktıkları ama kendisi artık bak-mıyormuş gibi görünen ince, siyah silüet...

"Laima hiç vicdan azabı çekmiyor muydu?" diye sordum bir gün yaşlı Cebrail'e.

Gözlerini kırıştırdı, sanki sorunun anlamını anlamamış gibiydi. "Gerek sen, gerek köyün bütün ihtiyarları, onun bir eylül öğleden sonrası şeyhin odasında şeytana uyduğunu ve bu kabahatinin köye üst üste felaket getirdiğini ima edip durdunuz. Yine de Tanios'un annesinden ne zaman söz etseniz, o hep masumiyet, güzellik ve zarafet oldu, 'masum kuzucuk'tu, onu asla suçlu bulmadınız ve onun vicdan azabından asla söz etmiyorsunuz."

Cebrail sanki benim öfkemden hoşnut kalmış gibiydi. Sanki Cebrail'i o kadının namusunu savunmaya mecbur etmek bir ayrıcalıklıymış gibi! Eski kerpiç evinin salonunda oturuyorduk. Elimden tutup beni dışarı, ortasında o günlerden kalma bir dut ağacının bulunduğu bir terasa çıkardı.

"Gözlerini Dağ'ımızda gezdir. Yumuşak inişleri, gizemli vadileri, mağaraları, kayaları, mis kokulu soluğu ve giysisinin değişken renkleri... Bir kadın kadar güzel. Lamia kadar güzel. Ve o da güzelliğini bir çileymiş gibi taşıyor.

Göz dikilen, ırzına geçilen, itilip kakılan, çoğu kez elde edilen, kimi kez sevilen ve seven. Yüzyılların gözüyle baktığında, zina, namus, piçlik ne anlama gelir? Bunlar doğumanın kumazlıkları!

Lamia'nın saklanıp kalmasını mı yeğledin? Rukoz'un döneminde gizli yaşadı. O günlerde köyümüz tersine dönmüş bir sıklamden gibiydi; çiçeği toprağa gömülü, soğanının çamurlu kılları gökyüzüne dönük."

"Kıllı soğan"... Rukoz'un adı anıldığında köyümdeki yaşlıların aklına gelen benzetmelerin en az acımasız, en az kaba olanı buydu. Bu nefreti hak etmediği söylenemez elbette. Yine de bana zaman zaman aşırı geldiği oldu. Bu adamda iğrenç bir yön elbette vardı ama, dokunaklı bir yan da vardı. Kumar ya da cimrilik başkaları için neyse onun için de ihtiras oydu; yani kendisine de acı veren ama vazgeçemediği bir kusur. Tanios'a ihanet ettiği gün işlediği günah, sevdiği bir varlıktan çaldığı parayı har vurup harman savuran bir kumarbazın günahına denk mi sayılmalıdır? İş buraya dek vardırıcağım değilim. Ancak bana öyle geliyor ki delikanlıya büyük ihtimam gösterdiği sırada bunu soğuk bir hesap gereği yapmamıştı sadece, Tanios tarafından sevildiğini ve hayranlık duyulduğunu hissetmeye delice bir arzu da duyuyor olmalıydı.

Bu huyunu belirtme nedenim onu aklamak için değil -çünkü bulunduğu yerde buna ihtiyacı yoktu- ama yönettiği köylülere de aynı biçimde davranacağı içindi.

Düşmüş rakibinin malikânesinin kendisine verilmesini sağlamak için elbette entrikaları, kumpasları, bahşişleri arttırmıştı. Ama yıllardır beklediği ve tasarladığı bu rövanşın tadını çıkaramamıştı. Aşağılanan efendilerinin manzarası karşısında ağlayan bu insanlar yüzünden, Esma'nın babası o gün kibirli görünmüş ama kınılmıştı. Ve bu kalabalığın sevgisini bir an önce ve her yola başvurarak kazanmaya art içmişti.

Feodal kibrin simgesi olan el öpmeyi kaldırmıştı. Sonra da köylülere, yıl sonuna kadar tek bir kuruş istemeyeceğini bildirmişti: "Son mevsimlerin güçlüklerinden sonra kendilerine gelmeleri için zaman tanımak"tı amacı. Vergi ödemek gerektiğinde de kendi parasından ödeyecekti.

Aynı zamanda yıkılma tehdidi altındaki kilisenin çanını onartmaya ve çeşmenin yalağını temizletmeye de karar vermişti. Ayrıca köyden her geçişinde, onu gördüklerine sevinirler ve alkışları ümidiyle, para dağıtmayı alışkanlık haline getirmişti. Nafile! İnsanlar parayı almak için yere eğiliyor, sonra da arkalarını dönüp gidiyorlardı.

Rukoz şatoya gelip yerleştiğinin haftasında, kilisedeki pazar ayinine gitti. O güne kadar şeyhin oturduğu üstü halı kaplı koltuğa oturma hakkını kendinde görüyordu. Koltuk yok olmuştu ama. Papazın marifetiydi bu. Papaz o günkü vaazına konu olarak İncil'deki şu sözleri seçmişti: "Zenginlerin Tanrı katma ermesi, devenin iğne deliğinden geçmesinden çok daha zordur."

Takma bir adın ikinci bir vaftiz sayıldığı bu köyde, bu sözler anında etkisini gösterdi... ama benim sandığım etki değildi bu. Rukoz'a "deve" denmedi -bu hayvanlar fazlasıyla sevilir, sadakatlerine, dirençlerine, huylarına ve yararlılıklarına pek kıymet verilir-, şatoya -daha önce belirttiğim gibi- "iğne" adı takıldı.

Gerçek bir fıkrâ heyelanının, çoğunlukla acımasız, ateşli bir sürü fıkrânın dökülen ilk taş parçası bu oldu.

Cebrail'in hâlâ pek hoşlanarak ömek olsun diye anlattıklarından biri de şudur: "Köylülerden biri Rukoz'un huzuruna çıkar ve portresini bir günlüğüne ödünç vermesini rica eder. Eski kâhya, köylünün bu portreyle çok kısa sürede servet yapacağını duyunca göğsü kabandır.

"Nasıl?" diye sorar.

"Duvara asacağım, önünden geçen köylülerden de para alacağım."

"Para mı alacaksın?"

"Bir küfüre üç kuruş, bir tükürüğe altı kuruş." Rukoz kendisine karşı uydurulmaya çalışılanlara öyle öfkelenmişti ve bu duruma herkesin maskarası olacak şekilde öyle bir tepki gösterdi ki, bu tepkisi aleyhinde uydurulanlardan daha fazla zarar verdi ona. Gerçekten de bu fıkraların kendiliğinden

doğmadığına, fesatçıların her akşam bir evde toplanıp ertesi gün yayılacak fikrayı kararlaştırdıklarına iyice inanmıştı. Hatta aralarında bir de kılık değiştirmiş İngiliz casusu bulunduğuna da inanıyordu. *Hoca*, adamlarından, köye dağılıp ne pahasına olursa olsun bu "fikra atölyesi"ni bulmalarını istedi.

Bunun da Rukoz'un düşmanlarınca uydurulmuş yüzlerce fikradan biri olduğuna, gerçeğe en yakını ise asla olmadığına yemin edebilirdim, ama Rukoz'a pek o kadar düşmanlık beslemeyen Nadir de bu olayı tartışmasız kesinlikte bir olgu olarak aktarmaktadır:

"Dalkavukluklarıyla şeyhi kaprisli bir zorba yapmışlardı; düşmanca tavırlarıyla da onun halefini delirtmişlerdi.

"Oysa onun tek muradı hoşlarına gitmek, kendini affettirmekti; ağızlarından tek bir minnet sözü duyabilmek için bütün servetini vermeye hazırdı.

"Geceleri fikra atölyesini yakalama peşinde sonunda ayyaş olup çıktı; onların kahkahaları ise ışksız evlerin her birinden yayılıyordu."

"Ben köyden, onların kahkahalarıyla gülmemek için çıktım; ama günün birinde onların gözyaşlarıyla ağlayacağım."

Köyümdekilerin, yöneticilerine karşı tavırlarında yoldan çıkaran bir şey olduğu doğrudur. Bazılarıyla özdeşleşirler, bazıları reddederler. Meşru ve gayri meşru yöneticilerden söz etmek sorunun yerini değiştirmek olur yalnızca. Onların gözünde meşruiyeti sağlayan şey süre değildir; reddettikleri şey de yenilik değildir. Şeyh söz konusu olduğunda onu kendilerinden biri olarak görüyorlardı, şeyhin onların arzularına, korkularına, öfkelerine göre davrandığını -onları da kendininkilere boyun eğdirdiğini düşünüyorlardı. Rakibi ise paşalara, subaylara, emire itaat ediyordu... Rukoz onlara bütün servetini dağıtabilirdi, onlar da bu serveti parmak uçlarıyla tutarlardı ve aynı parmaklarla ona küçültücü bir işaret yaparlardı.

Zaten eski kâhya onların kuşularının en kötüsünü doğru çıkaracaktı. Şeyhten daha yumuşak davransın diye atamamış mıydı onu efendileri? Kısacık üç haftalık soluklanmadan sonra ortakları gelip, deyim yerindeyse, diyeti ödemesini istediler.

Şeyh, Sahleyn'e saldırmak istememişti. Rukoz yapacağına söz vermişti. Adil Efendi gelip sözünü tutmasını istedi. Kfar-yabda'nın yeni efendisi, yönettiklerinin aklını çelme umudunu henüz bütünüyle yitirmiş değildi ve eğer onlardan komşu köye karşı dövüşmelerini isteyecek olursa ebediyen gözden düşeceğini biliyordu. Bu yüzden subayla arasında şu tatsız konuşma geçti.

"Bu toprakları yeni ele aldım, bırakın da iktidarımı sağ-lamlaştırayım," diye yalvardı Rukoz. "Senin iktidarı biziz!"

"Dağ köylerinde hesaplaşma bir kez başladı mı kuşaktan kuşağa sürer... artık onları hiçbir şey durduramaz..."

Subay, Keşiş İlyas'ın erdemli kalemle aktarıldığı şekliyle, şu sözlerle girmişti araya:

"Eğer bir genelev patronunu görmeye gidiyorsam, bakireliğin meziyetleri üzerine söylev çekmesini dinlemek için değildir!"

Sonra da şunları eklemişti:

"Yalnız şafak vakti adamlarıyla burada olacağım. Sende kahve bile içmeyeceğiz. Sen dışarda olacaksın, yanında da toplayabildiğin köylüler olacak. Onları sayar, ona göre de senin kaderin hakkında bir karara varırız."

Dağlılar Tarihçesi'nde gerisi şöyle anlatılıyor: "Hepsinden daha uğursuz olan o günün şafağında Adil Efendi köye kırk atlı ve üç kat fazla sayıda piyadeyle gelmişti. Şatoya çıktılar. Rukoz onları avluda bekliyordu. Çevresinde, kendi muhafızlarından, gıcır gıcır silahlı otuz süvari vardı. Subay: 'Bunları tanıyorum,' dedi. 'Diğerleri nerde?'

Bunun üzerine Rukoz, para karşılığı toparlayabildiği on adamı belirtti (ardından da içlerinden altısının adını verdi). 'Cengâverliğiyle ünlü bu köyden bula bula bu kadar mı adam bulabilirdin?' diye şaşırtdı subayı.

Sahleynlilerle işini bitirdikten sonra burada da önlemler alacağına ant içti. Sonra askerlerine, Rukoz'un adamlarını da peşine takarak çam ormanlarında ilerleme emri verdi.

Sahleyn'e vardıklarında, Said Bey'in muhafızlarını kolaylıkla silahsızlandırdılar ve sekizini öldürdüler. Sonra da sarayına girerek kılıçlarını konuşturdular. Sahleyn'in efendisi başından ciddi biçimde yara aldı ve üç gün sonra da öldü. Büyük oğlu Kahtan Bey'i iyice dövüp öldü diye bıraktılar, ama ileride göreceğimiz gibi iyileşti. Köy yağmalandı, rastladıkları erkekleri öldürdüler, kadınları aşığıldılar. Yirmi altı ölü verildi. Bey de bunlar arasındaydı. İyi bir insandı. Dürziler kadar Hıristiyanlar da severdi onu. Tanrı onun ruhunu yanına kabul etsin! Nifak tohumu ekenler sonsuza dek lanetlensin!"

Dönüş yolunda, Rukoz'un kaygılarını subaya tekrar aktardığı söylenir.

"Yaptığımız şey Dağ'ı yüz yıl kavuracak cinsten."

Subay da şu cevabı vermiş:

"Sizler buradaki iki akrep soyusunuz. Soylarınız kuruyana dek birbirinizi sokarsanız dünya huzura kavuşur." Sonra da şunu eklemiştir:

"Yolumuzun önüne bu kahrolası Dağ çıkmıyorsa paşamız şimdi İstanbul'da sultanı."

"Tanrı isterse o gün de gelir!"

Görünüşe bakılırsa Tanrı bunu istemiyordu ya da artık istemiyordu. Subay da bunun bilincindeydi. Subayın bu kül yutmaz hali Rukoz'u endişelendiriyordu. Esmâ'nın babası işgal ordusuna hizmet etmeye hazır, yeter ki bu ordu muzaffer olsun! Şayet yanın Mısırlılar Dağ'dan çekilecek olsa, Adil Efendi Gazze'de ya da Assuan'da vali olurdu, ama ya Rukoz, Rukoz ne olurdu? İşte o gün fazla ileri gittiğini, özellikle şu Sahleyn seferi yüzünden asla bağışlanmayacağını anladı.

Yine de şu an için hamileriyle iyi ilişkilerini korumak zorundaydı.

"Adil Efendi, zaferi kutlamak ve kahramanca dövüşen askerlerinizi ödüllendirmek için bu akşam şatoda bir şenlik düzenleyeceğim."

"Askerlerim sarhoş olup da kendilerini öldürsünler diye mi?"

"Tanrı korusun! Kim onlara saldırmaya cesaret edebilir?"¹ "Askerlerimden bir tekine bile bir damla rakı verecek olur-' san, seni ihanet suçundan astırım."

"Efendi, dost olduğumuzu sanmıştım."

"Dost edinecek vaktim yok. Zaten bu Dağ'da bizlere hiçbir zaman dost olmadı. Ne insanlar, ne hayvanlar, ne ağaçlar, ne kayalar! Her şey bize düşman, her şey punduna getirmek için bizi kolluyor.

Şimdi beni iyi dinle Rukoz! Ben bir askerim ve bildiğim tek . şey, ya itaat ya da ölümdür. Sen hangisini seçersin?" "Emret, itaat ederim."

"Bu akşam adamların dinlenecekler. Köy dışında, çadırlarında. Yanın ise ev ev dolaşarak bütün halkı silahsızlandıracağız."

"Bu adamlar sizin kötülüğünüzü istemiyorlar."

"Sana söyledim, bunlar akrep, ancak iğnelerini ve zehirlerini alırsam rahat hissederim kendimi. Her evden bir silah alacaksınız."

"Ya silahı olmayanlar?"

"Paşamız bu Dağ'daki her evde ateşli bir silah olduğunu söyledi. Yalan söylediğini mi düşünüyorsunuz?" "Hayır, mutlaka doğrudur."

Ertesi sabah, şafakla birlikte Rukoz'un adamları, Adil Efendi' nin askerlerinin yakın gözetimi altında, köyün evlerinde arama yapmaya giriştiler. Girdikleri ilk ev, berber Rufayel'in Belâ-ta yakınındaki eviydi.

Kapısını çalıp silahlarını teslim etmesi istendiğinde, berber bu durumla eğlenerek, "Tıraş bıçaklarımdan başka silahım yok. Birini getireyim size," dedi.

Rukoz'un adamları içeri girip arama yapmak istediler ama Mısırlı bir subayın yanında duran efendileri, Rufayel'le konuş-

mak için çağırtd. Çevredeki insanlar pencerelere ya da çatılara çıkmış, gözleri kulakları kırıştıydı.

"Rufayel, bir tüfeğin olduğunu biliyorum, git getir, yoksa pişman olursun."

"Anamın naaşı üzerine yemin ederim ki bende silah yok," dedi berber. "Adamların arayabilirler."

"Eğer onlar aramaya başlarsa ne evinde, ne dükkânında taş taş üstünde kalır. Bahçedeki otların, kümesindeki horozun bile altını ararlar. Hatta kannın eteklerinin altını bile... Anladın mı? Yoksa bütün bunları kendi gözleriyle görmek mi istiyorsun?"

Adam artık korkmaya başlamıştı.

"Bir tüfek için, hem de kullanmayı bile bilmediğim bir tüfek için bütün bunların olmasına izin vereceğimi mi sanıyorsun? Anamın mezarı üstüne yemin ettim, bana inanmanız için daha başka nasıl yemin edeyim?"

"Efendimiz Mısır paşası, Dağ'daki her evde bir silah vardır, dedi. Sence yalan mı söylemiş?"

"Tövbe! Demişse, kesinlikle doğrudur."

"Öyleyse dinle beni. Biz evleri dolaşmaya devam edeceğiz. On beş dakika sonra senin evinden tekrar geçeceğiz. Bu arada düşünürsün."

Adam anlamıyordu. Bunun üzerine Rukoz, öğüdünden etraftaki herkes de yararlanabilsin diye yüksek sesle ona bağırdı:

"Silahın yoksa eğer, satın alıp teslim et. Seni rahat bırakın."

Etraftakiler gülüşüyordu, erkekler alçak sesle, kadınlar daha yürekli bir sesle. Rukoz sınıtmakla yetindi. Köylülerin dediği gibi, onun "ar damarı çatlamıştı." Kiralık katillerinden biri berbere yaklaştı ve tüfeğini satmayı önerdi. İki yüz kuruş.

"Cephanesiz ver bari," dedi Rufayel. "Şeytana uyup da birine sıkımsamı engellersin!"

Berber evine girdi. İstenen parayla geri döndü ve kuruşu kuruşuna ödedi. Satıcı, parayı sayarken tüfeği Rufayel'in eline tutuşturdu. Sonra başını salladı, tüfeği geri aldı ve duyurdu:

"Tamam, bu evde bir silaha el koyduk."

Köyün silahsızlandırılması öyle kârlı oldu ki, ertesi günler komşu köylerde ve hatta Deyrûn'da, en zengin tüccar evlerinde de benzer bir toplamaya giriştiler.

Bazı erkekler yine de ne silahlarını ne de paralarını vermek istemişti. Onlara *firariye*, "âsi" dendi. O gün, aramaların Belâta taraflarında başladığını duyunca tüfeklerini, palalarını ve erzaklarını alıp ormanlık tepelerin içlerine girmişlerdi. Evlerinde ise yalnızca kanlarını, dokuz yaşından küçük oğullarını ve sakatlan bırakmışlardı. Buna da *Yevtnul firariye* dendi.

Kaç kişiydiler? Sadece Kfaryabda'da altmışın üzerindeydi-ler. Komşu köylerden de bir o kadar vardı. Bir süre sonra, daha önce Sahleyn'den kaçmış olanlarla buluştular. Hatta içlerinden bazıları çok önceleri kaçmıştı. Ertesi günlerde Deyrûn'dan ve civar köylerden daha başkaları da onlara katıldı. Birbirlerine yardım edeceklerine söz verdiler. Ama her biri kendi liderini izlemekteydi.

Aynı dönemde, buna benzer durumlar Dağ'ın çeşitli yerlerinde meydana geldi. Bütün âsiler aynı koşullarda kaçmamışlardı ama sebep aynıydı: Mısır birliklerinin varlığı vergiler yüzünden, zorla asker toplama yüzünden, halk silahsızlandırıldığından onlara ağır geliyordu.

Bir süre sonra âsilere İngiliz ve Osmanlı casusları yanaştı – durum sağlaştırmıştı. Casuslar onlara, paşanın birliklerine ve müttefiki emire dünyayı dar etmek için silah, cephane, para ve hatta cesaret verdiler. Büyük devletlerin onları Mısırlılar karşısında uzun süre yalnız bırakmayacaklarına dair güvence verdiler.

Zaman zaman bir İngiliz filosunun gelmesinin eli kulağında olduğuna dair dedikodular yayıldığı oluyordu. Ve Dağ'daki âsiler, büyük bir ümitle, ellerini gözlerine siper edip denizi dikkatle inceliyorlardı.

|||

Tanios köyünden, zindancılarından ya da köydeki âsilerden haber alamayalı aylar olmuştu. Ama Doğu'daki sarsıntılar Londra'daki, Paris'teki, Viyana'daki bütün sohbetleri olduğu kadar Kahire ya da İstanbul'daki sohbetleri de beslemekte gecikmeyecekti. Elbette Magosa'da, handa, çarşılarda, Rum kahvesinde de asıl sohbet konusu buydu... Nihai mücadele sanki başlamış gibiydi. Ve Lord Ponsonby'nin öngördüğü gibi de Dağ'da, aynı zamanda da Dağ'ın hâkim olduğu, Cübeyl ile Sur arasındaki kıyı bölgelerinde cereyan ediyordu...

Avrupa devletleri, sonunda Mısır hıdivinin emellerine son vermek üzere topçularını ve birliklerini göndermeye karar vermişti. Hıdivin askerleri zaten yüzlerce âsi çetesi tarafından sürekli hırpalanıyordu.

Delikanlı gönlünün hangi yanda olduğunu biliyordu. Kimi günler denizi aşıp bir silah edinmek ve isyancılarla birlikte savaşmak arzusu duyuyordu. Mısırlılara karşı mı? Ona kalsa, özellikle emire karşı! Hafiyelerinin Gerios'u tongaya düşürüp idama götürdüğü adama karşı! Namlusunu özellikle Fehim ile Selim'e doğrultmak isterdi. Evet, bunu hayal ediyor ve yumruklarını sıkıyordu. İpte sallanan Gerios'un görüntüsü geliyordu gözlerinin önüne. Hayal uyanıker görülen kâbusa, öfke tiksintiye dönüşüyordu. An geçiyor, savaşma isteğini yitiriveriyordu. Yola çıkmaktan başka düşüncesi yoktu. Ama diğer istikamete doğru... Batıya doğru. Cenova'ya, Marsilya'ya, Bris-to'le. Ve daha da öteye, Amerika'ya!

Tanios, iki dünya arasında mıydı? Daha ziyade iki intikam arasındaydı. Biri kanın, diğeri küçümsenmenin intikamı! Sıkıntı içinde arada kalmış olan Tanios, olduğu yerde, Magosa'da, Thamar'ın yanında kalıyordu. Düşleri ve bedenleri birbirine dolanmıştı. Thamar, yitirdiği yolların, şaşkınlığının yoldaşı, yabancı kız kardeşi!

Bir yandan da Rahip Stolton'un dönüşünü kolluyordu Tanios. Ama ancak yaz başında, Bay Hovsepyan aracılığıyla ondan bir haber alabildi. Tanios'u görmek üzere mutlaka Kıbrıs'a geleceğini bildiriyordu peder. Adaya üç ay sonra gelebildi. Li-masol'a geldi. Hovsepyan'ın haberdar ettiği Tanios papazı bulmaya gitti. 1840 yılının 15 Ekimiydi. Uç hafta sonra Tanios-keşk efsanevi biri oldu. Kısacık bir destanın baş kişisi, bir muammeranın kahramanı!

Önce Limasol'da buluştular. Bir İngiliz tüccarın konutu olan deniz kıyısındaki geniş bir malikânede. Dışardan bakıldığında, tam bir dinginlik vahası! Ama içerisi, bir kervansaray kadar gürültülü patırtılı. Denizciler, köşeli şapkalı subaylar, silahlar, çizmeler, içkiler... Tanios, okuduğu bazı İngiliz piyeslerini hatırlayarak kendini bir an bir tiyatro kulisine, provaların ortasında yanlışlıkla girivermiş sandı.

Onu bir odaya götürdüler. Sigara dumanı içinde ama sakindi. Papaz, oval bir masanın etrafına oturmuş altı kişiyle birlikte oradaydı. İçlerinden birinin yüksek rütbeli bir Osmanlı olduğu belliydi ama hepsi de Avrupalı giysiler içindeydi. Tanios, onların büyük devletlerin yetkili temsilcileri olduklarını anlamakta gecikmedi.

Stolton ayağa kalktı, genç adama doğru koştu, bir baba gibi kucakladı. Diplomatlar, yeni geleni başlarıyla şöyle bir selamladıktan sonra, pipolarından sert sert nefes çekerek, konuşmalarına alçak sesle yeniden başladılar. Biri hariç. O da yüzünde bir gülümsemeyle ayağa kalktı ve elini uzattı.

Tanios'un onu tanınması vakit aldı. Adamın koyu renk, gür ve hafifçe dağınık sakalları vardı. Bu hali şıklığına hiç uymuyordu. Richard Wood! Köydekilerin henüz konsolos değilken "konsolos" adını taktıkları ve o zamandan beri de daha fazlası olmuş. İngiliz politikasının ustası, mahareti ajansı, Dağın "Byron"u, âsilerin görünmez şefi, onların altın, silah ve vaat mühimmatçısı olmuş Richard Wood!

Tanios onu, Kfaryabda'daki şatoya eli kolu armağanlarla gelip kendisine gümüş divit, Raad'a da tüfek armağan ettiği günden beri görmemişti.

"Dört-beş yıl önce karşılaşmıştık."

"Elbette," dedi Tanios nazikçe.

Ama bakışları çetin görüntülerle perdelendi.

"Genç dostumuzun köyüne yaptığım ziyaret, Dağ'daki ilk günlerimin en çarpıcı anısı oldu."

Wood bu sözleri meslektaşlarına ve Fransızca olarak söylemişti. Fransızca konuşmak diplomatlar arasında alışılmış bir şeydi kuşkusuz, ama bu durumda tuhaf geliyordu çünkü orada bulunan Avrupa kuvvetleri arasında temsil edilmeyen yalnızca Fransa'ydı.

Rahip Stolton'un bu adamlar arasında işi ne, diye düşünüyordu Tanios. Niçin onların önünde kabul etmek istemişti kendisini? Oysa bir köşede görüşmeyi ve rahibin durum hakkında onu aydınlatmasını beklemişti Tanios. Ama bahçede dolaşmalarını öneren Wood oldu.

Manzara, sohbetlerine uygundu. Palmiye ağaçları iki düzgün sıra halinde denize kadar uzanıyordu. Çimen yeşili ile mavilik arasında toprak rengi bir hudut yoktu.

"Britanya gemilerinin Beyrut'a vardıklarını biliyorsunuzdur. Her gerek olduğunda kent surlarını topa tutma emri aldılar. Başka gemiler de denize açıldı. Nehrül-Kelb'e doğru gidiyorlar. Britanya, Avusturya ve Osmanlı birlikleri. Hıdiv Mehmet Ali Paşa'nın uyarılarımızı anlayacağını sanmıştık ama onları ciddiye almadığı görülüyor. Yahut, bize karşı koyabileceğini sanıyor. Yaralıyor ama Fransızlar da yardımına koşamayacak."

Wood İngilizce konuşuyordu ama yerel adları Dağlıların şivesiyle telaffuz ediyordu.

"Önce şu andaki askeri harekâttan söz edeyim dedim. Ama sadece bu değil. Avrupa kuvvetlerinin sürdürdüğü harekâtın hukuksal ve diplomatik pek çok yönü var. Bunları aylarca müzakere etmek gerekti. Bu yönlerden biri de sizi ilgilendiriyor Tanios."

Delikanlı, bütün bunların bir düş olmasından ve sonunu göremeden uyanmaktan çekinerek onaylar nitelikte tek bir ses bile çıkartmaya cesaret edemiyordu.

"Bir dönem, üstlendiğimiz görevlerden biri için, söylemeliyim ki en basiti değil elbette, Dağlı bir çocuğun belirli bir yerde belirli bir rol oynamak için bizimle olması gerektiği kararlaştırıldı. Böyle bilmece gibi konuşuyor olduğum için özür dilerim. Denize açıldığımızda daha açık konuşacağımıza söz veriyorum. Burada özellikle söylemek istediğim şey, sizi seçmiş olduğu-muzdur. Dilimizi biliyorsunuz; sonra, rahip de ben de sizi tanıyor ve takdir ediyoruz; üstelik kader sizin Kıbn'ta, bizim yolumuzun üzerinde olmanızı istedi..."

Bir an tereddüt ettiğimi sizden gizleyecek değilim. Patriğin öldürülmesi yüzünden değil, sizin suçsuz olduğunuzu herkes biliyor. Babanıza layık görülen kaddere dolaylı! Sizin yerine getireceğiniz görev, sizin meşru arzunuz doğrultusunda... yani,, bir tür telafi diyelim. Ancak bu görev sırasında kişisel hıncınızı unutmanız gerekecek. Buna söz verebilir misiniz? Verebilirseniz, bizimle gelmeye hazır mısınız?"

Tanios başıyla ve gözleriyle onayladı. Wood da elini sıkarak anlaşmış olduklarını vurguladı. Erkekçe el sıkışarak anlaşmayı mühürlediler.

"Artık size rahibin bazı endişeleri olduğunu söyleyebilirim. Büroya geri döndüğümüzde sizinle baş başa konuşup tam olarak katılmadan önce iyice düşünmenizi isteyecek. Düşündükten sonra da kararınızın aynı kalacağı konusunda bana güvence verebilir misiniz?"

Tanios söylenenleri eğlendirici buldu. İçten bir kahkaha attı. Şeytan İrlandalı da.

"Sizinle geliyorum," dedi sonunda delikanlı. Bunu söylerken de karanna tumturaklı bir hal verebilmek için kahkahasını ve gülümseyişini kesmişti.

"Sevindim. Ama hiç şaşımadığımı söylemeliyim. Dağ'ı ve insanlarını tanımayı öğrendim artık."

"*Courageous* gemisi iki saat içinde demir alacak. Magosa'da yarım bıraktığınız işler ya da ödenecek hesaplarınız varsa bana söyleyin, dostumuz Hovsepyan birini gönderip ödetir."

Tanios'un ne yanına alacağı bir şey vardı ne de borcu. Bütün parasını sürekli kuşağında taşıyordu. Odanın parası da her hafta başı peşin ödeniyordu. Bir tek Thamar! Onunla birlikte gitmeye söz vermişti, ama şimdi ansızın, veda bile edemeden gidiyordu. Ama çevirmen bunu görev edinemezdi.

Delikanlı gelecekte bir gün Magosa'daki hana uğramaya, son kata çıkıp kapıya iki kez vurmaya, ardından iki kere daha vurmaya... kendine söz verdi. Thamar orada olup da kapıyı açar mıydı acaba?

İşte tam o sıralarda, belki de Limasol'daki toplantının yapıldığı gün ya da bir önceki gün, köyümü ve komşu köyleri çevreleyen büyük çam ormanı ile köyün sınırındaki otuz kadar ev yanıp kül oldu. Bir an için şatonun tehlikede olduğu sanıldı ve Rukoz şatoyu boşaltmaya hazırlandı. Ama aniden güneybatı rüzgân çıktı da alevler önceden yanmış topraklara doğru yön değiştirdi.

Bu uğursuz olayın bugüne kalan tek bir tanığı var: Tepenin bir yanında artık hiç ot bitmiyor. Bir de bir tartışmanın kitapları, da ve belleklerde hâlâ mevcut yankıları kaldı.

Köydeki büyük bir yangından, "geçmişte", "çok eski zamanlarda" meydana gelmiş bir yangından bana oldum olası söz ederler. Tanios'un öyküsünü ortaya çıkarmaya çalışırken yangının tarihini ve meydana geliş biçimini öğrendim.

Silah toplama sırasında dağa çıkmış olan Kfaryabdalı bazı gençler, Eylül ayı boyunca köye cesurca baskınlar yapmıştı. Bazı ailelerinden yiyecek almaya gelmişken ikisi üçü de Belâ-ta'da, kilisenin önünde gezinmeye bile cesaret etmişti.

Dağın aşağı yukarı her tarafında Mısır birlikleri artık savunma durumundaydılar, hatta kimi zaman bozguna uğrayıp kaçıyorlardı. Ancak Kfaryabda ve çevresinde, komutan Adil Efendi dizginleri elinde tutmayı başarmıştı. Asilerin hesabını görmeye kararlıydı. Askerleri ormana daldılar. Gerillalar, ormanın en sık yerinde birkaç el silah atınca birlik oraya doğru koştu.

Âsiler on beş kişi kadardı. Çeşitli noktalarda mevzilenmiş-lerdi ve aralarında anlaşmış oldukları bir işaretle bütün çıkışları kesecek şekilde pek çok yeri ateşe vermişlerdi. Alevler kuru çalılıkları yakarak hızla yayılmış ve ağaçları sarmıştı. Pusu gündüz vakti kurulduğundan, askerlerin alevleri görmesi vakit almıştı. Bir tuzağa düşürüldüklerini anladıklarında çoktan alevlerden bir duvarla çepeçevre sarılmışlardı.

Yangın hem ormanın içlerine doğru yayılıp askeri birliğin etrafındaki kısırları daraltmış hem de dışarıya, köye doğru yayılmıştı. Kfaryabda'dakilerin kaçacak vakti olmuştu ama bazı yakın yerleşimlerde, bazı ücre çiftliklerde alevler bir anda her yandan gelivermişti. Keşiş İlyas'ın *Dağlılar Tarihi*'si'ne göre halktan elli, askerlerden de otuz kişi ölmüştü.

Ardından da bir polemik başlamıştı. İşgal ordusunu tuzağa düşürmek için köylülerin hayatını, evlerini ve hatta değerli ormanlarını hiçe sayma hakkı olur mu? On beş *genç firari* kahraman mıydı, cesur birer direnişçi miydi yoksa beyinsiz savaşse-verler miydi? Hepsini birden olduklarına kuşku yoktur. Suçlu direnişçiler, sorumsuz kahramanlar...

Ormanın dört gün boyunca alev alev yandığı anlatılır. İki hafta sonra ise kapkara bir duman hâlâ facianın geçtiği yeri belirtiyordu...

Bu duman uzaktan görülebiliyordu. Sahile yakın seyreden İngiliz karakol gemileri de bu dumanı görmüş olmalıdır. Hatta gördükleri kesindir, çünkü Majestelerinin gemileri köyden çok belirgin seçilebiliyordu ve bu gemiler birkaç gün önce, Mısır hıdivi adına Fransız Süleyman Paşa'nın, yani

Seve'in savunduğu Beyrut surlarını top ateşine tuttuklarında sesleri burdan işitilmişti.

Tanios bu dumanı görebildi mi? Sanmıyorum çünkü *Courageous* dosdoğru Kfaryabda'dan çok daha güneyde olan Say-da'ya dümen kırmış.

Limasol'daki toplantıya katılmış olanlardan yalnızca İngiliz -Wood- ve Osmanlı temsilcileri, maiyetleriyle birlikte gemideydi. Diğer diplomatlar başka hedeflere yönelmişlerdi. Rahip Stolton ise, öğrencisiyle uzun uzun konuştuğundan sonra, Sah-ley'n'e daha doğrudan bir yoldan varmak umuduyla, Beyrut'a doğru gitmekte olan bir başka İngiliz gemisine binmeyi tercih etmişti. Bir yıllık aradan sonra bir an önce okuluna kavuşmak ve derslere başlayabilmek için can atıyordu.

Wood, Tanios'a düşen görevi söylemek için açık denize çıkmayı bekledi. "Beytüddin Sarayı'na gitmemiz gerekiyor. Emiri göreceğiz."

Delikanlı, bacaklarının titremesini engelleyemedi. Ama yine de hoşnut yüz ifadesini korudu, sessizce ve dikkat kesilerek bekledi.

"Büyük devletler emirin iktidarı bırakması gerektiğine karar verdiler. Tabii eğer Mısırlılardan ayrılır da bizim koalisyona katılırsa, o başka... Ama bu da pek mümkün değil! Ona el altından sorduk bunu. Dolayısıyla iktidardan alındığı ve sürgüne gönderileceği kararını bildirmeliyiz."

"Nereye sürgüne?"

"Bu konuda onun söz hakkı olacak. Seçimi ona bırakacaksınız. Bazı sınırlar içinde elbette..."

Tanios anladığından emin değildi. Wood, "siz" mi demişti?

"Büyük devletler temsilcileri, kararın emire kendi idari alanındaki birisi tarafından bildirmesini uygun gördü. Tercihen bir Hıristiyan. Onun gibi. Böylece bazı hassiyetler engellenmiş olur. Geriye bu kişinin kim olacağını seçmek kalmıştı..."

İşte, metin bu. Siz tercüme edin önce, sonra da ona okuyacaksınız."

Tanios güverteye çıkıp tek başına rüzgâra karşı yürüdü. Kader ona nasıl da sürekli oyun oynayıp duruyordu! Korkunç emirden kaçmak için ülkesini terk eden o, babası bu zorbamn emriyle asılmış olan o, şimdi Beytüddin Sarayı'na doğru gitmekteydi ve onun karşısına çıkacak ve sürgüne gönderileceğini bildirecekti! O, Tanios, on dokuz yaşındaki delikanlı, emirin karşısına dikilecekti, uzun ak sakallı kalın kaşlı emirin karşısına, yarım yüzyıldır Dağ'daki herkesi, köylüleri de şeyhleri de tir tir titreten emirin karşısına çıkacak ve ona "Görevim sizi bu saraydan kovmak!" diyecekti!

"Burada, şu İngiliz gemisinin üzerindeyken bile şimdiden titriyorum, karşısına çıktığımda ne yapacağım?"

Geri Sayda'ya yanaştığında, kent tam bir kargaşa içindeydi. Mısırlılar kenti boşaltmış, hasımları henüz işgal etmemişti. Dükkanlar, yağmalanma korkusuyla kapalıydı. İnsanlar sokağa pek az çıkıyordu. *Courageous'un* gelişi önemli bir olay olarak görüldü. Yabancı uyrukular yanlarına konsoloslarını da almıştı. Kentin ileri gelen sınıflarıyla yetkililerden geri kalanı ve halkın büyük bir kısmı heyeti karşılamak için oradaydı. Osmanlı diplomatı, oraya kenti teslim almaya gelmediğini, *Be-tüddin'e* gitmek için oradan geçtiğini söylediğinde insanlar bayağı düş kırıklığına uğradılar.

Oralığı olduğu kesin olan beyaz saçlı bir gencin varlığı dikkatlerden kaçmadı. Üstelik büyük devletlerin temsilcileri arasında başı dik, eşit konumdaymış gibi yürüyordu. Onu âsilerin başı sandılar ve gençliği, çevresindekilerin hayranlığını büsbütün arttırdı.

Sayda'ya öğleden sonra ayak basmışlardı, geceyi kente ve kıyıdaki kaleye hâkim, İngiliz konsolosunun evinde geçirdiler. Wood'un isteği üzerine, Tanios'a yeni giysiler bulundu. Ülkenin ileri gelenlerinin giydiği türden şeyler. Şalvar, beyaz ipek gömlek, işlemeli kırmızı yelek, toprak rengi bir fes ile fesin etrafına sarılacak siyah bir kuşak.

Ertesi gün sahil yolunu takip ederek Damur Nehri'ne kadar gittiler. Orda mola verip at değiştirdiler. Sonra da Beytüddin'e giden dağ yollarını tuttular.

Emirin sarayı bozgun kokuyordu. Kemerleri soğuk soğuk bir haşmet içerisindeydi. Bahçesindeki ağaçların tepelerini katırtar kemiriyordu. Pek az ziyaretçi vardı. Koridorlar sessizdi. Heyeti emirin divanının önde gelen üyeleri karşıladı. Büyük devletlerin temsilcileriyle karşı karşıya geldiklerinde gayet iyi takındıkları aceleci tavırları içindeydiler Ama yine de vakur ve üzüntülü bir halleri vardı.

Tanios kendisini göremediklerini sandı. Kimse onunla konuşmamış, kimse arkasından gelmesi için ricada bulunmamıştı. Ama Richard Wood'un peşi sıra yürüdüğünde de kimse ona nereye gidiyorsun dememişti. İki arkadaş zaman zaman bakışıyorlar, aralarında bir iki laf ediyorlardı, ama onunla konuşan yoktu. Sanki onlar da Tanios'un varlığını unutmuş gibiydi. Belki de başka türlü, Avrupai tarzda giyinmeliydi. Daima giymiş olduğu ve yolda rastladığı bir yığın kişinin de giydiği bu giysiler içinde kendini neredeyse kılık değiştirmiş gibi hissediyordu. Ama büyük devletler heyeti içindeki rolü, tam da yerel giysilere bürünüp yerel dili konuşmak değil miydi?

Osmanlı temsilcisi en başta yürüyordu. Korkuyla kanşık bir hümet görmekteydi. Sultanlar üç yüz yılı aşkın süredir Dağ'ın efendisiydiler. Mısır hıdivi bir an için onların otoritesini ortadan kaldırırsa da bu otoriteyi yeniden elde etmekte oldukları anlaşılıyordu. Bu adam karşılanırken verilen selamlara bakılırsa, bu durumdan kimsenin kuşkusu olmamalıydı.

Ama diğer temsilcinin de etrafı kalabalıktı. İngiltere, herkesin gözünde, Avrupa kuvvetlerinin en başta geleniydi. Ayrıca Wood'un kendi itiban da vardı.

Sekiden beri Osmanlı'nın yanında yürüyen sarayın yüksek görevlilerinden biri, emirin kabule hazır olmasını beklerken onu odasında kahve içmeye davet etti. Bir diğer yüksek görevli de Wood'u aynı şekilde bir başka büroya davet etti. İki adam da aşağı yukarı aynı anda gözden kaybolmuştu. Tanios olduğu yerde kalakaldı. Endişeliydi, suratını asmış, şaşkındı. O sırada üçüncü bir görevli ortaya çıktı. Biraz daha alt mertebededir, ama ne önemi var! Kendisine eşlik etmesi için rica etti. İlk kez ilgi görmekten hoşnut kalan Tanios, bir koridorda adamın peşinden hızla ilerledi ve kendini küçük bir odada, elinde sıcak bir fincan kahveyle tek başına otururken buldu.

Resmi ziyaretlerde âdet olmuş tarzın bu olduğunu sanarak kahvesini yudumlamaya koyuldu. Köylüler gibi gürültüyle hö-pürdetiyordu. O sırada kapı açıldı ve karşılaşmaktan en çok korktuğu adamın içen girdiğini gördü. Selim!

Tanios ayağa fırladı, kahvesi dökülmüştü. Koridorlara fırlayıp, "Mister Wood, Mister Wood!" diye bağırarak bir kâbustan kurtulmak istiyordu. Ama ya korkudan ya da kendine saygısından yerinden kıpırdıyamadı.

Karşısındaki kedi gibi gülümsüyordu.

"Demek sonunda adanı bırakıp güzel ülkeneye dönmeye karar verdin!"

Tanios ayakları üzerinde durmaya çalışıyordu. Kendisinin de bir tuzağa düşürülmüş olması mümkün müydü?

"Zavallı baban! O da tam şurada, ayakta, senin durduğun yerde duruyordu. Ona da tıpkı senin içtiğin gibi kahve söylemiştim."

Tanios'un bacakları artık tutmuyordu. Bütün bunlar gerçek olamazdı. Tüm bu mizansen -büyük devlet temsilcileri, İngiliz gemisi, Sayda'daki karşılama komitesi- sırf onu tuzağa düşürmek için tezgâhlanmış olamazdı! Gülünçtü bu, farkındaydı, kendi kendine tekrar ediyordu gülünç olduğunu. Ama korkuyordu, çenesi titriyordu, durumu değerlendirebilecek halde değildi.

"Otur!" dedi Selim.

Tanios oturdu. Yavaş yavaş. Oturduktan sonra kapıya baktı. Kapıda bir asker bekliyordu. Uzaklaşmasına izin vermezdi.

Tanios oturur oturmaz, Selim, tek bir açıklama yapmadan, mevcut tek kapıdan çıktı ve ikinci bir asker girdi. Sanki kapıda-kinin ikiziydi. Aynı bryık, aynı beden, kuşağa sokulu aynı hançer, ucu dışarda!

Tanios'un bakışları bir an askerin üzerinde dolaştı. Sonra elini yeleğine sokarak, gemideyken özenle tercüme ettiği ve az sonra "ezbere okuyacağı" metni çıkarmak istedi. Arandı, tekrar arandı. Ayağa kalktı. Bağını, böğrünü, sırtını, hatta topuklarına kadar bacaklarını yokladı. Metnin izi yoktu.

Bunun üzerine deliye döndü. Sanki bu kâğıt parçası görevine gerçek bir nitelik veriyormuş da yok oluşu her şeyi hayal mahsulü kılıyormuş gibi! Bunun üzerine küfür etmeye, kendi etrafında dönmeye, düğmelerini çözmeye başladı. Askerler, ellerini geniş kuşaklarının üzerine koymuş, onu süzüyorlardı.

Sonra kapı açıldı. Selim geri gelmişti. Elinde, rulo yapılmış ve düğümlü sanmıtrak bir kâğıt vardı.

"Bunu koridorda yerde buldum, düşürmüşsün."

Tanios, elini aniden ileriye uzattı. Bu çocuksu davranışın karşılığı bir avuç hava ve küçümseyici bakışlar oldu. Bu kâğıdı nasıl düşürebilirdi? Belki de Selim'in emrinde elleri uzun hafiyeler vardı...

"Emirimizin yanından geliyorum. Senin kim olduğunu ve birbirimizi hangi koşullarda tanıdığımızı söyledim. Şu cevabı verdi: Patrik cinayeti gerektiği gibi cezalandırıldı, suçlunun ailesine karşı bir düşmanlığımız kalmadı. O delikanlıya, bu saraya girdiği gibi özgürce çıkabileceğini söyle."

Doğru muydu yanlış mıydı bilemiyordu ama Tanios'un anladığı, Selim kendisini cezalandırmayı düşünürken efendisinin bunu engellediği.

"Emirimiz bu metni elimde gördü. Sanının bunu tercüme eden ve onun huzurunda okuyacak olan sensin."

Tanios söylediğini onayladı. Artık kendisini bir hükümlü oğlu olarak değil de heyetin bir üyesi olarak kabul etmelerine sevinmişti.

"Bu toplantıya gitmemiz gerekiyor olabilir," dedi başındaki fesi düzelterek ve kapıya doğru yürüyerek.

Askerler geçmesine izin vermediler. Selim de metni elinde tutmaya devam etti.

"Burada emirimizi rahatsız eden bir cümle var. Bunu de-ğıştirteceğime söz verdim."

"Bu konuyu Mister VWoodTa konuşmak gerek."

Selim itirazını dinlemedi. Yazı masasına doğru gitti, bir mindere oturdu ve belgeyi açtı.

"Şurada, 'sürgüne gitmesi gerekir'¹ demişsin. Biraz kuru bir ifade bu, sence de öyle değil mi?"

"Metni yazan ben değilim," diye ısrar etti delikanlı, "ben tercüme ettim yalnızca."

"Emirimiz yalnızca senin ağzından çıkan sözleri dikkate alacak. Şayet metnini hafifçe değıştirirsen sana müteşekkik kalacak. Yoksa ben hiçbir şeyden sorumlu olmam."

İki asker de aynı anda boğazları temizlediler.

"Gel yanıma otur Tanios, daha rahat yazarsın."

Delikanlı itaat etti, hatta eline bir kalem tutuşturulmasma bile ses çıkarmadı.

"'Sürgüne gitmesi gerekir'in önüne, 'kendi seçeceği bir ülkeye' diye ekledi!"

Tanios söyleneni yerine getirdi.

Son sözcüğü yazarken Selim omzuna dostça vurdu.

"Göreceksin, İngiliz fark bile etmeyecek."

Sonra onu askerlerle birlikte emirin bekleme odasına gönderdi. VWood oradaydı. Sinirlenmiş gözüküyordu. "Nereye kayboldunuz Tanios, bizi beklettiniz." Alçak sesle ekledi: "Sizi hücreye tıktılar sandım!" "Bir tanıdığa rastladım."

"Sarsılmış görünüyorsunuz. Hiç değilse metni tekrar okuyacak vaktiniz oldu mu?"

Tanios metni, askerlerin hançeri gibi kuşağına sokmuştu. Sap gibi kabarmış üst kısmını sol eliyle tutuyordu. Alt kısmı ise ezilmişti.

"Bu metni şu ihtiyar şeytanın önünde okumak için size cesaret gerek. Onun mağlup olduğunu ve sizin ona galipler adına hitap ettiğinizi unutmayın. Eğer ona karşı bir duygu hissederseniz bu merhamet olsun, ne nefret ne de korku duyun. Yalnızca merhamet."

Bu sözler üzerine kendine gelen Tanios, meclise daha kararlı adımlarla girdi. Burası, duvarları mavi, beyaz ve toprak-rengi canlı renklerle boyanmış, çok büyük, kemerli bir salondu. Emir küçük bir peykenin üzerinde bağdaş kurmuştu, uzun bir çubuk tütürmekteydi. Çubuğun mangalı gümüş bir tepsiyle yere konmuştu. Wood, sonra Tanios, sonra da Osmanlı temsilcisi, ellerini alınlarına sonra da göğüslerine götürerek ve hafifçe eğilerek emiri uzaktan selamladılar.

Dağ emiri de aynı hareketi hafifçe yaptı. Yetmiş dört yaşındaydı ve saltanatının elli birinci yılını sürüyordu. Yine de ne yüz hatlarında ne de konuşmasında yorgunluk belirtisi vardı. Diplomalara, otursunlar diye önlerine konmuş olan iki tabureyi işaret etti. Sonra, aldımaz bir ifadeyle, Tanios'a haliyi, ayaklarının dibini kendisiyle İngiliz'in arasını gösterdi... Delikanlının diz çökmekten başka çaresi kalmamıştı. Zorbanın gür kaşları arasından kendisine bakan delici gözlerinde soğuk bir düşmanlık hissetti. Belki de ülke insanlarının yaptığı gibi elini öpeceğine, yabancı soylular gibi onu uzaktan ve ayakta selamlamasına kızmıştı.

Tanios endişeyle dönüp Wood'a baktı. O da hafifçe başını sallayarak sakin olmasını belirtti.

Karşılıklı nezaket lafları sıraladıktan sonra, İngiliz konunun özüne geldi. Önce Arapça olarak, ülkenin şivesiyle konuştu. Ancak emir başını eğip kulak verdi, gözlerini kırıştırdı. Wood konuşmasının anlaşılır olmadığını fark etti. Hemen ardından, hafifçe öksürmeyi geçiş olarak kullanarak, İngilizce konuşmaya başladı. Tanios tercüme etmesi gerektiğini anladı.

"Büyük devletlerin temsilcileri Dağı ve geleceğini uzun uzun müzakere ettiler. Emir hazretlerinin bilgece yönetiminin bu ülkeye uzun yıllar sağladığı güven ve refahı hepsi de takdir etmektedir. Ne var ki, Mısır hıdivinin teşebbüsüne sarayınızın verdiği desteği hoş karşılamadıklarını da belirtme gereği duymuşlardır. Ama yine de, bunca gecikmeyle bile olsa, Babiâli'den yana açıkça tavır alsaydınız ve büyük devletlerin kararlarını onaylasaydınız, güvenimizi tekrar kazanmış ve otoritenizi korumuş olurdunuz."

Tanios, kendisine hâlâ aralık bırakılan çıkış kapısı nedeniyle emirin rahatlayacağını görmeyi ummuştu. Ama bu son cümleyi tercüme ettiğinde, gözlerinde, içeri girerken fark ettiğinden, yani Dağ'ın efendisinin kaderinin çoktan belirlenmiş olduğunu ve sürgün yerini saptamaktan başka şansının kalmadığını sandığından çok daha büyük bir üzüntü gördü.

Emir bakışlarını Tanios'a dikince, Tanios da gözlerini indirmek zorunda kaldı.

"Kaç yaşındasın çocuğum?"

"On dokuz."

"Torunlarımdan üçü aşağı yukarı senin yaşında ve üçü de, ailemin pek çok üyesi gibi paşanın ordugâhında tutuluyor."

Sanki bir sır vermiş gibi alçak sesle konuşmuştu. Ama bir işaretiyle, Tanios'a bu sözlerini tercüme etmesi gerektiğini belirtti. Tanios da sözleri aktardı. Wood, başını tekrar tekrar sallayarak dinliyordu. Osmanlı temsilcisi ise soğukkanlılıkla oturuyordu.

Emir, sesini daha da yükselterek devam etti:

"Dağ, çevresinde barış hüküm sürerken düzeni ve refahı tanıdı. Ama büyükler büyüklerle savaşırken karanlık bize ait olamaz. Bu durumda biz birinin tutkusuna gem vurmaya, diğerini zarar vermekten caydırmaya çalışınız. Yedi yıldan beri paşanın kuvvetleri bütün ülkeye, bu sarayın çevresine, hatta bazen bu duvarların içine yayıldılar. Zaman oldu benim yetkim ayaklanımı koyduğum bu halinin ucundan öteye geçmedi.

Bütün bu süre içinde burayı korumaya çalıştım. Tek gayem de, büyükler arasındaki savaş bitince, sizin gibi saygıdeğer kişilerin bu Dağ'da konuşacak birini bulmalarıydı... Bu kadan size yeterli gelmiyor anlaşılır."

Korkunç gözlerinde bir damla yaş belirdi. Tanios bunu gördü ve gözleri buğulandı. Wood, merhamet duymasına izin vermemiş miydi? Ama bunu duyacağını sanmamıştı!

Emir uzun çubuğundan ilk kez çekti, sonra dumanını yüksek tavana üfledi.

"Biten bu kavgada tarafsızlığımı ilan edebilir ve tebaamı büyük devletlere meydanı bırakmaya çağırabilirim. Ve efendimiz sultana uzun ömürler vermesi için Yüce Tanrı'ya dua edebilirim."

Wood bu yolla dile getirilen uzlaşmayla ilgilenmiş gözüktü. Osmanlı'ya baktı; o ise başıyla açıkça "hayır!" dedikten sonra Arapça, sert bir biçimde şunları söyledi:

"Efendimize uzun ömür vermesi için dua ermeye Mısır paşası bile hazır! Oyalanacak vaktimiz yok! Emir yedi yıl boyunca bize karşı tavır aldı, yedi gün içinde açıkça bizden yana olması bir hiçtir. Adamlarını Mısırlıların ordugâhından geri çağırıp bizim bayrağımız altında toplamasını istemek çok şey istemek midir?"

"Gidip gelecek serbestliğe sahip olsalardı, torunlarını çoktan burada, bizimle olurlardı."

Emir eliyle çaresizliğini belirten bir işaret yaptı. Wood da bu konunun artık kapandığını anladı.

"Emir hazretleri bu konuda bizleri tatmin edemediğine göre, korkarım ki ona devletlerin kararını bildirmek zorundayız. Genç dostumuz onu tercüme etti. Okumakla da o yükümlü."

Tanios ayağa kalkmanın gerekli olduğunu, ezbere bir şey okuyan biri gibi durmak ve ses tonunu ayarlamak gerektiğini düşündü.

"Büyük devlet temsilcileri... Londra'da ve ardından da İstanbul'da toplanarak... durumu inceledikten sonra... ve ... sürgün olarak..."

Tartışma konusu olan yere gelince Tanios kısa, kısacık bir an tereddüt etti. Ama sonunda Selim'in dayatığı düzeltmeyi okudu.

"Seçeceği ülkeye" ibaresini işiten Osmanlı temsilcisi yerinden sıçradı. Önce Tanios'a, sonra Wood'a, oyuna getirildim der gibi baktı. Okuma bittiğinde, ihtar eder gibi sordu.

"Emir ne tarafa gidecek?" "Düşünmem gerek, yakınlarıma danışmalıyım."

"Hükümetim sorunun anında, hiç süre verilmeden saptanmasını gerekli görmektedir."

Gerginliğin arttığını hisseden emir ivedilikle cevap verdi: "Paris'i seçiyorum."

"Paris olamaz. Sanırım Mister Wood da bana katılacaktır." "Evet. Sürgün yerinin ne Fransa ne de Mısır olması söz konusu."

"O halde Roma olsun," dedi emir, son bir çözüm bekleyen bir ses tonuyla.

"Korkarım bu da olası değil," dedi Wood. "Anlayış göstereceğiniz gibi, temsilcisi olduğumuz devletler sürgün yerinin kendi toprakları olmasını tercih etmektedirler."

"Onların kararına buysa, boyun eğirim.

Bir süre düşündü.

"Viyana'ya giderim, o halde!"

Osmanlı gider gibi ayağa kalkarak:

"Viyana da söz konusu olamaz," dedi Osmanlı. Sanki gidecekmiş gibi ayağa kalkmıştı. "Galip olan biziz ve karar da biz vereceğiz. İstanbul'a geleceksiniz. Orada layık olduğunuz saygıyı görürsünüz."

Kapıya doğru iki adım attı.

İstanbul, emirin ne pahasına olursa olsun, gitmekten kurtulmak istediği yeri. Selim'in bütün manevrası, emir en acımasız düşmanlarının eline düşmesini diyeydi. Daha sonra giderdi; olaylar yatıştıktan sonra gidip sultanın eteğini öper ve başını eğdi. Ama hemen gidecek olursa, önce malını mülkünü elinden alırlar sonra da boğdururlardı.

Tanios emirin bakışlarında ölüm korkusunu gördü. Bunun üzerine genç adamın kafası karıştı, daha doğrusu tuhaf bir kayma meydana geldi.

Karşısında şu uzun beyaz sakallı, kaşları, dudakları, özellikle de gözleri tüm görüş alanını dolduran ihtiyar adam vardı. O korkunç ihtiyar; ama şu an korku içinde ve savunmasız olan o korkunç ihtiyar. Aynı anda genç adam Gerios'u, ölümün kesinliği karşısındaki yüz ifadesini düşündü. Tanios karşısındaki

ihtiyannın babasını aştıran kişi mi yoksa kendi azap yoldaşı mı olduğunu; celladın eline ipi veren mi yoksa boynunu ipe uzatan mı olduğunu birden bilemez olmuştu.

Bu dalgalanma anında, ihtiyar ona doğru eğildi ve boğuk bir sesle:

"Bir şey söyle oğlum!" dedi.

Dağlılar Tarihçesi'nin yazdığına göre, "Kfaryabdalı delikanlı, aşağılanmış ihtiyarın konuşmasını dinleyerek, kendi öç duygusunu sanki binlerce kez tatmin olmuş gibi bir kenara iterek, yüksek sesle, 'Emir hazretleri Malta'ya gidebilir!' dedi."

Aklına neden Malta gelmişti? Uzun süre orada yaşamış olan Rahip Stolton sık sık sözünü ettiği içindi muhtemelen.

Wood bu öneriyi anında kabul etti. Üstelik Malta yüzyıl başından beri İngiliz egemenliği altında olduğundan seve seve kabul etmişti. Gafil avlanan Osmanlı da sonunda öfkeli bir hareket yaparak onayladığını belirtti. Bu fikir hoşuna gitmemişti, ama İngiltere büyük devletler koalisyonunun başıydı, dolayısıyla üst makamların hoşuna gitmeyecek bir anlaşmazlık riskini göze alamazdı.

"Emir, sultanın temsilcisi fikrini değiştirir korkusuyla içinin rahat ettiğini pek belli etmedi; ama Kfaryabdalı çocuğa bakışlarında şaşkınlık ve minnet vardı."

SON GEÇİŞ

Merhamet Suçlusu

*Sen Tanios, çocuk yüzünle ve altı bin yılhk başınla,
Kandan ve çamurdan ırmaklar geçtin, lekesiz çıktın
Bedenini bir kadının bedenine daldırıp çıkardın,
Birbirinizden ayrılırken bakirdiniz ikiniz de Bugün yazgın
tamamlandı, nihayet yaşamın başlıyor İn artık kayandan,
dal denize, hiç olmazsa bedenin tatsın tuzun tadını!*

Nadir Katırcının
Bilgeliği

I

"Emir son anda silahını Mısırlı hamisine çevirmek yerine sürgüne gitmeyi tercih etti. O hafta Malta'ya doğru yola çıktı. Yanında da, -bana aktarıldığı kadarıyla- İstanbul'daki esir pazarından satın alınma eski bir Çerkez cariyeyle herkesin saydığı soylu bir hanıma dönüşmüş olan kızı Hüsnü Cihan vardı. Düşmüş zorbanın maiyeti çocuklar, torunlar, danışmanlar, muhafızlar ve uşaklardan oluşan yaklaşık yüz kişilik bir aile efradıydı.

Tuhaf bir yanlış anlama sonucu -daha doğrusu Şarklıların tiksindikleri bir tür yalancı pehlivanlık abartısıyla- Tanios'a olabilecek en önemli rol biçilmiş oldu: Emiri ülkeden süren, aynı zamanda da âlicenaplıkla hayatını kurtaran kişi! Sanki Avrupa'nın büyük devletleri ile Osmanlı İmparatorluğu, orduları, filoları, diplomatları ve casuslarıyla, Kfaryabdali harika çocuk ile babasını ölüme mahkûm etmiş despot arasında teatral bir dekodan ibaretmiş gibi!

Bu uydurma yorum, Hıristiyan olsun Dürzi olsun bütün çevrelerde o kadar yayıldı ki, öğrencimin itibarından, eğitici olan ben de nasiplendim. Bahçemde bu denli nadir bir çiçek yetiştirdiğim için her gün beni kutlamaya geliyorlardı. Olayların bu şekilde yorumlanış tarzını yalanlamaya çalışmadan tebrikleri kabul ediyordum. Ve şunu söylemeliyim ki, Bayan Stolton kadar ben de gururlanıyordum..."

2 Kasım 1840'ta papaz günlüğüne bunları yazmıştı. Ertesi gün de eklemişti:

"(...) Emir, Wood ile Tanios'u getiren savaş gemisine binerek Sayda'dan yola çıkarken Tanios da Kfaryabda yolunu tutmuştu. Geçtiği her köyde, kahramanı görmek için, damada yapıldığı gibi yoluna gül suyu ve pirinç dökmek için, eline dokunmak için ve eğer yeterince yakınma yaklaşabilirlerse, ak saçlarına dokunabilmek için -sanki bu saçlar onun aracılığıyla gerçekleşen mucizenin en belirgin işaretiymiş gibi- itişip kakışan ateşli kalabalıklar tarafından selamlanıyordu.

"Delikanlı, inanmadan ve sessizce, olup bitene izin veriyordu. Tanrı'nın ona bahşettiği bu abartılı iyilik altında ezildiği aşikârdı. Dünyanın gerçekliğine ne zaman uyandırılacağı merak ederek uyuyan biri gibi şaşkın şaşkın gülüyordu.

"Bunca ani zaferden sonra, bu hassas çocukta, doğumuyla çizilmiş kaderinin sıradan yaşamına yer var mıydı?"

Köyünün meydanına vardığında, başka yerlerde olduğu gibi burada da kahraman olarak karşılanmış, şatoya kadar omuzda taşınmış ve şatoda da vaktiyle şeyhin, sonra da taht tecavüzcüsünün oturduğu koltuğa yetkiyle oturtulmuştu. Tanios, annesiyle bir an olsun yalnız kalıp neler çektiğini kendi ağzından dinlemek isterdi. Ama bunun yerine aynı anda binlerce sızlanma, binlerce yakınma işitmek zorunda kaldı. Sonra da, hainlerin kaderi konusunda karar vermek üzere en yüce yargıç katına çıkarıldığını gördü. Şeyhin nerede olduğunu kimse bilmiyordu. Kimilerine göre Hermon Dağı'nın yamacındaki El Taym vadisindeki bir kalede esirdi. Hapiste öldüğünü söyleyenler de vardı. Şeyh olmadığına göre, onun yerini doldurmaya günün kahramanından başka kim yakıştırdı ki?

İyice bitkin olduğu halde, Lamia'nın oğlu bu onura duyarsız kalmadı. Tanrı kendisine, geçmişinin rövanşını sunuyorsa, buna yüz buruşturmak olur muydu? Şeyhin yastığına oturmuş, kendini onun yavaş ve egemen el kol hareketlerini, dobra dobra sözlerini, dik dik bakışlarını taklit ederken buldu. Hatta bir şatoda doğmuş olmasının rastlantı olmadığını düşünmeye başlamıştı bile. Günün birinde bu mevkii bırakıp kalabalığın arasına nasıl kaşacağı düşünüyordu... O sırada, söz konusu kalabalık birden açıldı ve kahramanın ayakları dibine, zincire vurulmuş, yüzü şiş ve yaralı, gözleri bağlı bir adamı fırlattılar. Ru-koz! Mısırlılar giderken o da kaçmaya kalkışmış, "âsiler" yakalamıştı. Köyün tüm çektiklerini, yangında yananlar da dahil bütün ölümlerini hesabını, silah toplanırken meydana gelen yağmalan, şeyhin maruz kaldığı aşığılanmalar ve mahkemeye gerek kalmayacak kadar aşikâr daha binlerce kötülüğü ödemeliydi. Tanios'un hükmü söylemesi yeteriydi, anında infaz edilirdi.

Rukoz yüksek sesle ağlayıp sızlamaya başlamıştı. Öfkelenen kahraman bağırdı:

"Sakin ol, yoksa seni kendi ellerimle öldürürüm!"

Berki anında sustu. Tanios, candan alkışları hak etmişti. Ancak Tanios bir tür tatmin duyacağına, yüreğinin derinlerinde bir yara varmışçasına acı duydu. Bu denli öfkelenmesinin nedeni, hükmü söyleyecek gücü kendisinde bulamaması ve Ru-koz'un da, sızlanmalarıyla meydan okumasıydı.

İnsanlar bekliyordu. Fısıldaşıyorlardı: "Susun! Tanios konuşacak! Onu dinleyelim!"

O ise ne söyleyeceğini düşünüyordu. O sırada yeni bir gürültü ve mırıltı dalgası orada bulunanları hareketlendirdi. Esmâ içeriye girmişti. Koştı, galibin dibinde diz çöktü, öpmek için elini tutarken yalvardı:

"Acı bize Tanios!"

Genç adam artık işittiği her kelimedenden, her soluktan, her bakıştan acı çekiyordu.

Yanı başında oturan *Baba Butros*, kendi kendine söylenir gibi mırıldandı:

"Ulu Tanrım! Bu kahrından kuru beni!"

Tanios ona doğru döndü.

"Ölüm orucundayken bu kadar acı çekmiyordum!"

"Tanrı uzakta değil, oğlum. Bu insanların seni kendi kinleri doğrultusunda gütmelerine izin verme, kendi kendine kaldığında ve Tanrı huzurunda yüzünü kızartmayacak şekilde davran!"

Bunun üzerine Tanios boğazını temizledi ve şöyle dedi: "Ben buraya denizler aşır emire felaketlerden koruyamadığı bu Dağ'dan gitmesini söylemeye geldim. Uşağı efendisinden daha ağır cezalandırılacak değilim."

Bir süre sözlerinin etkili olduğunu sandı. Toplanan halk sessizdi. Rukoz'un kızı ateşli ateşli elini öpüyordu. Rahatsız olarak elini geri çekti. Bir

kral gibi konuşmuştu. En azından kendi öyle sanıyordu. Kısa bir süre geçti. Sonra da itirazlar yükseldi. Önce, dağdan elde silah inmiş olan ve yatışmak istemeyen *genç firariler* karşı çıktı.

"Rukoz'u altınlarıyla birlikte Mısır'a gidip servet yapsın diye bırakırsak ve o da on yıl içinde intikam almak için dönerse, biz korkak ve beyinsiz konumuna düşmüş oluruz. Adamlarının çoğu zaten öldü, en kötüsünü neden esirgeyelim ki? O katil, ölmesi gerek. Herkes bilmeli ki, bu köye kim kötülük ederse cezasını çekecektir!"

Salonda bulunan yaşlı bir ortakçı bağırdı:

"Sizler, *firariler*, Kfaryabda'ya bu adamdan çok daha fazla zarar verdiniz. Köyün üçte birini yakıttınız, onlarca kişinin ölmesine neden oldunuz, çam ormanını yok ettiniz. Neden sizi de yargılamıyoruz?"

Kargaşa büyüyordu. Tanios telaşlanmaya başladı, ama bu durumdan yararlanabileceğini derhal anladı.

"Beni dinleyin! Bu son zamanlarda cinayetler, suçlar işlendi, çok sayıda masum öldü. Eğer herkes kendisine zarar vereni, bir yakınının ölümüne neden olanı cezalandırmaya kalkışırsa bu köyden bir daha hayır gelmez. Eğer ben karar vereceksem şunu emrediyorum: Rukoz'un bütün mallarına el konulacak, onun zulmünden çekmiş olanlara verilecek. Sonra da Rukoz bu topraklardan sürülecek.

Artık yorgun düştüm. Gidip dinleneceğim. Şeyhin bıraktığı yere oturmak isteyen varsa otursun, engel olacak değilim."

Bunun üzerine, kimsenin fark etmediği biri salonun dibinden sesini yükseltti. Başı damalı bir türbanla sarıydı, ama şimdi açmıştı.

"Benim adım Kahtan, Said Bey'in oğluyum. Konuşmak için, görüşmelerinizin bitmesini bekledim. Size karşı işlediği suçtan ötürü Rukoz'u sürmeye karar verdiniz. Bu sizin hakkınız. Şimdi de onu yargılama sırası bende! İyi bir adam olan babamı öldürdü. Yaptığının bedelini ödemesi için bana teslim edilmesini talep ediyorum."

Tanios, sarsılmış görünmek istemiyordu.

"Bu suçlunun cezası verildi, konu kapanmıştır."

"Siz bizim kurbanlarımıza, kendinizinkilere gösterdiğiniz keyfiyeti gösteremezsiniz. Bu adam babamı öldürdü. Ona karşı merhametli mi olacağız, yoksa acımasız mı, buna karar verecek olan benim."

"Yargıç" papaza döndü. O da Tanios kadar sarsılmıştı.

"Ona 'hayf' diyemezsin. Ama ona bu adamı teslim de edemezsin. Vakit kazanmaya bak."

Onlar tartışırken Said Bey'in oğlu, onların konuşmalarına katılmak üzere yaklaşmak için kendine yol açtı.

"Benimle Sahleyn'e gelecek olursanız, neden böyle konuştuğumu anlarsınız. Babamın katilinin cezasız kalması söz konusu olamaz. Eğer ben onu affedecek olursam, kardeşlerim ve kuzenlerim affetmez ve hoşgörümünden dolayı ölünceye dek bana kin beslerler. *Baba Butros*, sen babamı iyi tanıyordun değil mi?"

"Elbette tanıdım ve takdir ettim. Tanıdığım en akıllı ve en adil insandı."

"Ben de onun bana gösterdiği yoldan gitmeye çalışıyorum. Kalbimde kine ve bölücülüğe hiç yer yok. Bu konuda size bir tavsiyem var. Ben bu adamın bana verilmesini sizden istiyorum gözüküyorum, ama eğer bu Hıristiyan Dürziler tarafından öldürülecek olursa, benim de arzuladığım sonuçlar doğar. Dolayısıyla, yüksek sesle söylediklerimi unutmam ve sadece aklın sesine kulak verin: Onu siz mahkûm edin, herkes kendi topluluğundaki suçluyu mahkûm etsin! Dürziler, Dürzi suçluların hesabını görsün, Hıristiyanlar da Hıristiyan suçluların! Siz bu adamı idam edin, ben de gidip bizimkilere, sizin adaletinizin bizimkinden önce yerine getirildiğini söyleyeyim. Ama onu hemen bugün öldürün, çünkü adamlarımı yanna kadar tutama-yabilirim."

Papaz bu sözler üzerine şöyle dedi:

"Kahtan Bey haksız değil! Böyle bir tavsiyede bulunduğum için iğreniyorum. Ama en dindar hükümdarlar bile kimi zaman idam fermanı verebilir. Bizim bu kusurlu dünyamızda bu iğrenç ceza, kimi zaman adil ve bilgece tek ceza olabilir."

Baba Butros'un bakışları Esmâ'ya yöneldi. O ise hâlâ diz çökmüş, afallamış, bitkin duruyordu. *Baba, huriye* kadına işaret etti, o da Esmâ'yı sertçe kolundan tutarak uzaklaştırdı. Belki de böylece kaçınılmaz hükmü dile getirmek biraz daha kolay oldu.

Rukoz'un davası şatoda böylesine tuhaf biçimde cereyan ediyordu. Salon yargıçlarla ve cellatlarla doluydu ve tek yargıcın kürsüsünde bitkin bir tanık oturuyordu. Kendine karşı acımasız olmasını bilen bir tanık! O anda kafasının içinde kendini kamçılıyordu: "Babanı astrar emiri cezalandırılmayacaksan, sana ve köyüne ihanet eden alçağı öldüreme-yeceksen bu ülkeye ne yapmaya geldin? Kılıcını bir suçlunun boynuna indirmeyeceksen bu yerde oturmayı neden kabul ettin?"

Vicdan azabına kapılmıştı. Bu kalabalığın ortasında, bu mırıldanmalardan, bu bakışların arasında artık nefes alamıyordu, tek düşüncesi kaçmaktı. Anılardaki Magosa ne kadar huzurluydu Tanım! Hanın merdivenlerini tımanmak ne kadar hoştu!

"Konuş Tanios, insanlar kıpır kıpır, Kahtan Bey" sabırsızlanıyor."

Baba Butros'un sözleri, koşarak gelen bir adam tarafından kesildi.

"Şeyh yaşıyor! Yolda! Geceyi Tarşış'te geçirecek, yarın bur-da olur!"

Kalabalık sevincini alkışlarla belli etti. Tanios'un da yüzü yeniden güldü. Görünüşte efendinin dönüşüne memnun olmuştu, ama en derininde Tanı'nın kendisini sıkıntıdan bu kadar çabuk kurtarmasına sevinmişti. Büyük sevincin bir süre daha sürmesine izin verdi. Sonra, sessizlik istedi ve son bir istek olarak dediğine uyuldu.

"Şatonun efendisinin üstesinden gelmeyi başardığı ıstırap ve aşağılanmalardan sonra aramıza geri dönmesi hepimiz için bir mutluluktur. Kendisine ait olan yere tekrar oturduğunda, yokluğunda hangi hükmü verdiğimi ona bildireceğim. Eğer onaylarsa, Rukoz'un mallarına el konulacak ve bu topraklara bir daha asla dönmek üzere sürgün edilecek. Eğer başka türlü karar verirse, son söz ona ait olacak."

Tanios parmağıyla ön sıradaki dört delikanlıyı gösterdi. Bunlar papaz okulundan arkadaşlarıydı.

"Yarma kadar Rukoz'u muhafaza etmekle görevlisiniz. Onu eski ahırların oraya götürün!"

Yetkisinin ifadesi olan bu son görevi de layık olduğu biçimde yerine getirdikten sonra ortalıktan yok oldu. Papaz ile Kahtan Bey onu engellemek için boş yere uğraştılar. Kaçıp gitmişti, neredeyse koşarak.

Dışında, gün çoktan batmıştı. Tanios dışarı çıkmak, eskiden olduğu gibi, evlerden, mırıltılardan uzak, tek başına, patikalarda yürümek isterdi. Ama o akşam köy halkı her yerdeydi. Şatonun çevresinde, meydanlarda, sokak aralarında, her yerde! Herkes onunla konuşmak, ona dokunmak, kucaklamak isteyecekti. Sonuçta şu şenliğin kahramanı oydu. Ama onun ruhuna bakılacak olsa, kahraman değil kurbandı.

Tanios ışsız koridorlardan süzüldü, vaktiyle ailesinin oturduğu bölmeye geldi. Kapıların hiçbiri kilitli değildi. Vadiye bakan pencereden kızıl bir ışık geliyordu. Büyük oda neredeyse boştu; yerde birkaç tozlu yastık, bir sandık, paslı bir mangal duruyordu. Tanios hiçbir şeye dokunmadı. Ama mangalın üzerine eğildi. Bu duvarlar arasında sıkışmış acı tatlı tüm anılan arasında en baskın olanı, en uyduruğu, en unutulmuş olanlardan biriydi: Yalnız olduğu bir gün, kışın, yorganından kalın bir yün iplik çekip süt çanağına banmış, sonra da onu korların üzerinde, elinden bırakmadan tutmuş, ipliğin döne döne kılmasına, önce kararıp sonra da kızarmasına bakmış, çıtırdamasını dinlemiş, mangalın kokusuna kansan yanık süt ve yün kokusunu içine çekmişti. İşte Tanios geldiğinden beri bu kokuyu duyuyordu.

Bir an öyle kalmıştı, mangalın üzerinde asılı gibi. Sonra doğruldu ve haffçe aralamış gözlerini öteki odada dolaştırdı. Vaktiyle Lamia ile Gerios'un yer yatağında yattıkları oda. Kendisi de biraz yukarda, asma katta yatıyordu. Kemerli bir nişten pek farkı yoktu, ama kışın evin tüm sıcaklığı, yazın da serinliği orda toplanırdı. Çocukluğunun geceleri orada geçmişti, açlık grevini orda sürdürmüştü, patriğin arabuluculuğunun sonucunu da orda beklemişti.

Gerios'un yapmış olduğu ve duvarın dibinde hâlâ duran beş basamaklı bu merdiveni o zamandan beri çok sık düşünmüştü. Ayağını ihtiyatla bir basamağa koydu. Ağırlığını artık çekmeyeceğine emindi. Ama kınılmadı.

Yukan çıktığında incecik şiltesini buldu. Eski bir yırtık çarşafa sarılmıştı. Şilteyi açıp yere serdi, yüzünü usulca okşadı, sonra üzerine yatıp duvara kadar yuvarlandı. Çocukluğu ile banışmıştı. Herkesin kendisini unutmış olmasını diliyordu.

Sessiz karanlıkta bir saat geçti. Sonra bir kapı açılıp kapandı. Bir diğer kapı açıldı. Tanios, endişesiz, kulak kabarttı. Onun nereye saklandığını bulabilecek ve karanlıkta onu takip edebilecek tek bir kişi olabilirdi. Lamia. Konuşmak istediği tek kişi de oydu.

Ayaklarının ucuna basarak ilerlemiş ve merdivenin ortasına kadar çıkmıştı. Alnını okşamıştı. Sonra da tekrar aşağı inerek, eski sandıkta bir örtü aramış, gelip onu çocukluğunda olduğu gibi dizlerine, kamına ve bacaklarına örtmüştü. Sonra gidip yere, alçak bir tabureye oturmuş, sırtını duvara dayamıştı. Birbirlerini görmüyorlardı, ama seslerini yükseltmeden konuşabiliyorlardı. Eskiden olduğu gibi.

Tanios ona bir yığın soru sormak için can atıyordu. Lamia'nın yaşadıklarına dair, Tanios'un kulağına kadar gelmiş iyi ve kötü havadislere dair...

Ama önce köydeki söylentileri nakletti Lamia.

"Tanios, insanların ağız torba değil ki büzesin. Kulağımın içinde yüzlerce cırcırböceği uğulduyor."

Oysa genç adamın oraya sığınma nedeni tam da bunları duymama isteğinden idi. Yine de annesinin endişelerine kulaklarını tıkayamazdı.

"Ne diyor bu cırcırböcekleri?"

"İnsanlar diyorlar ki, Rukoz'un zorbalıklarından sen de onlar kadar çekmiş olsaydın, ona karşı daha az hoşgörülü olur-muşsun."

"Onlara ıstırap çekmenin ne demek olduğunu bilmediklerini söyle. Demek ben Tanios, Rukoz'un ihanetinden, ikiyüzlülüğünden, yalancı vaatlerinden, dizginsiz ihtirasından çekmemişim öyle mi? Belki de babamın katil olma gerekçesi Rukoz değildi, anam onun yüzünden dul kaldı..."

"Dur, sakın ol, söylediklerini iyi anlatamadım. Demek istedikleri, yalnızca, Rukoz'la çetesi ortalığı kasıp kavururken köyde olsaydın, o adama karşı horgöründen başka bir şey hissetmezdin."

"Onu horgörseydim yargıçlık görevimi daha iyi yerine getirdim öyle mi?"

"Kızı yüzünden canını bağışladığını söylüyorlar."

"Esma yüzünden mi? Gelip ayaklarıma kapandı, yüzüne bile bakmadım! İnan bana anne, eğer hüküm verirken o kızı duymuş olduğum sevgiyi hatırlasaydım Rukoz'u kendi ellerimle boğardım!"

Lamia'nın ses tonu birden değişti. Sanki elçilik görevini tamamlamış da kendi adına konuşur gibiydi.

"Bana duymak istediğimi söyledin. Elini kana bulamanı istemiyorum. Talihsiz babanın işlediği cinayet bize yeter! Rukoz'un camını Esma için bağışlarsa bile kimse seni kınaya-maz."

Tanios doğrulmuş, dirseklerine dayanmıştı. "Söyledim sana, onun için yapmadım..." Ama Tanios sözünü bitirmeden annesi söze girdi: "Beni görmeye geldi."

Tanios sustu. Lamia da, her cümlesinde daha vurgusuz olmaya sesini zorlayarak konuşmasını sürdürdü:

"Şatodan yalnızca iki kez çıktı. O da beni görmek için! Babasının onu yeniden evlendirmeye çalıştığını, ama kendisinin asla istemediğini söyledi... Sonra senden ve kendisinden söz etti, ağladı. Benim, eskiden olduğu gibi, gelip şatoda yaşamamı istiyordu. Ama ben ablamın yanında kalmayı yeğledim."

Lamia, oğlunun daha fazla şey sormasını bekliyordu, ama asma kattan acı çeken bir çocuğun soluk alışından başka bir şey duyulmuyordu. Daha fazla acı vermemek için sözünü bağladı.

"Sen büyük salonda şeyhin yerinde otururken sana uzaktan bakıp, kendi kendime, keşke ölüm cezası vermese diyordum. Rukoz tam bir serseri, ama kızının ruhu temiz."

Sustu. Bekledi. Tanios henüz konuşacak halde değildi. Lamia kendi kendine konuşur gibi, devam etti:

"Yalnız, insanlar endişeli!"

Tanios'un sesi çkabilirdi. Hâlâ hırçındı.

"Neden endişeliler?"

"Rukoz'un başındaki delikanlıları parayla kandırıp kaçacağı söylentisi var. Sahleynlileri kim durdurabilir o zaman?"

"Anne, başım değırimentası kadar ağır. Bırak beni şimdi. Yarın tekrar konuşuruz."

"Uyu, artık bir şey söyleyecek değilim."

"Burda kalma, *huriye* kadına git yat. Seni bekler. Yalnız kalmak istiyorum."

Lamia ayağa kalktı; Tanios karanlıkta annesinin her bir adımını ve basamakların gıcırtsını işitti. Annesinin kendisini sa-kinleşireceğini ummuştu, o ise yeni sıkıntılardan başka bir şey getirmemişti.

Önce Esmâ konusunda. Bu iki yıllık sürgünde, onu yalnızca sitemde bulunmak için aklına getirmişti. Sonunda onu babasının dışı kopyası olarak görür olmuştu. Bir melek maskesi altında babası kadar kalles ruhlu! O gün, odasında çığlık atmıştı ve Rukoz'un kiralık adamları koşturup onu dövmüşler ve dışarı atmışlardı. Belleğine kazılı bu görüntü nedeniyle Esmâ'yı lanetlemişti, onu düşüncelerinden sürmüştü. Esmâ ayaklarına kapanıp babasını affetmesini istediğinde ise, Tanios onu yok farz etmişti. Ama yine de Esmâ, o burada değilken gelip La-mia'yı teselli etmiş ve oğlu hakkında konuşmuştu...

Bu kıza karşı haksızlık mı etmişti? Çok eskide kalmış anılarına doğru dönmekteydi. Henüz inşaat halindeki salonda onu ilk öptüğü güne; utangaç ellerinin birbirine haffçe değdiği o yoğun mutluluk anlarına. Aşkında mı yoksa nefretinde mi yanıldığını artık bilmiyordu.

Zihnindeki karmaşayla uyudu. Zihnindeki karmaşa onu uyandırdı. Birkaç saniye geçmişti ya da birkaç saat.

Dirsekleri üzerinde doğruldu, döndü, bacaklarını boşluğa sarkıttı, sıçramaya hazır. Ama öyle kaldı, iki büklüm, siperde gibi. Ses işitmiş olabiliirdi. Belki de köylülerin endişelerini düşünmüştü. Sonuçta, kısa bir an şaşkın kaldıktan sonra aşağıya atladı, koşarak dışarı çıktı, şatonun avlusundan geçti ve sola, eski ahırların bulunduğu yere giden patikaya yöneldi. Saat sabahın beşi olmalıydı. Yerde, dolunaydaki gibi, beyaz taşlardan ve gölgelerden başka bir şey henüz görünmüyordu.

Bu belli belirsiz ışığın altında Tanios-keşk'in yaşamının -en azından bilinen yaşamının- son günü başladı. Yine de olayların arasına girip gerilere dönmek, yeniden son gecesini anmak zorundayım. O geceyi elimden geldiğince canlandırmaya çalıştım. Ama o aynı gecenin başka bir anlatımı da var. Yazılı kaynaklarda bunu doğrulayan hiçbir şey yok ve -benim ölçütlerime göre daha da vahimi- gerçeklikten yoksun.

Buna rağmen sözünü etme nedenim, eğer bahsetmezsem yaşlı Cebrail'in bana kızacak olmasıdır! Kuşkulandığım için ne kadar öfkeli olduğunu hâlâ hatırlıyorum! "Efsaneden başka bir şey değil diyorsun ha? Senin tek istediğin olgular mı? Olgular silinir, inan bana, geriye yalnızca efsane kalır, bedenden sonra ruhun kalışı gibi ya da bir kadının ardında bıraktığı rayihası gibi." Hikâyenin bu şeklini de anlatmaya ona söz vermek zorunda kaldım.

Neydi burda anlatılan? Kahramanımızın kalabalıktan kaçtıktan sonra çocukluk yatağına çıkıp uzandığı, orada uyuyakaldığı, önce Lamia'nın okşamaıyla uyandırdığı anlatılmaktadır. Aralarında bildiğimiz konuşma geçmiş, sonra da Tanios annesine dinlenmek istediğini, kendisini yalnız bırakmasını söylemiştir...

Sonra, yeniden okşanarak uyanmıştır.

"Anne, gittiğini sanıyordum."

Ama bunlar Lamia'nın okşamaı değildi. Annesi genellikle elini alnına kor, sonra saçlarını tarar gibi okşardı. Hiç şaşmazdı bu hareketi. İki yaşındaki Tanios'a da yimi yaşındakine de aynısını yapardı! Bu şimdiki okşayış farklıydı. Alından gözlerinin etrafına, yüzüne, çenesine iniyordu.

Delikanlı, "Esmâ!" dediğinde, iki parmak dudaklarını kapattı.

"Konuşma! Gözlerini de kapat!" dedi kız.

Sonra gelip yanına uzandı, başım omzuna dayadı.

Tanios ona sanıldı. Omuzları çıplaktı Hiçbir şey demeden sınıksı sanıldılar. Birbirlerine bakmadan tüm aclar için gözyaşı döktüler.

Sonra Esmâ kalktı. Tanios onu durdurmaya çalışmadı. Basamaklardan inerken, kız yalnızca, "Babamın ölmesine izin verme!" dedi.

Tanios cevap verecekti ki Esmâ'nın parmakları, güven dolu bir hareketle yine dudaklarını kapattı. Tanios karanlıkta bir eteğin hisirtisini işitti. Onun yabancı sümbül kokusunu son kez içine çekti.

Yeniyle gözyaşlarını sildi. Ayağa sıçradı. Ve eski ahırların olduğu yöne doğru koşmaya başladı.

Rukoz'un bekçilerini satın alıp kaçıp kaçmadığını anlamak için mi? Yoksa tam tersine, şeyh gelmeden onu kurtarmak için mi? Birazdan hiçbir şeyin önemi kalmayacaktı.

Eski ahırlar şatonun uzaktaydı. Kuşkusuz bu nedenle şeyhin döneminden çok önce kullanımdan çıkarılmışlar ve daha yakına yenileri yapılmıştı. O tarihten sonra da genellikle ağır olarak, zaman zaman da çığlıkların, kriz geçiren delilerin ya da tehlikeli olarak ünlenmiş suçluların geçici olarak tutuldukları bir yer olarak kullanılıyordu.

Yapı basit ama sağlamdı: Kalın bir duvara çakılı koca zincirler, yanın ay biçiminde ağır bir kapı, taşta gömülü demir kafes.

Tanios yaklaştığında, bekçilerden birinin silüetini, oturmuş vaziyette, duvara yaslanmış, başı omzunda görür gibi oldu. Bir diğeri yerde yatıyordu. Onları uykuda basma düşüncesiyle yavaşladı. Ama bu düşünceden derhal caydı. Ayaklarını yere güçlü güçlü vurdu, onlara nutuk çekmekten kurtulmak için öksü-rür gibi yaptı. Yine kılmıdamlarıydı. O zaman kapıyı fark etti. Ardına kadar açtı.

Hapishane bekçileri ölmüştü. O ikisi. Biraz ötede de diğeri ikisi. Her birinin üzerine eğilerek yaralarını eliyle yokladı, boğazlarındaki kesikleri gördü.

"Lanet olsun sana Rukoz!" diye kükredi. Adamlarının gelip onu kurtardıklarını düşünmüştü. Ama binaya girince, kubbenin altında yatan, ayakları hâlâ zincire bağlı bir ceset gördü. Tanios, Esmâ'nın babasını giysilerinden ve cüssesinden tanıdı. Saldırganlar, ganimet olarak kellesini götürmüşlerdi.

Papaz Stolton'un anlattığına göre, aynı gün bir süngünün ucuna takılarak Sahleyn sokaklarında gezdirilmişti. Stolton çok sert kelimeler kullanmıştır.

"Bir suçlunun kellesi uğruna dört günahsız öldürüldü. Kahtan Bey bana böyle olmasını istemediğini söyledi. Ama onlara izin verdi. Yarın da Kfaryabda halkı öğ almaya gelip başka masumları öldürecek. Her iki taraf da art arda alacakları intikamlarını haklı gösterecek mükemmel nedenleri uzun yıllar bulacaklar.

Tanı insanı, 'sebepsiz yere öldürme!' demedi. Kısaca, 'öldürme!' dedi."

Papaz, iki paragraf aşağıda şunu ekliyor:

"Kıyama uğrayan topluluklar yüzyıllardır gelip aynı Dağ'm eteklerine sığındılar. Eğer bu sığınakta birbirlerine saldıracak olurlarsa, çevrelerinde hâkim olan kölelik üzerlerine gelir ve kayalıkları yok eden deniz gibi onları istila eder.

"Bu olaydaki en büyük sorumlu kim? Dağlıları birbirine düşürmüş olan Mısır paşası kesinlikle! Bizler de, İngilizler ve Fransızlar olarak buralara gelip Napolyon savaşlarını buralarda sürdürdüğümüz için sorumluyuz. Osmanlılar da sorumlu! İhalkârlıklar ve aşırı bağnazlıklar yüzünden. Ama Dağ'ı, burada doğmuşçasına seven benim gözümde asıl affedilmeyecek olanlar, Hıristiyan olsun Dürzi olsun, buranın insanları..."

Eski öğretmenin yazdıklarını okumuş gibi, "bura inşam" Tanios da tek suçlunun kendisi olduğunu düşünüyordu. Ru-koz'u idam etmeyi reddederse, benzer bir dramı önleyemeyeceği ona söylenmemiş miydi? Papaz bile onu uyarmıştı. Ama o dinlemek istememişti. Şu dört genci, hükümdar böbürlenme-siyle ölüme gönderen kendisi olmuştu. Peşinden gelecek katliamları da, kendisi zor kullanmadığı için provoke etmiş olacaktı. Kararsızlıktan suçluymdu. Bir sevgi artığına, bir aşk kalıntısına minnet duyduğu için suçluymdu. Merhametten suçluymdu!

Kendi suçluluğundan öylesine emindi ki, olup biteni anlatmak için hemen köye dönmeye cesaret edemedi. Son dönemlerde yakılmış olan çam ormanına gidip yürüdü. Kimi ağaçlar ayakta kömür olmuştu. Ruh halini yalnızca onlar anlamış gibi onları okşarken buldu kendini. Ayakları kara otların üzerinde, vaktiyle Sahleyn'deki okuluna giderken geçtiği patikayı boş yere arıyordu. Acı dumanlar gözlerini yakıyordu.

Gökyüzü yavaş yavaş aydınlandı. Kfaryabda'da güneş daha doğmadan çok önce geleceğini haber verir; çünkü doğuda, hemen yakında, Dağ'ın en yüksek tepelerinden biri yükselir ve güneşin bu tepeyi

tırmanması vakit alır. Gün batımında ise tersi olur. Ufuktaki kızıl teker pencerelerden hâlâ görülürken, kızılken mavileşip, sonra da yalnızca içine gömüldüğü kuyu kadar denizi aydınlatacak denli küçülürken, çoktan ortalık karamış ve evlerdeki kandiller yanmış olur.

O sabah pek çok şey güneşin doğuşundan önce oldu. Kilisenin çanı çalmaya başladığında Tanios kavrulmuş ormanda dolaşmaya devam ediyordu. Çanın bir vuruşu. Sonra, sessizlik zamanı. İkinci vuruşu, sessizlik. Tanios heyecanlandı. "Cesetleri buldular."

Ama çan hızlandı. Onun cenaze çanı sandığı şey, şenlik çağsınım ilk vuruşlarıydı. Şeyh gelmişti. Belâta'ya doğru yürüyordu. İnsanlar koşuyor, çığlık atıyor, çevresini sanyordu. Tanios, bulunduğu yerden baktığında onu halkın arasında görebiliyordu. Ama kulaktan kulağa yayılan fısıltıları duyması imkânsızdı:

"Görmüyor! Gözlerini söndürmüşler!"

■ ■ ■

Şeyh, köylülerin şaşkınlığını sezdi ve kendisi de buna şaşıtı. Durumun kulaktan kulağa yayılmış olduğunu sanıyordu. Daha hapsedildiğinin ilk haftasında gözlerine mil çekmişlerdi.

İnsanlar neşelerini engellememeye çalışıyorlar, ama şeyhlerinin elini "görmek" için birbirlerini itip kakarken, gözleri sağlamken asla cesaret edemedikleri gibi yüzünü incelemekten kendilerini alıkoyamıyorlardı.

Şeyhin her şeyi değişmişti. Beyaz bıyıkları düzgün değildi, saçları dağılmıştı, yürüyüşü tabii ki değişmişti, ama el kol hareketleri de bir başkaydı, daha bir katı duruyordu, başının hareketi, yüzündeki tikler, hatta sesi, biraz tereddütlüydü, sanki o da yolunu bulmak zorundaymış gibi. Yalnızca elma yeşili yeleği üstündeydi. Zindancıları onu üzerinden almamışlardı.

Siyahlar giyinmiş bir kadın, şeyhe yaklaştı, tüm diğerlerinin yaptığı gibi elini tuttu. "Sensin, Lamia!"

Şeyh elleriyle kadının başını tuttu, alnından öptü.

"Uzaklaşma, soluma geç, sen gözüm olacaksın. Hiç bu kadar güzel gözlerim olmamıştı."

Güldü. Çevresindeki herkes gözyaşlarını siliyordu. Lamia herkesten çok ağlıyordu.

"Tanios nerede? Onunla hemen konuşmalıyım."

"Şeyhimizin döndüğünü duyunca hemen koşup gelecektir."

"Hepimizin gururu o çocuk, köyümüzün şerefi."

Lamia uzun ömürler ve sağlık dileyerek karşılık veriyordu ki önce çığlıklar işitildi, ardından da havaya sıkılan tüfeklerin cayırtısı. Sonra bir itiş kakış başladı. İnsanlar çil yavrusu gibi dağılıyordu.

"Neler oluyor?" diye sordu şeyh.

Nefes nefese birkaç ses aynı anda yanıtladılar.

"Hiçbir şey anlamıyorum, aranızdan biri konuşsun, ötekiler sussun."

"Ben!" dedi birisi.

"Kimsin sen?"

"Ben Tubiyya, şeyh!"

"Pekâlâ. Konuş Tubiyya, neler oluyor?"

"Sahleynliler geceleyin bize saldırdılar. Rukoz'u ve ona gözcülük eden dört genci öldürdüler. Tüm köyün silahlanması ve bunu onlara ödetmesi gerek!"

"Tubiyya, senden ne yapmam gerektiğini bana öğretmeni istemedim, yalnızca neler olduğunu sordum. Şimdi söyle bakalım, Sahleynliler olduğunu nereden biliyorsun?"

Papaz, Tubiyya'dan izin isteyip söze girdi. Sonra da şeyhin kulağına eğilerek önceki akşam şatoda söylenenleri, Tanios'un aldığı karar ve Kahtan Bey'in müdahalesini kısaca aktardı. *Baba* Butros, Lamia'mn oğlunu eleştirmekten kaçındı, ama diğerleri ona ateş püskürüyordu.

"Tanios şeyhimizin yerine yalnızca bir gün oturdu ve o da köyü kana ve ateşe bulamaya yetti."

Efendinin yüzü asıldı.

"Herkes sussun, işiteceğimi işittim. Hepimiz şatoya çıkalım, oturmaya ihtiyacım var. Yukarıda yeniden konuşuruz."

Şeyh, derebeylik konağının eşliğinden adımını yeniden attığında kilisenin çanları sustu. Zangoca şenlik vaktinin bittiğini biri söylemiş olmalıydı.

Bu sırada, Sütunlu Salon'da her zamanki yerine geçen efendi duvara doğru döndü ve sordu:

"Hırsızın portresi arkamda duruyor mu?"

"Hayır," dediler, "yerinden indirdik ve yakttık!"

"Yazık olmuş, kasalarımızı doldurmamıza yardıma olabilirdi."

Şeyh yüzündeki ciddiyeti korudu, ama mediste bulunanlar arasında gülümseyenler oldu. Hatta kısa bir-iki kahkaha bile duyuldu. Şeyhin, taht gaspçısıyla ilgili köylülerin uydurduğu şakalardan haberi olmalıydı. Bey ile kullarını anılar suç ortağı kılmıştı, şimdi de güç sınavlarına göğüs germeye hazırdılar.

"Kfaryabda'yla Sahleyn arasında olup bitenler, beni gözlerimi yitirmiş olmaktan daha çok üzüyor. İyi komşuluğun ve kardeşliğin yolundan hiç ayrılmadım! Akıtları masum kana rağmen savaştan kaçınmalıyız."

Mınlıklar işitildi.

"Sözlerime değer vermeyenler, ben onları kovmak zorunda kalmadan evimden çıkıp gitsinler!" Kimse yerinden kıpırdamadı.

"Ya da sussunlar! Olur da biri kalkıp benim irademi çiğneyerek savaşa gitmek isterse, bilsin ki Dürziler onu yakalayıp öldürene dek ben astırım."

Kimseden çıt çıkmıyordu.

"Tanios burada mı?"

Genç adam şeyhin ardından gelmiş, kendisine önerilen yerleri geri çevirerek salonun sütunlarından birine yaslanmıştı. Adının geçtiğini duyunca yerinden sıçradı, yaklaştı ve efendinin ona uzattığı ele doğru eğildi.

Lamia, oğluna yer vermek için kalktı, ama şeyh onu engelledi.

"Sana ihtiyacım var, uzaklaşma. Tanios durduğu yerde gayet iyi."

Lamia tekrar oturdu, biraz tedirgin olmuştu. Genç adamın ise hiç incinmiş bir hali yoktu ve gidip yeniden sütuna yaslandı.

"Dün," diye devam etti efendi, "benim gelip gelmeyeceğim henüz bilinmezken siz o delikanlının başkanlığında Rukoz'u yargılamak için toplandınız. Tanios bir hüküm bildirdi. Hükümü talihsizdi, hatta felakete yol açtı. İçinizden bazıları bana onun yeterince bilgi ve kararlı davranmadığını söyledi. Onlara hak veriyorum. Tanios'un cesaretsiz davrandığını kulağıma fısıldayanlar da oldu. Bunlara ise şunu söylüyorum: Unutmayın ki, emirin karşısına dikilip ona azledildiğini ve sürüldüğünü söylemek, eli kolu bağlı bir adamın boğazını kesmekten yüz misli daha fazla cesaret gerektirir."

Son sözleri yüksek sesle ve öfkeyle söylemişti. Lamia oturduğu yerde doğruldu. Tanios yere bakıyordu.

"Bu delikanlı deneyim kazandıkça ve yaşı ilerledikçe, cesaret ve zekâ bakımından da yükselecektir. O zaman bu mevkiye hak etmiş olarak geçecektir. Çünkü niyetim ve iradem, artık aranızda olmadığım gün, yerimi onun almasıdır."

"Oğlum haksız yere öldüren zorbanın düştüğünü görmeden canımı alma demiştim Tanrı'ya. Yüce Tanrı dualarımı kabul etti. Öfkesinin ve adaletinin aracı olarak Tanios'u seçti. Bu delikanlı benim oğlum oldu, biricik oğlum."

Ben de onu mirasçım yapıyorum. Bugün bunu hepinizin önünde söylüyorum ki, kimse bu karan tartışmayı aklına getirmesin."

Bütün bakışlar seçilmiş delikanlıya yöneldi, ama o hâlâ sanki orada yok gibiydi. Şanı, şerefi kabul ediş biçimi böyle miydi onun? Bir çekingenlik, hatta aşın nezaket işareti miydi? Tanios'un o sabahki davranışlarının orda hazır bulunan herkesi hayal kırıklığına uğrattığını, bütün kaynaklar hemfikir olarak belirtmektedir. Eleştirilere duyarsız, övgülere duyarsız, ümitsizce suskun. Bu bana kolayca açıklanabilir görünüyor. Orada bulunanların hiçbiri, hatta Lamia bile işin özünü bilmiyordu: Tanios dört gencin cesedini bulmuştu, kanlı bedenlerinin görüntüsü gözlerinin önünden gitmiyordu, suçluluk duygusu içini kemiriyordu, başka bir şey düşünecek halde değildi, özellikle de şeyhin vasiyetini ve kendi parlak geleceğini düşünecek hali hiç yoktu.

Birkaç dakika sonra, şatonun efendisi, "Şimdi, izin verin biraz dinleneyim, öğleden sonra gelin de Sahleynli komşularımızla yapmamız gerekenleri konuşalım," dediğinde ve insanlar uzaklaşmaya başladıklarında da Tanios, bitkin bir halde, sütuna dayalı kalmaya devam etti. Diğerleri ise bakışlarıyla onu bir heykel gibi süzerek önünden geçtiler.

Sonunda ayak seslerinin uğultusu kesildi. O zaman şeyh, kolundan tutan Lamia'ya, "Herkes gitti mi?" diye sordu.

Giderek artan bir endişeyle gözlediği oğlu orda olduğu halde, Lamia "evet" dedi.

Sonra çift, sakat adamın adımlarına uyarak şeyhin dairesine doğru ilerledi. Bunun üzerine Tanios başını kaldırdı. Onları kol kola, birbirlerine sarılmış ilerlerken gördü ve birden, böyle durup baktıklarının, kendi annesiyle babası olduğunu kesin olarak hissetti.

Bu düşünce onu sarstı, uyuşukluğundan sıyrıldı. Bakışları canlandı. Bu bakışlarda ne vardı? Sevecenlik mi? Sitem mi? Ömrüne damgasını vurmuş olan muammanın anahtarını nihayet elde etmiş olma duygusu mu?

Aynı anda Lamia arkasına baktı. Bakışları karşılaştı. Utanmış gibi şeyhin kolunu bıraktı, Tanios'a doğru geldi, elini omu-zuna koydu.

"Rukoz'un kızını düşünüyordum. Eminim ki köyde kimse ona başsağlığı dilemeye gitmeyecektir. Böyle bir günde onu yalnız bırakmamalısın."

Delikanlı başıyla onayladı. Ama yerinden hemen kımıldamadı. Annesi, kendisini aynı yerde bekleyen şeyhin yanına gitti. Kolunu tuttu. Ama biraz daha uzakta tuttu. Sonra, bir koridorun dolambacında kayboldular.

Tanios, dudaklarında tuhaf bir gülümsemeye kapıya yöneldi.

Rahip Stolton'un notlarından aktarıyorum yeniden: "Bana anlatılana göre, Tanios *Hoca Rukoz* Efendi'nin kızına başsağlığı dilemeye giderken Belâta yakınlarında bir kalabalık görmüş. Köyün gençleri seyyar satıcı Nadimi itip kakıyorlarmış. Şeyhin aleyhinde konuşmakla, Rukoz ve Mısırlılarla dostluk kurmuş olmakla suçluyorlarmış. Adam ise, yemin billah ederek, şeyhin dönüşünü kutlamak amacıyla geldiğini söyleyerek çırpıyor-muş. Yüzü gözü kan içindeymiş, malları da yere saçılmış haldeymiş. Tanios, hâlâ sahip olduğu prestiji kullanarak müdahale etmiş ve adamı katıyla birlikte köyün çıkışına kadar götürmüştü. Bu yol, dönüşü de hesap edilecek olursa, en fazla üç millik bir yoldu, ama öğrencim dört saat sonra dönmüş. Kimseyle konuşmamış, çıkıp bir kayanın üzerine oturmuş. Sonra da, sanki bir mucize gibi yok olmuş. (He *vanished*, der İngilizce metin).

"Geceleyn annesiyle papazın kansı bana gelip onu görüp görmediğimi, haber alıp almadığımı sordular. Kfaryabda ile

Sahleyn arasındaki aşın gerginlik nedeniyle yanlarında hiç erkek yoktu."

Dağlılar Tarihesi ise şöyle yazmaktadır:

"Tanios Nadir'e köyün epey dışına kadar eşlik etmişti. Güvenliğini sağladıktan sonra geri dönmüş ve bugün adını taşıyan kayanın üzerine oturmuştu. Uzun süre, kayaya yaslanarak hiç kıpırdamadan oturmuştu. Köylüler ara sıra ona bakmak için yanına yaklaşıyorlar, sonra da yollarına devam ediyorlardı.

"Şeyh öğle uykusundan kalktığında onu istetmişti. Bunun üzerine insanlar kayanın dibine kadar gitmişti. Tanios da birazdan geleceğini söylemişti. Aradan bir saat geçmiş, hâlâ şatoya gelmemişti. Bunun üzerine

şeyhin canı sıkılmış ve onu çağdırtmak için yeni haberciler göndermişti. Tanios kayasının üzerinde değildi. Ama kayadan indiğini ve gittiğini gören de olmamıştı.

"Bunun üzerine onu aramaya, adını seslenmeye başlamışlardı. Bütün köy, erkek, kadın, çocuk, ayaktaydı. En kötü şey bile akla gelmiş, uçurumun dibine gidilip bakılmıştı. Bir sersemlik anında düşmüş olabilirdi. Ama orada da en ufak bir ize rastlanmadı."

Nadir bir daha köye ayak basmayacaktı. Zaten mallarıyla Dağ'da gezip durmaktan da vazgeçmişti. Beyrut'ta yerleşik bir ticaret kurmayı tercih etmişti. Orada daha yirmi yıl bolluk içerisinde ve bol bol gevezelik yaparak yaşamıştı. Kfaryabdallılar ara sıra onu görmeye gittiklerinde ve Lamia'nın oğlundan haber sorduklarında ise herkesin bildiğinden başka bir şey anlatmazdı: Köyün çıkışında birbirlerinden ayrılmışlardı, kendisi yoluna devam etmiş, Tanios da geri dönmüştü.

Kendi sırnı ise bir deftere yazmıştı. Şans eseri, günün birinde, Beyrut'taki Amerikan Üniversitesi'nden bir öğretmen bu yüzyılın yirmili yıllarında bu defteri bir tavan arasında bulmuştu. Açıklayıcı notlar düşülerek, İngilizce *Wisdom on mule-back* adıyla (ben bunu serbest bir tercümeyle "Katırcının Bilgeliği" olarak çevirdim) kitap halinde yayımlanmıştı. Kitap sınırlı bir çevrede yayılmıştı. Dolayısıyla Tanios'un kayboluşuyla bağ kuracak kimse yoktu.

Yine de, şiirsel iddiasındaki bu özdeyişler okunursa, o gün Nadir ile Tanios arasında köyün çıkışında cereyan eden uzun sohbetin yankılan elbette bulunabileceği gibi, sonradan olup bitmiş olabilecek şeye dair kimi ipuçları da bulunabilir.

Örneğin şöyle cümleler vardır: "Bugün artık senin kaderin tamamlandı, yaşamın nihayet başlıyor" şeklindeki başta belirttiğim cümle ya da "Kayan seni taşımaktan bıktı Tanios, deniz de senin kısır bakışlarından yoruldu." Ama özellikle yaşlı Cebrail'in (yüz yaşını bile aşsın ve zekâsı hep berrak kalsın!) bir gece bana, boğumlu işaretparmağıyla her sözcüğün üzerinde durarak okuttuğu bölüm hepsinden daha ilginçtir:

Sen, diğer herkes için yoksun, ama ben bilen dostum. Onlar farkında olmasa da sen, katil babanın izinden koştun, kıyıya doğru.

Seni bekliyor o, hazineli kız, adasında; ve saçları daima batı güneşi renginde.

Bu açık seçik deyişleri gözden ilk geçirdiğimde, öykünün nasıl bittiğini anladığımı sanmıştım. Belki de öyledir. Ama, olmayabilir de. Belki bu satırlar katırcının "biliyor olduğu"na işarettir. Ama tekrar okuduğumda, belki de katırcının, yok olan dostunun yazgısı hakkında günün birinde öğrenmeyi arzuladığı şeyi yansıtır diye düşünüyorum.

Yine de zaman içerisinde daha da anlaşılmaşmış pek çok karanlık nokta kalmıştır. Öncelikle de şu: Tanios köyden katırcıyla birlikte çıktıktan sonra niçin geri dönüp o kayanın üzerine oturmuştu?

Dağ'ı terk etsin diye yine ısrar etmiş olan katırcıyla konuştuktan sonra delikanlının tereddüt geçirdiği hayal edilebilir. Gitmesine yol açacak pek çok neden sayılabileceği gibi kalması için de bir yığın neden sıralanabilir... O halde? Gitme karan böyle verilmaz ki! Sakıncalar ve yararlar tartılmaz, böyle sıralanmaz. Aniden bir yan ağır basar. Bir başka yaşama, bir başka ölüme doğru! Şöhrete ya da unutulmaya doğru! Bir insanın yakınları arasında kendini aniden yabancı hissetmesine hangi bakışın, hangi sözün, hangi alayın yol açtığını kim bilebilir ki?

Tanios'un görünmez ayak izlerinin üzerinden nice insan köyü terk etti. Aynı nedenlerden dolayı mı? Daha ziyade, aynı itkiyle ve aynı dürtüyle. Benim Dağ'ım böyledir işte! Toprağa bağlılık ile yola çıkma özlemi! Hem sığınak, hem geçit! Süt, bal ve kanla yoğrulmuş! Ne cennet, ne cehennem! Araf!

Kendi arayışlarının bu noktasında, kendi heyecanının karşısında Tanios'un heyecanını biraz unutmuşum. Ben, efsanenin ötesindeki gerçeği aramamış mıydım? Gerçeğin ta kalbine eriştiğimi sandığım anda, efsaneden ibaret oluvermişti.

Sonunda şunu bile düşünür hale gelmişim: Belki de, Tanios Kayası büyüldü. Delikanlı oraya oturmak üzere geri döndüğünde, amacı düşünmek değildi -diyordum kendi kendime-, kimden yana, kime karşı olacağına karar vermek değildi. İhtiyacım hissettiği şey tamamen başkaydı. Düşünceye dalmak mı? Seyre dalmak mı? Daha da ötesi... ruhun aydınlanması! Ve sezgi-leriyle bilmekteydi ki, bu taştan tahta gelip oturunca, bölgenin etkisine kendini kaptınca, yazgısı mühürlenmiş olacaktı.

Bu kayaya çıkmamı niçin yasakladıklarını şimdi anlıyorum. Ama bunu anladığım için, boş inançların, kuşku- ların temelsiz olmadığına -aklıma rağmen- inandığım için yasağa meydan okuma arzum, ayartılma arzum daha da güçlüydü.

Verdiğim söze hâlâ bağlı mıydım? Pek çok şey olup bitmişti... Dedemin yaşadığı pek de uzak olmayan dönemden beri köyüm onca bölünme, onca

yıkım, onca acı tammişti ki sonunda, bir gün, daha fazla dayanamadım. Bütün atalarımın özür dilediğimi mınıldanarak sıram geldi diye ben de çıkıp kayaya oturdum.

Duygularımı, ruh halimi hangi kelimelerle anlatabilirim? Zamanın, kalbimin, zekâmın çekim gücünü yitirmesi bu!

Sırtımda, hemen dağ! Dibimde, gün batımında çakallann sesi duyulan vadi! Orada, uzaklarda denizi görüyorum, daracak denizimi, ufka doğru dar ve uzun bir yol gibi uzanan denizi!

SON